

97 1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM

Alapította: Heimler Károly

Kiadja a Soproni Szemle Alapítvány
Sopron Megyei Jogú Város Önkormányzatának támogatásával

A szerkesztőbizottság elnöke: Mollay Károly

Főszerkesztő: Turbuly Éva

Szerkesztőbizottság:

ASKERCZ ÉVA, BARTHA DÉNES, BIRCHER ERZSÉBET, CSAPODY ISTVÁN, DOMONKOS OTTÓ, GIMESI SZABOLCS, GÖMÖRI JÁNOS, G. SZENDE KATALIN, HÁRS JÓZSEF titkár, olvasó- és technikai szerkesztő, HORVÁTH ZOLTÁN, KÖRNYEI ATTILA, KUBINSZKY MIHÁLY, METZL JÁNOS, SARKADY SÁNDOR.

Lectori Salutem!

Sopront évszázadok óta az iskolák városaként tartják számon. A Soproni Szemle szerkesztősége iskolatörténeti számmal kívánta megünnepelni az 1000 éves évfordulót. Nagy örömünkre számos kiváló tanulmányt kaptunk kézhez, terjedelmük meghaladta egy szám kereteit. Így a Szemle történetében nem először, összevont számot vehetnek kezükbe az olvasók. Göncz Árpádnak a győri iskolatörténeti kiállításon elhangzott megnyitó szavai, az iskola és általában az érték helyéről változó világunkban, véleményünk szerint jó bevezetőül szolgálnak az alább következő tanulmányokhoz, amelyek megírásáért, a határidők lehetőség szerinti betartásáért ez úton mondunk köszönetet a szerzőknek.

A szerkesztőbizottság

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Göncz Árpád köztársasági elnök megnyitóbeszéde A magyar iskola első évszázadai c. kiállításon (Győr, 1996. március 21.)*

**Göncz Árpád köztársasági elnök megnyitóbeszéde
A magyar iskola első évszázadai c. kiállításon
(Győr, 1996. március 21.)^{*(1)}**

Hölgyeim és Uraim, kedves Barátaim!

Az ezerszáz éven belül ez az ezer év – hogyha ezt kivágjuk belőle – talán a legfontosabb része ennek az időszaknak, és az teszi a legfontosabbá, hogy a valóban a mai értelemben vett iskolázásunk kezdete. Ezt,

hogy *mai értelemben vett*, nagyon hangsúlyosan mondom, mert nem hiszem, hogy az iskola virágozni tudott volna, ha nem támaszkodik alapokra. Nem tudom pontosan meghatározni, mik lehettek ezek az alapok. Láttam a honfoglalásunk, a honfoglaló magyarok kiállítását és ebben öt vagy hat függő kereszt volt. Ez az öt vagy hat függő kereszt arra vallott, hogy már a honfoglaló magyarok legalábbis spirituálisan közel álltak a kereszténységhez, mikor ide bejöttek. Tehát nagy valószínűséggel ez a 2–300 évig tartó folyamat, ameddig a honfoglaló magyarságból valóban keresztény nemzet lett, teljes egészében, nem jelentett nagyon nagy megrázkódtatást, bár a változás összege legalább akkora volt, mint amilyen változás előtt ma állunk. Nagyon nehéz visszamenni. Két évvel ezelőtt Oroszországban jártam. Két hetet töltöttem rokon népek között és mari-földön ⁹⁸elvittek egy sámán-szentélybe. A sámán-szentélyben mélyen megérintett az, hogy egy olyan erdőben és ligetben voltam, ahol évszázadok óta emberkéz nem szakított le egy levelet sem. Ott volt a templomi öreg néni, akit ismertünk, ott voltak az áldozati adományok (a java részük hímzés volt) és ott volt egy kitaposott cipő, amelyik valószínűleg a legnagyobb áldozat volt. Hallottam a legendákat, hogy a szellemek az erdőnek, a víznek és a hegynek a szelleme hogyan mentették meg az Afganisztánba küldött katonákat. Hét halálból, mert hétszer voltak olyan helyzetben, hogy meg kellett volna halniuk. De még csak nem is ez volt, ami megrendített, hanem az, hogy ebben a szentélyben csak jót szabad kérni, ellenségem vesztét nem kérhetem, csak jót kérhetek más számára, és magam számára és akkor a szellemek teljesítik.

Tehát ez az ország és ez a nép, amelyik a kereszténységgel itt valóban találkozott, nagy valószínűséggel lelkileg megérett arra, hogy a szeretet vallását, Krisztus vallását magáévá tegye. Ennek a kiállításnak nagyon nehéz dolga van, mert az első egyharmadnak, az ezeréves iskola első felének az anyagát lényegesen nehezebb volt összehozni külföldről, Magyarországról, bekötvé az európai iskolázás történetébe, belekötvé abba a korba, amikor az iskola egyházi iskola volt, mindenek előtt kolostori iskola, plébániai iskola, káptalani iskola. Ez alatt az ötszáz év alatt született meg a háromfokú oktatás, születtek és haltak el egyetemkezdeményezések, amelyek a maguk korában fontosak voltak, csak éppen a körülmények – mindenek előtt a külső körülmények – nem feleltek meg neki, de az ország makacsul ragaszkodott az iskolához, és ha saját egyeteme nem volt, akkor megteremtette azt a kapcsolatrendszert, amelyben a mi fiaink is el tudtak menni külföldre: Krakkóba, Prágába, Padovába, Bolognába. Az utolsó két évben három olyan egyetemen is jártam, ahol a magyaroknak szervezetük volt, és a magyarok a hallgatóságnak jelentékeny hányadát tették ki. A folyamatosság tehát megvan. A folyamatosság lelki alapja megszületett akkor, amikor bejöttünk ide. Itt megszületett és kialakult az ötszáz év alatt a szervezeti keret és módszer, és utána ez kiegészült a reformáció korával és utána létrejött a polgári iskola, amelyikkel kiállítás-sorozatunk harmadik darabja fog foglalkozni.

Nem tudom, hogy mi előtt állunk. Egészen biztos, hogy az informatika fejlődésével az iskolának az eszköztára is ki fog bővülni, de minden bővülés egyben valami módon szegényedést is jelent. Mi az írásbeliségre és a spirituális, a szellemi tartalmakra támaszkodva valószínűleg lassabban hoztunk döntéseket, lassabban reagáltunk, és könnyebben őriztük az elhatárolt és magunkénak érzett hagyományokat. Ez emberi számítás szerint változni fog. A globalitás felé haladunk. Az ösztönös döntés-, az erkölcsi döntés-, érzelmileg megalapozott döntéssel szemben haladunk a formális logika alkalmazása felé. A döntési folyamat meggyorsul. Nagyon félek, hogy a világot magasabbról fogjuk látni. Valahogy mintha repülőgépről látnánk. És elvesznek benne a részletek. Az iskolának a feladata kettős: egyszer alkalmazkodnia kell a társadalmi valósághoz, azon belül meg kell akadályoznia azt, hogy a társadalom részekre szakadjon. Gazdálkodnia kell az ország teljes állományával, teljes tehetségállományával, ⁹⁹gondoskodnia kell arról, hogy megteremtjük a tanulási lehetőséget és a tehetség ápolását olyanok számára is, akiknek az anyagi lehetőségük nincsen meg. A másik pedig az, hogy követnünk kell az idők

változását és az idők változása mellett, a technikai feltételek változása mellett meg kell őrizni a hagyomány világának azokat az elemeit, amelyek bennünket a jövőben is magyarrá tesznek, a jövőben is tovább tudják örökíteni a keresztény iskolának az értékeit és egyben meg tudják őrizni azt az érzelmi tartalékot és ösztöntartalékot, ami embernek tart meg minket. Embernek maradni és magyarnak maradni egy globalizálódó világban többé-kevésbé ugyanazt a feladatot jelenti. A kettőt kétfelé szakítanunk nem szabad.

És mindenekelőtt nem szabad technokratáknak lennünk. Az oktatás eszközeit modernizálhatjuk, de az értékeket, amelyek évezredekre mennek vissza és közös kincsünket képezik, nagyon csínján szabad csak reformálnunk. Ma ott tartunk, hogy mindennek tudjuk az árát, de gyakorlatilag semminek sem tudjuk az értékét. Értékközi állapotban vagyunk.

Azt hiszem, az iskola szakembereinek és a pedagógusoknak a dolga az, hogy az örök értékeket az ideiglenes és kétes értékektől különválasszák, a valódi aranyba foglalják és az aranyba foglalt értékeket úgy őrizzék, mint a szemük fényét. Mert erre tudjuk a ma még ismeretlen jövőt ráépíteni. Ne haragudjanak, hogy ilyen szakszerűtlenül beszéltem. Egy pedagógus biztosan másképpen beszélt volna.

Ezt tudtam én mondani, vénember létemre. Merem remélni, hogy egy majdnem teljes élet tapasztalatai alapján.

Köszönöm szépen a türelmüket.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / G. Szende Katalin: A soproni iskola első évszázadai (egy határváros emlékei az országos kiállításon)

G. Szende Katalin: A soproni iskola első évszázadai (egy határváros emlékei az országos kiállításon)

1996. március 21-én „A magyar iskola első évszázadai” címmel nyílt kiállítás Győrött, a Xántus János Múzeum ez alkalommal felavatott új kiállítóhelyiségében, a Rómer-teremben. A történelmi Magyarország teljes területéről származó emlékeket bemutató tárlat a Honfoglalás 1100. Évfordulója Emlékbizottság támogatásával, az Iskolatörténeti Emlékbizottság hosszú előkészítő munkája eredményeképpen jött létre.

1994-ben kormányhatározat emelte az iskolatörténeti évfordulót és a hozzá kapcsolódó eseményeket a millicentenáriumi rendezvények egyik kiemelt, államilag támogatott eseménysorozatává.¹⁽²⁾ Ez lehetőséget adott arra, hogy a Kelemen Elemér vezetésével újjáalakult Iskolatörténeti Emlékbizottság nagy lépést tegyen régóta dédelgetett tervének, az átfogó iskolatörténeti kiállításnak a megvalósítására. Mivel ¹⁰⁰egyelőre megfelelő befogadóképességű kiállítóhely nem áll rendelkezésre, a tulajdonképpen egységes tárlatot csak korszakonként más-más helyszínre szétosztva lehetett megrendezni: az államalapítástól a mohácsi csatavesztésig terjedő időszakot Győrött, a reformáció és az ellenreformáció iskolaügyét bemutató részt június 20-tól Debrecenben, a modern polgári közoktatás történetét augusztus 30-tól a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeumban láthatja a nagyközönség. A középkori bemutató végleges helyszínének és rendező szervének kijelölésére 1995 elején került sor. A döntés értelmében a pannonhalmi évfordulós eseményektől elkülönülve, a Xántus János Múzeum, ill. tágabb értelemben a Soproni Múzeumot is magában foglaló Győr-Moson-Sopron megyei múzeumi szemezt kapta meg a rendezés feladatát.²⁽³⁾

Az iskolatörténethez hagyományosan felhasznált forrásanyag írott dokumentumokból áll, amelyek a

középkorban latinul, a XIV. századtól egyes helyeken korai újfelnémet nyelven íródtak, magyar szöveg csak elvétve fordul elő. A legtöbb múzeumlátogató, és főképp a mai iskolások száunára tehát ezek megtekintése nem jelent maradandó élményt. Ezért kezdettől fogva arra törekedtünk, hogy a szakmai közvélemény számára sokat mondó, egyes esetekben Magyarországon még soha be nem mutatott könyvek és oklevelek mellett az adott témára, az adott helysége vonatkozó tárgyi, művészeti emlékeket is kiállítsuk. A középkori régészeti kutatások öröndetes fellendülésével sok témakörben (kolostori, plébániai iskolák, egyetemek, lovagi nevelés, kézművesség) mód nyílt ásatási eredmények: épületek és tárgyi leletanyag közreadására is. Emellett a legkisebbek számára és mindannyiunk öröme a Nemzeti Színház díszlettervezőiből alakult csoport (Turiart Bt.) segítségével, korabeli ábrázolások alapján rekonstruált jeleneteken is megelevenedik a tanítás néhány mozzanata.

A középkori oktatás történetét átfogó, eredeti tárgyakból álló gyűjtemény természetesen nem létezik, az anyag jellege miatt nem is létezhet. A kiállítás forgatókönyvének összeállításakor több mint fél száz hazai és külföldi gyűjteményt kerestünk meg kölcsönzési kéréseinkkel, amelyek többsége igen segítőkészen támogatta ügyünket. Az első listák összeállításában segítségünkre volt Mészáros István tématerve is, amit még mintegy 5 esztendővel ezelőtt készített az Iskolatörténeti Emlékbizottság felkérésére. A kiállítás végül is 43 különböző gyűjtemény anyagából állt össze, amelyeknek ezúton is szeretnénk hálásan köszönetet mondani. A hosszú listából e helyütt név szerint is kiemelném a soproniakat, amelyek vezetőitől és munkatársaitól igen sok támogatást kaptunk: Berzsenyi Dániel Evangélikus Líceum Könyvtára, az Evangélikus Egyházközség Könyvtára, Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltára és a Soproni Múzeum.

A zeneoktatást bemutató tartók és jelenet

Mint a kiállítás egyik rendezője, sem dicsérettel, sem bírálattal nem ajánlhatom a november 11-ig nyitva tartó bemutatót a soproni közönség, a Soproni Szemle olvasóinak figyelmébe. Érdeklődésük felkeltésére leginkább azzal vállalkozhatom, ha a tárlaton helyet kapott, Sopronhoz kapcsolódó emlékeket emelem ki, kiegészítve néhány hozzájuk kapcsolódó szubjektív gondolattal. Az esetleg többet ígérő cím ellenére nem

célom tehát sem Házi Jenő alapos iskolatörténeti áttekintésének³⁽⁴⁾ parafrázálása, sem az ¹⁰²azóta folyt ilyen irányú kutatások szisztematikus áttekintése. Inkább meghívót szeretnék átnyújtani írásommal azoknak, akiknek személyesen nem volt módom ezt megtenni.

1996-ban, az évfordulók kavalkádjának esztendejében, az oktatás kezdeteinek felidézése jó alkalom arra, hogy összekapcsolja a Kárpát-medencébe telepedés – száz éve „technikai okokból” rögzített – jubileumát az államszervezést megalapozó hatalmi politika egyik mozzanatának, a bencés rend megtelepítésének millenniumával. A több logikai lépésen át vezető számítás alapja Mór (Mauritius, 1000 k.–1070 k.), későbbi pécsi püspök személye, aki egyben az első, név szerint ismert magyarországi író is volt. Művében, Zoerard (keresztény nevén András) és Benedek legendájában⁴⁽⁵⁾ a két szerzetessel kapcsolatos személyes gyermekkori élményeit is felidézi: „Én, Mór, aki most Isten irgalmából püspök vagyok, akkor pedig *iskolás gyermek* (*puer scolasticus*) voltam, a jó férfit [ti. Andrást] láttam ugyan, de hogy milyen volt szerzetesi élete, azt nem látás, hanem hallás útján ismertem meg. Mert amikor Szt. Márton tiszteletére szentelt monostorunkba a már említett Benedek szerzetes gyakran eljött, ennek tiszteletreméltó életéről elmondta nekem az itt következő dolgokat.” Nem indokolatlan az a feltételezés sem, hogy mivel András a zoborhegyi bencés monostorban öltötte fel a szerzetesi ruhát, Mór is itt találkozott vele iskolás gyermekként, és csak később került át Pannonhalmára: ez esetben Nyitra környékéé lenne az elsőség az iskola létének írásos adatolásában.

Kétségtelen azonban, hogy a kereszténység felvétele Magyarországon is együtt járt a Nagy Károly, ill. udvari klerikusa, Alcuin által a VIII. század végén bevezetett oktatási rendszer átvételével.⁵⁽⁶⁾ Ennek mindhárom szintje, a kolostori, a káptalani és a plébániai iskolák is az egyház irányításával működtek, annak érdekeit természetesen nemcsak a klérus utánpótlásának biztosítása, mind a társadalom egésze feletti szellemi befolyás megőrzése érdekében messzemenően figyelembe véve. Ebből következően – akár Szt. Márton hegyén, akár Zoborhegyen töltötte gyermekségét az első név szerint ismert magyarországi diák – a bencés rend, hazai megtelepedésétől kezdve, bizonyára tartott fenn iskolát és foglalkozott az oktatással. Ezért nem indokolatlan a 996-os esztendőt tekinteni a hazai iskolázás szimbolikus kezdő évének.⁶⁽⁷⁾

Az ország nyugati határvidékén az ezredforduló táján nem az iskolarendszer alapjainak lerakása, de még csak nem is a szerzetesek megtelepítése volt a legsürgetőbb feladat; a bencések által meglehetősen sűrűn megszállt Közép-Dunántúllal szemben itt Lébény, ill. délebbre Csatár volt a szerzetesrend jelenlétének nyugati határa. Sopronban és környékén a királyi vármegyerendszer kiépítése, a terület katonai védelme volt a legfontosabb, és ez a vár védőinek gyakorlati képzését igényelte. A lassan meginduló írásbeliség igényeit a királyi kancellária valamint a győri káptalan, mint hiteleshely látta el, hozzájuk csatlakozott, XIII. század eleji megtelepedését követően a johannita lovagrend⁷⁽⁸⁾. *Hiteleshelyi működésük* jó példa arra, hogy az írás ismeretének birtokában ¹⁰³az egyház milyen sikeresen tudott beépülni a közigazgatásba, a közügyek intézésébe – helyi és országos szinten egyaránt. Ez a szempont a szerzetesrendek oktatására is ösztönzőleg hatott: az utánpótlás nevelésén túl a kolostori iskolák egyik fő célja a közcélú írásbeli feladatok ellátására alkalmas rendtagok képzése volt.⁸⁽⁹⁾ A hiteleshelyek működését szabályozó országos törvények a XIV. századtól megszigorították a kisebb hiteleshelyek működését, és ez összefüggésben állhat a kolostori iskolák színvonalának visszaesésével is. Nagy Lajos 1351. évi dekrétumának 3. cikkelye többek között a soproni johanniták ilyen irányú tevékenységének beszüntetését is megerősítette, akik 1347-ben adtak ki utoljára közhitelű oklevelet.⁹⁽¹⁰⁾

A kolostorban tanuló fiúk szerzetesek voltak, az apácakolostorokban viszont, tandíj fejében, világi lányok nevelését is vállalták. Közéjük tartozott Haberleiter Margit is, akit gyámja, Joachim Jakab küldött saját lányával, Borbálával együtt kolostorba tanulni. A tárlaton is látható elszámolás [59] a kislány

taníttatásának és felruházásának költségeit tartalmazza 1491 és 1495 között¹⁰⁽¹¹⁾. Bemutatjuk Frank Pongrác javadalmas pap 1525-ben kelt végrendeletét is [60], aki szolgálóját (vagy talán törvénytelen lányát – a *diernlein* kifejezés mindkét feltételezést megengedi) taníttatta a kirchbergi (alsó-ausztriai) apácakolostorban. Az ő esetében nem kizárt, hogy ott is maradt az apácák között.

Egy érdekes tankönyvtöredék a *káptalani és a városi oktatást* köti össze. Alexander de Villa Dei minorita kanonok eredetileg az avranche-i (Franciaország) káptalani iskola növendékei számára írta verses grammatikáját. A Soproni Levéltárban, az 1447. évi gabonadézmajegyzék fedlapjaként, másodlagos felhasználásban fennmaradt töredék a teljes 2645 leoninusi sorból álló mű 28 sorát tartalmazza, a sorok közti magyarázatokkal [katalógusszáma: 75]. Ez a munka eddigi egyetlen, Magyarországhoz köthető másolata, az íráskép és a papír vízjegye alapján az 1420-as években keletkezett, és valószínűleg Ernst Konrád városi jegyző tulajdonában volt¹¹⁽¹²⁾.

A fent említett Margit öccse, János a soproni *plébániai iskola* diákja volt. Mivel a legközelebbi káptalani iskolák Győrben, ill. Pozsonyban voltak, a soproni és környékbeli gyerekek legtöbbször a helybeli plébánia mellett működő schola-t látogatta. A szinte teljes épségben előkerült pásztói iskolamester-ház¹²⁽¹³⁾, a mai Herman Ottó Múzeum épületének falaiban megőrzött miskolci mezővárosi iskola és a régészeti kutatásokkal felszínre hozott sárospataki iskola¹³⁽¹⁴⁾ mellett a mai Magyarország területéről a soproni iskoláról maradt fenn a legtöbb adat, melyeket a kiállításon is részletesen bemutatunk.

Az adatok legtöbbször az iskolában működött tanítókra vonatkozik, és azt a folyamatot mutatja be, ahogyan a városi tanács befolyása egyre inkább kiterjedt az ¹⁰⁴iskola ellenőrzésére, a tanító személyének megválasztására. Az iskola kezdetben teljesen a városplébános irányítása alatt állt, az iskolamestert is ő fogadta fel és fizette. Az első, az iskolamester személyével kapcsolatos adat, a város és Henrik városplébános viszályát megörökítő feljegyzés is arról szól, hogy a plébános nem adta meg az iskolamester és az egyháziak fizetését.¹⁴⁽¹⁵⁾ Az 1379-es összeírásban [155a], amely a város háztulajdonosait az őket ingatlanuk arányában megillető szántóföld felosztása céljából tünteti fel, a *schulmaister* (sajnos, név nélkül) a külváros 6. negyedében található, 1/8 egységnyi telken. (A külvárosi lakosok átlagban sokkal kisebb szántóterületet kaptak, mint a belvárosiak, az 1/8-os nagyság, bár jóval az átlag alatt volt, nem számított ritkaságnak.)¹⁵⁽¹⁶⁾

A város második, név szerint ismert iskolamesteréről, Jánosról Weiteni Orbán javadalmas pap végrendeletében olvashatunk [154]¹⁶⁽¹⁷⁾, aki a könyvnyomtatás előtt igen jelentősnek számító, több mint két tucat kötetnyi könyvtárából 3 darabot, a *Naturalia Alberti*-t, egy formulariumot és egy harmadik kötetet hagyott rá, ez utóbbit korábban kötetítésre adta át neki. Az iskolamester tehát értett ehhez a mesterséghez is, a formuláskönyvnek pedig oklevelek, hivatalos iratok megszerkesztésekor vette hasznát. Orbán pap maga is foglalkozott tanítással, mert egy korábbi tanítványára, a Mariazellben élő Holzel Jánosra is hagyott könyveket.

Ritka, sok szempontból az újkori gyakorlatot felidéző forrás az az ajánlólevél, melyben a még III. Frigyes zálogában levő város szomszédságában élő nemesúr, Albrecht von Pottendorf a soproni tanácsnak a megüresedő iskolamesteri állásra Kornberger György felfogadását ajánlotta [156]¹⁷⁽¹⁸⁾. A jeles férfiú, a hét szabad művészet mestere („*maister in den suben freyen chunsten*”) személyesen vitte a város elé patrónusa levelét, amelynek segítségével el is nyerte az állást, bár azután csak egy évig töltötte be azt. Az ajánlólevél mindenestre ékesen példázza, hogy a tanítói állás betöltésébe a városnak jelentős – talán már a plébánosénál is nagyobb – befolyása volt.

Hasonlóképpen a város vezetőinek közbenjárásában bízott Hans Tiernach, aki sógorához, Joachim János soproni polgármesterhez írott. Kismartonban kelt levelében barátja, Wiltbold Fechter baccalaureus felfogadását kérte a tanítói állásba [157]¹⁸⁽¹⁹⁾. Fechter már korábban is volt iskolamester, sőt ő volt az első, aki a város szülötteként helyben látta el ezt a feladatot. A helybeli származás ezután már nem volt ritkaság, a város felnevelte saját értelmiségének utánpótlását.

A soproni plébániai iskola tanítói közül a városi adójegyzékekben először Péter iskolamester szerepelt [155/b]¹⁹⁽²⁰⁾, aki részben a fent említett Kornbergerrel egy időben működött. Előbb a belvárosban, gazdag polgárok házában élt bérliként, később saját ingatlannal is rendelkezett, de vagyona, ill. adója általában a városi átlag alatt maradt.

¹⁰⁵Az egyetemi oktatást bemutató terem, előtérben Schomberg Györgynek, a pozsonyi egyetem alkancellárjának síremlékével

Bálint iskolamester Resch Jakab végrendeletében szerepel [155/c], a testáló egy fontdénárral tartozott neki²⁰⁽²¹⁾. Hengst Lénártot, akiről apja, Márton, végrendeletében ¹⁰⁶leírt bekezdéseket mutatjuk be [155/d], származása is érdekessé teszi számunkra. Ő volt ugyanis az első, helybeli vezető családból származó iskolamester, apja – a bemutatott testamentum tanúsága szerint is – igen komoly ingatlanvagyonnal rendelkezett²¹⁽²²⁾. A fiú a későközépkori értelmiségi középrétegre igen jellemző pályát futott be: a bécsi egyetemen folytatott tanulmányok és a baccalaureusi fokozat megszerzése után vállalta el a plébániai iskola vezetését 1508 és 1514 között. Ezután pappá szenteltette magát, és elnyerte a Várarokmenti Boldogasszony templom Szt. Anna oltárának javadalmát. Életpályája abban is jellemző a korra, hogy a korábbi szórványos

példák után (lásd pl. Kornberger György esetét), a Mohácsot megelőző évtizedekben a városok egyre gyakrabban foglalkoztattak egyetemen fokozatot szerzett ifjakat iskoláik élén, akik azonban később szívesen cserélték fel a katedrát egy rangosabb vagy jövedelmezőbb állással.²²⁽²³⁾

Utolsó példánk, Reiss János esete azt mutatja, hogy korszakunk végére a közéleti pálya is nyitva állhatott a városi tanítók előtt. Az 1531-es közgyűlési jegyzőkönyvben [155/e] már a város előjárói közt szerepel: bár a külvárosban lakott, ez évben belső tanácsosnak, és egyben fertálymesternek és adószedőnek választották meg. Később a városbírói, majd a polgármesteri székbe is felküzdötte magát. 1531-ben lemondott az iskolamesterségről, de alkalmanként a kántori teendőket továbbra is ellátta, amint ez tanító korában feladata volt²³⁽²⁴⁾.

A tanulókról kevesebbet tudunk, mint a tanítókról. A Soproni Levéltárban fennmaradt egy bizonyítvány [158], egy mindössze 11×12,5 cm nagyságú pergamen levélke, amely azt bizonyítja, hogy Ágoston bécsújhelyi püspök alkalmasnak találta Ainfalt (Ainvolt) János győregyházmegyei tanulót, hogy az egyik alacsonyabb egyházi rendet, az *acolutus*-it felvegye²⁴⁽²⁵⁾. Az oktatásnak a XV. század végén is még egyik célja volt, hogy a tanulók egyházi pályára lépjenek, bár eddigre a világi ismeretek szerzése nagyobb súlyt kapott. A plébániai iskola oktatásra vonatkozó ismereteink gazdag tárháza Joachim Jakab fentebb már idézett számadása (ld. 11. j.). Haberleiter Margit bátyja, János ugyanis a soproni plébániai iskola tanulója volt. A gyámapa nemcsak a tanítónak pénzben és természetben (főleg tűzifában) fizetett járandóságokat vette lajstromba, hanem annak a nagyobb diáknak (a szó eredeti értelmében vett *paidagogos*-nak, akinek titulását a forrás *pedygobe* alakra torzította) a fizetségét is, aki a kisfiút az iskolába kísérte. Az iskoláskönyveket Bécsben szerezték be a testvérpár számára.

Az iskola épületének²⁵⁽²⁶⁾ berendezéséről a korai korszakban csak feltételezéseink lehetnek. A középkor végi állapotokról egy érdekes adatot tudunk bemutatni, amely Moritz Pál kalmár számadáskönyvében maradt ránk [159]. Eszerint Iwan Mihály soproni polgármester rőfönként 15 dénárért vásárolt ablakhártyát (*schliemen*) az iskola ¹⁰⁷számára²⁶⁽²⁷⁾. Ebből kiderül, hogy az iskola ablakai még nem (mind) voltak üvegezettek, másrészt, hogy a városvezetés az iskola fenntartásának „dologi költségeiből” is részt vállalt.

A hazai középkori zsidóság oktatására vonatkozó kiállítási anyag jó része is Sopronból származik. Ismereteink ezen a téren még töredékesebbek, mint a keresztény lakosságot illetően. Azt mindenesetre elmondhatjuk, hogy míg a többségnél a plébánia közelében és fennhatósága alatt folyt a tanítás, a zsidóknál a zsinagóga, a gyülekezet közösségi életének színtere szolgált erre a célra. IV. Béla zsidóprivilegiumában, amely Zsigmond király 1422. aug. 10-i átíratában maradt fenn [162], a zsinagógát „scola ludeorum”-nak nevezik.²⁷⁽²⁸⁾ A kifejezés természetesen, amint azt Érszegi Géza az említett okirat leírásában a katalógusban megfogalmazta, „rendkívül sokrétű jelentést hordoz”, az iskola mellett az imaterem, sőt az „azonos foglalkozási/származási csoportba tartozók közössége” jelentésben is előfordulhat.

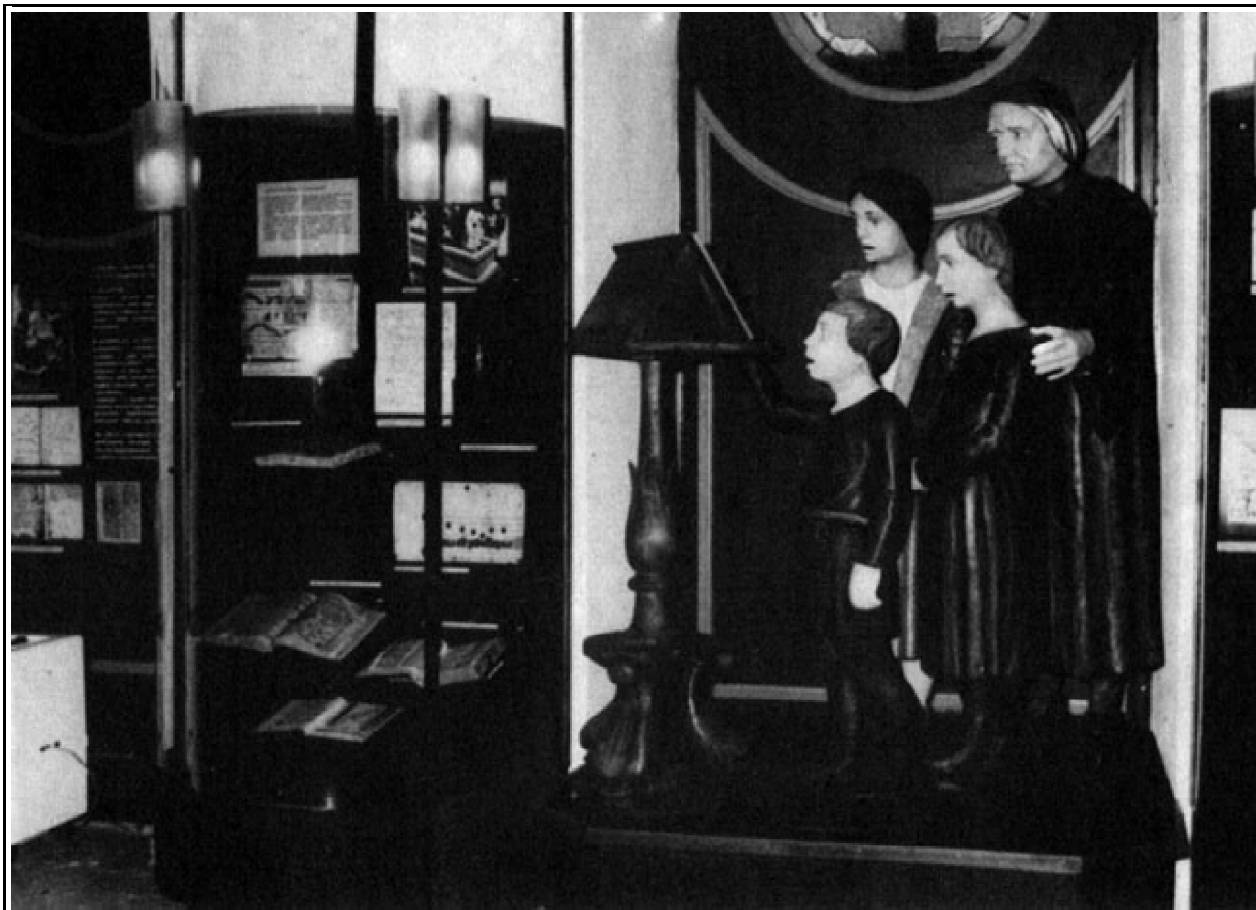
Egyértelműen épületre vonatkoznak azok az adatok, ahol IV. Frigyes német király (a későbbi III. Frigyes császár) Sopron zálogba vétele után, 1441. június 25-én megparancsolja, hogy a város kapitánya és tanácsa a zsidókat 16 házuk és a *Judenschul* birtokában háborítatlanul tartsák meg [166]²⁸⁽²⁹⁾. Hasonlóképpen *Judenschul* elnevezéssel találkozunk a Gedenkbuch c. városi könyv egyik bejegyzésében, ahol Jäkel zsidó felesége házának helyét „a Zsidó utcában, a *Judenschul* és Hätschell háza között” határozzák meg²⁹⁽³⁰⁾, vagy az 1434-es pozsonyi adójegyzékben, a Natio Judaica adófizetőinek felsorolásában³⁰⁽³¹⁾.

A zsidó iskolák tananyagában a Mózes öt könyvéhez, a Tórához fűzött magyarázatok, a Mishne Tóra

(Maimonidész Tóra-magyarázatai) ill. a Talmud tanulmányozása már egészen kis kortól igen fontos, sőt még az eredeti bibliai szövegeknél is fontosabb szerepet kapott. Gershon Sholem szavaival élve, ezekkel bástyázták körül a Tórát, távol tartva a diákokat az Írás szó szerinti értelmezésétől. Nem véletlen tehát, hogy a Sopronban különösen szép számban fennmaradt héber kéziratok kódextöredékek között sem a Tórát, hanem csupán ezeket a magyarázatokat találhatjuk meg³¹⁽³²⁾. A kiállításon a Sopronban eddig talált öt Talmud-töredék egyikét (a Sátoros ünnepéről írott magyarázatokat) [163] ill. a Misné Tóra négy fragmentuma közül a rablással és a talált tárgyakkal foglalkozó darabot [164] mutatjuk be. A zsidóságra vonatkozó anyagot egészíti ki a Sopronban eddig felszínre került legszebb zsidó sírkő, amely 1941-ben a Wieden (Gazda u.) 31. ház pincéjéből került elő. Ez szintén egy tanult embernek, R(abbi) Jicháknak, R(abbi) Chájjim fiának állít emléket, aki a sírfelirat szerint 1411/12-ben halt mártírhalt³²⁽³³⁾. Ebből az esztendőből egyébként nincs tudomásunk nagyobb, országos vagy regionális megmozdulásokról, R. Jichák ¹⁰⁸mártírságának történetéről talán a héber nyelvű, szintén tanító cézzal keletkezett responzórius irodalom későbbi feltárásától várhatunk további részleteket.

A tiszavirág-életű hazai *egyetemen* soproni tanárok vagy hallgatók nem mutathatók ki. Ez szinte természetes, hiszen a „szomszédban” volt a bécsi egyetem, amely megalapításától (1365) kezdve igen népszerű volt a magyar diákok körében is [246].³³⁽³⁴⁾ Soproniak nagyobb számban a XV. sz. második felétől iratkoztak be az universitasra. Ez összhangban volt azzal az országos tendenciával, hogy míg korábban a zömmel nemesi, főúri származású klerikusréteg folytatta tanulmányait külföldön (úticéljaik között francia, olasz, sőt angliai egyetemek is szerepeltek³⁴⁽³⁵⁾), a középkor végére a városi, mezővárosi polgárság lett a külföldi stúdiumok fő bázisa. Ha Kubinyi András kutatásai nyomán, az egyes települések városiasodásának fokmérőjeként használjuk az onnan külföldi egyetemre beiratkozott hallgatók számát, Sopron a maga 100-at közelítő létszámával igencsak jól vizsgázott. A beiratkozottak természetesen nem mind folytattak hosszú éveken át tartó tanulmányokat, még az egyházi pályára lépők sem [231]³⁵⁽³⁶⁾, mintegy 2/3-uk legfeljebb egy évig mutatható ki a hallgatók között a gondosan vezetett anyakönyvekben. Céljuk inkább az volt, hogy világot lássanak, és olyan személyes kapcsolatokat építsenek ki, amelyeket később, akár üzleti tevékenységük során is kamatoztatni tudnak³⁶⁽³⁷⁾.

Néhányan viszont szép karriert futottak be, mint például Ambrosius Salzer, aki egészen a bécsi egyetem rektorságáig vitte. 1476-ban született Márcfalván (ma Marz, Burgenland). A bécsi egyetemre 1499. I. félévében két másik diákkal, Pangraz Greinerrel és Jorg Schuelerrel együtt ő is soproniként iratkozott be [240]³⁷⁽³⁸⁾. korábban feltehetően az itteni plébániai iskolát látogatta. 1501-ben baccalaureus, 1505-ben magister artium fokozatot nyert. A szokásos egyetemi előmenetelnek megfelelően ezután következtek a teológiai stúdiumok. 1513: baccalaureus theologiae, 1518: licentiatus theologiae, 1528: doctor theologiae. Közben kétszer, 1515. első félévében, ill. 1523. 2. félévében, a facultas artium dékánja volt, négy alkalommal (1523, 1527, 1533 és 1544) az egyetem rektorává választották³⁸⁽³⁹⁾. Első rektorsága idején nem tett tanúságot túlzott lojalitásról nevelő városával, Sopronnal szemben. A bécsúj helyiek kérésére szó nélkül átírta és pecséttel erősítette meg ugyanis Ferdinánd osztrák főhercegnek a soproniak borszállítási kiváltságait megszüntető oklevelét.³⁹⁽⁴⁰⁾

109 Egyetemre járó diákok figurái

Az említett anyakönyvi bejegyzés mellett szerencsés módon négy további dokumentumot tudunk Salzerrel kapcsolatban bemutatni. Az egyik egy kis könyvecske, 110 egy egyetemi jegyzet, amelyet feltehetően Salzer egyik tanítványa készített professzorának teológiai előadásain [241]. (A kötet a benne található possessorbejegyzés szerint a nördlingeni Carolus Rott tulajdona volt.) Az 1534/35-ben tartott előadások a Biblia különböző könyveit kommentálták: Pál apostolnak a rómaiakhoz írott levelét; Péter apostol 1. levelét; a Prédikátor könyvét, ill. Hóseás prófétát⁴⁰⁽⁴¹⁾. A másik kiállított kötet (Bonaventura: *Commentaria in IV. libros Sententiarum*, Tom, III–IV., Lyon, 1510.) Salzer saját könyvtárából maradt ránk [242a]⁴¹⁽⁴²⁾. Tulajdonbejegyzése szerint 1516-ban szerezte meg, és haláláig, 1566-ig birtokolta. Ezt a kötet mellett bemutatott végrendeletével [242] is bizonyíthatjuk, ahol többek között a következő kitétel is szerepel: „*Item familiae Jesuitarum lego ... Bonaventuram et Richardum in libros sententiarum*”⁴²⁽⁴³⁾. A jezsuitáktól talán Nagyszombaton keresztül kerülhetett a könyv a budapesti Egyetemi Könyvtárba. Az utolsó dokumentum, egy nyugta, már Salzer halála után, 1573-ban keletkezett (4. kép). Sopron városa adta ki a bécsi egyetem rektorának és konzisztóriumának arról, hogy a néhai Ambrosius Salzer hagyatékából a Sopronban maradt rokonság számára 180 aranyforintot átvettek, és gondoskodnak ennek szétosztásáról az örökösök között [243]. Az elhunyt bécsi rektor, bár már több mint 60 éve áttelepült a városból, nem feledkezett meg soproni rokonságáról. Végrendeletében néhai testvére, Balázs, Sopronban élő gyermekeire negyven fontdénárt és egy ezüstpoharat hagyott; a nyugta alapján pedig még számos további rokona

maradhatott itt.⁴³⁽⁴⁴⁾

Az utolsó, a bécsi egyetemmel kapcsolatos soproni dokumentumot, amely szintén utal Ambrosius Salzerre is, a Berzsényi Dániel evangélikus líceum könyvtárában fedezte fel Grüll Tibor [245]. A D 27 jelzetű nyomtatvány második kolligátumának végén a licenciátusi fokozat megszerzéséhez szükséges „kötelező irodalom” mindeddig közöletlen listáját és a könyvek árát jegyezte fel egy névtelen diák. A felsorolás Ambrosius Salzer mellett Thomas Streczinger, Wolfgang Khopper és mások Arisztotelész-kommentárjait, valamint más Arisztotelész-műveket tartalmaz, összesen 20 művet. A professzorok neve alapján a lista Bécsben készült az 1510-es években, amikor tucatnyi soproni tanult a bécsi egyetemen. A nagy változás az ezt követő évtizedekben, éppen Salzer további működése idején következett be, amikor a bécsi egyetem népszerűsége ugrásszerűen megcsappant, és a németországi protestáns egyetemeknek, mindenekelőtt Wittenbergnek adta át a helyét, amint erről a későbbiekben még szó lesz.

Mielőtt azonban ennek okait megvizsgálánk, egy másik társadalmi csoport, a *kézművesek neveléséről* érdemes szót ejteni. Városainkban és mezővárosainkban a XIV–XV. század során honosodott meg a közép-európai értelemben vett céhrendszer, amely egy-egy mesterség gyakorlásának és elsajátításának kereteit is meghatározta. A céhes mesterségek esetében a mester mellett eltöltött 1–5 inasév, majd a viszonylag szabadabban, de még mindig nem teljesen önállóan legényként végzett munka, esetleg a vándorlás után volt a legszerencsésebbeknek lehetőségük arra, hogy mesterré, és ¹¹¹ezzel a céh teljes jogú tagjává váljanak⁴⁴⁽⁴⁵⁾. Ezt a rendszert céhszabályzatokkal, mindenekelőtt a legényrendtartásokkal tudjuk dokumentálni. Pozsonyi és erdélyi példák mellett ide tartozik a soproni szabólegények szabályzata [318], amely a város bírói könyvébe, a *Gerichtsbuchba* bevezetve maradt ránk⁴⁵⁽⁴⁶⁾. Az okirat, a szabók céhszabályának kiegészítéseként, a mesterek és legények között felmerülő vitás kérdések rendezésével, a legények munkakörülményeivel (bér, étkezés) és viselkedésével foglalkozik. Ez utóbbi minden, a legényekkel kapcsolatos ügyben felbukkan: tilalmazza a fegyverviselést, a durva szavak használatát, a szerencsejátékokat, a bordélyházak látogatását stb.

Hogy ezekre az intézkedésekre mennyire szükség volt, bizonyítják a legények által elkövetett bűnökről szóló dokumentumok. „Mintaszerű” esetet ír le két péklegény levele a bécsújhelyi tanácshoz két társuk megölésének ügyében [319]. Peter Ploisch és Andre von Poppendorf bevallják, hogy Hensel péklegényt – önvédelemből – ők ölték meg. Az eset úgy történt, hogy egy bécsújhelyi kocsmában összeszólalkoztak, „sok tiltott káromkodás” hangzott el, és a későbbi áldozat egy kenyérvágó késsel támadt Peter Ploischra. Majd továbbmentek egy másik külvárosi ivóba, ahol Hensel egy újabb hosszú késsel próbálkozott, és ez végzetesnek bizonyult számára. Az ügy azzal folytatódott, hogy a bécsújhelyi tanács kérte a soproniaktól a két, náluk tartózkodó vétkes bebörtönzését.⁴⁶⁽⁴⁷⁾

A másik, Sopront is érintő ügy szerencsére enyhébb kimenetelű volt: Ulrich Rösch, a bajorországi Weilheimből származó asztaloslegény a kezén megsebesítette a soproni Zierler Jánost. Ezért írást adott arról, hogy keresetéből vagy örökölt javaiból teljes kárpótlást ad az orvosi költségekért, és azért, hogy a sértettet a sebesülés akadályozza a munkájában [324]⁴⁷⁽⁴⁸⁾. Az „ipari tanulók” erkölcsi, viselkedése tehát már a középkorban is sok kívánnivalót hagytak maguk után. Ez többek között fiatal koruk mellett azzal is magyarázható, hogy a legények, mobilis társadalmi réteg lévén, kiszakadtak megszokott közösségükből, az otthon és a szűkebb környezet kontrollja alól⁴⁸⁽⁴⁹⁾. A középkor végére ezért megszokottá vált, hogy az újonnan érkezett legények törvényes születéséről ill. erkölcsös magatartásáról igazolást kértek korábbi munkaadójuktól vagy céhüktől. Egy ilyen irat a bécsi posztónyírók céhének levele a soproni tanácshoz, amelyben igazolják, hogy a városunkban letelepedni szándékozó Rainold Burchard posztónyíró-legény

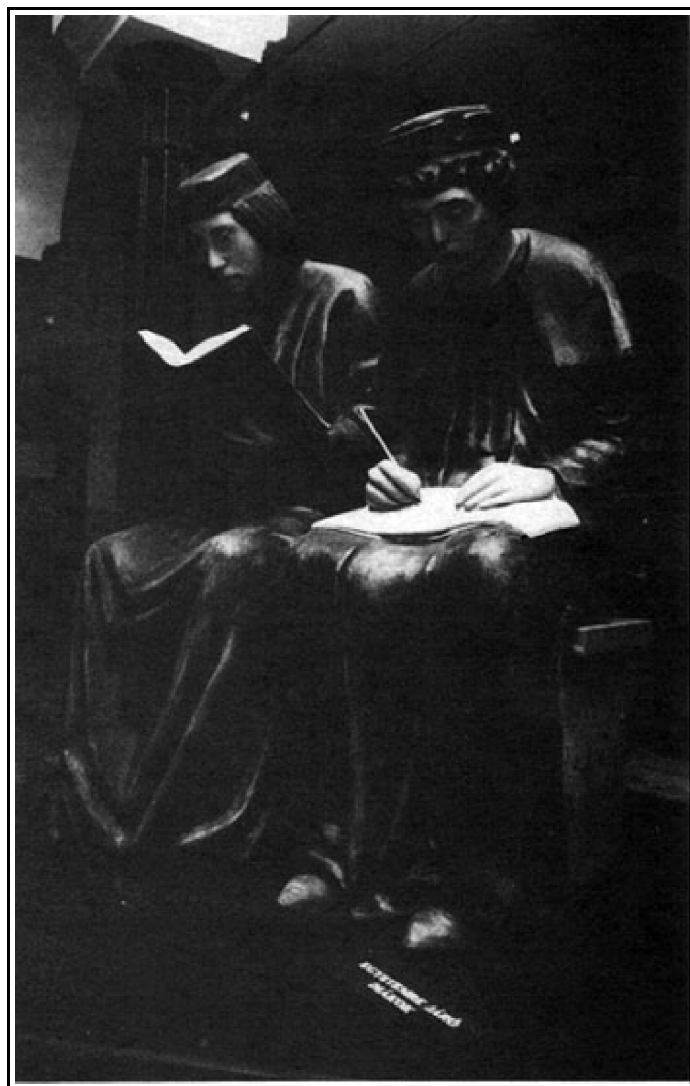
tanulóéveit náluk letöltötte és tisztességesen viselkedett⁴⁹⁽⁵⁰⁾.

Az erkölcsi normák megszilárdítását is célozta a céhleveleknek azon visszatérő rendelkezése, hogy a céh minden tagja, a legényeket, a mesterek feleségét stb. is beleértve, büntetés terhe alatt köteles részt venni a céh védőszentjének ünnepén és egyéb jeles alkalmakon rendezett miséken, körmeneteken. Az egyházi befolyás tehát közvetett módon, a nevelés kereteit meghatározó céhszervezet ellenőrzésén, pénzügyi kontrollján – és persze a komoly hasznot jelentő megrendeléseken – keresztül a kézművesek képzésében is érvényesült, és a reformáció, ill. ellenreformáció idején életbevágó kérdéssé vált.

112A legények vagyonáról és társadalmi kapcsolatairól tájékoztatnak a végrendeletek. Viszonylag ritkák az ilyen források, de előfordult, hogy egy-egy legény, élete végét érezvén közeledni, szükségesnek látta, hogy javairól rendelkezzen. Miklós soproni szabólegény 1477-ben, két szabómester és két legény jelenlétében nyilvánította ki végakarátát⁵⁰⁽⁵¹⁾. Nőtlen volt, ingatlan vagyonról nem tett említést, készpénzéből pedig főleg a temetésével kapcsolatos kiadásokat rendezte el és kegyes adományokat tett. Többek között egy viszonylag jelentős összeget, 7 aranyforintot hagyott a Szt. Anna szabócéhnek miseruha vásárlására, továbbá a céh oltárának díszítésére.

Mint a többi témakör esetében, itt is igyekeztünk a dokumentumok mellett tárgyi emlékeket is felvonultatni, és ezúttal ezek egy része is Sopronból származik. Egy XIII. sz. eleji cipésműhely termékeiről és hulladékairól van szó, amelyek Holl Imrének a soproni Előkapunál 1966–68-ban végzett ásatásain kerültek felszínre. A pozsonyi cipészlegények 1516-ban kelt céhszabályzatával [315] valamint az ezzel közel egykorú krakkói Balthasar Behem-kódex cipésműhely-ábrázolásával [312c] együtt adnak képet erről a mesterségről. A szerencsés körülmények között konzerválódott tekintélyes bőrlelet cipőfelsőrész-darabokat és talpakat, valamint a szabás során keletkezett hulladékokat foglalt magában [316]. Az anyagot Mocskonyi Melinda dolgozta fel, akinek több, mintegy 800 évvel ezelőtt használatos lábbelit valamint egy bőr erszényt sikerült rekonstruálni⁵¹⁽⁵²⁾. Ezeket a Nemzeti Múzeum Műtárgyvédelmi Osztályán a restaurátor-hallgatók el is készítették, a bemutatott gomboscsizma Gabler Szilvia munkája [317].

A kiállítás felső időhatáráként a mohácsi csata évszáma szerepel. Ez az esemény azonban, bár az egész országot megrázta, és a rá következő pusztulás nem hagyta érintetlenül az iskolákat sem, nem iskolatörténeti korszakhatár. Ezért az utolsó tárlót az igazi fordulatnak, *a reformáció megjelenésének és térhódításának* szenteltük. Ez egyben átvezet a kiállítássorozat következő egységéhez, a debrecenihez⁵²⁽⁵³⁾. Ennél a témakörnél nem volt célunk és feladatunk országos áttekintést adni, inkább a példaértékű, szerves egységet képező soproni anyag bemutatását választottuk.

113Sopron város nyugtája Ambrosius Salzer hagyatékával kapcsolatban, 1573. február 27-én

A reformáció – az erdélyi szász városok mellett – leghamarabb Sopronban, ill. a nyugati határszélen ért el áttörést. Ennek történetét, dokumentumait számos kitűnő munka feldolgozta már⁵³⁽⁵⁴⁾, ezért elegendőnek tartom a kiállított anyag rövid ismertetését. Látható itt X. Leó pápa kiátkozó bullája Luther Márton és követői ellen [333], valamint II. Lajos 1524. október 14-én kelt rendelete a lutheránusok ellen tartandó vizsgálat ügyében [330]. Ebben a király tudatja, hogy a lutheránus tévtanokat hirdető ferences szerzetes (Kristóf) elleni inkvizícióra a Párizsban tanult ferencset, ¹¹⁴Gergelyt küldi Sopronba, továbbá szorgalmazta a városban addigra meglehetősen elterjedt lutheránus könyvek összegyűjtését⁵⁴⁽⁵⁵⁾. A rendelet nyomán valóban sor került a vizsgálatra, és jegyzőkönyve is fennmaradt [331]. Ennek gazdag anyagából csak egy momentumot emelek ki: A fentiekben szó volt arról, hogy a soproni plébániai iskola anyagilag és személyi állományát tekintve is egyre inkább kikerült az egyház kizárólagos fennhatósága alól. Az iskola szellemi függetlenedésének eredményeként értékelhetjük, hogy a vizsgálat során több tanuló is gyanúba keveredett.⁵⁵⁽⁵⁶⁾

A vizsgálat nyomán emberek kivégzésére nem került sor, máglyán végezték viszont Luther írásai, melyeket a per egyik fővádlottja, Moritz Pál kalmár vallomása szerint szabadon, nyilvánosan lehetett vásárolni. A hitújítás terjedését azonban nem lehetett meggátolni, a korai Luther-nyomtatványok hamarosan újra feltűntek Sopronban, sőt egyes példányok egyedül itt maradtak fenn az országban. Ezek közé tartozik Luther *De Captivitate Babylonica Ecclesiae* (Az egyház babiloni fogságáról) c. 1527-ben kiadott írása [332], amely a katolikus egyház tévtanításait ostorozza⁵⁶⁽⁵⁷⁾.

A reformáció fellépése után hamarosan kialakult annak sajátos ikonográfiája, amely a későközépkori német polgári hagyományoknak megfelelően gondoskodott Luther és társai népszerűsítéséről. A korban igen elterjedt portréermék [327, 328] edényekre (kupákra, serlegekre) applikálva [326]⁵⁷⁽⁵⁸⁾, és görgetődíszes reneszánsz könyvkötések középlemezein [329]⁵⁸⁽⁵⁹⁾ is megjelentek. A reformátorokat ábrázoló könyvkötéseknek sok szép példája maradt ránk a soproni Evangélikus Könyvtárban, ill. a Berzsényi Dániel Ev. Gimnázium (Líceum) régi könyvtárában.

Végezetül két adat arról, hogy hogyan hatott a reformáció az oktatás átalakulására: Faut Márk és Klein Menyhért krónikája [334], amely a XVII. sz. elejéről visszatekintve ad képet Sopron lutheránussá válásáról, éles szemmel emeli ki, hogy az iskola kézbevétele, a népnyelvű zsoltárok tanítása a gyerekeknek milyen fontos volt a város szellemi légkörének megváltoztatásában. Kitér arra is, hogy milyen gyorsan megkezdődött a soproni diákok kirajzása Wittenbergbe, és név szerint is felsorolja az első diákokat: Michael Wirtt, Jacob Ratt (Ruffinus), Hans Schreiner és Carolus Rosenkrantz Melanchthon személyes irányítása alatt tanultak⁵⁹⁽⁶⁰⁾. És hogy valóban jó volt a kapcsolat a Mester és soproni tanítványai között, azt mutatja két saját kezű Melanchthon-bejegyzés. Az egyik, amit a tárlaton is láthatunk, egy Bugenhagen-kötet elejére 1533-ban írt latin igevers (...*más fundamentumot senki sem vethet azon kívül, amely vettetett, mely a Jézus Krisztus I. Kor 3, 11* – Károli G. ford.) valószínűleg Georgius Fabernek, az első soproni diáknak szól [335]. A másik, későbbi bejegyzés: egy 1557-es Luther-nyomtatvány elülső kötetstábláján és három levélnyi előzékén a ¹¹⁵Szentlélekről, a keresztségről és a Szentháromságról írott elmélkedést olvashatjuk a praeceptor Germaniae tollából⁶⁰⁽⁶¹⁾.

A kiállított anyag apropóján áttekintett fél évezredes fejlődés arról is tanúskodik, milyen mértékű az oktatásban volt az egyházi dominancia, és ez hogyan változott a világi elem növekvő térhódításával. Tanúi lehetünk annak, hogy kiszélesedett az ismeretszerzés lehetősége és az ismeretszerzők köre. A korábban igen fontos kolostori és káptalani iskolák a középkor végén jóval kisebb súllyal estek latba. A keretek kitágításában véleményem szerint a városi, mezővárosi iskoláké volt a főszerep. Ha ezek nem reagáltak volna olyan érzékenyen az igények növekedésére, a nemzedékről nemzedékre továbbadott ismeretek köre megmaradt volna a klerikusműveltség hagyományos keretei között, amelyet még az egyetemi oktatásban sem igazán igyekeztek kibővíteni és átalakítani. Az oktatás kereteinek kiszélesedésével az egyház – szándékai ellenére – saját szellemi monopóliumát ingatta meg. Az ennek visszaszerzésére, ill. fenntartására irányuló küzdelem azután még évszázadokig meghatározta a magyar iskola történetének alakulását.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Kovács József László: Hummel Kristóf végrendelete (1562) és számadása (1569)

Kovács József László: Hummel Kristóf végrendelete (1562) és számadása (1569)

A Faut-krónika 1995 óta nyomtatásban is olvasható szövegében Hummel Kristófról az 1557-es évnél ez

található: „Anno 1557 Ist die Lateinische schul alhie oberhalb des Pflasters sonderlich durch andrib Herrn Christoffs Hummels Burgermeister eines gelerten Herrn erbauet worden, darzue den ehe gedachter Herr seinen aigen gartten geschenckt hat. Vmb dise zeit haben ^{xx} (3^r) ^x zu Wittenberg studirt Michael Wirtt.^{xx} Jacob Ratt oder Ruffmus.^x Hanß Schreiner, Carolus Rosenkrantz, vnter Herrn Philippo Melanchtone, von Ödenburg dorthin geschickht, da zuvor kein Ödenburgerisch kindt ihemals Gehn Wittenberg gezogen ist.^{xx} Vnd hat H(err) Philippus mit einem schönen lateinischen schreiben den Michel Wirt einem Ehr(samen) Rath alhie commendiert.”¹⁽⁶²⁾

Sopron újkori művelődéstörténete szempontjából fontos állítások ezek, az egy és két csillaggal megjelölt részek más kezek krónika- és szövegbővítő kiegészítései, az első ismeretlen kézé, feltehetőleg egy Faut Márknál idősebb polgáré, aki ismereteit közölte a várostörténet írójával, a hosszabb névsor Hans Schreiner és Carolus Rosenkrantz, Melanchton a tanítványai, a kiegészítés pedig Klein Menyhért krónikaíró német iskolamester, majd kereskedő betoldása. Egyébként ez sem így igaz, hiszen 1533-ban Gregorius Faber (azaz: Schmidt) Soproniensis, 1545-ben Joannes Schreiner Suproniensis Vngarus iratkozik be Wittenbergbe. (Az utóbbi *Hans Schreinerrel* lehet azonos.) A XVI. század első felének soproni személyiségeiről írta 1968-ban Mollay Károly, hogy a korszak „bővelkedik az ún. kettős egyéniségekben, akiknél a kortársak ¹¹⁶sem tudták eldönteni, a reformáció hívei-e már vagy pedig még a katolikus egyházhoz húznak-e. [...] Sopronban például az előző közleményünkben tárgyalt Hummel Kristóf, aki 1533–1562-ig működött mint iskolamester, polgármester, a belső tanács tagja, és mások. Nem véletlen, hogy az első „nyíltan evangélikusnak ismert és hitéért fogságot is szenvedett papot” (Payr), ti. az osztrák Gerengel Simont csak 1565-ben hívja meg a városi tanács.”²⁽⁶³⁾

Amit a Faut-krónika magyar fordításában ekképpen ültettem át: Felépült a latin iskola fenn a Pflasteren, kiváltképpen Christoph Hummel polgármester úr, egy tanult úr ösztönzésére, melyhez az előbb említett úr a saját kertjét ajándékozta.

A mondatot – az ismeretlen adatközlő segítségét akár *átépítette* igével is fordíthattam volna, mint ezt 1994-ben „...in negocio erigendi Gymnasii...” c. tanulmányomban már megírtam. Már itt hivatkoztam arra, hogy a történeti forrásként ható kertajándékozás nem Hummel Kristóf hagyatékozói szándéka volt, hanem városi képviselőtestületi határozat. „Das Gartl bey der Schuel ist zu der Schuel geben worden” azaz „Az iskola melletti kertecskét az iskoláhozadtuk”. A végrendelet eme tanácsai kiegészítése utasításként az 1569-es számadásban olvasható.³⁽⁶⁴⁾

Hummel Kristóf 1562-es végrendeletét ismeretlen kéz írta meg. Számos helyen követhető azonban Wirt Mihály városi jegyző kézírásában átvezetett kiegészítés, javítás. Viszont egyetlen kéz gondos fogalmazványa és kézírása a hét évvel később készült számadás. Mivel mindkét forrás alaposabb betekintést enged Hummel Kristóf életébe és a város szellemi, vallási életében végbement változásokba, alkalmasak arra, hogy alaposabb vizsgálat alá vegyük őket.⁴⁽⁶⁵⁾ Már Házi Jenő felhívja a figyelmet a „Soproni polgárcsaládok” munkájában, hogy Hummel Kristóf akkor vált tekintélyes polgárrá, amikor „feleségül vette Bauer László kereskedő dúsgazdag özvegyét, Benignát, akinek vagyonával egyszerre tekintélyhez jutott az eddig tudása révén megbecsülésnek örvendő férfiú, akit már 1536-ban belső tanácsosnak jelölnek.”⁵⁽⁶⁶⁾

Hogy folytatott-e ezután olyan kereskedői tevékenységet, mint az őt megelőző nemzedékben Paul Moritz (Moritz Pál), üzleti könyvek hiányában nem tudom megmondani, de boltjuk volt. Árulkodó azonban a hagyatékban feltalálható különböző külföldi pénzérme-féleség.

Késpénzben (Parschaft) „In Tallern Achthundert sechs vnnd sechtzig ain halben a Jedem P(er) sibentzig Kreutzer gerechnet id est 1010 th 7 ß 10 d(en) Item Im Gold Sibenhundert sechsviertzig Ducaten darunder Portucaleser(!) Vnnd etlich kopet ducaten Jeder P(er) Vierzehen schilling geraitt ist 1305 th 4 ß 10 d(er) Latus 2316 th 3 ß 10 d(en)”

Ezen kívül *korona*, *Patzen* és *1/2 patzen*, *D(eu)tsche Khreitzern* „*Kreutzer Sechsser Vnnd dopplt*” és „*Behemische Groschen*”-ban is jelentős összeg 2467 th(aler) 8 ß 28 d(en) kerül elő a hagyatékban.⁶⁽⁶⁷⁾

A portugál dukátok és ehhez hasonló pénzermék „kopet”-ban – azaz gondosan borítékban őriztettek.

¹¹⁷Tekintélyes jegyzékben jelennek meg Hummel Kristóf hagyatékának ötvöstárgyai is. Némelyik leírás művelődéstörténeti ismeretet is rejt, volt Hummelnek „Ein Corallne Petten” – ami pl. korallokkal is díszített pénzfűzér „Petten” lehet. Ezenkívül egy 29 és 1/2 lat súlyú aranyozott ezüstkannát kapott az özvegy, érdekes tárgy lehetett a feltehetően Janus-szerű aranyozott kettős fej – szerepel az 1569-es jegyzékben is imígyen: „Item Ain Vbergulds Dopplts Kgoppffel achundviertzig Loth”, majd egy három angyalfejjel díszített serleg „Magelel” – arany pecsétgyűrű, ezüst öv, ezüst kanalak mind az igényesen kialakított későreneszánsz soproni háztartás díszes kiegészítői.

Hummel vagyonát végrendelete megfogalmazása szerint maga teremtette meg, de kerülni kívánja a halála utáni vitákat. Ebben a megszövegezésben még „meine liebe Hausfraw Benigna” szerepel, akinek nevét (mivel előbb halt meg, mint férje) aztán a szövegből kihúzták. („damit die strittikait vnd Irrungen so sich derhalben zwischen meiner Haußfrauen Vnd Andern furkunfftiger Zeit, erheben mochten sol es gehalten werden was hernach voligt”⁷⁽⁶⁸⁾).

Rokonaitól sem nem örökölt, sem nem kapott – „nichts Ereribt noch eingenomen hab” – (az *eingenomen*-t itt „ins Haus genommen” értelemben használja a végrendelet), ezért feleségének elrendeli az alábbi javak kiadását:

„Verorden ich das mein Liebe hausfraw Benigna, meinen nachsten frounten hinausgeben solle 100 th. d.”

A 100 tallér dénár mellé már Wirt Mihály kezével betoldás történt: „darzue Zwaj Magellell” (ehhez két serleget). Rokonaira hagyta ruháit is „samb meinen leibs klaidern” – ez legyen minden örökösödésük „damit sollen sy gantzlich von meinem guet abgefertigt sein,” – ezt a hagyatékrészt Wirt még Hummel Kristóf kézfegyvereivel egészíti ki „Vnd Manßweren” olvasható x jel után a kézirat margóján. Erre a *jó illendőség*, vagy a *jog* is bírja a hagyatékozót: „wie woll Ich gueten *fug* (KJ) gehabt” János testvérének fia, Zsigmond ui. erkölcstelenséget követett el: „*Hummel Kristóf házában egy szolgálólánnyal viszonyba került, oka lenne tehát kitagadni*” sich bej mier mit Ainer Diern in Vntzucht eingelassen, Inen in diser Portion auszulassen”.

Azonban neki is megbocsát, részesüljön tehát ő is: „sol er auch neben Andern in Erbschaft Zu gelassen werden”⁸⁽⁶⁹⁾.

A szegényekről, szegény diákokról való gondoskodás felbukkan Hummel végrendeletében, mely gondolat később a Lackner Kristóf-féle végrendelet tartópillére lett. Ezt a feladatot először feleségével kívánta végrehajtatni.

„Dan (so sol mein hausfrawe) – ezt a végrendelet módosítója kihúzta a szövegből, majd Wirt Mihály felismerhető helyesbítése így pótolta: „Verorden Ich”, „hausarmen leuten Armen Schullern, Vnd

Dienstdienern [Zwaj-kihúzva] Viern stukh tuech [kauffen-kihúzva] auszutailen vnd sy damit beklaiden”.

Nevelt lányának, Barbarának kiházásítására „Zu Ainer Heyrat steuer 10. th d[en]” tíz tallér dénárt adományoz.

Polgármesteri, esetleg kereskedői tevékenységére utal, hogy két városi lovas küldönc lányának is hagyatékoz, Peter Höschl Magdolna lányának 5 tallér dénárt – ezt a hagyatékozást kihúzták a szövegből. „Lorentzen Daxen Vberreiters Tochter Christina schaff Ich Zu heirat steuer X. T. D(en).” Peter Höschl lovas küldönc neve nem szerepel ¹¹⁸Házi Jenő Soproni polgár családok kézikönyvében (nem volt polgárjoga?), viszont Höschel Kristóf (6741) és fia Mátyás (6742) mindkettő a XVII. századból igen. Ugyanúgy nem találjuk Lorentz Dax nevét sem.

Michel Barbierer nevének megfelelően orvos borbély lehetett, ő barátságáért és fáradságáért „vmb sein ertzaigte frontschafft vnd gehabte Mue” kap három tallért.

Hummel Hans Pek-nek búzáért tartozik három tallérral. Zacharias Reuß – (feltehetőleg a Paduát megjárt peregrináló jogtudóssal azonos) – a könyveit örökölte volna – ezt a szándékot kihúzták a végrendelet szövegéből. Ennek oka az lehet, hogy Hummel neje, Barbara végrendeletét az unokafivér („meinem veter n schaff ich”) megtámadta. „Bár e végrendeletet Reiss Zakariás kismartoni jegyző és soproni polgár megtámadta, azonban 1561. III. 11-én a tanács azt változatlanul jóváhagyta” – írja Házi (6765). A könyvek aztán a városházára kerültek.

Fontos városi építkezésekre „Zu gmainer Stat, an gepew, es sey Zum teucht, oder sonsten notwendigen sacken” 50 tallér dénár fordítható a hagyatékból.

Az egyházi-vallási célokra szánt hagyatéki tételeiről külön kívánok szólni. Így nem itt elemzem a prédikatori szék fenntartására szánt hagyatékrészt „ain taill Zu erhaltung des Predigstuell”. Az ezt követő rész azonban már Lackner hagyatéklevelének – végrendeletének – szándékát előlegezi. Hummel ugyanis háztulajdon nélküli, szükségét szenvedő embereknek „hausarmen notturftigen leuten” szegény diákoknak. „Armen Schuelern” és a maradványt kórházi betegeknek „den armen leuten ins spital” kívánja *híven* „*treulichen*” vagyona felét szétosztani. E célra jelöljön ki a tiszteletreméltó és bölcs tanács hű, jámbor és tisztességes embereket „trew, from, Erbar leutt verordnen, damit soliches alles voltzogen werde, Vnd sy got darumb rechenschaft geben müssen dauon Inen ain Zimbliche belonung eruolgen solle”.

Mindent be kell tartatnia a kijelölt végrendeleti végrehajtóknak – Isten előtt felelősséggel tartoznak, és tisztas javadalom kísérje munkájukat – kéri Hummel.

Végrendelete végrehajtójaként szeretett feleségét Benignát jelölte meg, az Ő nevét 1561 után a szövegből kihúzták, és halála után a tiszteletreméltó, bölcs tanácsot, „Ainen Ersamen wolweisen Ratte” kérte meg erre, akik végrendelete minden pontját és artikulását „In all seinen Punckten Vnd Articln” teljes értékűnek ismerték el („zu krefften erkennen”) és azon senki ne változtathasson:⁹⁽⁷⁰⁾ „Vnd niemand gestatten ichtes dawider firtzunemen, alles treulich vnd vngeuerlich, des Gott der Almechtig Ir beloner seins wirdet”.

Ezért lakására hívatta „Zu mir eruordern lassen” és buzgón felkérte három polgártársát „vnd mit Vleiß erpoten”, „die Ersamen, Weissen Caspar Judenfeindt, Casparn Weissen, vnd Hansen Gressing, all drej Burg(er) Zu Odenburg, das sy des Ingedenkh Vnd Zeugen sein wollen, darumb Zu sagen wie recht, vnd solich mein Testament mit sambt Iren Pedschiden neben mein verfertigt haben, der wegen Jeden ain doppelt Ducat in gold soll geben werden, Actum Odenburg”. A kézirat tanulmányozóját az a meglepetés éri, hogy

a három soproni polgár – Judenfeindt, Weiss és Gressing nevét kihúzták, helyébe Wirt beírta önmagát és Vrban Phleger polgármester nevét. Három helyett két executort.¹⁰⁽⁷¹⁾

2./ A Soproni Városi Levéltár örzi Hummel Kristóf 1560 táján fogalmazott, és első felesége, Barbara halála után módosított végrendelet-fogalmazványát. Felirata: ¹¹⁹Cristoffen Humels Burgers Zw Ödenburg Testament vnd lester will etc. (Lad: H. Fasc. I. Num: 16.) Címlapján „Vrban Phleg(er), Zu bedencken, Wessen sambt andern” észrevétel olvasható, „Auch Micheln Wirt Statschreiber” kiegészítéssel. Ez a testatorok megváltoztatására utal – a *még kivel mással* kiegészítést kihúzták, rákerült a városi jegyző Michel Wirt (vagy Wirdt) neve – saját írásával.

A most már két megváltoztatott végrehajtó – *testator* – a következő katolikus-egyházi célokra szánt végrendelet-pontokkal találkozott.

A feleségnek (a második feleség neve *Magdolna*) és a nincstelen házatlan polgároknak hagyott javak után először a bánfalvi Mária Magdolna templom örökmécsének kötelezettsége került feljegyzésre:

„Zu Sanct Maria Magdalena gen Wandorff, Zu ainem liecht Zu beleichten pin ich Schuldig 50. th(al) d(en) die ich Jarlich beleicht, sol [mein Hausfraw erlegen vnd] bezallet – ezt *vom meinem guet werden* ti. bezallet kiegészítés módosítja – Vnd damit Vnser Behausung in der Stat, so derwegen verschriben, befreyett etc”.

Tehát a bánfalvi Mária Magdolna templomban egész évben égetendő örökmécs fenntartási költségét városi házukra terheli. Ezt követi a soproni ferences barátoknak szánt adomány feljegyzése:

„Den Bruedern im Closter alhie schaff ich zwaj phundt phening”. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy ez igen késői adomány a soproni marianus ágazathoz tartozó ferencesek javára, Karácsonyi János Szent Ferenc rendjének története monográfiájában feljegyzi a soproni barátok XVI. századi jellemző elszegényedését.

„A hitújítás következtében az alamiznaosztogatás nagyon megritkult. 1537-ben a soproni ferences rendűek nem találtak más módot a templom és kolostor kiigazítására, mint azt, hogy némely ingatlanukat eladják.”

Ehhez segítségül „Paltram András mestert és Rays János bírót” kértek fel. 1550-ben pedig a királyi helytartó tanácshoz kellett fordulniuk, hogy Bödy Dénes 1467-ben tett alapítványának évenkénti fizetését érjék el Sopron város tanácsánál, mert 1546 óta az alapítványi összeget nem fizették a rendnek.¹¹⁽⁷²⁾

Ezt követi a végrendelet már érintett „heytrat steur” segítségével, a Michel Barbierernek szánt hagyomány és a kihúzott könyvajándék Zacharias Reuß javára. városi építkezések javára szánt 50 tallér dénárt kihúzták, hogy üzletük javaiból történjen: „Vm vnser laden hab vnd guet”. Ezt követi két adomány, a Szent Mihály templom javára fordítandó.

„Gleichfals, nach [vnser baiden] meinem absterben, schaf ich zu gepew Sannt Michels Pharkirchen 20 th d.

In der Zwelif Poten Zech Alhie schaf ich 5. th. d. [nach vnser Ieden tot.]”

A Szent Mihály-plébániatemplom jó karban tartásához – „Gepew guter baulicher Zustand” hozzájárul Hummel, terveit szerint első felesége, Barbara nevében is. Személyesebb jellegű azonban a lelkiük üdvösségéért mondandó misék összege, ez a misealapítvány, Házi Jenő kutatásai szerint 1423 és 1539

között gyakori. Jó összehasonlítási alap lehet Kövér Benedek évi 10 font dénár kamatú misealapítványi terve 1539 után, melyért „heti egy mise elmondására” kötelezte a *Zwelif Poten Zech*, azaz a *Tizenkét apostol oltárának papját* az alapítványtevő.¹²⁽⁷³⁾

120A végrendelet katolikus célú szándékainak legjelentősebbje a vagyon teljes fennmaradó részének pénzzé tétele és a Szent Mihály-templomi szószék fenntartására fordítása, a szegények, diákok és kórházi betegek támogatására szánt részét már említettük.

Hummel eredeti szövege a következő: „Vnd waß also vber [meiner hausfra(uen) vnd] mein Testament vberbleiben wierdt, Ligunds oder Varundts, nindert noch nichts ausgenommen, sol Alles versilbert, vnd ain taill Zu erhaltung des Predigstuell alhie gewendt”¹³⁽⁷⁴⁾. Magyarul: „És ami tehát feleségem és az én végrendeletemből még fennmarad, ingó vagy ingatlan, ebből semmit sem kivéve, mindent tegyenek pénzzé és egy részét a szószék fenntartására fordítsák”¹⁴⁽⁷⁵⁾.

Wirt Mihály ezt a Predigstul szó után kiegészíti az alábbi szöveggel: „Als Nemblich th d die sollen Also gepracht vnd angelegt werden Der Jugendt zu Guetten damit Inen vochentlich das Catechismus gepredigt werde” Magyarul: „ugyanis tallér dénár – [összeg nincs megjelölve] ezt gyűjtsék össze és fektessék be az ifjúság javára, hogy számukra hetenként a katekizmust prédikálják.”¹⁵⁽⁷⁶⁾

A bánfalvi Mária Magdolna templomban égetendő örökmécses fenntartásának vállalásával Hummel Kristóf középkortól folyamatos soproni hitbuzgalmi hagyományt folytat. A templomban égő gyertya, vagy örökmécses a „lumen Cristi” Krisztus világossága megvalósulása, mert a lámpa olaja, vagy a gyertya fényt ad, de meg is semmisül és újjászületik folyton megújított olajával. Az örök lámpára vonatkozó kiterjedt adatsorból csak néhányat idézek. 1418-ban Márcfalván Jüding Miklós örökmécsesét „zü einem ewigen liecht” létesített, erre felesége is kötelezi magát élete végéig „sein hausfraw ir lebtege” majd az örökösök is „darnach sein nachst nachkommen das liecht also auszerichten”¹⁶⁽⁷⁷⁾. Ugyancsak Jüding Miklós a Szent Mihály-templom és a Várárok menti Boldogasszony-templom szentségháza előtt égetendő lámpáját halála előtt négy ingatlanára ruházta 1439-ben.¹⁷⁽⁷⁸⁾ Lunzer Borbála egynyolcados szőlőjét köti le 1504-ben az Anger dűlőben az Ispótyátemplom öröklámpája fenntartására, Alt Miklós a Szent Lélek-templomban alapított öröklámpa fenntartását belvárosi házára terheli 1456-ban. A Szent Mihály-templomban Mihály vászonárus a kereszt előtt öröklámpát alapít, annak költségeit a házára tábláztatja be 1476-ban.¹⁸⁽⁷⁹⁾

A kelénpataki Frank Pongrác pap 1511-ben Bécsben szarvasagancsból készült öröklámpást vett, melyet Szűz Mária képe díszített. Ezt a középkortól folyamatos hagyományt folytatta Hummel Kristóf a bánfalvi örökmécses alapítványai folytatásával, amikor társult a bánfalvi Mária Magdolna templom örökmécsese fenntartói alapítványaihoz. Mint Házi Jenő Sopron középkori egyháztörténetében összegyűjtötte, 1526-ban Buxbaum Farkas özvegye, Anna 40 font dénáros terhet vállalt balfi Kirchner szőlőjére az öröklámpa fenntartására. Az öröklámpa egy 50 font dénáros tőkéjét használta kölcsönként Gartner Máté, majd 1536-ban a visszafizetett tőkét kölcsönvette Vischer Konrád tanácsos és neje. Ezt a terhet vállalta 1539-ben Hummel Kristóf és neje, Benigna, és nem feledkezett meg erről a kötelezettségéről végrendelete **121**megfogalmazásakor sem 1560 táján, úgy rendelkezik, hogy az 50 font dénáros összeget a bánfalvi örökmécses javára adják vissza és ezáltal szabadul a kölcsönkötelezettségtől belvárosi háza „sol bezallet Von meinem guet vnd damit vnser behausung in der Stat, so derwegen verschrieben, befreyett etc”.¹⁹⁽⁸⁰⁾

Szólnunk kell a ferenceseknek hagyott „ywaj phundt pfening”-ről is. Meggondolandó a XVI. század hatvanas éveiben egy – a ferencesek javára tett hagyatéki összeg jelentése Sopronban!

Ennek megvilágítására érdemes néhány egykorú német és magyar reformációs vitairat és hitvita-dráma

részletét, mint a kor jellemző véleményét idéznünk:

Johann Eberlin von Günzburg, hajdani ferences barát, *Der X bundtgnof* című röpiratában előírja minden bírónak, kényszerítsék erőszakkal a barátokat és az apácákat, hogy csuhájukat vessék le, a kolostorokat szüntessék meg, létesítsenek belőlük kórházakat, aggok menedékházát.

„Alle bättel münch soll man gar ab thun by verlust deß läben” – a kolduló barátokat életük elvesztének fenyegetésével is szét kell zavarni – olvassuk ugyanitt. „Von kirchen gezierd” – a templomi ékességekről, berendezésekről kimondja, „Es ist nit zimlich, das man kostlich ding yn der kirchen christi bruche do man leret solichs verachten”.²⁰⁽⁸¹⁾ Eberlin von Günzburg a korszakban általában elfogadott nézete magyarázza az egykori díszes örökmécsesek pusztulását is, hiszen „azt tanítják, hogy az ilyesmit meg kell vetni”.

Sztárai Mihály – egykor ugyancsak ferences pap, majd evangélikus zsoltáríró – hitvita-drámák szerzője, aki 1574-ben a soproni magyar papságért is folyamodott, a Hummel-féle végrendelet fogalmazása idején írta művét (1577-ben) és 1559-ben ki is adta „Az igaz papságnak tüköre” c. drámáját Huszár Gál. Antal bíró az Actus quarti második jelenetében így jellemzi kora felfogásában a szerzetes barátokat: „Antal: Azért jöttünk, hogy nyaka-nyirett papokat, heréltelen kappanokat, fa-papokat, vázpapokat, csúf papokat, bolond papokat, hivalkodó, tudatlan papokat ezután nem akarunk tartanyi. Mert nem igazoljuk, hogy minden tudatlannak az fejét megnyiritek és osztán pénzért pappá teszitek, hanem azt akarjuk, hogy aki érdemli a papságot, azt pénz nélkül pappá tegyék. Aki kedig nem érdemli, azt a csépre, kapára, kaszára, kalapácsra avagy kaptára igazítsátok.”²¹⁽⁸²⁾

A „Tizenkét apostol” oltára javára hagyott 5 dénár font heti – vagy két hetenkénti lelkük üdvösségéért mondandó mise alaptőkéje lehetett – erre a végrendelet szövege is utal „nach vnser beden tot” meghatározásával.

A legjelentősebb hagyatéki összegnek a Szent Mihály templom szószékének fenntartására szánt összeget nevezhetjük. A teljes hagyatéki pénzre váltása után a keletkezett összeg felét szánta erre Hummel Kristóf. Azt, hogy az ifjúság javára a katekizmust kell magyarázni, Wirt Mihály toldotta be a végrendelet szövegébe. Azonban ha ez azonos volt Hummel Kristóf eredeti szándékával is, úgy másfajta katolikus szándékú katekétikai prédikációra gondoló értelmezése is lehetséges.

¹²²Canisius (Szent) Péter, jezsuita szerzetes az ellenreformáció elősegítésére katolikus szerkesztésben és gondolatisággal folytatta a tridenti zsinat szellemében a Luthertől kezdeményezett hitoktatási formát, a katekétikai kérdés és felelet alakjában tanító művel-művekkel.

1554-re már elkészült katekizmusa első részével, annak szövegét elküldte I. Ferdinándnak, aki annak befejezésére buzdította. A „*Summa doctrinae Christianae per Questiones*” 1556-ra meg is jelent, ugyancsak ezen évben megjelent ennek a „Frag und antwort Christlicher leer” című német változata is. A „Parvus Catechismus Catholicorum” – a legkisebbek katekizmusa ugyancsak 1556-ban Ingolstadtban a *Principia Grammatices* műhöz kötve jelent meg, így a legkisebbeknek is rendelkezésre állt a legfontosabb kérdés- és felelet-gyűjtemény. Az 1560-i nagyszombati katolikus zsinat a szerző megnevezése nélkül ajánlja oktatásra a katekizmus oktatását, Ferdinánd király pedig 1560. december 10-én kelt rendeletében kötelezően írta elő a katolikus katekizmus tanítását.

Ha Wolfgang Fochtert – a soproni polgárság előtt népszerű plébánost számításba vesszük, aki 1557-től 1566-ig volt hivatalban, megjelölhetjük a hitszónok személyét is. Fochter nemcsak a plébániát vette át, hanem a város „meghagyta kezében a hitszónoki beneficiumot is” – írja Bán János Sopron újkori

egyház történetében.²²⁽⁸³⁾

Természetesen tudjuk, hogy Wolfgang Fochter plébános nős volt, de ez a tridenti zsinat befejezése előtt Ausztriában és Nyugat-Magyarországon szokásos. Oláh Miklós – akinek támogatásával a Canisius-féle katekizmus magyarul is megjelent 1562-ben, írja a zsinati atyáknak: „Minden évben tartok zsinatot, de a meghívottak azzal az elhatározással jelennek meg, hogy inkább fognak a papságról, mint a vétkes életről lemondani.”

Hasonló példát Morone nuntius és a mainzi bíboros beszélgetéséből is idézhetünk. „A nuntius figyelmeztetésére a bíboros azt felelte, tud arról, hogy papjai konkubinatusban élnek, de ha ezt a szemükre vetik, inkább lemondának a papságukról és lutheránussá lennének, vagy pedig a házasság megengedését követelnék.”

A soproni városi képviselőtestület a győri püspökhöz küldött felterjesztésében Fochtert úgy jellemezte, „qui religionis christianae, maxime catholicae conservationem promovet.”²³⁽⁸⁴⁾

Az 1556-ban elhunyt „Herrn Georgen Fuert gewesten Benefiziaten” könyveit vásárolja meg Fochter – pontosabban „von wegen abzalung etlicher schulden dem herrn Wolffgangen Fochter Predicanten [...] alle dreissig vmb Neun pfund pfenning verkaufft” csak a jelesebb műveket említik meg, Augustinus de Ciuitate Dei, Theophilactus Latine, Lira in Bibliorum Libros partes, a postilláíró Georg Wizelius is katolikus szerző. Fochter tehát katolikus kézikönyveket vásárol a hagyatékából – így a hitszónoki tevékenységhez a katolikus Wizer postilláit.²⁴⁽⁸⁵⁾ Kétségtelen azonban, hogy Win Mihály kiegészítésével (átformálásával) módosított végrendeletben a „Predigstuell” fenntartására szánt hagyatéki összegből Gerengel Simon katekizmusát jelent meg Regensburgban 1569-ben. Címe: „CATECHISMUS Vnd Erklärung der 123 Christlichen Kinderlehre...” Az 1569-es Hummel Kristóf hagyatékáról szóló számadásban (Rationen Super remansa Substantia Christophori Humel) a kiadás körülményeire, a ráfordított összegekre vonatkozó fontos adatok találhatók.²⁵⁽⁸⁶⁾

„Enntgegen volgen Vnser Außgaben” – olvassuk a számadás fejezetcímét. A 25. lapon újabb magyarázó alcím következik: „Notwendige Ausgaben So merer thail gemainer Stat Zu Wolfart khomen, Vnnd in annderweg Treulich ausgeben worden” – azaz: „Szükséges kiadások, melyek nagyjából a város javát szolgálják, és másrészt hűségesen erre is fordították” – ez az alfejezet címe. A katekizmus kiadásáról ez olvasható:

„Dem Herrn Simon Gerengl Predicanten, Vmb das er bey ethlich(en) Jarn den Catechismus geprediget, Vnnd Zu Letzte. denselben Vleissiglich in druckh außgeen lassen. darfür Vnnd soliches Cristliches Werckh. Ime ain Ersamer Rath verordnet. Ainhundert Taller darumben Er Quittiert Idst. 116 th 5 ß 10 d”

Gerengel Simon tehát – azért, mert néhány éven át a katekizmust prédikálta és legszorgalmasabban nyomtatásra is előkészítette, ezt nyugtájával igazolta, ezért a keresztényi műért száz tallért adtak neki, ez pedig 116 tallér 5 colidus 10 dénár. Sopron tudománypártolásában ez az egyik legnagyobb összeg, melyet tiszteletdíjként szerző kapott.

Gerengel Simon természetesen aligha ismerhette személyesen Hummel Kristófot, azt azonban tudta, hogy a regensburgi kiadás az ő hagyatékából vált lehetővé.

Katekizmusának bevezetésében a következőket írja Hummelről: „...etliche guthertzige Leuth allhie (unter welchen dann der Ersam vnd Weise Herr Christoff Humbl /seliger gedechtnuß/ nicht der wenigste ist

gewest) auß rechtem Gottseligen Eyfer dahin geleyttet vnd bewogen /daß sie mit einem Christlichen ernst bedacht haben/ wie notwendig doch die heylsame Lehre deß /deß heiligen Catechismi/ der lieben blunden Jugend (sampt der gantzen Kirchen trewlich fuer zutragen were /auff daß sie nicht in solcher Vnwissenheit so schändlich verdürbe/ sonder viel mehr in rechter warer Gottesforcht/ auch in recht schaffener erkantnuß Jesu Christi/ vnd in aller gottseligkeit und erbarkeit/ möchte vnterricht vnnd auffgezogen werden. Haben derhalben zu solchem Christlichen Werck/ etwas von jren zeitlichen Guetern (vor jhrem letzten Ende) wolbedacht/ dahin verordnet vnd verschafftet damit es desto gewisser vnnd trewlicher/ solte in das Werck gebracht und verrichtet werden”.²⁶⁽⁸⁷⁾

Így a katekizmus Gerengeltől megfogalmazott köszönő szavai is hozzájárultak ahhoz, hogy Hummel Kristófot tekinthesse az utókor a tanítások kiadójának, aki erre halála előtt (vor jhrem letzten Ende) gondolt, írja Gerengel, tehát ez az előszó is hozzájárult a Hummel-legenda kialakulásához.

3. Ezekután meg kell kérdeznünk, mennyire valósult meg Hummel Kristóf hagyatékát tervező szándéka? Azt ti., hogy semmit ne változtassanak a *testatorok*, a ránk maradt, Wirt Mihály javításaival több helyen módosított szövegből is követhetjük. Hummel kikötötte: „niemand gestatten” „ichtes dawider furtzunemen, alles treulich vnd geuerlich, des Gott der Almechtig Ir belonen seins wierdet” – ne engedjék meg senkinek, hogy bármit ez ellen tegyenek, hanem hűen és védelmezően járjanak el... Nem ez történt.

¹²⁴Kimarad a testatorok közül Judenfeindt Gáspár tanácsos, (Házi 6978) Gressing János executor (Házi 5782), aki latin Újszövetséget kölcsönzi polgártársának, és Sommer Benedektől egy herbariumot örököl, és Weiss Gáspár, aki korábban a Szent Mihály-templom sekrestyéje, majd belső tanácsos és 1556–57-ben városbíró (Házi 11 372).

A helyükre lépő Urban Pfleger – a végrendelet végrehajtása idején polgármester – „Vmb ferttigung solicher Testamentlicher Verordnung geben drey Pfunds vier schilling Idest 3 th 4 ß d” (Rationes 26.1) és a „*Wisen vnnd äcker*” fejezetben olvassuk a legmeglepőbb ajándékot: „Ein Acker im Tieffenweg ist aus ettlicher Vrsachen durch ainen Ersamen Rate Dem Herrn Urban Phleger gegeben vnnd geschenckht worden” – azaz a polgármester *bizonyos okokból* a Tieffenweg dűlőben ajándékba kapott egy szántóföldet (Rationes 5.1). Az örökségből a legtöbb az átdolgozó Wirt Mihály városi jegyzőnek, a másik hagyatéki gondnoknak jutott. Az még érthető, hogy a végrendelet körüli írásbeli teendőkért bőségesen megjutalmazták. A *Rationes Notwendige Ausgaben* fejezetében kettős dukátot kap: „Dem Michael Wierdt Vmb Fertigung des Herrn Humbels Testaments geben Ainen Doppelten Ducaten drey Pfundt Vier schilling Idest 3 th 4 ß d”.

Mégis, két külön levélben is kér önmagának Wirt Mihály további jelentős részesedést. Az egyik levélben arról panaszkodik, hogy vincellérje folyamatosan pénzt vár tőle, „Ich von meinen Weintzierll one Vnd(er) laß überloffen vnd ersuecht wierdet” – ezért azt kéri a polgármestertől, hogy a borkereskedő megérkezéséig, akit óránként vár, tíz tallért kölcsönözzenek neki. „Biß auff eines Khauffmanß ankunfft, dessen Ich Stündlich gewartent bin, Zehen Taller fürströckhen”.

Az Urban Pfleger polgármesternek szóló címzés alatt a kérés teljesítése feljegyzését olvashatjuk „A(nno) D(omin)j den 16 februarrj des 62. Jar schickt ich Ime bey Seiner hausfraw schwester 10 taller.” – tehát megkapta a kért kölcsönt.

1569-ben a Rationen számadása szerint újabb 40 tallérhoz jut a jegyző. „Dem Michael Wierdt Starschreiber Ist auf Raittung Vnnd gelichen gellt so er richtig Zu machen schuldig geben worden fünntunddreissig Taller (ide)st 40 th 6 ß 20 d”. Az összeg „kölcsönzését” egy a végrendelethez csatolt levélből értjük meg. A belső tanácshoz írt levelében elpanaszolja, hogy Hummel hagyatéki ügyei már

nyolcadik éve sem fejeződnek be. Pedig ő a sokoldalú hűségéért és szeretetéért „Vmb die Villfeltig Trew und Lieb, so wier gegen einander getragen” Hummeltől jelentős ajándékban „Pietantz” részesült volna.²⁷⁽⁸⁸⁾ (A helyzet humorát az szabja meg, hogy a középlatin *pitantia* eredetileg a kolostorban adható ünnepi alkalmakkor kiosztható javított élelmiszer-adag!) Eddig csak az írásos munkáiért kapott pénzt – mást nem „ausser der bezallten schreyberey” Hummelt gyengesége és betegsége idején feleségével együtt szolgálták: „in seiner leibs schwachheitt vnd Khranckheitt, mit allen Christlichen Beistanndt und dienstlichen wollgefallen, würckhlich erzaigt haben”. Valójában erre sem volt Hummelnek szüksége, második felesége, Magdolna és nagyszámú személyzete szolgáltatta őt. Ezen indokok alapján kéri Wirt, hogy adjanak neki Hummel javaiból. Ezt tőle is megkapta volna – írja –, de nem akarta sürgetni: „Dan wo Ine die Schnelligerkheit des Todts nicht Vber Eÿlet, aber ich bej Ime Vnverschambter sachen anhallten wöllen [...] wollt Ain stattlichs Legatum Von Ime Humbl selig bekhommen haben” Mindezt Urban Pfleger úr is igazolhatja – bizonygatja Wirt a ¹²⁵maga igazát. Ezért az ő egyetértésére és lelkiismeretére „auff sein Aigen Conscientiam Vnd Gewissen berueffen” is hivatkozik.²⁸⁽⁸⁹⁾

Ezután kapta Wirt újabb jelentős 40 tallérnyi kölcsönét. Ez a borvásárlási pénzre előre elkért összeggel együtt éppen annyi, mint amit a Városnak a bánfalvi örökmécsesre „zu ainem liecht Zu beleichten” kellett volna fizetnie. Azonban ennek nyoma sincs az 1569-es „Raitung”-ban, miként a Tizenkét Apostol oltárnál tartandó misék alapítványának sem. Ez is megszűnt. Nincs nyoma a Szent Mihály-templom továbbépítésére szánt összegnek sem.

A ferences barátok a nekik rendelt „zwaj phundt phenning” összeget egy tallér kifizetésben kapták meg. „Den Munichen Ins Kloster vermug des Herrn Humel selig Testament geben 1 th.”²⁹⁽⁹⁰⁾ Így szinte jelkép értékű, hogy a vallását megváltoztató Sopron milyen gyakorlatiasan gondolkodik, a Zodl-fiú (Zottel/Zodl/Simon vagy Zsigmond? – Házi 12060, vagy 12061) aki Csehországban tanulja a cipész mesterséget, a fenti összeg háromszorosát kapja. „Des Zodl Sun so In Behaim dz Schuester-handtwerck gelernet geben drey Taller.”³⁰⁽⁹¹⁾

Hummel házát a város 700 tallérért adja el, ennek az összegnek egynegyedét a második feleség, Magdalena kapta: „...der Herr Humbl sälliger anndern Hausfrawen Magdalena verheyrat weliches P(er) Sibenhundert Phundt Phenning verkhaufft worden, hat Ir an dem Viertn taill gebuert /.../ Die wir Ir hiemit in Außgab stellen Idest 175 th”.

A házasságkötési levelüknek megfelelően további kétszáz tallér értéket kapott az ingóságokból is.³¹⁽⁹²⁾

Azonban jelentős összegek folynak el – a végrendelettől eltérően – lakmározásokra is, ún. „Ritter Zerung”-ra.

„Ersamen Ratt Inen Zur Ritter Zerung Jedem ain Taller (ide)st 3Th 4 ß – d” de 10 tallért egymaga kap az egykori tanítótárs „Walthaser Nusser” „aus beuelch aines Ersamen Rats Zur Ritter Zerung geben Zehen Taller (ide)st 11 th 5 ß 10 d”

A Hummel-féle üzletben található árukat Nemes Miklós kamarás (városi vagyongazda) „Stat Camerer” vette át – mert más nem akarta megvenni „nachdem es niemand haben wellen” hatvan tallérért.³²⁽⁹³⁾

Hummel fennmaradt javait, Lienhard Posch vette át kezelésre a számadás kötelezettségével, de többször vendégül látta Hummel rokonait, pénzt is költött utazásokra, lakodalomra egy Hummel-rokonnak 170 font marhahúst adott, pünkösdi vasárnapra („zu dem foisten sonntag”) másik alkalommal 30 fontot (Posch mészáros volt – Házi 1463.) pénzt fordított a szőlők kezelésére, így visszafizetett a városnak 100 tallért –

44 tallér 7 B 8 d alól felmentették.

A soproniak Bruck városának 200 dukátot kölcsönöztek aranyban, azaz „dreyhundert vnd fünffzig Pfundt Phennig” 1566-ban.³³⁽⁹⁴⁾

Hummel második házassága és halálának költségei együtt jelentkeznek a számadásban. Ki kellett fizetni Hans toronyzenészt, mert zeneeszközét (kürtöt?) fújta Hummel lakodalmán, Görg Wagnert, mert hozzátartozói a lakodalomban felszolgáltak, és Baruch zsidót, mivel három ingért és egy cseh aszalterítőért maradt adós az elhunyt.

¹²⁶De két tallér 4 sol. 20 dénárt kap a bécsújhelyi patikus, Erhart Artner sekrestyés 2 tallért és pedig azért, mivel Hummel (és azt megelőzően) felesége temetésekor harangozott, Hummel temetésekor a vásárolt lámpásokért 3 tallér 1 B 10 dénárt adtak ki.³⁴⁽⁹⁵⁾

A betegek, szegény diákok és szegény evangélikus papok támogatására is fordítottak pénzt a hagyatékából.

Már Lackner Kristóf végrendeletének szerkezetére emlékeztet a török fogságból hazatérő Müller Konrád segítése, a Hummel-hagyatékából két magyar rabváltási összegéhez is hozzájárultak, törökök rabjaként koldultak a szabadulási válságdíjért. Richter Kristóf tanulmányai folytatására tíz tallért kapott.³⁵⁽⁹⁶⁾

A „*Notwendige Ausgaben*” fejezet legjelentősebb tétele a Bruck városának kölcsönzött 350 tallér, ezt követi Gerengel Simon tiszteletdíja kateketikai prédikációiért és könyve kiadásáért. De 23 tallér 2 solidus 20 dénáros összeget kapott Herr Gregor – teljes nevén Gregor Pharerus prédikátor, akit 1569-ben hívtak meg Sopronba a Szent György-templomba. „Er auch berüerten Catechismo fürdernus gethan” – tehát prédikált, akár közreműködhetett a katekizmus megjelentetésében is. Novanus Ferenc magyar prédikátor nagy szegénysége miatt kap 10 tallért. Sopron városa fizette ki Wolfgang Fochter plébános és felesége temetését „seine vnnd seiner haussfrauen beder sällig begrebnus” 21 tallér összeggel.³⁶⁽⁹⁷⁾

Mollay Károly Hummelt kettős egyéniségnek tartja, Házi Jenő a *Soproni polgárcsaládokban* hithű katolikusnak.

Kétségtelen, hogy a végrendeletét tervező Hummel Kristóf számos katolikus hitre valló szándékot, rendelkezést jelöl meg végrendelete tervezetében, ebből csak a ferenceseknek szánt kis összeg került kifizetésre. A reformáció során új hithez csatlakozó városi képviselőtestület új célok megvalósítására fordította a jelentős hagyaték egy részét, de saját céljaikra is fordítanak a testatorok, a város is költ Ritterzerungra. Kár, hogy nem ismerjük Hummel könyveinek pontos jegyzékét, melyek egy ládában a városházán heverték, ez is adhatna további mérlegelési szempontot. Hogy miként vált Hummel Kristóf a reformáció vezéralakjává Müllner Mátyás iskolatörténetétől kezdve, ez további historiográfiai tanulmányt igényelne.

A Wirt Mihálytól átfogalmazott végrendelet-tervezet és a számadások így is bepillantást nyújtanak egy átalakulóban lévő város világképebe.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Grüll Tibor: Városi irodalom a XVII. századi Sopronban II. rész (KLASSZIKUS OLVASMÁNYMŰVELTSÉG)

¹²⁷Grüll Tibor: Városi irodalom a XVII. századi Sopronban

II. rész (KLASSZIKUS OLVASMÁNYMŰVELTSÉG)

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Grüll Tibor: Városi irodalom a XVII. századi Sopronban II. rész (KLASSZIKUS OLVASMÁNYMŰVELTSÉG) / 1. Reneszánsz, reformáció, humanizmus

1. Reneszánsz, reformáció, humanizmus

A reneszánsz humanizmus fogalmát P. O. Kristeller így foglalta össze: „A scholarly, literary and educational ideal based on the study of classical antiquity” (a klasszikus antikvitás tanulmányozására alapuló tudományos, irodalmi és oktatási eszme). A reneszánsz humanizmus egyik sajátossága a klasszikus írók műveinek felfedezésében és kiadásában, majd azok újszerű megközelítésében: tudományos és nem világnézeti szempontú vizsgálatában mutatkozott meg. A reformáció humanizmusa Erasmus és Reuchlin munkásságán keresztül deklarálta, hogy a *bonae litterae* (jó tudományok) és a teológia egymástól függetlenek, s bár az utóbbi primátusa tagadhatatlan, az mégsem létezhet az előbbi ismerete nélkül.¹⁽⁹⁸⁾

Az itáliai reneszánsz eszméinek közvetítői az Alpoktól északra *elsősorban az iskolázott városi polgárság*, másodsorban pedig a gombamódra szaporodó *egyetemek* lettek.²⁽⁹⁹⁾ Az oktatásban valóságos forradalom zajlott le: a retorika, poétika, történelem, kozmológia, filológia szaktudományai ekkor kerültek be az iskolák *curriculum*aiba, s ekkor jött létre a középfokú oktatás új intézménye: a *gymnasium* is. Trotzendorf, Sturm, Neander és Wolf – valamennyien neves rektorok – munkásságának köszönhetően Európa majd minden protestáns gimnáziumában nagyjából azonos szinten, azonos szempontok szerint, azonos tananyagot tanítottak a XVI. század végétől a XVII. század közepéig.

Az európai humanizmus és reformáció eszméinek közvetítésében természetesen a peregrinus diákok is jelentős szerepet játszottak. Az ő könyvgyűjtési szokásaikról a Soproni Szemle egy korábbi számában már megemlékeztem,³⁽¹⁰⁰⁾ ezért itt erre a kérdésre most nem térek ki.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Grüll Tibor: Városi irodalom a XVII. századi Sopronban II. rész (KLASSZIKUS OLVASMÁNYMŰVELTSÉG) / 2. Humanisztikus képzés a soproni városi iskolában

2. Humanisztikus képzés a soproni városi iskolában

Nagyobb városaink magisztrátusai a XVI. század első évtizedeitől már átvették a mecénási szerepet iskoláik felett, szélesebb körben terjesztve ezzel az addig jobbra szűk körű, arisztokratikus jellegű, humanista nevelési-művelődési eszméket. A városi iskoláknak ettől kezdve nemcsak anyagi fenntartója sok helyütt a magisztrátus, hanem személyi és oktatási kérdésekben felelős irányítója is. Igyekeznek éppen ezért az iskola rektorává lehetőleg külföldi egyetemi végzettségű, humanista műveltségű világi ¹²⁸férfiakat megnyerni, az oktatási anyagot saját hatáskörükben is korszerűsíteni, új tankönyveket meghonosítani, az antik klasszikus szerzőknek minél gazdagabb, humanista tárgyalásával gyarapítani.⁴⁽¹⁰¹⁾

A törekvés Sopronban is ugyanez volt. A XVI. század végétől kezdve a latin és német iskolában szinte a teljes tanári kart sikerült külföldiekből feltölteni,⁵⁽¹⁰²⁾ méghozzá képzett *literátusokból*. Abraham Schremmel (rektor 1583–84) a Felvidéken is több iskolát vezetett, ill. alapított (Besztercebánya 1567–75;

Selmezbánya 1575–78; Galgóc 578–82). Ő Strassburgban a neves pedagógus, Johann Sturm (1507–1589) tanítványa volt, azé a Sturmé, akinek hatása főleg a XVII. század első felében kezd érződni a soproni polgárság könyvhagyatékaiiban, s aki a *sapiens et eloquens pietas* (bölc és ékesszóló kegyesség) elvének kidolgozója volt. Heinrich Abermann (rektor 1608–09) Tübingenből származott ide, majd Bécsben megírta nevezetes városkrónikáját „Historische Beschreibung der Weltberühmten Kayserlichen Hauptstadt Wien” címen. Daniel Klesch iglauri születésű conrector (1650–59), *poeta laureatus Caesareus* hosszú és kalandos élete során mintegy félszáz könyvet jelentetett meg. Christoph Hausmann (rektor 1612–13) Regensburgból települt át rövid időre, néhány évvel azután, hogy otthon megjelentette *Oratio de scholarum dignitate et utilitate* (Beszéd az iskolák méltóságáról és hasznáról) (1608) c. beszédét. A fenti felsorolásból is kitűnik, hogy a rektorok többségét nem sikerült egy-két évnél hosszabb ideig a városban tartani, így nagy hatást nem gyakorolhattak Sopron iskolaéletére, amely fokozatos hanyatlásnak indult.

1620-ban mondott beszédében maga Lackner Kristóf polgármester is elismeri, hogy az iskola hírneve már a múlté. Az ez idő tájt írott jegyzőkönyvek is telve vannak panaszokkal: a tanítók mellékkereset után járnak, borral kereskednek, *horribile dictu* maguk nyitnak kocsmát, a diákoknak pedig annyi szabad időt engednek, hogy az már a tanulás rovására megy.⁶⁽¹⁰³⁾ Pedig *scholae conservant religionem et bonas artes* – ahogy a mondás tartja –, vagyis az iskola a vallás és a „jó” tudomány legfőbb letéteményese. Ugyanebben az évben írja Lackner a tanácsjegyzőkönyvbe ezeket a sorokat: „Die Schule belangend, weiln dieselbe gleich wie ein Zeughaus sein soll, darauß man allerley Wehr und Waffen zur fürfallenden nöthen, nehmen und zue gebrauchen hetten, und also vom niedrigen biß zu dem höchsten, im Geist- und Weltlichen Ständt gute Leutt müssen erzogen und heraus genomben werden.”⁷⁽¹⁰⁴⁾ Az iskola tehát fegyvertár, a vallási nevelés legfőbb eszköze: *omnis pietatis seminarium* – ahogy a gimnázium alapítására vonatkozó kérelemben írták 1619-ben.⁸⁽¹⁰⁵⁾ A zeneoktatás, színjátszás és teológia is ebben az időszakban kap szerepet a gimnáziumi oktatásban. 1626-ból fennmaradt tantervünk (valószínűleg a regensburgi Schwanshofer rektor műve) a standard evangélikus gimnáziumi tananyagot sorolja fel: Melanchthon grammatikái, Wigand és Lossius filozófia- és rétorika könyvei, a klasszikusok közül Cicero és Vergilius, valamint Golius görög nyelvtana szerepeltek benne.⁹⁽¹⁰⁶⁾

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Grüll Tibor: Városi irodalom a XVII. századi Sopronban II. rész (KLASSZIKUS OLVASMÁNYMŰVELTSÉG) / 3. Klasszikus auktorok kiadásai soproni hagyatéki leltárakban

1293. Klasszikus auktorok kiadásai soproni hagyatéki leltárakban

A klasszikus szerzők előkelő helyet kaptak a koraiújkor közép- és felsőoktatási intézmények tananyagában,¹⁰⁽¹⁰⁷⁾ ezért nagyobb előfordulási arányszámuk a polgári magánkönyvtárakban nem okoz meglepetést. Az antik irodalom recepcióját eddig átfogóan – tudomásom szerint – csak német- és csehországi könyves hagyatéki leltárak alapján vizsgálták.¹¹⁽¹⁰⁸⁾ A szórvány magyarországi feldolgozások (Köszeg, felvidéki bányavárosok, Erdély a XVI. században) eredményeit alább ismertetem majd.

A tekintélyes mennyiségű soproni leltáranyag (1535–1699-ig 623 leltár: kb. 15 000 tételesen említett kötet) vizsgálata nemcsak a klasszikus szerzők oktatásában elfoglalt helyére, hanem az *irodalmi ízlés változásának bizonyos jelenségeire* is felhívhatja a figyelmet. Ezért az táblázatban összehasonlításként közöltem a Kassa hagyatéki leltáraiban¹²⁽¹⁰⁹⁾ előforduló klasszikus auktorok kiadások számát is. (Lábjegyzetben az SBG és a SEK ide vonatkozó anyagára is felhívjuk a figyelmet.)

Az összevetés első meglepetése az, hogy a soproni klasszikus auktoranyag mennyiségileg nem mutat számottevő eltérést a kassaitól, jóllehet az értékelhető hagyatéki leltárak száma csaknem triplája az ottaninak. Legfeltűnőbb ez a görög auktorok tekintetében, itt mindössze 31 darabbal volt több Sopronban, mint Kassán. A római szerzők műveinek példányszáma Sopronban 367, ami két és félszerese a kassainak. Ez alapján elmondhatjuk, hogy mindkét városban arányszámát tekintve kb. ugyanannyi volt a római szerzők számaránya a hagyatékokban.

A könyvtulajdonosok vizsgálatából az is kiderül, hogy Sopron esetében a 37 görög szerző 139 példánya 35 tulajdonos; a 48 római szerző 367 példánya pedig 42 tulajdonos kezén volt, vagyis az előbbinél az összes tulajdonosok 5,6%-a, az utóbbinál pedig 6,7%-a birtokolta ezeket a könyveket. Ez az alacsony érték arra enged következtetni, hogy ezek a könyvek csak egy szűk olvasói réteg kezében koncentráálódtak. Ez pedig nyilvánvalóan az iskolázott értelmiség (*literati*) volt, akinek összarányszáma a soproni könyvtulajdonosokon belül 10,7% volt, körülbelül duplája a fenti értékeknek. Ennek az eltérésnek az okát elsősorban abban látom, hogy a XVIII. században a literátusok érdeklődése már specializálódott, a szakmához szükséges műveltséganyagot többé már nem a klasszikus auktorok jelentették.

A II. táblázatban összegezett adatok szerint a görög szerzők 61, a római szerzők 88%-a tartozott a mai fogalmaink szerinti „szépirodalom” (beleértve a történetírást és a retorikát is) körébe. Ezeknek többsége iskolai auktor volt, vagyis olyan szerző, akit a közép- illetve felsőfokú tanulmányok végzése során olvashattak.

A fentieket némiképpen tükrözi a könyvek nyelvek szerinti megoszlása is: a római szerzők kiadásai között mindössze 18 német (valamint 3 olasz), a görögök esetében pedig 73 latin és 24 német fordítást találhatunk. Ez arra mutat, hogy a klasszikus [130](#) auktorok elsősorban a latin nyelvi oktatás segédeszközei voltak, ritkán olvasták őket *önmagukért*. Görög nyelvű szövegkiadást például – szemben Kassával – sehol sem tüntettek fel a soproni összeírásokban. Mindez arra mutat, hogy a soproni irodalmi közízlés a XVII. században nem annyira *graecofil*, mint inkább latin orientáltságú volt.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Grüll Tibor: Városi irodalom a XVII. századi Sopronban II. rész (KLASSZIKUS OLVASMÁNYMŰVELTSÉG) / 3. Klasszikus auktorok kiadásai soproni hagyatéki leltárakban / 3.1. Római szerzők

3.1. Római szerzők

Cicero stílusának utánzása a reneszánsz egyik legfőbb műveltségi eszményévé vált, különösen Itáliában. Ennek szélsőségei ellen Erasmus 1528-ban megjelent *Ciceronianus* c. művében, a humanista kereszténység nevében mondott megsemmisítő bírálatot, [13\(110\)](#) de ez mégsem vetette vissza jelentősen Cicero népszerűségét. A pietista Johann Sturm XVI. század végi pedagógiai rendszerében Cicero olvastatása újra jelentős szerepet kapott, amelynek köszönhetően a XVII. században ún. „neociceroniánus” hullám söpört végig a protestáns országokban, így Magyarországon is. [14\(111\)](#) Ennek is tulajdonítható, hogy a római auktorok között Sopronban messze Ciceróé az elsőség: 87 kötettel (ez az egész római auktoranyag 23%-a!) szerepel a hagyatéki leltárakban. Érdekes egy pillantást vetni az egyes témacsoportokra is a Cicero-műveken belül: 33 kötet tartalmazta a *Levelek* valamelyik kiadását – márpedig ez volt Sturm és az őt követő Junius Melchior retorikaoktatásának egyik alapköve; [15\(112\)](#) 18 foglalkozott a retorikával, ugyanannyi a filozófiával (15 db *De officiis*-szal az élen); 7 kötet volt kifejezetten iskolajellegű válogatás (*Dapes Ciceroniana*; *Elegantiae pueriles*; *Sententiae*); s végül 7 összkiadás is szerepelt az anyagban.

A *poétika* tananyagában természetesen Vergiliusé volt a vezető szerep – mint azt a római auktorok között elfoglalt második helye is tanúsítja (35 db) –, hiszen az *Aeneis* mindenütt kötelező studiumnak számított.¹⁶⁽¹¹³⁾ A lírikusok közül az ókortól kezdve a *ratio studiorum* vezető helyén Horatius állt, akinek hazai recepciójáról gazdag irodalommal rendelkezünk.¹⁷⁽¹¹⁴⁾ Tíz kötete található a soproni anyagban.¹⁸⁽¹¹⁵⁾ Ha az iskolai oktatásban nem is a legfontosabb, de kétségtelenül az egyik legolvasottabb költő Ovidius volt, akinek a magyarországi költészetre gyakorolt hatása javarészt még feltáratlan. Népszerűségét jelzi, hogy hárommal több kötete van a leltárakban, mint Horatiusnak: ezek közül hat a *Metamorphoses*-t és kettő a *Tristia*-t tartalmazta.¹⁹⁽¹¹⁶⁾ Az elégikusok (Catullus, Tibullus, ¹³¹Propertius) 1-1 kötetével szerepelnek csak; ám érdekes, hogy az ezüstkori római költészet alig kultivált alkotói, mint Statius, vagy a még későbbi Claudius Claudianus is megtalálhatók az anyagban.²⁰⁽¹¹⁷⁾ Ugyanakkor meglepő volt tapasztalni Martialis népszerűségét: csípős epigrammáinak 7 kötete fordul elő a listákon.²¹⁽¹¹⁸⁾ Martialis költeményeinek editio princeps 1471-ben jelent meg Rómában. A XVI. század elején Aldus Manutius standard kiadása vált népszerűvé, s a többi kiadás gyakorlatilag ezt másolta. Martialis a XVI. század folyamán szinte kizárólag csak Franciaországban hatott, Németországban – s így Magyarországon is – csak a XVII. században fedezték fel.²²⁽¹¹⁹⁾ Ez lehet a magyarázata Martialis viszonylagos népszerűségének a soproni olvasók körében.

A latinoktatás másik bázisa a *drámaíró* Terentius volt, aki emiatt szerepel meglepően magas arányszámban (22 db) a római szerzők között.²³⁽¹²⁰⁾ Ellenlábasa, a vérbő Plautus (11 db) sosem örvendett túl nagy népszerűségnek a vaskalapos magisterek körében...

A római *történetírók* szinte teljes számban képviseltetve vannak a soproni magánkönyvtárakban: „népszerűségi listájuk” élén Caesar (17 db) áll, majd sorrendben Tacitus (16 db), Sallustius (12 db), Florus (11 db), Livius (10 db), Suetonius (6 db), Curtius Rufus (5 db), Cornelius Nepos (2 db), Velleius Paterculus (2 db) és a Historia Augusta (1 db) következik.²⁴⁽¹²¹⁾ Caesar első helye talán annak tulajdonítható, hogy a nálunk is közkedvelt és olvasott Justus Lipsius szerint a *princeps historicorum* cím egyértelműen Caesarnak jár ki; őt követhetné Livius, majd Sallustius, s végül csak a negyedik helyen következne Tacitus, aki szerinte csak egyszerű „imitator” volt Sallustiusnak.²⁵⁽¹²²⁾ A XVII. századi Sopronban azonban – úgy tűnik – Tacitust jobban kedvelték Lipsiusnál: műveit elsősorban politikatörténeti szempontból tartották fontosnak.²⁶⁽¹²³⁾ Ezt mutatja a kommentált kiadások nagy száma is: szerepel köztük Amiratus Scipio kommentárja (*Dissertationes politicae in Tacitum*), David Meviusé (*Tacitus politice resolutus*), és Johann Theodor Sprengeré (*Tacitus Axiomaticus*), valamint az imént említett Justus Lipsius jegyzetei a Germaniához (*Tacitus de moribus Germanorum*), továbbá Bernegger és Forstner kiadásai.

¹³²A *rétorika* oktatásában természetesen Ciceróé volt a vezető szerep: messze megelőzte akár Quintilianust (5 db), akár az idősebb Senecát (1 db).²⁷⁽¹²⁴⁾ A szónoki beszédek egyik, a középkor óta közkedvelt, bár kissé elavult gyűjteményét, Valerius Maximus *Dictorum et factorum memorabilia*-ját is viszonylag nagy számban (16 db) lelhetjük fel a hagyatékokban.²⁸⁽¹²⁵⁾ Kommentárjai közül Oliverius Arzignanensisé (Oliverio di Arzignano, editio princeps: Velence 1487) említi meg az összeírók, amely a legnépszerűbb és a német humanisták által is legtöbbet kommentált kiadás volt.²⁹⁽¹²⁶⁾

Végére hagytam azoknak a római *tudósoknak* munkáit, akiknek tárgyalása már tkp. nem is a klasszikus irodalom, hanem a természettudományok témakörébe tartozik. Ilyen pl. Vegetius, akinek *De re militari* c. műve Vitnyédi István könyvtárában fordul elő. Egy szerzőre azonban feltétlenül ki kell térnünk: az idősebb (*maior*) Pliniusra, aki *Historia Naturalis* c. tudományos enciklopédiájával népszerű volt Sopronban (6 db). Ennek oka elsődlegesen az volt, hogy a XVI. század első évtizedeiben a német protestáns egyetemeken Plinius műve általános egyetemi tankönyvvé lett, szemben az egy időre kegyvesztetté vált Arisztotelésszel,

akit száműztek az universitasokról. 1517/8 telén Johannes Rhagius (másnéven Aesticampanus) ment Wittenbergbe Pliniust tanítani, miután annak olvasását Kölnben is rendszeressé tette. Halála után, 1520-ban, Melanchthon vette át tőle a studiumot, majd ennek tanítványa, Jacobus Milichius, akit 1550 körül Paul Eber, majd Schönborn követett. (Időközben, 1526 után, Melanchthon visszaállította Arisztotelész tekintélyét.) Plinius *Naturalis Historia*-ja mindenesetre a valaha kiadott legnépszerűbb természettudományi enciklopédiának bizonyult.³⁰⁽¹²⁷⁾

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Grüll Tibor: Városi irodalom a XVII. századi Sopronban II. rész (KLASSZIKUS OLVASMÁNYMŰVELTSÉG) / 3. Klasszikus auktorok kiadásai soproni hagyatéki leltárakban / 3.2. Görög szerzők

3.2. Görög szerzők

Az antik görög szerzők sem mennyiségileg, sem minőségileg nem foglaltak el jelentős szerepet a soproni polgárok magánkönyvtáraiban. Tulajdonosaik köre is teljes mértékben azonos a római írókéval. A legtöbbet szereplő szerző – csakúgy, mint Kassán – Arisztotelész (24 db), amin cseppet sem csodálkozhatunk, hiszen művei a protestáns egyetemek tananyagában is előkelő helyet foglaltak el.³¹⁽¹²⁸⁾ Kommentáros kiadásai közül megemlíthető Jacobus Faber *Introductio*-ja, Joachim Pesonius *Etika*-magyarázata, Seineccer *Physica*-kommentárja, a középkori anyagban pedig Aquinói fejtegetései a *De coelo*-ról. Munkái közül az *Ethica* négyszer, a *Physica* háromszor, az *Analytica*, a *De anima* és az *Organon* pedig egyszer-ször fordul elő. A népszerű florilegiumok közül is megtalálható egy *Flores Aristotelis* címen. Meglepő¹³³ ugyanakkor, hogy a Lackner műveiben is sokat idézett *Politica* mindössze egyetlen leltárban: Poch Györgyében fordul elő.³²⁽¹²⁹⁾

A prózaírók közül Plutarchosz népszerűsége (10 db) szintén nem meglepő, legfeljebb az lehet számunkra szokatlan, hogy a „Párhuzamos életrajzok” helyett úgy látszik a *Moralia* volt olvasottabb Sopronban.

A költők tekintetében néhány Kassától élesen elütő anomáliára szeretném felhívni a figyelmet. A meseíró Aiszóposz (10 db) és az eposzköltő Hésziódosz (9 db) magasabb példánya nem különösebben kirívó eset, hiszen itt is széles körben olvasott tananyagról van szó.³³⁽¹³⁰⁾ Annál meglepőbb viszont *Homérosz mindössze négy soproni előfordulása, szemben a kassai tizennégy kötettel*, valamint *Platón teljes mellőzöttsége, szemben a hat kassai példánnyal!* A soproni és kassai leltárok arányszámának eltérését figyelembe véve úgy vélem nem túlzás irodalmi ízlésbeli, illetve műveltségi orientációbeli eltérésekről beszélni a két város esetében.

A soproniak – úgy tűnik – sokkal gyakorlatiasabbak voltak kassai polgártársaiknál, nem sokat filozofáltak és nem voltak „vájtfülűek” irodalmi kérdésekben. Szerették viszont a jó humort, a vaskos történeteket (Arisztophanész, Lukianosz, Menipposz), s inkább az egzakt tudományok iránt érdeklődtek. Erre mutat Hippokratész 6, Galénosz 4, Euklidész 3, Archimédész 2, továbbá az alexandriai Ptolemaiosz egy fellelhető kötete. Talán az is jellemző lehet a két város közti különbségekre, hogy az itt felsorolt görög természettudósok közül egyedül a földrajztudós Ptolemaiosz fordul elő a kassai anyagban – igaz ő mindjárt négy kötetel.

Ezek közül egyedül Archimédész munkája azonosítható egyértelműen. A *Messkunst* néven két ízben előforduló munka Johann Kepler fordítása. Az *Außzug auß der Vralten Messekunst Archimedis* címen 1616-ban megjelent mű népszerű kiadásnak készült, maga Kepler is csak népszerűsítő írásnak, „*materia popularis*”-nak tekintette.³⁴⁽¹³¹⁾

Végezetül egy olyan szerzőről kell szólnunk, aki ugyan a görög auktorok listáján szerepel, de zsidó származású. Rómában élt és alkotott, s művét igazából nem is szépirodalmi alkotásnak, hanem történeti munkának kell tartanunk. Josephus Flaviusról van szó, aki Sopronban a görög(ül író) auktorok között a maga 16 kötetével a második leggyakoribb szerző. Ráadásul ezek között mindössze két latin és egy görög nyelvű akad, a többi 13 viszont egészen bizonyosan német fordítás volt (*Josephi Geschichts beschreibung; Josephi historia teutsch; Jüdische Geschichten*, vagy csak egyszerűen *Josephus teutsch* néven). Mi volt az oka ennek a hallatlan népszerűségnek? Véleményem szerint az, amit a Lucas Brandis lübecki nyomdájában 1480-ban megjelent kiadás előszavában olvashatunk.³⁵⁽¹³²⁾ Josephus Flavius az *Antiquitates Judaicae* XVIII. könyvében „nyilvánvaló bizonytságot tesz” Jézus mártírhalála, Keresztelő Szent János prófétasága és Jeruzsálemnek Jakab apostol (Jézus fivére) megölése miatt bekövetkezett pusztulásáról. Az előszó még a feltámadás bizonyítását is Josephusnak ¹³⁴tulajdonítja: „*apparuit enim eis tertia die vivens*” (mert harmadnapon élve megjelent neki).³⁶⁽¹³³⁾ Vagyis „Josephus doctor” – ahogy a középkor nevezte – egyenesen keresztény szerzővé lépett elő! Az sem lehet véletlen, hogy a SEK anyagában Flavius 6 műve a „bibliai tudományok” (Lb) szakba lett beosztva, ezzel is kifejezve a szerző „hovatartozását”.³⁷⁽¹³⁴⁾

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Grüll Tibor: Városi irodalom a XVII. századi Sopronban II. rész (KLASSZIKUS OLVASMÁNYMŰVELTSÉG) / 4. Klasszikusok egyéb ismert magyarországi magánkönyvtárakban

4. Klasszikusok egyéb ismert magyarországi magánkönyvtárakban

Sajnos a magyarországi magánkönyvtárak részletes számítógépes kiértékelése még nem történt meg. Így csak néhány területről rendelkezünk összefoglaló, monográfikus feldolgozással, ezek azonban így is érdekes összehasonlító anyagot nyújtanak számunkra.

Felvidéki bányavárosok (Besztercebánya, Körmöcbánya, Selmecebánya) XVII. századi könyves kultúráját Viliam Čičaj tárta fel részletesen.³⁸⁽¹³⁵⁾ Kutatásaiból kiderül, hogy Selmecebányán a XVI. századi kb. 30%-os arányról a XVII. századra kb. 25%-ra csökkent a klasszikus szerzők aránya (nagy könyvtárakban ez 27%, kis könyvtárakban 17%). Ez a csökkenő tendencia folytatódott tovább a XVIII. században is, mikor az antik szépirodalmi alkotások a laikus irodalomnak már mindössze 14%-át alkották. Besztercebányán is szinte ugyanez a folyamat zajlott le, míg a körmöcbányai magánkönyvtárakban 16% körül volt e téma részaránya a magánhagyatékokban.

Nem meglepő, hogy a legtöbb antik kötet (74 db) Johann Haunold selmeci rektor könyvtárában volt megtalálható. Besztercebányán Paulus Halvepapius rektor és prédikátor könyvtárában 51 példány volt belőlük. Az egyes könyvtárakban mennyiség tekintetében a kor oktatási alapművei álltak az első helyen: Cicero, Arisztotelész, Vergilius, Horatius stb. Besztercén pl. Terentius az 1580-as évektől az 1720-as évekig állandóan jelen volt a jegyzékeken, sőt, az első francia nyelvű könyv is Terentius-fordítás volt (1704).

A XVI. századi *erdélyi olvasmányanyag* jellemzésekor Dankanits Ádám szintén kitér az antik szerzők recepciójának kérdésére. A középkori előzmények itt úgy tűnik sokkal folyamatosabban éltek tovább a korai-újkorban is, mint az ország nyugati felében. Ezt mutatja pl. az antik tragédiaszerzők kiemelkedő népszerűsége. A lírában itt is az aranykori klasszikusok a vezetők (Vergilius, Horatius, Ovidius). A görög szerzők közül első helyen Homérosz és Euripidész áll, Platón iránt alig mutatkozik érdeklődés. Ez tehát részben Kassával, részben Sopronnal mutat hasonlóságot. Arisztotelész legolvasottabb műve a

Nicomachosi ethika volt, az erdélyi értelmiség Arisztotelészhez való viszonyát Dankanits alapvetően „megkésettnek” tartja, s ebben kiemeli Luther ellentétes viszonyulását a sztagirita életművéhez.³⁹⁽¹³⁶⁾

135Összefoglalóan elmondhatjuk tehát, hogy a hagyatéki leltárak – ha az általánosan ismert összképet nem is változtatták meg – értékes részlet-adatokkal gyarapították a klasszikus műveltség XVII. századi elterjedésére vonatkozó ismereteinket. A könyvösszeírások abból a szempontból is hasznosnak bizonyultak, hogy bizonyos Kassa és Sopron közötti irodalmi különbségeket is sikerült kimutatnunk segítségükkel. Ha ilyen részletességű feldolgozások más városok esetében is rendelkezésre állnának, rengeteg hasznos információt megtudhatnánk az egyes városok polgári kultúrájának, ill. az ott folyó oktatásnak egyedi sajátosságairól.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Grüll Tibor: Városi irodalom a XVII. századi Sopronban II. rész (KLASSZIKUS OLVASMÁNYMŰVELTSÉG) / 4. Klasszikusok egyéb ismert magyarországi magánkönyvtárakban / I. TÁBLÁZAT

I. TÁBLÁZAT

GÖRÖG SZERZŐK	SOPRON	KASSA
Aiszóposz	10	8
Aiszhünosz	2	0
Apollóniosz Rhodiosz	0	1
Aphthoniosz	1	0
Archimédész	2	0
Arisztophanész	1	0
Arisztotelész	24	20
Artemidórosz	2	0
Bérósszosz	1	0
Demokritosz	1	0
Démoszthenész	1	4
Diodórosz Szikulosz	1	0
Diogenész Laertiosz	3	1
Dionüsziosz Halikarnasszeusz	1	0
Dioszkoridész	2	0
Euklidész	3	1
Euripidész	5	3
Flavius Josephus	16	9
Galénosz	4	0
Héliodórosz	1	2
Hérakleitosz	1	0
Hérodotosz	3	5

GÖRÖG SZERZŐK	SOPRON	KASSA
Hésziódosz	9	7
Hippokratész	6	0
Homérosz	4	14
Iszokratész	3	3
Lukianosz	4	0
Lükoszthenész	1	0
Menipposz	1	0
Pauszaniász	0	2
Pindarosz	1	2
Platón	0	6
Plutarchosz	10	6
Porphüriosz	1	0
Ptolemaiosz	1	4
Szophoklész	0	2
Sztóbaiosz	1	0
Sztrabón	0	1
136Theokritosz	3	2
Theognisz	1	2
Theophrasztosz	4	1
Xenophón	4	2
Összesen:	139	108

RÓMAI SZERZŐK	SOPRON	KASSA
Apuleius	3	0
Avianus	0	1
Boethius	1	1
Caesar	17	7
Cato	3	4
Catullus	1	1
Cicero	87	32
Claudianus	1	0
Curtius Rufus	5	2
Donatus	3	5
Florus	11	0
Gellius	5	3

RÓMAI SZERZŐK	SOPRON	KASSA
Gratianus	1	0
Herodianus	1	0
Horatius	10	6
Iustinianus	10	3
Iustinus	10	1
Iuvenalis	2	0
Lactantius	2	0
Livius	10	9
Lucanus	1	1
Lucretius	2	1
Macrobius	1	1
Marcus Aurelius	0	1
Martialis	7	2
Mela	0	1
Mosellanus	1	0
Nepos	2	2
Ovidius	14	11
Petronius	1	0
Plautus	11	3
Plinius maior	6	8
Plinius minor	5	1
Pompeius Trogus	0	1
Priscianus	1	0
Probus	1	0
Propertius	1	0
Prudentius	1	0
Quintilianus	5	2
Sallustius	12	3
Seneca minor	9	7
Seneca maior	1	1
Scriptores Historiae Augustae	1	0
Silius Italicus	0	1
Statius	2	0
Suetonius	4	1
Tacitus	16	2

RÓMAI SZERZŐK	SOPRON	KASSA
Terentius	22	5
Tibullus	1	1
Valerius Maximus	16	3
Vegetius	1	0
Velleius Paterculus	2	0
Vergilius	35	13
Összesen:	367	147

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Grüll Tibor: Városi irodalom a XVII. századi Sopronban II. rész (KLASSZIKUS OLVASMÁNYMŰVELTSÉG) / 4. Klasszikusok egyéb ismert magyarországi magánkönyvtárakban / II. TÁBLÁZAT

II. TÁBLÁZAT

Görög szerzők témakörök szerint

Szépirodalom	85 = 61,3%
próza	20
költészet	27
történetírás	31
rétorika	5
dráma	2
Filozófia	23 = 16,5%
Természettudományok	22 = 15,8%
orvoslás	9
növénytan	2
földrajz	1
matematika	5
fizika	5
Nincs témakör megadva:	9 = 6,4%
Összesen	139 = 100%

Római szerzők témakörök szerint

Szépirodalom	324 = 88,1%
próza	100
dráma	10
történetírás	92

Római szerzők témakörök szerint

költészet	93
rétorika	25
grammatika	4
Jog	14 = 3,8%
Filozófia	8 = 2,2%
Természettudomány	5 = 1,5%
orvoslás	4
földrajz	1
Nincs témakör megadva:	16 = 4,4%
Összesen	367 = 100%

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Grüll Tibor: Városi irodalom a XVII. századi Sopronban II. rész (KLASSZIKUS OLVASMÁNYMŰVELTSÉG) / 4. Klasszikusok egyéb ismert magyarországi magánkönyvtárakban / RÖVIDÍTÉSEK

RÖVIDÍTÉSEK

AntTan	Antik Tanulmányok
CTC	Catalogus Translationum et Commentariorum (ed. P. O. Kristeller)
SBG	Soproni Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium (Líceum) könyvtára
SEK	Soproni Evangélikus Egyházközség könyvtára

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Mészáros István: Adalékok Sopron iskolatörténetéhez

137 Mészáros István: Adalékok Sopron iskolatörténetéhez

1636–1773 között folyt az oktatás-nevelés a soproni *jezsuita* gimnáziumban. Néhány évtizednyi átmeneti állapot után 1802-ben a *bencések* vették át az iskolát, s azt egészen 1948-ig, a gimnázium államosításáig vezették. E 312 év alatt a tanulók tízezreit bocsátotta ki falai közül ez a katolikus szerzetesi iskola. Rájuk, e hajdanvolt soproni diákokra vonatkozó néhány következő adat Sopron iskolatörténetéhez szolgálhat adalékkul.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Mészáros István: Adalékok Sopron iskolatörténetéhez / Gimnazisták 1759/60-ban

Gimnazisták 1759/60-ban

A XVIII. század folyamán a soproni jezsuita gimnázium tanulójának létszáma *ötszáz körül* mozgott. Például 1723-ban: 525, 1750-ben: 520, 1769-ben: 522, 1772-ben: 503. A csúcst 1754-ben érték el: kerekén 600 jezsuita diák tanult ekkor Sopronban.¹⁽¹³⁷⁾

A korabeli jezsuita gimnázium a világon mindenütt, itt is öt osztályos volt, de a legalsó osztályt – a tanulók előképzettsége alapján – kettéosztották. Így végső soron *hat gimnáziumi osztályból* állt az iskola, amelybe általában *10–16 éves fiúk* jártak, de nem volt ritka a „túlkoros” tanuló sem.

A jezsuita gimnázium alsó osztályainak tananyaga a teljes latin nyelvtan volt; a felső osztályokban, a poétika és a retorika osztályaiban a latin költészet és prózaírás elméletével foglalkoztak, klasszikus antik szerzők műveinek részletes tanulmányozása alapján. Természetesen a hittan és az erkölcstan ugyancsak alapvető tantárgy volt, valamint a számtan-mértan, a XVIII. században a történelem-földrajz. De tanulták-tanították az ókori görög nyelv alapjait, egy-két szerzőjét is.²⁽¹³⁸⁾

A tanulók minél intenzívebb tanulásra serkentése érdekében a jezsuiták igen fontosnak tartották a *versenyeztetés* (aemulatio) módszerét: az osztályon belül egyes diákcsoportok, illetve egyes diákok vetélkedtek az elsőségért, illetőleg a minél jobb „helyezésért”. Mai értelemben ugyanis nem volt osztályozás, hanem az egyes tantárgyakból az osztályok tanulóit – tudásuk, elért tanulmányi eredményeik alapján – egymás mögé sorolták.

Volt időszak, amikor a soproni jezsuita gimnázium vezetői kis füzetben nyomtatásban is kiadták mindegyik osztály legjobb tíz tanulójának névjegyzékét tantárgyak szerint, gondosan egymás mögé helyezve tudásuk szintje alapján őket, hangsúlyosan kiemelve az elsőt, másodikat, harmadikat.

Ránk maradt az *1760-ban kiadott nyomtatott füzet* az 1759/60-as tanévben osztályonként és tantárgyanként az első tíz közé került tanulók neveivel.³⁽¹³⁹⁾ Címe: „*Nomina eorum, qui in arena literaria victores anno M DCC. LX. in episcopali* ¹³⁸*Societatis Jesu Gymnasio Sopronii, praemiis donati sunt meriti aut proxime accesserunt.*”

Az egyes osztályokban a következő tananyagrészek szerint sorolták fel a 10-10 tanuló nevét: mindegyik osztályban – az I. osztálytól a VI. osztályig – szerepel külön-külön a latin nyelvtani szabályok ismerete, a latinra fordítás, a történelem és a hittan. A II. osztályban jelenik meg a görög nyelvtan és folytatódik a VI. osztályig; a IV. osztályban szerepel a verstan, az V. és VI. osztályban a latin és görög prózai és költői művekkel kapcsolatos tantárgyak körébe tartozó ismeretek.

A füzetben összesen *84 név* szerepel: ők az iskola legjobbjai, ők alkották az összes tanuló mintegy ötödrészét. Mivel nevük mellett egyes adatokat is feltüntettek, ezért e névsor – mint véletlenszerűen összeállt „populáció” – alkalmas az iskola összes tanulójára vonatkozó néhány következtetés levonására, ami *bizonyos arányokat* illet.

A névsorokban gondosan feltüntették a tanulók *társadalmi státusát*. A felsorolt 84 tanuló közül 34 a nemes (köztük egy gróf, két báró); 14 polgár; a harmadik csoportba az a 36 tanuló tartozik, akik neve mellett sem a „nobilis”, sem a „civis” megjelölés nem szerepel. Feltűnő, hogy az arisztokraták nem magyarok: a gróf-fiú sziléziai, Boroszlóbból; az egyik báró osztrák, bécsi illetőségű, a másik báró-fiú soproni francia (De Mesnil).

A névsorban a következő ismertebb magyar nemesi famíliák nevei tűnnek fel: Illés, Felsőbüki Nagy, Hertelendi, Kresznerics, Sági, Pásztori, Ruzsa stb.

A következő városok polgárai voltak a „civis” megjelölésű tanulók szülei: Sopron (10 fiú), Kismarton (3 fiú), Óvár (1 fiú).

A tanulók többségének *családja nem Sopronban lakott, hanem a közelebbi-távolabbi környéken*. A névsorban szereplő 84 tanuló közül soproni volt összesen 15 (közülük 3 nemes, 10 polgár, 2 tanuló a harmadik csoportba tartozott). A többiek megoszlása: Kismartonból 11 tanuló, Kapuvárról 4 tanuló jött; 3-3 diák származáshelye Fraknó, Doborján (Raiding), Rőjtök, Iván; 2-2 tanulóé Nemeskér, Völcséj, Egyházásfalú, Horpács, Szemere.

Egy-egy tanulóval képviseltette magát 1760-ban Csepreg, Győr, Óvár, Zalabér, Karmacs, Kabold (Kobersdorf), Berki, Högyész, Kovács, Tölgycsán, Keresztúr, Simaháza, Ják, Szany, Alsólendva, Csorna, Sárvár, Gyirót, Szentmárton, Keményegerszeg, Jánosháza, Csajta (Schachendorf), Sommerein, Répcekehely (Mannersdorf), Szentmiklós, Szopor.

A soproni jezsuita gimnázium tanulóinak tehát csupán kisebb része került ki a városban lakó szülők fiaiból, nagyobb részüket a másutt lakó családok gyermekei alkották. A „*vidéki*” diákok a *soproni polgároknál kaptak szálláshelyet, kosztot-kvartélyt, gondozást*, természetesen kellő térítés ellenében. (Egészen a XX. század közepéig sok soproni családnak jelentett ez biztos bevételi forrást.)

Az arisztokrata, főnemesi családok gimnazista fiaik számára népes udvartartást szerveztek soproni lakóhelyükön, ellátva őket inassal, szakáccsal, magántanítóval, házvezetőnővel, bőséges élelmiszerkészlettel.⁴⁽¹⁴⁰⁾

A történelmi Magyarország területéről érkezettek természetesen mind *magyarok* a füzet összeállítóinak minősítése szerint, a kismartoniak, raidingiek, kobersdorfiak, ¹³⁹sommereinieket éppen úgy, mint a Jákról, Csepregről, Kapuvárról, Szanyból jöttek. Összesen öt diák volt külföldi: három ausztriai, egy morvaországi és egy sziléziai.

*

A bencések által 1802-ben átvett gimnáziumban 1806-tól a második Ratio Educationis királyi rendelkezésben előírt tananyagot oktatták az iskola hat osztályában a bencés szerzetes tanárok.⁵⁽¹⁴¹⁾

A nyomtatásban is kiadott „*érdemsorozatok*”-ból kiderül, hogy *az 1820-as években általában 300 körül járt a tanulók száma* (egy-egy tanévben ezt meghaladták: 1818/19: 350, 1819/20: 353, a legmagasabb 1821/22-ben: 366 tanuló).

A következő évtizedekben azonban a gimnázium összlétszáma alacsonyabb: tanévenként mintegy 250 diák tanult itt. Majd tovább csökkent a tanulólétszám: valószínűleg a környéken alakult újabb iskolák vontak el tanulókat. *Az 1840-es években 200 körül mozgott a soproni bencés diákok száma a gimnázium hat osztályában.*

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Mészáros István: Adalékok Sopron iskolatörténetéhez / A XIX. század második felében

A XIX. század második felében

A szabadságharc leverése után a magyar középiskolákra is kiterjesztették a bécsi kormányzat

középiskolareform-rendelkezését: az Organisations-Entwurf-ot. Ennek alapján hazánkban is létrehozták *a nyolc osztályos gimnáziumot* (a korábbi hat osztályos gimnázium és az akadémiák két évfolyamos bölcsélet-tagozatának összevonásával). *10–18 éves fiúk* járhattak az új középiskolába, amely érettségi vizsgával zárult. Csakis az a hazai gimnázium kapott nyilvánossági jogot és tarthatott érettségi vizsgát, amelyik tananyaga, belső rendje megfelelt az Entwurf előírásainak.

A soproni bencés gimnázium az 1850/51-i tanévben már nyilvánossági joggal rendelkező nyolc osztályos gimnázium volt. De feltűnően kevés diák tanult ekkor nyolc osztályában: összesen *124 tanuló*. Az 1860-as évek elejéig 160 körül mozgott a számuk. Mindegyik tanévben számos magántanuló is volt.

Az iskola értesítőjében az 1851/52-i tanévtől kezdve statisztikát közöltek *a tanulók anyanyelvi (vagy inkább nemzetiségi?) megoszlásáról*. (1. táblázat)

140 1. táblázat. A tanulók megoszlása anyanyelvük szerint:

	magyar	német	horvát
1851/52	82	28	9
1852/53	85	22	14
1853/54	68	71	17
1854/55	73	56	19
1855/56	38	95	14
1856/57	51	103	14
1857/58	37	98	14
1858/59	40	96	13
1859/60	38	110	13

A tanulók nemzetiségi hovatartozása tekintetében tehát az 1850-es évtized statisztikája szerint egyre nőtt a német nemzetiségű tanulók száma, s ugyanennek arányában csökkent a magyaroké. Az 1860-as évek adatait nem közölték az értesítők; az 1870-es években viszont az iskola diákságának mintegy kétharmad része vallotta magát magyar anyanyelvűnek, egyharmada németnek kis része horvátnak. Ugyanakkor erős hullámvész érzékelhető az egyes helyi csoportokon belül. (2. táblázat)

2. táblázat. A tanulók megoszlása anyanyelvük szerint:

	magyar	német	horvát
1870/71	190	88	14
1871/72	159	74	7
1872/73	166	67	18
1873/74	155	52	9
1874/75	157	60	12
1875/76	140	65	11
1876/77	150	84	11

Miniszteri rendeletre az iskola vezetői az 1877/78-i tanévtől kezdve nem a tanulók anyanyelvi adatait foglalták statisztikába, mint ezt korábban tették, hanem azt regisztrálták, hogy *a tanulók milyen nyelveket beszélnek*. Ebben a tanévben a következő adatokat közölte erre vonatkozóan az értesítő: csak magyarul beszél 77, magyarul és németül 145, magyarul és horvátul 4, magyarul, németül és horvátul 3, magyarul, németül és szlovénül 4 tanuló.

Ugyanez az 1881/82-i értesítőben: csak magyarul beszél 82, magyarul és németül 140, magyarul és horvátul 1, magyarul, németül és horvátul 12, magyarul, németül és szlovénül 1, németül és magyarul (?) 73, németül és franciául 5 tanuló.

De azután az 1882/83-i tanévtől újra visszatértek az anyanyelvet kimutató statisztikákra. Az egyes nyelvi csoportokon belül most is jól látható a hullámváz; ez is jelzi, hogy a soproni bencés gimnáziumban *nem érvényesült semmiféle magyarosító törekvés*: a tanulók anyanyelvi arányai lényegében változatlanok voltak az egész korszakon át. (3. táblázat)

3. táblázat. A tanulók megoszlása anyanyelvük szerint:

	magyar	német	horvát	szlovén
1882/83	219	128	12	–
1883/84	224	101	8	1
1884/85	235	112	12	2
141 1885/86	238	118	9	3
1886/87	234	122	12	4
1887/88	204	113	18	3
1888/89	199	91	16	3
1889/90	171	96	10	2
1890/91	164	85	9	1
1891/92	173	84	12	1
1892/93	183	80	13	1
1893/94	201	77	9	2
1894/95	233	78	7	3
1895/96	236	96	11	2
1896/97	239	99	12	1
1897/98	228	103	10	1
1898/99	226	90	22	1

De *a természetes asszimiláció* nyilván érvényesült: míg az 1870-es, 1880-as években 80 körül járt azoknak a tanulóknak a száma, akik csakis magyar nyelven tudtak, számuk 1897/98-ban 127, 1898/99-ben 136.

Az 1880/81-i tanévtől kezdve közölnek adatokat az értesítők *a tanulók szüleinek lakóhelyéről*, ennek alapján biztonsággal megrajzolható az iskola igen széles vonzáskörzete. A kor középiskolázási viszonyait ismerve nem meglepő, hogy a *helybeli – tehát Sopron városában lakó – családok gyermekei most is csupán kis hányadát képviselték a tanulók összességének*.

Az 1880/81-i tanévben a tanulók közül Sopron városi 53, Sopron megyei 143, Vas megyei 32, Zala megyei 14, Somogy megyei 10 fiú. Más magyarországi területről való 34 tanuló. Alsóausztriai 3, karintiai 1, morvaországi 1, sziléziai 2 növendék.

Az 1882/83-i tanévben a tanulók „honossága”: helybeli 93, megyebeli 168, más magyarországi megyéből 88, „a Monarchia másik feléből” 8, „külföldről” 2.

Az 1884/85-i tanévtől kezdve egyszerűsödött és jobban áttekinthetővé vált az értesítőkben az erre vonatkozó statisztika. (4. táblázat)

4. táblázat. A tanulók megoszlása szülei lakhelye szerint:

	Sopron város	Sopron megye	Más megyékből	Fiume	Horvát- Szlavónia	Külföld
1883/84	81	160	81	–	–	12
1884/85	81	174	99	–	–	8
1885/86	80	160	115	1	1	11
1886/87	81	164	119	1	2	5
1887/88	77	153	100	–	2	6
1888/89	77	130	93	–	2	7
1889/90	75	119	79	–	1	7
1890/91	94	110	53	–	1	2
1891/92	87	130	51	–	–	3
1892/93	114	115	45	–	–	3
1893/94	108	128	52	–	–	1
1894/95	120	134	65	1	–	1
1895/96	147	130	67	–	–	1
1896/97	126	140	84	–	–	1

¹⁴²E számoszlopok nyilván a korábbi évtizedek diákszarmazási arányait is tükrözik, de az is megfigyelhető, hogy a századforduló felé közeledve a soproni helybeli diákok aránya jelentősen növekszik: míg az 1880-as években az összlétszám alig negyede volt a soproni, addig az 1890-es években már több mint egyharmada.

De a kétharmad még ekkor is „vidéki” volt. Mindebből az is következik, hogy tanévenként mintegy

200-250 bencés diáknak soproni polgárcsaládok adtak szállást, étellemezést, ellátást, gondozást.

*

Bár először csak az 1877/78-i értesítőben van híradás *a tanulók szüleinek foglalkozásáról*, de az ekkor és ezután közölt adatsorok a korábbi évtizedek helyzetét is érzékeltetik. Az 1883/84-i tanévtől differenciáltabb kimutatás található az értesítőben „A tanulók szüleinek polgári állása (foglalkozása)” címmel. Ez is ugyanazokat a belső arányokat tükrözi, amelyeket a korábbi évek statisztikái. *A legtöbb tanuló édesapja tisztviselő vagy más értelmiségi.* Jóval kisebb arányban, körülbelül egyenlő arányban érkeztek az „*őstermelők*” (köztük a földjüket maguk művelő parasztemberek) és az *iparosmesterek-kiskereskedők* társadalmi rétegeiből. De jelen vannak – természetesen alacsonyabb számban – *a munkások képviselői* is.

A soproni bencés diákok között ekkor is mindegyik tanévben volt egy-két báró- vagy gróf-fiú (a nyilvános tanulók között éppen úgy, mint a magántanulók körében). S bár a tanulók zömét a jómódú középosztályba tartozó értelmiségi családokból jött fiúk alkották, *mindegyik tanévben tucatjával tanultak itt szegény gyerekek is.* Az iskola tanárainak figyelmét ők sem kerültk el, sőt különféle módokon való szociális segítségüket fontos feladatuknak tekintették. Kétségtelen, hogy szegény, alacsony sorból érkezett jóeszmű, tehetséges fiúk sokasága köszönhetette a soproni bencés tanároknak tanulási lehetőségét, társadalmi feljebbjutását, egzisztenciális érvényesülését: e hivatásuknak élő szerzetestanárok nélkül erre nem kerülhetett volna sor.

Bár az iskola diákságának összlétszáma ezekben az évtizedekben nem emelkedett meg kiugró módon, *az I. osztályok diákjainak száma mindig magas volt*, a legmagasabb 1885/86-ban: 90 tanuló ült az első osztály tantermében!

Az alsó osztályok általában a szűrő szerepét töltötték be: aki nem bírta a gimnáziumi követelményeket, az már nem jutott el a felső osztályokba. Az I–IV. osztályokba járt a gimnázium tanulóinak mintegy kétharmada, az V–VIII. osztályokba csak mintegy egyharmaduk került, de még belőlük is számosan kimaradtak, míg eljutottak az érettségiig.

Az 1890/91-i tanévtől maximálták az I. osztályba felvehető tanulók számát: csak 60-at vettek fel ezután a kezdő osztályba.

*

Az 1873/74-i tanévtől kezdve az értesítők közölték *az érettségizett tanulók további tanulási, illetőleg pályaválasztási szándékairól gyűjtött adatokat.* (Ezek a számok természetesen a szándékot tükrözik, nem a megvalósult pályáraállást.)

1874-től 1890-ig mintegy 500 diák tett eredményes érettségi vizsgát a soproni bencés gimnáziumban. Közülük nem kívánt tovább tanulni, hanem „alsóbb hivatalokban”, postán, vasútnál, a kereskedelemben kívánt elhelyezkedni 6 százalékuk. Az egyetemre igyekvők legtöbbször *a jogi kart* választotta: 30 százalék, orvos 12 százalék, katonatiszt 5 százalék, középiskolai tanár 3 százalék óhajtott lenni. A műszaki egyetemen mérnöki diplomára 6 százalék pályázott. Elég sok diákot vonzott a 143mezőgazdász és az erdészeti pálya: összesen 12 százalék. Szép számmal jelentkeztek papnak, szerzetesnek: 20 százalékuk stb.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Mészáros István: Adalékok Sopron iskolatörténetéhez / A XX. század elején

A XX. század elején

A gimnázium tanulóinak száma a századfordulón megállapodott: ettől kezdve szorosan *300 körül* mozgott a diáklétszám (kivéve 1903/4: 330, 1904/5: 346, 1905/6: 337). Közöttük fokozatosan növekedett a magyar, lassan csökkent a német anyanyelvűek száma; a mintegy öt százaléknyi horvát anyanyelvű diákegyüttes jelenléte 1918-ig változatlan.

Erősen emelkedett a csakis magyarul tudó diákok száma: már több mint a tanulók fele ilyen. Az 1901/2-i értesítő statisztikai táblázataiban új kérdés tűnt fel s a további időszakban folyamatosan szerepelt: *az iskola tanulói közül hányan tudnak magyarul?* A válasz mindegyik tanévben ez: mindegyik tanuló beszél magyarul.

A századfordulón még mindig jóval több a Sopronon kívüli közelebbi-távolabbi lakóhelyekről érkező diák, mint a Sopron városában lakó családokból jövő. Az 1910-es évek elejétől kezdi megközelíteni a helyi soproniak és a „vidékiek” aránya az 50-50 százalékot. Mintegy 150 szállásadó soproni polgárra azért továbbra is szükség volt.

Lényeges változás nincs a tanulók társadalmi hovatartozását illetően. Mintegy 40 százalékuk apja tisztviselő vagy más értelmiségi; változatlan a kisiparos szülők mintegy 16–18 százaléka, a kiskereskedők 5–6 százaléka. Viszont a korábbi 20–22 százalékról 13–14 százalékra csökkent a kisbirtokosok, köztük a saját földjüket maguk megművelő parasztok családjáiból jött fiúk száma, ugyanakkor a „munkás” (ipari munkás, kereskedelmi, közlekedési alkalmazott, mezőgazdasági cseléd és hasonló) csoportjába tartozó szülők gyermekeinek száma néhány százalékot emelkedett: a XX. század első évtizedében 16–18 százalékot képviseltek.

Az értesítőkből az 1905/6-i tanévig találhatók adatok arra vonatkozólag, hogy a leérettségizett tanulók milyen pályára igyekeztek.

A XX. század első hét tanévében összesen 130 diák érettségizett a soproni bencés gimnáziumban. Az általuk választott pályák: jog 33, gazdasz-erdész 23, pap, szerzetes 22, hivatalnok 16, középiskolai tanár 13, orvos 7, mérnök 5, kereskedő 1, gyógyszerész 1 végzett diák stb. A korábbiakhoz képest növekedett – a többiek rovására – a középiskolai tanári (pontosabban az egyetemi bölcsészkarra) és a hivatalnoki pályára igyekvők száma.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Mészáros István: Adalékok Sopron iskolatörténetéhez / A két világháború között

A két világháború között

A bencés gimnázium első osztályába változatlanul igen sokan jelentkeztek. Ezért 1919 szeptemberétől bevezették a *felvételi vizsgát* az elemi népiskola IV. osztályát sikerrel befejező s a gimnáziumban tanulni kívánó kisdíjakok számára. Anyaga: „Diktandó írás, valamely elolvasott mese vagy kisebb elbeszélés tartalmának elmondása, s beszéd- és mondatrészek felismerése, és az 1000-ig terjedő számokkal való négy számolási művelet, a közönséges törték kivételével.” A felvételi vizsgadíj: 12 korona. (1924-ben tartottak utoljára ilyen felvételi vizsgát, utána már nem.)

De még így is magas volt az első osztályosok száma: 1919/20: 76, 1920/21: 66, 1921/22: 57, 1922/23: 60, 1923/24: 57. Az egész bencés korszakban *az iskola tanulóinak összlétszáma az 1919/20-as tanévben volt a legmagasabb*: 381 rendes és 21 magántanuló. A következő tanévben ez fokozatosan csökkent: 1922/23-ban 284 + 7; 1923/24-ben 271+15.

144A természetes asszimiláció érvényesült *a tanulók anyanyelvi arányainak alakulásában*. Az értesítők statisztikáiban már nem tettek különbséget német és horvát anyanyelvű tanulók között, hanem összesítve így jelezték: „más anyanyelvűek”, de zömük nyilván német anyanyelvű volt. A „más anyanyelvűek” száma 1920/21-ben 45, 1921/22-ben 50, 1922/23-ban 33, 1923/24-ben 27.

Sajátosan alakította át Trianon azt a táblázatot, amely *a szülők lakóhelyét* regisztrálta. 1919/20-ban még a hagyományos módon jelezték, hogy a gimnázium tanulói közül soproni 171, Sopron megyei 151, más magyarországi területről való 39, külföldi (azaz a történelmi Magyarország határain kívüli) 1 tanuló.

1920/21-ben, a bizonytalanság évében ugyanezt így tüntették fel: soproni 156, Sopronon kívüli 175 tanuló családjának lakóhelye.

1921/22-től átalakult a statisztikai rovatbeosztás. Soproni 156, Sopron megyei 72, Magyarország más területéről 9 tanuló jött; rajtuk kívül – a trianoni határoknak megfelelően – ausztriai területről érkezett 52, jugoszláviai 1, csehszlovákiai 1 tanuló.

A következő tanévekben a hazai tanulók területi származási aránya lényegében nem változott, viszont az új Ausztriában 1922/23-ban már csak 39, 1923/24-ben pedig 23 tanuló szülei éltek.

170 soproni bencés diák 1920. május 18-án még a korábbi szokásoknak megfelelően akadálytalanul kereste fel – akárcsak a korábbi években – egynapos kirándulás keretében Fraknó várát. De a következő 1920/21-i tanévben is kirándultak ide, Doborjánba is. E tanévben is 180 tanulóval végigjárták a Nagycenk, Eszterháza, Lánzsér útvonalat; ugyanebben a tanévben 202 tanulóval megtekintették Kismarton nevezetességeit. De ekkor már utoljára: a véglegessé vált országhatár lezárult előttük.

*

1925–1935 között a tanulók száma 350 körül mozgott (1925/26: 292, 1930/31: 386). A német anyanyelvűek száma tanévenként 4 és 16 között volt; 1 és 6 között járt a horvát anyanyelvű diákok száma. Egyre több volt az olyan tanuló, aki csak magyarul tudott: tanévenként már csupán 40–50 tanuló hozott a családi otthonból német nyelvtudást.

Még ezekben az években sem került egyensúlyba a soproni és a vidéki tanulók aránya: valamivel még mindig több a vidéki tanuló. De még mindig jártak ide ausztriai vagyis burgenlandi tanulók is: 1924/25-ben 21, a következő tanévekben fokozatosan csökkenően 14, 11, 8, 8, 2, 7, 2, 4 tanuló. 1933–34-ben azonban már nem szerepelt „odaátról” való diák az anyakönyvben.

A tanulók szüleinek foglalkozását, társadalmi hovatartozását illetően megfigyelhető, hogy csökkent a kisiparos- és kiskereskedő családokból jövő fiúk száma; emelkedett viszont a kisbirtokkal rendelkező, földjüket maguk művelő parasztszülők fiainak száma, s előretört – mint új diákréteg – a hivatali altisztek, valamint a közlekedési (vasúti) alkalmazottak gyermekeinek a csoportja. Bár belső arányaiban csökkent, mégis változatlanul a gimnáziumi tanulók összlétszámának mintegy egyharmadát az értelmiségi szülők küldték a gimnáziumba. (5. táblázat)

5. táblázat. A tanulók szüleinek foglalkozása:

	25/26	26/27	27/28	28/29	29/30
Nagybirtokos	2	1	–	2	1
Középbirtokos	4	4	4	3	7
Kisbirtokos	71	83	90	104	98
Mezőgazd. alkalmazott	9	13	17	10	8
145Nagyiparos	–	–	1	2	3
Kisiparos	35	37	29	26	31
Ipari alkalmazott	3	12	3	3	5
Nagykereskedő	1	1	–	1	–
Kiskereskedő	16	8	11	8	9
Ker., közl. alkalmazott	25	16	19	17	22
Tisztviselő	43	35	76	70	78
Tanár, tanító	14	14	13	17	25
Más értelmiségi	21	17	13	13	13
Katonatiszt	6	5	8	5	6
Katona-altiszt	8	4	7	7	12
Hivatali altiszt	19	21	11	18	12
„Személyi szolgálatban”	–	–	–	1	5
Magánzó	9	16	20	14	2
Egyéb	3	8	3	1	3

	30/31	31/32	32/33	33/34	34/35
Nagybirtokos	2	3	2	–	–
Középbirtokos	2	2	1	3	5
Kisbirtokos	101	98	85	89	80
Mezőgazd. alkalmazott	11	9	5	12	8
Nagyiparos	3	2	3	3	2
Kisiparos	45	45	42	30	26
Ipari alkalmazott	4	10	7	5	8
Nagykereskedő	1	2	3	2	1
Kiskereskedő	11	7	11	12	15
Ker., közt. alkalmazott	16	21	21	17	20
Tisztviselő	72	70	65	67	50
Tanár, tanító	26	28	24	25	23

	30/31	31/32	32/33	33/34	34/35
Más értelmiségi	22	11	12	12	16
Katonatiszt	7	7	6	5	10
Katona-altsízt	13	12	10	14	11
Hivatali altsízt	23	19	20	22	22
„Személyi szolgálatban”	4	3	2	7	4
Magánzó	–	–	2	2	3
Egyéb	12	3	4	10	28

146A földbirtokokat a hivatalos előírás szerint így kellett kategorizálni: nagybirtokos: 1000 holdon felül; középbirtokos: 100 és 1000 hold között; kisbirtokos: 100 hold alatt.

Más adatokból is kikövetkeztethetően emelkedett ekkor a városi és falusi plebejusrétegekből származók száma a soproni bencés gimnáziumban (országos trend volt ez ekkortájt). Ebben az évtizedben már csupán egy gróf- és egy bárófiú járt a soproni bencésekhez, szép történelmi nevekkal, mindketten „rendes” tanulók (tehát nem magántanulók). Osztályzataik azonban igen gyengék voltak, tanáraik semmiféle kivételt nem tettek velük.

1926/27-től újra jelezték az értesítők az érettségizett diákok pályaválasztási szándékait. 1926/27 és 1934/35 között összesen 207 végzett diák tett sikeres érettségét.

Sokféle oka volt annak (például az intenzívebbé vált vallásos nevelés, a korabeli hazai közélet erőteljesebb vallásos szelleme stb.), hogy ekkor a legtöbb érettségizett fiatal a papi, szerzetesi pályára igyekezett (35%). Második helyre került a jogi egyetem (17%), ezt követte a postatiszti, de főként a vasúti tisztii hivatás (11%). Megemelkedett a mérnöki pálya presztízse (8%), nőtt az egészségügy iránti érdeklődés: elsősorban az orvosi, mellette egészen kis választásban a gyógyszerészeti és állatorvosi jövő (7%). Voltak még katonatisztnek rendőrtisztnek jelentkezők (6%), hivatali munkára igyekvők (3%) és mások. Ebben az évtizedben még mindig szembetűnő az I. és a VIII. osztály létszáma közötti nagy különbség. Néhánnyal többet, mint 60 fiút vettek fel mindig az I. osztályba, viszont a VIII. osztály létszáma általában 20 volt. A legkirívóbb 1930/31-ben: I. osztály 63, VIII. osztály 19 tanuló.

*

1935–1938 között is tanévenként 350 körül volt a gimnáziumi tanulók létszáma, de ekkor csökkenni kezdett: 1938–1944 között 325–310 között mozgott.

Az 1935/36-i tanévben 11 német és 4 horvát anyanyelvű tanuló járt a bencésekhez. Ezután fokozatosan fogytak, s az emlékezetes 1941 januári népszámlálás utáni tanévekben mindegyik tanuló, kivétel nélkül, magyar anyanyelvű, az értesítőkben közölt statisztikai kimutatások szerint.

A szülői házzal, a családi otthonnal állt kapcsolatban az a probléma, amely újként jelentkezett az egész országban ebben az időben. A dualizmus idején, akárcsak a korábbi századokban – mint szó volt róla – egyrészt a helybeli családi otthonukban lakó, másrészt itt a városban szállást kivevő diákok tanultak a városi gimnáziumokban szerte az országban: mindenütt így történt ez. Az 1920-as években indult meg figyelemreméltóbb méreteken a városokat övező településekről a tanulók vonaton való bejárása. Ez

nyilván pozitív irányú fejlődés volt (amely a vasúti hálózat növekvő kiépülésének is köszönhető): a paraszti rétegekből ezután ily módon újabb jelentős diákcsoportok jutottak be a középiskolákba, megnyílván előttük az értelmiségbe való bekerülés útja. A vonaton való városi középiskolábajárás a szülők számára ugyanis *olcsóbb megoldást* jelentett, mint a városi szállásfoglalás magánháznál.

De ugyanakkor a vonatozás számos negatív hatás forrása is lehet a diákok számára – vélte az iskola vezetősége. Ezért a soproni bencés tanárok sokkal helyesebbnek tartották, ha a szülők inkább szállást foglalnak fiuk számára Sopronban. Nyilván emiatt az 1920-as években aránylag kevés volt a bencés gimnáziumba vidékről vonaton bejáró tanulók száma; 1933/34-ben is csupán 20-ra, 1934/35-ben pedig 27-re emelkedett a számuk.

147 Az 1935/36 és 1943/44 közötti értesítők felsorolják azokat a környékbeli községeket, ahonnan tanulók jártak be vonaton a bencés gimnáziumba. Összesen 34 közelebbi-távolabbi településről valók e bejáró tanulók.

A legtöbb diákot Fertőszentmiklós, Nagycenk, Nagylózs és Sopronkőhida küldte. E községekből mindegyik tanévben volt néhány diák, de némelyik tanévben különösen felment a számuk (Fertőszentmiklós 1942/43: 9 tanuló, 1943/44: 10 tanuló; Nagycenk 1937/38: 8 tanuló; Nagylózs 1939/40: 7 tanuló; Sopronkőhida 1936/37: 7 tanuló, 1937/38: 10 tanuló).

Egyes tanévekben 5 tanulóval szerepelt Lövő, Hidegség, Sopronkövesd, 3–4 tanuló járt Fertőrákosról, Fertőszéplakról, Harkáról, Kópházáról, Petőházáról, Völcséjéről.

Egy-egy tanévben 2 tanuló jött Fertőhomokról, Csapodról, Balról, egy-egy tanulóval képviseltette magát Ágfalva, Agyagosszergény, Bük, Eszterháza (=Fertőd), Egyházásfal, Fertőboz, Sopronszécsény, Horpács, Brennbérg, Répceszemere, Nick, Pereszteg, Pinnye, Sopronbánfalva, Újkér, Tormáspuszt, Süttör, Nemeskér.

Ebben az időben egy-egy tanévben *átlagosan 35–45 között mozgott a bejáró tanulók száma*. (6. táblázat)

6. táblázat. A bejáró tanulók száma:

	1936/37	1943/44
Balf	1	–
Bük	–	1
Eszterháza	1	–
Fertőboz	–	1
Fertőrákos	3	–
Fertőszentmiklós	1	10
Fertőszéplak	2	1
Harka	2	–
Hidegség	1	3
Horpács	–	1
Lövő	5	3
Nagycenk	2	5

	1936/37	1943/44
Nagylózs	3	1
Nemeskér	–	1
Nick	–	1
Petőháza	1	6
Pinnye	–	1
Sopronbánfalva	1	–
Sopronkőhida	7	3
Sopronkövesd	2	2
Kópháza	1	2
Újkér	–	1
Völcsej	1	–

Egy-egy tanévben Fertőrákosról egy-egy tanuló autóbusszal, illetve kerékpárral járt be, Sopronkőhidáról egy tanulót kocsival hoztak be (természetesen lovaskocsival).

Bár több tanuló járt be ezekben az években különféle közlekedési eszközzel vidékről a bencés gimnáziumba, mint korábban, de arányaiban nem változott a Sopronban kivett szálláson lakó diákok száma: még mindig nem magasabb a soproni illetőségűek száma a máshonnan jöttekkel szemben. (7. táblázat)

7. táblázat. A tanulók megoszlása szülei lakóhelye szerint.

	Sopron város	Sopron megye	Más megyékből	Külföld
1935/36	174	130	58	2
1936/37	196	119	46	1
1937/38	188	121	47	1
1938/39	170	127	44	2
148 1939/40	160	116	43	–
1940/41	154	121	45	2
1941/42	133	119	49	2
1942/43	142	129	47	1
1943/44	139	137	51	1

Az 1941–1944 közötti időszakról az értesítők pontos kimutatást közölnek a városban lakó tanulók szálláshelyeiről. A tanulók jelentős része *szüleinél lakik Sopronban, vagy a környéken*: a vidékiek pedig részben kosztadó-családnál, részben – s ez új mozzanat – *valamelyik internátusban*. Családnál már csupán a tanulók összlétszámának mintegy ötöde keresett szállást (de azért ez még mindig több mint ötven családot

jelent!). (8. táblázat)

8. táblázat. A tanulók szálláshelyei:

	1941/42	1942/43	1943/44
Szüleinél	170	179	177
Szállásadó családnál	51	53	58
Árvaházi diákotthonban	39	39	38
Szent Imre Kollégiumban	29	24	26
Szent Domonkos Rendházban	9	11	17
Széchenyi Fiúotthonban	1	1	1

A tanulók származás szerinti megoszlása ugyanolyan volt ekkor is, mint a korábbi tanévekben. Most is idejárt néhány, ezer holdon felüli nagybirtokos, néhány 100–1000 hold közötti középbirtokos családból származó fiú, egy-két nagyiparos és nagykereskedő fia, a sok kisiparos, hivatali altiszt és más hasonló társadalmi rétegből származó tanuló, a jelentős egyharmadot képviselő értelmiségi származású diák mellett. (9. táblázat)

9. táblázat. A tanulók szüleinek foglalkozása:

	1939/40	1940/41	1941/42	1942/43	1943/44
Nagybirtokos	2	3	3	3	3
Középbirtokos	3	6	7	3	3
Kisbirtokos	68	55	68	69	70
Mezőgazd. alkalmazott	9	15	17	5	13
Nagyiparos	–	1	2	3	3
Kisiparos	31	35	38	24	34
Ipari alkalmazott	8	7	6	7	–
Nagykereskedő	–	–	2	4	2
Kiskereskedő	9	10	7	18	13
Ker., közl. alkalmazott	16	12	11	11	21
149 Tisztviselő	105	113	70	71	85
Tanár, tanító	17	18	21	21	20
Más értelmiségi	14	13	16	21	26
Katonatiszt	4	4	4	2	2
Katona-altiszt	18	19	20	17	13
Hivatali altiszt	15	9	9	10	9
„Személyi szolgálatban”	–	1	1	–	–
Magánzó	–	–	–	–	–

	1939/40	1940/41	1941/42	1942/43	1943/44
Egyéb	–	1	1	–	3

Változás figyelhető meg ezekben az években az érettségizett tanulók pályaválasztási szándékaiban. 1935/36 és 1943/44 között összesen 273 diák érettségizett a soproni bencéseknel. Legtöbben a *mérnöki pályát* választották (28%); most is az első helyek egyikén szerepel a papi hivatás (24%); egyforma vonzereje van a jogi és a katonai pályának (9, illetve 8%). Csak egy százalékkal maradt le ettől az egészségügy (orvos, néhány állatorvos, egy-két gyógyszerész); együttesen a postatiszti, de főként a vasúti tisztii pálya iránti vonzódás is a régi (5%). A tanári katedrára az érettségizett diákok csupán 3 százaléka igyekezett most is.

Vajon milyen – ma már nyilván felderíthetetlen – egyéni, családi, társadalmi okok motiválták azt, hogy a papi hivatást választották 1935/36-ban 16-an (az összes ekkor maturázott diák fele!), 1936/37-ben 11-en, 1937/38-ban 9-en, 1938/39-ben 10-en? Jelentősen csökkent a számuk a következő években, amikor hirtelen felugrott a mérnöki pályát választók száma: 1941/42-ben 11 diák (az összes érettségizettek egyharmada), 1942/43-ban 17 diák (összesen 27-en maturáltak), 1943/44-ben 12 fiatal (több mint egyharmad).

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Mészáros István: Adalékok Sopron iskolatörténetéhez / Az utolsó három tanév: 1945–1948.

Az utolsó három tanév: 1945–1948.

A második világháború után az új kormányzat átszervezte a hazai iskolarendszert. A korábbi népiskolából létrehozta a *nyolc osztályos általános iskolát*, 6–14 éves tanulók számára; erre épült a *négy osztályos középiskola* 14–18 éves fiataloknak.

A soproni bencések – élve az új lehetőségekkel – a meglevő nyolc osztályos gimnázium I–IV. osztályaiból kialakították az általános iskola felső tagozatát, a soproni Katolikus Konvent segítségével pedig megszervezték az alsó tagozatot is. Az 1947/48-i tanévben tehát Sopronban *12 osztályos bencés fiúiskola* – általános és középiskola – működött 6–18 éves korú tanulókkal. Neve: „A Szent Benedek-rend soproni Szent Mihály általános iskolája és Szent Asztrik katolikus gimnáziuma”.

Ebben a tanévben összesen *554 tanulója* volt a 12 osztályos bencés intézménynek. Közülük 368 soproni lakos volt, 127 tanuló szülei Sopron megye területén laktak, más magyarországi vidékről való volt 36 diák.

A két bencés iskolából az 1947/48-i tanévben soproni vagy környékbeli szüleinél lakott 377 diák, szállást-kosztot adó családoknál 79, az árvaházi diákokthonban 33, a Bencés Diákokthonban 43, a Julianeumban 22 tanuló. Egy gimnazista a Berzsenyi Népi Kollégium lakója volt.

150Átalakult a tanulók társadalmi származás szerinti összetétele. A nagybirtokreform, a nagyvállalatok államosítása után természetesen nincs már nagybirtokos-, nagyiparos-nagykereskedő-szülő; megjelent viszont a „gyári munkás” kategória, ilyen eddig nem volt az értesítők statisztikai táblázataiban. (De „fizikai munkát” végző szülők fiai jelentős számban voltak mindvégig ebben az iskolában.)

A gyárimunkás-származású fiúk alkották a tanulók 13 százalékát, a kisiparosok gyermekei a 16%-át, a kisbirtokosok-parasztok fiai pedig a 15 százalékát. A törzset változtatlanul az értelmiségi családokból

származók tették: 35 százalék. Feltűnően magas az „egyéb” kategóriába tartozók száma (7%), a társadalmi rétegek korabeli kavardását tükrözve. (10. táblázat)

10. táblázat. A tanulók szüleinek foglalkozása a bencés általános iskolában és gimnáziumban az 1947/48-i tanévben

Tisztviselő	134
Tanár, tanító	26
Más értelmiségi	25
Katonatiszt	2
Középbirtokos	6
Kisbirtokos	85
Kisiparos	86
Kiskereskedő	20
Közlekedési alkalmazott	8
Hivatali altiszt	32
Gyári munkás	69
Egyéb	40

Az 1947/48-i tanév végén érettségizett tanulók pályaválasztási szándékai merőben új arányokban jelentkeztek: 11 fiatalember mérnöki, 4 technikus, 3 tanári, 2 állatorvosi, 2 papi, 2 jogi, 2 mezőgazdasági, 1 orvosi és 1 tisztviselői pályára készült.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Szögi László: Sopron városi és megyei hallgatók a Habsburg Birodalom egyetemlein a XIX. század első felében

Szögi László: Sopron városi és megyei hallgatók a Habsburg Birodalom egyetemlein a XIX. század első felében

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Szögi László: Sopron városi és megyei hallgatók a Habsburg Birodalom egyetemlein a XIX. század első felében / Az egyetemhálózat változásai:

Az egyetemhálózat változásai:

A XIX. sz. elején Európa szinte minden államában jelentős egyetemi reformok zajlottak le. Az előző század második felében a felvilágosult abszolutizmus jegyében még a sokáig továbbélő késő középkori struktúrát váltották fel az állami irányítású, központosított felsőoktatással. Pombal portugál reformjaitól Van Swieten ausztriai egyetempolitikai javaslatáig igen hosszú névsort állíthatnánk össze. A francia forradalom következtében további korszerűsítések tervei körvonalazódtak.

151 Napóleon francia egyetemi reformja, de különösen Humboldtnak Poroszországban megvalósított elgondolásai már egy modern, kutatással és oktatással egyaránt foglalkozó, új módszertani elemeket is tartalmazó egyetemi rendszer lehetőségét rajzolták föl. Az egyetemi rendszert elkerülhetetlen reformja a struktúra, az egyetemhálózat radikális változását is szükségessé tette. Mindez azonban másként jelentkezett Közép-Európa eltérő helyzetben lévő három soknemzetiségű birodalmában.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Szögi László: Sopron városi és megyei hallgatók a Habsburg Birodalom egyetemein a XIX. század első felében / Habsburg Monarchia:

Habsburg Monarchia:

A bennünket közelebbről érintő Habsburg Birodalomban már II. József megkezdte a felsőoktatási hálózat átszervezését. A német fejlődéshez hasonló módon, II. József már 1784-ben regionális alapon rendezte át az egyetemek hálózatát. A több évszázados, nagyrészt jezsuita alapítású kisegyetemeket (Olmütz, Graz, Innsbruck, Kolozsvár) líceumi rangra fokozta le, és csak a bécsi, a prágai és az akkor már Pestre költöztetett magyar egyetemet hagyta meg, és melléjük negyedikként hozta létre Galíciában Lemberg (Lvov) új egyetemét. 1810-ben ugyancsak megszűnt a salzburgi érsekség régi bencés vezetésű egyeteme. A változások következtében a birodalomban a némettől eltérő helyzet állt elő. A hatalmas kiterjedésű Habsburg Monarchiában kevés helyen, de óriási hallgatói létszámot vonzó egyetemi centrumok jöttek létre, a már említett városokban. Ezen az sem változtatott, hogy a bécsi kongresszus után Ausztriához csatolt észak-itáliai területeken két régi olasz egyetem, a padovai és a paviai is bekapcsolódott a birodalom felsőoktatásába. A sokszor gazdát és tanítási nyelvet cserélt krakkói egyetem – nagyon sokat veszítve középkori fényéből – 1846 után szintén a rendszer része lett. 1826 után Olmütz, Graz és Innsbruck visszakapta egyetemi rangját, de az egyetemjárás irányát valójában nem tudták befolyásolni. Bécs tudományegyeteme iránt mutatkozott a birodalmon belül érthetően a legnagyobb érdeklődés. A Monarchia tíz egyeteme közül a hallgatók kb. 1/3-a tanult a három osztrák egyetemen, de közülük messze kiemelkedett Bécs több, mint 20–25%-os részesedésével.¹⁽¹⁴²⁾ Bécs vezető helye mellett, stabilan tartotta második helyét a Monarchiában Prága egyeteme, amely a hallgatók mintegy 16%-át vonzotta a cseh fővárosba. Erőteljes fejlődést mutatott a birodalomhoz tartozó Lombard-Velencei Királyság két olasz egyeteme, amelyek létszám tekintetében az 1840-es évek elején már Prágához zárkóztak fel. A két olasz tannyelvű univerzitás azonban érthetően inkább az itáliai, mintsem a birodalmi belső peregrinációban játszott nagyobb szerepet. Galícia egyetemére, Lembergbe ugyanúgy, mint a Magyar Királyság egyetlen univerzitására, Pestre a hallgatóság 10-10%-a iratkozott be.

A reál tudományok felsőfokú oktatása tekintetében a XVIII–XIX. század fordulóján, egészen az 1848-as forradalmakig az osztrák tartományok előnyre tettek szert Közép-Európa más országaihoz képest. A Magyarországon még 1735-ben létrehozott, majd 1770-ben igazi főiskolává fejlesztett selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémia a századfordulón még olyan kiváló iskolának számított, hogy laboratóriumait 1795-ben példának állították az akkor létesített francia Ecole Polytechnique elé.²⁽¹⁴³⁾ Selmec jelentősége ugyan éppen 1848-ig fokozatosan csökkent, de helyette előbb az 1806-ban létesített prágai, majd főleg a 1815-ben alapított bécsi ¹⁵²Politechnikum vált a műszaki felsőoktatás Közép-Európán is túlmutató híres iskolájává, megelőzve a csak később alapított német műszaki tanintézeteket.³⁽¹⁴⁴⁾ A pesti Egyetem Bölcsészettudományi Kara mellett, még 1782-ben megalapított előbb három, majd 1792-től csak kétéves egyetemi szintű, postgraduális jellegű mérnöki tanfolyam, elsősorban út- és vízépítő szakembereket képzett magas színvonalon, de latin tannyelve miatt nem juthatott komolyabb szerephez a birodalmon belüli

peregrinációban.⁴⁽¹⁴⁵⁾

A stájer tartományi fővárosban, a Joanneum keretében 1811-ben létesített technikai intézet viszonylag szűk vonzáskörzetre szorítkozva végzett műszaki képzést. Az 1816-ban Triesztben, a XVIII. századi előzmények után, újraalapított Kereskedelmi és Hajózási Akadémián főleg kereskedőket, de építészeket és hajóépítő mérnököket is képeztek. Az intézet olasz tannyelvűsége ellenére, éppen speciális jellegénél fogva, az 1840-es években viszonylag sok hallgatót fogadott a birodalom más részeiből is.

Lemberg, Krakkó és Milánó későbbi műegyetemei ezekben az években még az alakulás fázisában voltak, így a Monarchián belüli peregrinációban 1848 előtt még nem vehettek részt. Sajátos szerepet játszott a speciális céllal működő bécsi Hadmérnöki Akadémia, ahová természetesen a birodalom minden részéből vettek fel hallgatókat.

A Monarchia technikai intézetei közül a 30-as évek közepétől hatalmas fejlődésnek indult a bécsi Politechnikum, amelyik négyszeresére növelte a rendes tagozatokon hallgatói létszámát, és megközelítette a 40%-os részesedést az összbirodalom hallgatói között. Hasonlóan imponáló fejlődést mutatott a prágai Politechnikum is közvetlenül 1848 előtt. Szerényebb, de határozott irányú fejlődés körvonalazódik Trieszt és Milánó létszámadataiból, miközben Graz, Selmecbánya és a bécsi Hadmérnöki Akadémia hallgatói létszámai változatlanok maradtak, így részesedésük a birodalom műszaki képzéséből csökkent.⁵⁽¹⁴⁶⁾

Közép-Európa közös tudományos nyelve ekkoriban még a német volt. A pesti egyetemen gyakorlatilag 1848-ig a latin nyelv dominált, de a magyarországi és erdélyi diákság vagy anyanyelvként vagy tanult nyelvként rendelkezett elegendő nyelvismerettel ahhoz, hogy a külföldi egyetemekre beiratkozhasson. A peregrináció e korszakban is magától értetődő törekvése volt a térség értelmiségi pályákra készülő ifjúságának, mind a birodalmon belül, mind azon kívül.

A jelzett korszakban mintegy 9000 peregrinusról tudunk (Horvátországot és Szlavóniát nem számítva). Közülük jónéhányan több helyen is megfordultak, több helyre iratkoztak be. A peregrinálási kedv a politikai és hadi eseményeknek megfelelően változott. Az újonnan beiratkozók száma 1790–1805 között gyorsan növekedett (1805-ben 151 fő), majd a napóleoni hadjáratok miatt erősen zuhant, 1813–1825 között viszonylag egyenletesen fejlődött.

Ez utóbbi fejlődés nemcsak a napóleoni háborúk utáni konszolidációval magyarázható, hanem a bécsi udvarnak azzal a törekvéssel is, amellyel igyekezett minél kisebbre csökkenteni a birodalmon kívüli peregrinációt. Ismert, hogy az 1819. 153 márciusi, jénai Kotzebue-merénylet után augusztusban ült össze Karlsbadban a „Szent Szövetség” kongresszusa. A karlsbadi határozatok után nemcsak a németországi Burschenschaft-ok működését tiltották be, de a Habsburg Birodalomban is tilos volt az egyetemi ifjúsági egyesületek működése. 1821-ben, a bécsi Egyetemen protestáns teológiai fakultás alapjait vetették meg, s így kívánták elérni, hogy a protestáns lelkészek se menjenek külföldre tanulni. Ebben az időben a magyar diákoknak sem engedélyezték a németországi peregrinációt, de mivel a bécsi protestáns fakultás, főleg a református magyar teológusok igényeit nem elégítette ki, 1825-ben újra megengedték a birodalmon kívüli egyetemi tanulmányokat.⁶⁽¹⁴⁷⁾

Az 1830 körüli mélypontot az európai kolerajárvány és a forradalmi mozgalmak újabb erősödése magyarázhatja. Innen kezdve, egészen a szabadságharcig, korábban soha nem látott méretekben nőtt a külföldi egyetemekre beiratkozottak száma. A maximumot 1839-ben 286 új beiratkozóval érte el.

1839 és 1844 között átmeneti csökkenés következett be, majd 1846-ban ismét csaknem a korábbi

maximumot közelítette meg a Magyarországról a Monarchia egyetemeire beiratkozottak száma. Itt azonban nem átmeneti hullámról van szó, hanem egy valódi fordulópont. 1790-től egészen 1842-ig, a birodalmon belüli peregrinációban a bécsi egyetem játszott meghatározó szerepet. 1839 után azonban már tartósan egyre kevesebben iratkoztak be a bécsi egyetemre. A csökkenést azonban megállította a bécsi Politechnikum „magyar” hallgatóságának rohamos emelkedése. Hasonló tendenciák egyébként, ha késéssel is, vagy csak 1848 után, Prágában és Grazban is kimutathatók. 1844 körül határozható meg tehát az a fordulópont, amikor a hagyományos orvosi, sebészi, illetve teológiai pályák iránti érdeklődést felváltja a reál tudományok külföldi elsajátítása iránti igény.

A peregrinusok nagy száma több szakmában persze annál is inkább érthető, mert Magyarországon és Erdélyben 1850 előtt több tudománynak nem volt egyetemi szintű oktatási intézménye, tehát a tudományokat csak külföldön lehetett elsajátítani.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Szögi László: Sopron városi és megyei hallgatók a Habsburg Birodalom egyetemein a XIX. század első felében / Soproni hallgatók peregrinációja a XIX. század első felében

Soproni hallgatók peregrinációja a XIX. század első felében

A fentiekben tárgyalt külföldi egyetemjáráson belül különlegesen fontos szerepet játszott a Dunántúl és különösen annak nyugati határszéli területe. Az összes külföldre ment magyarországi hallgatók közül mintegy 22%-ot tett ki a Dunántúl régiójából a birodalomba induló diákok aránya, ezen belül is jelentős azonban Sopron és környékének érdeklődése a külföldi egyetemek iránt. A felvidéki városok, elsősorban az akkori főváros, Pozsony és a gazdasági vezető szerepre törekvő Pest-Buda után Sopron azon helyek közé tartozott, ahonnan a legnagyobb arányban indultak a birodalom egyetemeire diákok. Amikor ezt a jelenséget elemezzük, természetesen nem szabad megfeledkezni arról, hogy a város és a megye részben németajkú lakosságának nemzetiségéből adódó természetes törekvése és egyben német anyanyelvű műveltségéből származó előnyös adottsága volt, hogy könnyebben iratkozhatott be a német tannyelvű birodalmi egyetemekre és főiskolákra. Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy a birodalmi főváros földrajzi közelségénél fogva rendkívüli vonzerőt [154](#)gyakorolt a Sopron városi és megyei születésű hallgatókra, esetenként megelőzve a hazai intézményeket is. Sajnos a források pusztulása következtében nincs lehetőségünk például a pesti és a bécsi egyetemnek Sopronra gyakorolt vonzását összehasonlítani, sőt furcsa módon, jelenleg többet tudunk a Bécsben tanult itteni diákokról, mint a hasonló korban Pestre jelentkezőkről. Pontos adatok híján is azonban állítható, hogy a vizsgált időszakban a városra és környékére Bécs nagyobb vonzóerőt gyakorolt, mint az e korban kétségtelenül fejletlenebb pesti univerzitás. A század második felében az arányok nyilvánvalóan változtak, de e változás tudományszakonként másként-másként jelentkezett. E változásokat a további kutatások során tudjuk majd feltárni.

Jelen közlésünkben csak arra vállalkozhattunk, hogy egy szélesebb körű kutatás eredményeiből kiemeljük a Sopron városára és a megyére vonatkozó adatsorokat és ezeket közzétegyük.[7\(148\)](#) Az 1. számú táblázatban foglaltuk össze azokat az adatokat, amelyek az egyetemválasztás irányát mutatják a XIX. sz. első felében. A vizsgált időszakban Sopron városából 266, a megyéből 426 olyan diákot ismerünk, akik a Habsburg birodalom korabeli egyetemein iratkoztak be. A városi hallgatók óriási hányada, lényegében 90%-a Bécs négy nagyobb felsőoktatási intézményébe iratkozott be, a hallgatók több, mint fele a bécsi egyetemet választotta.[8\(149\)](#) 20%-ot tesz ki a kor modern műszaki tudományait választó soproniak aránya[9\(150\)](#) és ezzel az országos átlaggal megegyező a képviselőjük. Az átlagosnál kisebb az arányuk a bécsi képzőművészeti

akadémián¹⁰⁽¹⁵¹⁾ és alig marad el az átlagtól a hadmérnöki akadémiára jelentkezők száma.¹¹⁽¹⁵²⁾ A Sopron városi hallgatók közül mindössze 23-an jutottak el a grazi egyetemre, valamivel többen, mint az országos átlag, de jóval kevesebben, mint a megyei hallgatók. Mindössze ketten iratkoztak be Prágába és másik két arisztokrata családból származó diákot ismerünk az innsbrucki egyetemen.¹²⁽¹⁵³⁾ Összességében elmondható, hogy a soproni diákok egyetemválasztása rendkívül fejlett műveltségi háttérrel, tipikus városi polgári társadalom pályaválasztásáról és igen széleskörű érdeklődéséről tesz tanúbizonyságot.

A megyei hallgatók pályaválasztása határozottan különbözik az előbbiektől, de számarányában igen jelentős, messze meghaladja az ország keleti és több középső megyéjének részvételi arányát a külföldi egyetemjárásban. Itt is igen jelentős Bécs ¹⁵⁵vonzereje, de mégis valamivel kisebb, mint a város esetében. Feltűnő, hogy kevesebben jelentkeznek a bécsi Politechnikumba, s valamivel többen a bécsi egyetemre. Az természetes, hogy az országos arányoknál kisebb a részvétel a Képzőművészeti Akadémián és Hadmérnöki Akadémián, ahová értelemszerűen nagyobb arányban iratkoztak be városi polgárok gyermekei, illetve a városokban született arisztokrata családok tagjai. A Sopron megyei hallgatókra feltűnően nagy vonzást gyakorolt a grazi egyetem¹³⁽¹⁵⁴⁾, több, mint 18%-os arányuk messze meghaladja az országos átlagot.¹⁴⁽¹⁵⁵⁾ Érdekes, hogy a megyéből a várossal ellentétben 12-en Prágába is eljutottak¹⁵⁽¹⁵⁶⁾ és egy kapuvári hallgató a páviai egyetemre is beiratkozott.¹⁶⁽¹⁵⁷⁾

A 2. számú táblázatban a témánk szempontjából legjelentősebb bécsi és grazi felsőfokú tanintézetekben karok, illetőleg szakmacsoportok szerint hasonlítottuk össze a városi és megyei diákok pályaválasztását. Ezekből az adatokból már messzebbmenő következtetéseket lehet levonni. Az adatok jól mutatják a város és a megye társadalmi szerkezte, vallási tagozódása közötti különbségeket. Sajnos a bécsi egyetemi gimnáziumban, illetve az ottani bölcsészeti karon tanultak további pályáját nem mindig tudjuk nyomon követni, így lehetséges, hogy a ő szakmacsoporti besorolásuk a későbbiekben változhatott, erről azonban jelenlegi adataink szerint nincs pontos ismeretünk. A többiek pályaválasztása véglegesnek tekinthető, hiszen olyan fakultásokat, vagy osztályokat végeztek, amelyek egy meghatározott pályára vagy hivatásra képesítettek. Az evangélikus hagyományokkal rendelkező városból az átlagosnál jóval többen jelentkeztek 1821 után a bécsi egyetem újonnan alapított protestáns teológiai fakultására, ami annál inkább érdekes, mert az ország más evangélikus (protestáns) közösségei sokkal szívesebben küldték távolabbi német egyetemekre a lelkes pályára készülő fiaikat. Ezzel ellentétben viszonylag alacsonyabb a soproni katolikus teológusok aránya Bécsben. A jobb műveltségi háttérre, az erősebb városi középiskolai képzésre utal az a tény, hogy az országos átlagot messze meghaladó a gyógyszerészek, a mérnök hallgatók aránya, a szokásosnál többen tanulnak kameralisztikát és csak alig több a sebészek száma azoknál, akik a korszerűbb és természetesen nehezebb orvusképzésben vesznek részt. Érdekes, hogy a Képzőművészeti Akadémián az építészetet és a művészeti tárgyakat választók aránya ugyanaz a városi és megyei hallgatók esetében.

A megyei hallgatók földrajzi megoszlását részletesen nem volt módunk vizsgálni, de természetesen ezen belül is jelentős más megyei városok szerepe, elsősorban Kismartoné, amelynek németajkú lakossága, és nagy kulturális hagyományokkal bíró zsidó közössége is nagy szerepet játszik a peregrinációban. A megye vallási hovatartozásának megfelelően itt már a hallgatók egyötödét teszi ki a katolikus teológusok aránya, többen csak a gimnáziumig jutnak el, de kevesebben jelentkeznek jogásznak, illetve evangélikus teológusnak. Feltűnő, hogy abszolút számban ¹⁵⁶ugyanannyian tanulnak kameralisztikát, mint a városból, de tipikus, hogy a sebészek hatszor többen vannak, mint az orvostanhallgatók. A megye relatív fejlettségét mégis nagyon jól tükrözi a nagyszámú hallgató jelenléte a bécsi Polytechnikumban. A megye jellegéből következően itt jóval jelentősebb az agrárpályák iránti érdeklődés, különösen a bécsi állatorvosi intézetben volt több Sopron megyei hallgató.

A grazi egyetem esetében már egészen más a helyzet. A távoli stájer tartományi székhelyre döntően a teológusok jutottak el, a városi hallgatók közel 59, a megyei hallgatók 87%-át ők teszik ki. Rajtuk kívül mindössze néhány bölcsész és sebész hallgatóról van tudomásunk. Ebben az esetben tehát egy jellegzetesen provinciális kiségyetem vonzáskörzetét tapasztalhatjuk meg, amelynek Sopron szempontjából regionális jelentősége volt.

Összességében megállapíthatjuk, hogy Sopron, azaz, ahogy legtöbbször a forrásokban szerepel Oedenburg városa és annak környéke különösen jelentős szerepet játszott a Habsburg birodalomba irányuló külföldi egyetemjárásban. Ezt a megállapítást nem tehetnénk már meg, ha csak a német egyetemeket vizsgálnánk, de a szűkebb értelemben vett osztrák és különösen a bécsi tanintézetekre a fenti megállapítás fokozottan igaz. A város, ahol 1557 óta evangélikus líceum, mint felsőfokúnak is tekinthető tanintézet működött, s ahol a középkor óta jelentős középfokú oktatási intézmények működtek, olyan művelődési gyökerekkel rendelkezett, ahol természetes törekvése volt a városi polgárságnak, hogy fiait a kor legmagasabb szintű tudásával, egyetemi diplomával ruházza fel. Tegyük hozzá, a térség gazdasági fejlettségénél fogva az ehhez szükséges anyagi eszközökkel is rendelkezett. A helytörténészek számára reméljük, hogy tanulságos lesz az a névsor, amelyet most közölhetünk, s amelynek elemzése, a városi és megyei karrierpályák vizsgálata a kutatók számára további eredményekkel szolgálhat.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Szögi László: Sopron városi és megyei hallgatók a Habsburg Birodalom egyetemein a XIX. század első felében / 1. táblázat Sopron városból és megyéből a Habsburg birodalom egyetemein induló hallgatók 1790–1850

1. táblázat

Sopron városból és megyéből a Habsburg birodalom egyetemein induló hallgatók 1790–1850

Intézmény	Sopron városból		Sopron megyéből		Összesen	
	fő	%	fő	%	fő	%
1. Bécsi egyetem	147	55,2	243	57,0	390	56,3
2. Bécsi Polytechnikum	54	20,3	55	12,9	109	15,7
3. Bécsi Képzőműv. Akad.	21	7,9	28	6,5	49	7,0
4. Bécsi Hadmérn. Akad.	18	6,7	9	2,1	27	3,9
5. Grazi Egyetem	17	6,4	77	18,0	94	13,5
6. Grazi Polytechnikum	5	1,8	1	0,2	6	0,8
7. Prágai Egyetem	2	0,7	11	2,6	13	1,8
8. Prágai Polytechnikum	–	–	1	0,2	1	0,1
9. Innsbrucki Egyetem	2	0,7	–	–	2	0,3
10. Paviai Egyetem	–	–	1	0,2	1	0,1
Összesen	266	100%	426	100%	692	100%

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Szögi László: Sopron városi és megyei hallgatók a Habsburg Birodalom egyetemein a XIX. század első felében / 2. táblázat A Sopron városi és megyei hallgatók megoszlása fakultások szerint a bécsi és a grazi tanintézetekben 1790–1850

1572. táblázat

A Sopron városi és megyei hallgatók megoszlása fakultások szerint a bécsi és a grazi tanintézetekben 1790–1850

Szak megnevezése		A bécsi egyetemen, a politechnikumban és a képzőművészeti akadémián			
		Sopron városból		Sopron megyéből	
		fő	%	fő	%
Gimnazista	G	16	10,8	34	14,0
Bölcsész	Ph	8	5,4	24	9,8
Jogász	J	16	10,8	11	4,5
Kameralista	C	7	4,7	7	2,8
Kat. teológus	Th	14	9,5	49	20,2
Evang. teológus	ETh	40	27,2	22	9,0
Sebész	Ch	18	12,2	60	24,7
Orvos	M	13	8,8	10	4,1
Gyógyszerész	Phar	13	8,8	8	3,3
Állatorvos	V	2	1,3	18	7,4
Mérnök	Ing	32	59,3	32	58,2
Kereskedő	Mer	22	40,7	23	41,8
Építész	A	3	14,3	4	14,3
Művész	Art	18	85,7	24	85,7

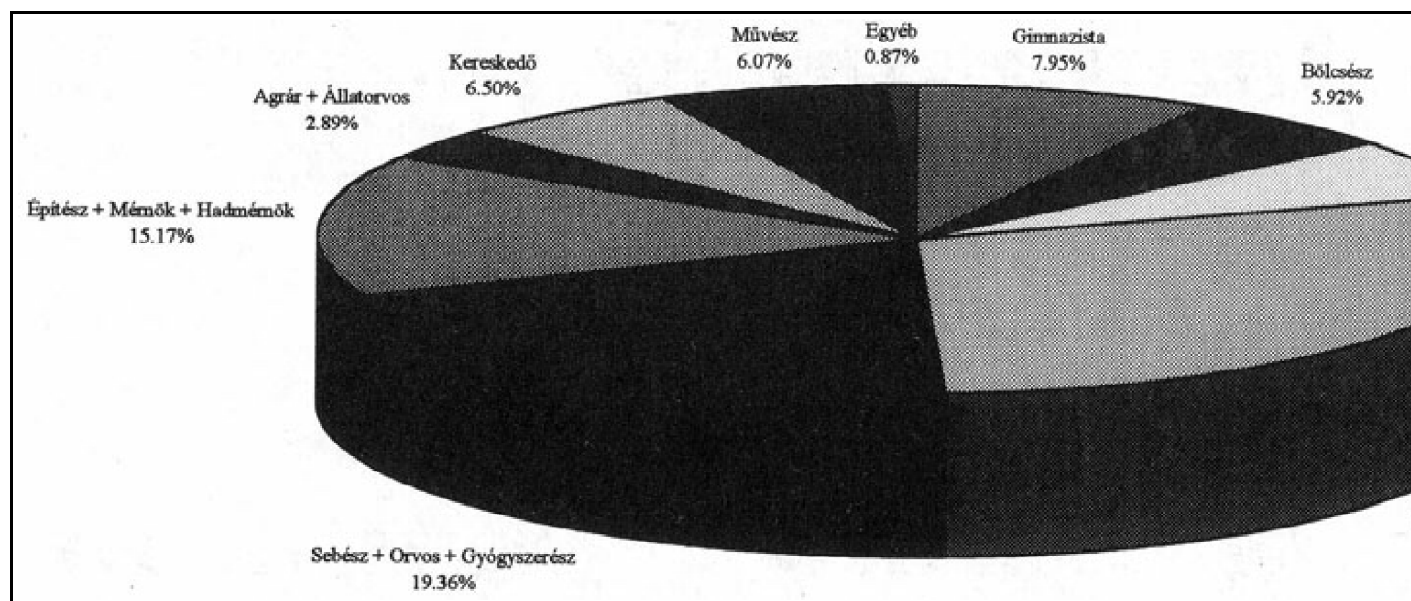
Szak megnevezése		A grazi egyetemen és politechnikumban			
		Sopron városból		Sopron megyéből	
		fő	%	fő	%
Gimnazista	G	–	–	3	3,8
Bölcsész	Ph	4	18,2	2	2,6
Jogász	J	1	4,5	–	–
Kameralista	C	–	–	–	–
Kat. teológus	Th	10	45,5	67	85,9
Evang. teológus	ETh	–	–	–	–
Sebész	Ch	2	9,1	5	6,4

Szak megnevezése		A grazi egyetemen és politechnikumban			
		Sopron városból		Sopron megyéből	
		fő	%	fő	%
Orvos	M	–	–	–	–
Gyógyszerész	Phar	–	–	–	–
Állatorvos	V	–	–	–	–
Mérnök	Ing	5	22,7	1	1,3
Kereskedő	Mer	–	–	–	–
Építész	A	–	–	–	–
Művész	Art	–	–	–	–

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Szögi László: Sopron városi és megyei hallgatók a Habsburg Birodalom egyetemein a XIX. század első felében / 3. táblázat A Habsburg birodalom egyetemein tanult Sopron városi és megyei hallgatók megoszlása szakmacsoportonként 1790–1850

1583. táblázat

A Habsburg birodalom egyetemein tanult Sopron városi és megyei hallgatók megoszlása szakmacsoportonként 1790–1850

Ez az egész országból külföldre, a birodalomba ment hallgatók 7,28%-a.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Szögi László: Sopron városi és megyei hallgatók a Habsburg Birodalom egyetemein a XIX. század első felében / 3/a. táblázat A Habsburg birodalom

**egyetemein tanult Soproni városi és megyei hallgatók megoszlása szakmacsoportonként
1790–1850**

1593/a. táblázat

**A Habsburg birodalom egyetemein tanult Soproni városi és megyei hallgatók megoszlása
szakmacsoportonként 1790–1850**

Gimnazista	55	7,95%
Bölcsész	41	5,92%
Jogász + Kameralista	42	6,06%
Katolikus + Evang. Teológus	202	29,19%
Sebész + Orvos + Gyógyszerész	134	19,36%
Építész + Mérnök + Hadmérnök	105	15,17%
Agrár + Állatorvos	20	2,89%
Kereskedő	45	6,50%
Művész	42	6,06%
Egyéb	6	0,86%
Összesen	692 fő	100%

Ez az egész országból külföldre, a birodalomba ment hallgatók 7,28 %-a.

**1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Szögi László: Sopron városi és megyei hallgatók a Habsburg
Birodalom egyetemein a XIX. század első felében / Sopron városi hallgatók**

Sopron városi hallgatók

I. Bécsi Egyetem – Universität Wien

1. Ringer Joseph 1791; **G** Syntax.
2. Herbst Karl 1792; **J**
3. Wiese Emanuel, von 1792; **G** Syntax
4. Götz Franz 1795; **Ch**
5. Polniseh Joh(ann) 1795/II; **Ch**
6. Angerer Joseph 1798/II; **Ph**
7. Capiller Michael 1798/II; **Ph**
8. Medl Paul 1798/I, 1799, B 1801, 1802, 1803, 1804/IV; **J** a.: Färber
9. Schnitzler Ignaz 1798, 1799, 1800, 1801, 1802; **M**
10. Czornfux Robert 1799; **Th** Erz. Alumnus
11. Götz Ignaz 1799; **Ph**

12. Rosty Albert 1799/IV; **J**
13. Schmidt Albericus 1799; **Th**
14. Vietoris Maximilian 1799/IV; **J**
15. Gruber Samuel 1800/I, 1801, 1802/III, 1803, 1804; **M**
16. Wallern Johann 1800; **Ch**
17. Földy Jos(eph) 1801/II, 1802; **Ch**
18. Frauenschuch Johann 1801, 1806; **Ch** pauper; a.: Civis Goldarbeiter
19. Frank Andreas 1802/I, 1803, 1804, 1805; **Ch** a.: Bürger
20. Meinel Joseph, von 1802, 1803; **Ph** Geometria Practica; a.: Dr. Rechte
21. Ranffy (Banffy?) Ignaz 1802; **Ph**
22. Vietoris Ludwig 1802/I; **Ph**
23. Festetics Albert, Comes de Tolna 1803; **Ph**
24. Schmidt Joseph 1803/I, 1804; **Ch**
25. Donner Joseph, de 1805; **G** 1 Gram. privat; a.: Major
26. Fitz Bernard 1805/III; **M**; a.: Chirurgus
27. Gisser Antonius 1805/I; **Th**; a.: Kupferschmidt
28. Medl Paul 1805/I; **Th**; a.: Bürger
29. Pinterits Joseph 1805/I; **Th**; a.: Bürger
30. Sailer Ludwig 1805; **Phar**; a.: Lehrer
31. Kleinbach Aloys 1808/I; **Th**; a.: Bedienter bei den Grafen v. Blemvil
32. Gruber Samuel 1809/V; **M** gratis; a.: Bürger
33. Ehrlinger Franz, von 1810; **C**
16034. Hüttinger Ferdinand 1810; **G** 1 Gram., a.: Schullehrer
35. Zsolnay Samuel 1810/I; **M**; a.: Apotheker
36. Ertl Johann 1811/I; **Ph**; a.: Postmeister
37. Pellegrini Joseph, von 1811; **G** 1 Gram.; a.: Arzt
38. Raits Samuel 1811/I, **M**; a.: Rector und Professor
39. Vogt Anton 1811; **Ch**
40. Wenisch Franz 1811/I; **Ph**; a.: Schumacher
41. Fitz Joseph 1813/I, **Ch**; a.: Chirurg
42. Karner Ant(on) 1814/II; **Th**; a.: Bürger
43. Köberlein Vincen. 1814/I; **Th**; a.: Adelich
44. Lenhard Johann Nep. 1814; **G** 1 Gram.; a.: Rittmeister
45. Bittner Joseph, baron von Bittenthal 1816; **G** 1 Gram.; a.: Oberstleutnant
46. Rieger Franz 1816; **Phar**; a.: Baumeister
47. Dobisz Maximilian 1817; **Phar**; a.: Beamter

48. Kugler Vincenz 1817; **G** 1 Gram.; a.: Beamter
49. Meyer Franz 1817/II; **M**; a.: Bürger
50. Seldern Ignaz, Baron von 1817; **G** 1 Gram. Priv.; a.: Baron
51. Radetzky Karl, Graf 1818; **G** 1 Gram. priv.; a.: Feldzeugmeister
52. Töpler Karl 1818/I; **M**; a.: Oekonom
53. Wodmayer Joseph 1818/I; **Th**; a.: Bürger
54. Finck Joseph 1819/III; **M**; a.: Bürger
55. Huglmann Johann 1819; **C**; a.: Klaviermeister
56. Krauss Franz 1819; **G** 1 Gram.; a.: Verwalter
57. Wingler Adam 1819/III; **J**; a.: Bürger
58. Bichler Anton 1820; **C**; a.: Kaufmann
59. Hiser Georg 1820/I; **Th**; a.: Hafner
60. Poszvécck Kristian 1821; **Eth**; 22 éves; a.: Schullehrer
61. Benedeck Karl, von 1821/III; **Ph**; a.: Arzt
62. Mohr Joseph 1821/I; **Ch**; a.: Mauthaussehrer
63. Nadoba Laurenz 1822/I; **Th**
64. Seiden Gustav, freyherr 1822; **G** 1 Gram.; a.: Privatmann
65. Gamaust (Gamauft) Wilhelm 1823/II; **J**; a.: Prediger
66. Toepler Gottlieb 1823; **Eth**; 21 éves; a.: +Bürger
67. Halassy Carl 1823; **Eth**; 22 éves; a.: Prediger in Kis-Pécz im Raaber Komitát
68. Karner Karl 1824; **Eth**; 21 éves; a.: Kaufmann
69. Hartmann Samuel 1824; **Eth**; 21 éves; a.: Tuchmacher
70. Kropf Samuel 1824; **Eth**; 28 éves; a.: Scheidermeister
71. Gallus Franz 1824/I; **Ch**; a.: Chirurg
72. Spiess Vincenz 1824; **Phar**; a.: Bürger
73. Putz Anton 1825/I; **Th**; a.: Bürger
74. Siess Franz 1825/II; **J**; a.: Chirurg
75. Fiedler Paul 1825; **Eth**; 22 éves; a.: +Landwirth
76. Szloboda Ludwig 1826; **Eth**; 21 éves; a.: Schullehrer
77. May Andreas 1826; **Eth**; 22 éves; a.: Bürger
78. Kirnbauer Michael 1826; **Eth**; 23 éves; a.: Bäckmeister
79. Karner Wilhelm 1826; **Eth**; 21 éves; a.: Bürger
80. Schätzkel József 1826; **Eth**; 21 éves; a.: +huf?schmidtmeister
81. Lagler Samuel 1826; **Eth**; 22 éves; a.: Prediger
82. Bauhofen Georg 1827; **Eth**; 19 éves; a.: Bürger
83. Manhrdt Michael 1827; **Eth**; 21 éves; a.: Bürger

84. Royko Georg 1827; **Eth**; 21 éves; a.: Bürger
85. Bauer Ignatz 1827/I; **Ph**; a.: Rittmeister
86. Baynotzi Johann 1827/I; **Ch**; a.: Zischmenmacher
87. Deltzer Joseph 1827; **G** 1 Gram.; a.: Bürger
88. Toth Alexander 1827/I; **M**; a.: Edelmann
89. Spiess Vincenz 1828; **Phar**; a.: Bürger
90. Schneider Carl 1828; **Eth**; 22 éves; a.: +Adjunkt beim Dreißigstenamt
91. Kaltenecker Tobias 1829; **Eth**; 22 éves; a.: Schneider
92. Kleeblatt Herman 1829; **Eth**; 22 éves; a.: Orgelmachcer
93. Lereh Leopold 1829; **Eth**; 23 éves; a.: Buchsenmacher
16194. Remer András 1830; **Eth**; 22 éves; a.: Wagnermeister
95. Kochmeister Eduard 1830; **Phar**; a.: Apotheker
96. Fellner Heinrich, Ritter von Feldegg 1831; **G** 1 Gram.; a.: Handelsmann
97. Estel Joh(ann) Samuel 1831; **Eth**; 22 éves; a.: Schneider
98. Bertl Carl 1832; **Eth**; 22 éves; a.: +Tapezierer
99. Thurner Adolph 1832; **Phar**; a.: Kauffmann
100. Sziller Joseph 1833/IV; **M**; a.: Arzt
101. Pürtzel Johann 1833; **Eth**; 21 éves; a.: Bürger
102. Royko Carl 1833; **Eth**; 21 éves; a.: Bürger
103. Vidt Andreas 1834; **Eth**; 23 éves; a.: Bürger
104. Tschürtz Ludwig 1834; **Eth**; 20 éves; a.: Landmann
105. Liebhart Lucas 1834/I; **Th**; a.: Steuereinnnehmer
106. Cavallar Franz 1835/I; **Ph**; a.: Kaufmann
107. Mitlacher Wilhelm 1835/II; **Ph**; a.: Appellations Rath
108. Pulitzer Franz 1835; **Ch** Cand; a.: Jäger
109. Schmindt Jacob 1835; **Ch** Cand; a.: Jäger
110. Krausz Theophil 1835; **Eth**; 21 éves; a.: Tuchmacher
111. Diem Friedrich 1836/I; **J**; a.: Bürger
112. Spitzer Adolf 1836/I, B1837; **Ch**; a.: Kaufmann
113. Schey Michael (abg. 1837. ápr. 28.); 1836; **Eth**; 22 éves; a.: Schnurmacher
114. Meinel Joseph 1837/I; **Ch**; a.: Privat
115. Petrik Jacob 1837; **Eth**; 22 éves; a.: Hutmacher
116. Straner Georg 1837; **Eth**; 21 éves; a.: Kaufmann
117. Gebhardt Mathias 1838; **Eth**; 22 éves; a.: Drechsler
118. Eipeltauer Joseph 1838; **C**; a.: Landmann
119. Iby Franz 1838; **C**; a.: Schneidermeister

120. Kalmar Georg 1838/II; **J**; a.: Kaufmann
121. Rosenfeld Joseph 1838, 1839; **M** Cand; a.: Arzt
122. Bitter Johann 1839/I; **Ch**; a.: Wirtachafsm.
123. Hild Ignaz 1839; **V**; a.: Baumeister
124. Fellner Heinrich, Ritter von Feldegg 1840/II; **J**; a.: Grosshandlungs Direktor
125. Kár Karl 1840/I; **Th**; a.: Professor
126. Damian Johann 1841/I; **Ch**; a.: Sattlermeister
127. Rupprecht Joseph, von Virtsolog 1841/I; **Phar**; a.: Fabrikshaber
128. Zillich Rudolph 1841; **G** 3 Gram.; a.: Apotheker
129. Spannagel Joseph 1841; **Eth**; 20 éves; a.: Pastor
130. Horváth Daniel 1842; **Eth**; 23 éves; a.: Schlosser
131. Gessenauer Johann 1842/I; **J**; a.: Bürger
132. Kiss Carl 1843; **C**; a.: Bürger
133. Schütze Theodor 1843/I; **J**; a.: Professor
134. Brandl Johann 1844; **C**; a.: Schnieder
135. Tschürtz Carl 1844; **V**; a.: Schmied
136. Artner Eugen 1845/I; **Phar**; a.: Beamter
137. Petrowich Alexander 1845/I; **J**; a.: General Aut. Lieut.
138. Leitgeb Johann (abg. 1845. júl.) 1845; **Eth**; 22 éves; a.: Schuhmacher
139. Witzmann Johann 1846/I; **J**; a.: Privatir
140. Töpler Carl 1847/I; **M**; a.: Arzt
141. Coriary Tobias 1847; **Eth**; 23 éves; a.: Tischlermeister
142. Schmidt Joseph 1848; **Eth**; 23 éves; a.: Schneidemeister
143. Vollhofer Joseph 1849; **G** 1 Gram.; a.: Wundarzt
144. Schwarz Nikolaus 1850/I; **J**; a.: Kaufmann
145. Schefter Carl 1850; **Eth**; 20 éves; a.: Tuchmacher
146. Bergmann Christian 1850; **Eth**; 22 éves; a.: Glassermeister(?)
147. Reisch Friedrich 1850; **Eth**; 20 éves; a.: Magistrats Rath

II. Bécsi Múgyetem – Technische Hochschule Wien

148. Ringer Johann 1817; **Ing**; a.: Fürst Esterhazyscher Hofbaubeamter
149. Gratzner Jakob 1819; **Ing**; isk.: Liceum Sopron
150. Grieschisch Michael 1819; **Ing**; isk.: Liceum Sopron
151. Hasenauer Martin 1819, 1820, 1821; **Ing**; a.: Zimmermeister
162152. Pellegrini Joseph, de Colli 1819; **Ing**; a.: Arzt

153. Klauss Adolph 1820, 1821, 1822; **Ing**; a.: Bürger Verwalter
154. Murmann Peter 1820; **Ing, Mer**; a.: Händler
155. Witte Heinrich, de 1822; **Ing**; a.: Officier
156. Kis Johann 1826; **Ing**; a.: Superintendent
157. Kohn Daniel 1824, 1825; **Ing**; a.: Grosshandlungs Commis
158. Kühnel Moriz 1824; **Ing**; a.: Pens. Rath bei F. Esterhazy
159. Rupprecht Johann 1826; **Mer**; a.: Fabrikant
160. Stolz Anton 1826; **Ing**; a.: Färbermeister
161. Tschurl Fr(anz) 1828; **Mer**; a.: Kaufmann
162. Hacky Daniel 1829, 1830, 1831, 1832; **Ing**; a.: Tischlermeister
163. Siess Johann 1829; **Ing**; a.: Comitats chirurg in Ödenburg
164. Flandorfer Ign(atz) 1830, 1831; **Mer**; a.: Kaufmann
165. Lenk Samuel 1830; **Mer**; a.: Kaufmann
166. Hofer Peter 1831; **Mer**; a.: Kaufmann
167. Kochmeister Friedrich 1833; **Mer**; a.: Apotheker
168. Murmann Samuel 1833, 1834; **Mer**; a.: Kürschnermeister
169. Greilinger Tobias 1834; **Mer**; a.: Müllermeister
170. Lenk Carl 1834; **Ing**; a.: Weinhändler
171. Dorner Ludwig Adolph 1838; **Ing**; a.: Bürger
172. Neumeyer Franz 1838; **Mer**; Magistratsrat in Ödenburg
173. Spitzer Adolph 1838; K 1839; **Ing**; a.: Handelsmann
174. Wiedtmayer (Wiedsmayer) Franz 1839; **Mer**; a.: Tabakfabrikant in Ödenburg
175. Brandl Anton 1841; **Mer**; a.: Bürger
176. Gessenauer Johann 1843, 1844; **Ing**; a.: + Bürger
177. Kern Angust 1843; **Mer**; a.: Handelsmann
178. Landgraf Mathias (Mathäu) 1843, 1844, 1845, 1846, 1847; **Ing**; a.: Gastgeber
179. Kania Karl 1844, 1845; **Mer**; a.: Handelsmann
180. Rusz (Russ) Karl 1844, 1845; **Mer**; a.: Handelsmann
181. Fink Joseph 1845; **Ing**; isk.: Phil. zu Laibach: a.: + Landmann
182. Heidl Karl 1845; **Ing**; a.: Bergerweser
183. Haag Georg 1846, 1847, 1848, 1850; **Ing**; isk.: Rhetor. Pozsony; a.: Privatlehrer
184. Kern Theodor 1846; **Mer**; a.: Handelsmann
185. Pfendesack (Pfendecsack) Michael Ludwig 1846, 1847; **Mer**; a.: Handelsmann
186. Pfendesak (Pfendesack) August 1846, 1847; **Ing**; a.: Kirschnermeister
187. Preiss (Preyss) Moritz 1846; 1847, 1848, 1850; **Ing**; isk.: Phil. Pest; a.: Arendator
188. Schmidt Alexander 1846; **Ing**; isk.: Phil. Sopron: a.: Weinhändler

189. Tóth Colomann, von 1846, 1847, 1848; **Ing**; isk.: Phil. Pozsony; a.: + Fiskal
190. Friedrich Ludwig 1847; **Mer**; a.: Handelsmann
191. Hasenauer August 1847, 1848, 1850; **Ing**; a.: Sektion Ingenieur bei der Ödenburgers Eisenbahn
192. Hasenauer Gustav Martin 1847, 1848, 1850; **Ing**; a.: Sektion Ingenieur bei der Ödenburgers Eisenbahn
193. Russ Johann 1847; **Mer**; a.: Handelsmann
194. Simon Johann 1847; **Ing**; Mechaniker;
195. Tschurl Karl 1847; **Mer**; a.: Eisenhändler
196. Zillich Hugo 1847, 1848, 1850; **Ing**; a.: + Apotheker
197. Seybold Karl 1848; **Mer**; a.: Lander Gericht Advocat
198. Uhl Rudolph 1848, 1850; **Ing**; a.: Handlungs Buchhalter
199. Wrhocowsky Karl 1848; **Mer**; a.: Kaufmann
200. Reisch Coloman 1850; **Mer**; a.: Magistratsrath
201. Zillich Rudolf 1850; **Ing**; a.: + Apotheker

III. Bécsi Képzőművészeti Akadémia – Akademie der bildenden Künste in Wien

202. Dorfmeister Joseph 1789, 1794; **Art**; Mahler; 23 éves: vall.: rk; a.: Mahler
203. Springer Joseph 1791; **Art**; 13 éves; a.: Schuhster
204. Müller Joseph Daniel 1794; **Art**; 19 éves; vall.: ev.; a.: deutschen Knabenschullehrer
205. Keichenhalter Gottfried 1800; **Art**
206. Schaly Joseph 1800, 1802; **Art**; Zeichner; 20 éves; vall.: rk.; a.: Soldat-Rittmeister
207. Molitor Joseph 1803, 1805; **A** Zeichner; 19 éves; vall.: rk.; a.: Tischler Meister
208. Fabricius Ludwig 1813, 1817; **Ao** Gold Silber Galanterie Arb.
209. Huglmann Ludwig 1813; **Art** Bildhauer, Mahler
- 163 210. Aminger Johann 1815; **Ao**
211. Zapkowisch Anton 1817; **Ao** Spengler
212. Hofmayer Martin 1820; **A**
213. Kugler Joh(ann) Nep. 1820; **GR**
214. Schiss Georg 1826; **Art** Kanonir
215. Koller Johann 1829, 1830; **Ao**
216. Wilfing Joseph 1839; **Art**; 21 éves; vall.: rk.; a.: Schneidermeister
217. Kastner Michael 1841, 1842, 1843; **Ao** Zimmermahler
218. Steinfeld Wilhelm 1841, 1842; **GR** Graveur
219. Ruttinan Gustav 1842; **GR**
220. Breittfelder Franz 1845; **A**

- 221. Paeller Gustaw 1847; **Ao** Zimmer mahler
- 222. Renner Flor(ián) 1847; **Ao** Bärsser macher ?; a.: Zimmer solier

IV. Bécsi Hadmérnöki Akadémia – K. und K. Technischen Militär Akademie in Wien

- 223. Jentsch Michael, von Oertelsburg 1800; **Mil**; 16 éves; a.: Rittmeister
- 224. Martony Karl, de Kőszeg 1800; **Mil**; 16 éves; a.: Privatier
- 225. Seiler Daniel 1801, 1802, 1803, 1804, 1805, 1806, 1807; **Mil**; 16 éves; a.: Privatier
- 226. Szluha Karl, graf 1801; **Mil**; 15 éves; a.: Privatier
- 227. Martony Stephan, de Kőszeg 1802; **Mil**; 16 éves; a.: Privatier
- 228. Festetics Alexander, graf 1804, 1805, 1806, 1807, 1808, 1809; **Mil**; 12 éves; a.: K. K. Kammerer
- 229. Toepler Ferdinánd 1805; **Mil**; 16 éves; a.: Privatier
- 230. Bezegh Joseph, von 1809; **Mil**; 17 éves; a.: Magistratsrat
- 231. Bittner Johann Nepomuk, von Bittenthal 1818, 1819; **Mil**; 16 éves; a.: Obstlt.
- 232. Lindner Karl 1818, 1819; **Mil**; 16 éves; a.: Gerichts Actuar
- 233. Seldern Ignaz, freiherr von 1822, 1823, 1824; **Mil**; 15 éves; a.: geweseuer Oberleutnant
- 234. Tar Paul, von 1824, 1825, 1826, 1827, 1828; **Mil**; 13 éves; a.: Ober Provincial-commissär
- 235. Kochmeister August 1825; **Mil**; 15 éves; a.: Apotheker
- 236. Rupprecht Heinrich 1827; **Mil**; 14 éves; a.: Besitzer einer, Zucker-Raffinerie
- 237. Murmann August Heinrich 1828, 1829, 1830; **Mil**; 16 éves; a.: Kürschnermeister
- 238. Rupprecht Friedrich 1836; **Mil**; 14 éves; a.: Zuckerfabrikant
- 239. Hornung Karl 1837; **Mil**; 14 éves; a.: Bräumeister in Klosterneuburg
- 240. Ségur Julius, graf 1849, 1850, 1851, 1852, 1853; **Mil**; 15 éves; a.: Kittmeister in der Armee

V. Grazi Egyetem – Universität Graz

- 241. Gamnitz Josephus 1792/I; **Th**
- 242. Haas Josephus 1811/II, 1813/III; **Th**
- 243. Puschiaschy Joseph 1812, **G** 1817/I; **Ph**; Principista; a.: Schullehrer
- 244. Steiner Mathias 1815/II, 1817/IV; **Th**; a.: Bürger
- 245. Steinberger Franz 1818/III; **Th**; a.: Bürger
- 246. Pellegrini Joseph, de Colly 1820/I, 1821/II, 1822/III, 1823 /IV; **J**; a.: Arzt
- 247. Eigner Joseph 1822/I, 1823/II; **Ph**; a.: Handelsmann
- 248. Kluber Andreas 1822/I, 1823/II; **Th**; a.: Bürger

249. Felix Joseph 1823/I, 1824/II; **Th**; a.: Sattler
250. Rasko Joseph 1826/I, 1827/II; **Th**; a.: Bürger
251. Wallner Joseph 1826/I, 1827/II; **Th**; a.: Töpfer
252. Eigner Maximilian 1828/III; **Ph**; a.: Bürger
253. Rasko Michael 1832/I; **Ch**; a.: Tannifer
254. Wehosschitz (Wchosschitz) Ignatz 1833/I; **Ch**; a.: Bibliotekar
255. Kar Joseph 1834/I; **Th**; isk.: Phil. Győr; a.: Docens in schola norm.
256. Lustig Antonius 1842/I; **Th**; isk.: Phil. Győr; a.: Laneo
257. Schlinter Alexander 1848/I; **Ph**; isk.: Gimn. Sopron; a.: Civis

VI. Grazi Műszaki Tanintézet – Technische Hochschule Graz

258. Hasenauer August 1849; **Ing**; a.: Ingenieur
259. Hasenauer Gustave 1849; **Ing**; a.: Ingenieur
260. Tóth Koloman 1849; **Ing**; a.: Fiscal
261. Zillich Hugo 1849; **Ing**; a.: Apotheker
262. Schlinter Alexander 1851; **Ing**; a.: Civis

164Innsbrucki Egyetem – Universität Innsbruck

263. Széchenyi Gabriel, comes de 1841; **G** 1. Gram.; a.: Nob. alt.
264. Széchenyi Kalman, comes de 1841; **G** 2. Hum.; a.: Nob. alt.

Prágai Egyetem – Universität Prag

265. Mittlacher Wilhelm 1833/I, 1834/I; **Ph**; 16 éves; a.: Generalauditor in Prag
266. Töpler Karl 1848/II; **M**; 20 éves; a.: Stadtphiscus

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Szögi László: Sopron városi és megyei hallgatók a Habsburg Birodalom egyetemein a XIX. század első felében / Sopron megyei hallgatók

Sopron megyei hallgatók

I. Bécsi Egyetem – Universität Wien

1. Kraft Nicolaus 1792; **G** Princ.; sz.: Esterhaz (Fertőd)
2. Schmidt Paul 1792; **Ph**; sz.: Eisenstadt (Kismarton)
3. Baruch Leopold 1793, 1798, 1799; **Ph** Gram.; sz.: Eisenstadt (Kismarton)
4. Collman David 1793; **Ch** Chand. Chir.; sz.: Eisenstadt (Kismarton)

5. Kraft Johann 1793; G Princ.; sz.: Esterhaz (Fertőd)
6. Collman Leon(ard) 1794/I, 1796, 1797, 1798, 1799; Ch; sz.: Eisenstadt (Kismarton);
vall.: izr.
7. Baran Johann 1795/I; Ch; sz.: Kroyboech (Kroyboens) (Fertőrákos)
8. Pettenkoffer Anton 1795/IV; M; sz.: Kischmarton (Kismarton)
9. Marhoffer Georg Cajetan 1796; Ch; sz.: Grosshöflein (Nagyhöflány)
10. Piller Leopold 1796, 1797, 1798; Ch; sz.: Neckenmark (Sopronnyék)
11. Leutner Philipp, von 1797, 1798; Ch; sz.: Mattersdorf (Nagymarton)
12. Tuscher Martin (Mathias) 1797, 1798, 1799/III; J; sz.: Eisenstadt (Kismarton)
13. Gauschter Martinus 1798/I, 1799, B 1801; Th Bishöf Alumnus; sz.: Steinberg
(Kőhalom)
14. Mosnig (Mosinger) Anton Leopold 1798/III, B 1799/I, 1800/II, 1801, 1802/IV; J; sz.:
Eisenstadt (Kismarton)
15. Schieraus Joseph 1798, 1799; Ch; sz.: Hornstein (Szarvkő)
16. Stephannitz Johann Georg 1798, 1799; Ch; sz.: Rust (Ruszt)
17. Teschmayer Leopold 1798/III, B 1800; Th Erzb. Alumnus; sz.: Kismarton
(Kismarton)
18. Weckher Nicolaus 1798/II, (J) 1799/I, 1800; J, Ph; sz.: Esterhaz (m.h. Eisenstadt)
(Fertőd)
19. Heckner Anton 1799, 1800; Ch; sz.: Eisenstadt (Kismarton)
20. Kottman Leopoldus 1799; Ch; sz.: Eisenstadt (Kismarton)
21. Mosng (Mossing) Gottfried 1799/I, 1801, B 1802/I, 1803/II, 1804/III, 1805/IV; J; sz.:
Eisenstadt (Kismarton); vall.: izr.; a.: Bürger
22. Weckher Anton, de Rosenekh 1799, 1800/II, 1801/III, 1802/IV, 1804; M; sz.: Esterhaz
(Fertőd)
23. Fialla Johann 1800; Ch; sz.: Nagy Vagien
24. Fuss (Füss) Ferdinand 1800; Th Erzb. alumnus; sz.: Eisenstadt (Kismarton)
25. Laky Stephan 1800/I, 1801, 1802/III, 1803, 1804; M; sz.: Veje, Wesse. Wadosfalva?
(Vadosfa)
26. Mayer Ludwig 1800, 1802, 1803; Ch; sz.: Forchtenau (Frankó)
27. Tuschner Mathias 1800/IV; J; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Schuhmacher
28. Bischoff Joseph Johann 1802, 1803, 1804; Ch; sz.: Gschins (Siklós)
29. Pilsz (Bilz) Jacobus 1802; Ch; sz.: Eisenstadt (Kismarton)
30. Frank Georg 1803/I, 1804/II, 1805/III; Ph; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.:
Hauptmann
31. Frank Johann 1803/I, 1804/II, B 1805/I; Th; sz.: Wimpassing (Vimpác); a.: Greisler
32. Gisser Anton 1803/I, 1804/II; Ph; sz.: Eisenstadt (Kismarton)
33. Rauschenfels Johann Georg 1803; Ch; sz.: Forchtenau (Fraknó)

34. Spissitc Anton 1803, 1804, 1805/II; Ch; sz.: Saytoskal (Sajtoskál); a.: Soldat
35. Teschmayer Michael 1803/I, 1804/II, B 1805/I; Th; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Schuster
36. Abrasane Joseph 1804/HL J privatist; sz.: Bü (Bő)
37. Rosits Johann 1804, 1805/II; Ch; sz.: Kapuvar (Kapuvár); a.: Nobilis, Herrschafts beamter
38. Szigethy Emericus (Johann) 1804, 1805/III; Th Ordo S. Augusti; sz.: Hegyköiensis (Heiligstein) (Hegykő) a.: Bauer
39. Bader Michael 1805; G Priv. Princip.; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Schullehre
40. Bayr Joseph 1805/I; Th; sz.: Kismartonien (Kismarton); a.: Kaufmann
41. Pavetits Johann 1805/I; Th; sz.: Csidan (Horvátzsidány?); a.: Landmann
42. Kugler Anton 1805; G 3 Gram.; sz.: Trausdorf (Darázsfalu); a.: Linien beschauer
43. Tacher Gregor 1805/I; Th; sz.: Sigendorf (Cinfalva); a.: Bauer
43. Wagner Franciscus 1805/IV; Th; sz.: Valberstorf (Borbolya); a.: Bürger
16544. Betzler Michael 1806; G 1 Gram.; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Bierbrauer
45. Aistleitner Philipp 1807/I; Ch; sz.: Frauenheld (Frauenhaid) (Lók); a.: Schullehrer
46. Fűsz Andreas 1808; Ch Chir. Cand.; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Weinhändler
47. Iby Aloys 1808/I; Th; sz.: Unterpetersdorf (Alsópéterfa); a.: Bauer
48. Rauschenfels Georg 1808/I; Ch; sz.: Forchtenau (Fraknó); a.: Chirurg
49. Magyar Johann 1809/I; Th; sz.: Zinkendorf (Nagycenk); a.: Handler
50. Nagy Stephan 1809/I; Ch; sz.: Nametker (Nemesker) (Nemeskér); a.: Distriktkomissär
51. Pitka Franz 1809/I; Ch; sz.: Neckenmarkt (Sopronnyék); a.: Chirurg
52. Prator Joseph 1809; G 1 Gram.; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Apotheker
53. Fait Joseph 1811; G 1 Gram.; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Wirtschafter
54. Herzl (Hertzl) Heinrich 1811/I; Ch; sz.: Lackenbach (Lakompak); a.: Kaufmann
55. Kropf Joseph 1811/I; Ph; sz.: Schadedndorf (Somfalva); a.: Bauer
56. Stessel Anton 1811; G 1 Gram.; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Beamter
57. Trumer (Trummer) Mathias 1811; Phar; sz.: Burbach, Burbachans (Feketeváros); a.: Landmann
58. Fayt Joseph 1812; G 1 Gram.; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Fürstrath
59. Manhart Michael 1812/I; Ph; sz.: Gross höflein (Nagyhöflány); a.: Schullehrer
60. Rauschenfels Joseph 1812/I; Ch; sz.: Forchtenau (Fraknó); a.: Chirurg
61. Stessel Joseph 1812/I; Ph; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Beamter
62. Uffensteimer (Ussenheimer) Jonathan 1812; Agr; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Kaufmann
63. Böhm Joseph 1813; C; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Bürger
64. Malyevacz Anton, von 1813; G 1 Gram.; sz.: Eisenstadt (Kismarton)

65. Revitzky Michael 1813/IV; Th; sz.: Palt (Balf); a.: Nobilis
66. Sterl Joseph 1813; C; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Beamter
67. Strauss Franz 1813/I; J; sz.: Marz (Márcfalva); a.: Müllermeister
68. Szabo Franz 1813/II; Th; sz.: Krensdorf (Tormafalu); a.: Bürger
69. Gruber Paulus 1814/I; Th; sz.: Pötelsdorf (Petőfalva); a.: Müller
70. Horvath Joan(nes) 1814/II; Th; sz.: Horváth Zisdány (Horvátzsidány); a.: Adelig
71. Stössel Ludwig 1814/I; M; sz.: Kismartoniens (Kismarton); a.: Hauptzahlmeister
72. Ehrenreich Joseph 1815; C; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Cassrer
73. Gall Nikolaus 1815/I; Th; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Beamter
74. Hirtel Carl 1815; G 1 Gram.; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Musikus
75. Horváth Johann 1815/I; Th; sz.: Oszly (Osli); a.: Landmann
76. Kollin Joseph 1815/I; Ch; sz.: Fochtenstein (Fraknó); a.: Wirth
77. Pleck Aron 1815/I; Ch; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Chirurg
78. Strauss Anton 1815; G 1 Gram.; sz.: Grosshöflein (Nagyhöflány); a.: Fabrikant
79. Treiml Joseph 1815; G 1 Gram.; sz.: Forchtenau (Fraknó); a.: Verwalter
80. Mikatsch Georg 1816/I; Th; sz.: Klingenbach (Kelénpatak); a.: Landmann
81. Drabitsch Johann 1817/I; Th; sz.: Antau (Selegszántó); a.: Landmann
82. Hollaschy (Hollosy)? Joseph 1817/I; M; sz.: Kapuwár (Kápuvár); a.: Arzt
83. Poosch Georg 1817/I; Th; sz.: Horváth Zsidány (Horvátzsidány); a.: Bürger
84. Rauschenfels Michael, von 1817/I; Ch; sz.: Forchtenau (Fraknó); a.: Chyrurg
85. Barhammer Johann 1818/I; Ch; sz.: Drasburg (Darufalva); a.: Chirurg
86. Glawanitsch Michael 1818/I; Th; sz.: Wulka Broderdorf (Vulkanpordány); a.: Fruchthändler
87. Kampef Kamper Joh(ann) Bapt. 1818/I; Ph; sz.: Donnerskirchen (Fertőféhéregyháza); a.: Weinhändler
88. Kolb Franz, von Mansberg 1818; G 3 Gram.; sz.: Nepersdorf (Ligvánd); a.: Major
89. Krenn Nikolaus 1818; G 1 Gram.; sz.: Neudörfl (Lajtaszentmiklós); a.: Jäger
90. Schäfler Anton 1818/I; Ch; sz.: Brodersdorf (Lajta-, Vulkanpordány); a.: Chyrurg
91. Schinkowitz Paul 1818/I; Ph; sz.: Kolnhof (Kópháza); a.: Landmann
92. Steiglehner Joseph 1818; Ch Wund arzt; sz.: Esterhas (Fertőd); a.: Chyrurg
93. Tartsay Franz 1818/I; Th; sz.: Pordány (Lajta-, Vulkanpordány); a.: Landmann
94. Krauscher Michael 1819/I; Th; sz.: Grosshöflein (Nagyhöflány); a.: Landmann
95. Meditsch Bernard 1819; Ch; sz.: Purbach (Feketeváros); a.: Chirurg
96. Plattel Ladislaus 1819; Phar; sz.: Neckenmarkt (Sopronnyék); a.: Beamter
97. Prätor Joseph 1819; Phar; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Apotheker
98. Schramel Lorenz 1819; V; sz.: Brodersdorf (Lajta-, Vulkanpordány); a.: Landmann
99. Schwarzenberg Ludwig 1819/I; Ph; sz.: Bals (Balf); a.: Kaufmann

100. Tussill Elias 1819/I; Th; sz.: Nagyczenk (Nagycenk); a.: Waldbereiter
101. Czorfux Jacob 1820/I; Ph; sz.: Nekenmarkt (Sopronnyék); a.: Bürger
102. Grassner Georg 1820; V; sz.: Wolfts (Balf); a.: Landmann
103. Jedtlein Johann 1820/I; Ch; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Bürger
104. Mühlböck Joseph 1820/I; Ph; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Chirurg
105. Opposchitsch Mathäus 1820/I; Ch; sz.: Warasdorf (Borisfalva v. Szabadbáránd); a.: Fleisch sauer
106. Wunder Joseph 1820/I; Ch; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Chirurg
107. Hirtl Joseph 1821; G 1 Gram.; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Musikus
108. Krauss Johann, von 1821/I; Ph; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Beamter
109. Latzelsberger Joseph 1821/I; Ph; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Postmeister
110. Pölt Leopold 1821/I; Th; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Gärtner
111. Trauker (Tranker) Johann 1821; V; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Schmid
112. Handler Anton 1822/I; Ch; sz.: Weppersdorff (Borbolya); a.: Schullehrer
113. Harnwolf Gottlieb 1822; Eth; sz.: Agendorf (Ágfalva); 22 éves
114. Kamper Johann 1822/I; Th; sz.: Donnerskirchen (Fertőféhéregyháza)
115. Lechner Ludwig 1822; G 1 Gram.; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Tonkünstler
116. Paar Paulinus 1822/I; Ch; sz.: Holling (Boz); a.: Bürger
117. Schinkowitz Simon 1822/I; Th; sz.: Kohlenhof (Kópháza)
118. Schulz Johann 1822/I; Th; sz.: Höflein (Kis-, Nagyhöflány)
119. Treidler Friedrich 1822; G 1 Gram.; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Kupferstecher
120. Bochich Stephan 1823; Phar; sz.: Nemeskin (Nemeskér); a.: Kaufmann
121. Dienelt Nikolaus 1823; G 3 Gram.; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Beamter
122. Haugg Franz 1823/I; Ch; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Chirurg
123. Hink Mathias 1823/I; Ch; sz.: Wimpassing (Vimpác); a.: Hauer
124. Kis Stephan 1823; ETh; sz.: Nagy-Geresd (Nagygeresd); 24 éves; a.: Schneider
125. Kis Paul 1823; ETh; sz.: Vadosfa (Vadonfa); 22 éves; a.: Schullehrer
126. Maitz (Maity) Sigismund 1823/I; Th; sz.: Kapuvár (Kapuvar); vall.: Franzis.; a.: Fleischer
127. Palkovich Anton 1823/I; Th; sz.: Czinfalva (Cinfalva)
128. Wallner Michael 1823; V; sz.: Ritzing (Récény); a.: Schmid
129. Zambothy Franz 1823; G 2 Gram.; sz.: Zinkendorf (Nagycenk); a.: Beamter
130. Jacab Ladislaus 1824; ETh; 22 éves; sz.: Beled (Beled); a.: Oekonom
131. Schreiner Eduard 1824; Phar; sz.: Rust (Ruszt); a.: Bürger
132. Wollstein Maximilian 1824/I; Ch; sz.: Lakenback (Lakompak); a.: Arzt
133. Freund Mathias 1825/I. Th; sz.: Oggau (Oka); a.: Weinhändler
134. Niermayer Laurenz 1825/I; Ph; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Gärtner

135. Rosenzweig Ferdinand 1825; G 3 Gram.; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Stallmeister
136. Stockmayer Joseph 1825/I; Ch; sz.: Koberstorf (Kabold); a.: Färber
137. Uollstein (Wollstein) Maximilian 1825/I; Ch; sz.: Lakenbach (Lakompak); a.: Arzt
138. Waldherr Johann 1825/I; Ph; sz.: Neudörfl (Lajtaszentmiklós); a.: Landmann
139. Bodansky Solomon 1826/I; Ch; sz.: Deutsch Kreuz (Sopronkeresztúr); a.: Geschäftsmann
140. Csáfordy Johann 1826; Eth; sz.: Beled (Beled); 22 éves; a.: + Landwirth
141. Elbek Joseph 1826/I; Th; sz.: Leita Prodersdorf (Lajtapordány); a.: Landmann
142. Fröch Jakob 1826; V; sz.: Krenstorf (Tormafalu); a.: Landmann
143. Karsay Johann 1826; ETh; sz.: Rába Tamási (Rábatamási); 24 éves; a.: Landmann
144. Kiss Alexander 1826; ETh; sz.: Nemeskér (Nemeskér); 24 éves; a.: Prediger
145. Kruchina Johann Bapt. freyherr von Schwanberg 1826/I; Ph; sz.: Mattersdorff (Nagymarton)
146. Mühlbeck Michael 1826/I; Ch; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Chirurg
147. Weidl Franz 1826; Phar; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Apotheker
148. Hofmann Ambros 1827; V; sz.: Höflein (Kis-, Nagyhöflány); a.: Schmied
149. Kaiser Franz 1827/I; Ch; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Zischmen macher
150. Schiller Joseph 1827/I; Ch; sz.: Lackenbach (Lakompak); a.: Tagelöhner
151. Specz Joseph 1827/I; Th; sz.: Kis-Martony (Kismarton); a.: Landmann
152. Vendernitzky Alexander 1827/I; Th; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Fleischhauer
153. Klein Ignatz 1828/I; Ch; sz.: Lackenbach (Lakompak); a.: Bürger
154. Löw Leopold 1828/I. Ch; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Handelsmann
155. Schlesinger Heinrich 1828/I; Ch; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Kaufmann
156. Specz Karl 1828/II, M; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Bürger
157. Back Johann 1829; Eth; sz.: Nemeskér (Nemeskér); 21 éves; a.: Schuhmacher
158. Hyrtl Joseph 1829/I; M; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Musiklehrer
159. Schönfeld Ludwig 1829; G 1 Gram.; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Negoziant
160. Veit Friedrich 1829/I; Th; sz.: Kisch-Marton (Kismarton); a.: Rath
161. Kizeliny Johann 1830; G 1 Gram.; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Beamter
162. Pauer Georg 1830; Eth; 23 éves; sz.: Kobersdorf (Kabold); a.: Schuhmacher
163. Horváth Joseph 1830; Eth; sz.: Beled (Beled); 22 éves; a.: Schullehrer
164. Takács Stephan 1830; Eth; sz.: Sagh (Simaság?); 23 éves; a.: Landmann
165. Siebenfraud Johann 1830; Phar; sz.: Bibersburg (Vöröskő); a.: Forstmeister
166. Gamauf (Gamaust) Wilhelm 1831; Phar; sz.: Rost (Ruszt); a.: Prediger
167. Goak Joseph 1831/I; Ch; sz.: Hornstein (Szarvkő); a.: Tagelöhner
168. Schwarz Franz 1831/I; Ch; sz.: Wandorf (Sopronbánfalva); a.: Beamter
169. Schöpf Johann 1831; Eth; sz.: Lotsmand (Locsmánd); 22 éves; a.: Rektor

170. Mayrhofer Joseph 1832/I; Th; sz.: Oggau (Oka); a.: Schullehrer
171. Trimmel Ferdinand 1832; C; sz.: Hornstein (Szarvkő); a.: Beamter
172. Veréb Joseph 1833; Eth; sz.: Farád (Farád); 20 éves; a.: Schullehrer
173. Kis Johann 1833; Eth; sz.: Kis-Gerésd (Kisgeresd); 23 éves; a.: Oekonom
174. Palffy Joseph 1834; Eth; sz.: Farád (Farád); 20 éves; a.: Landmann
175. Horváth David 1834; Eth; sz.: Beled (Beled); 20 éves; a.: Schullehrer
176. Pinther Mathias 1834/II; Th; sz.: Nagy-Höfflein (Nagyhöflány)
177. Schlesinger Michael 1834; G 3 Gram.; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Geschäftsmann
178. Sommer Franz 1834; C; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Tonkünstler
179. Basch Hermann 1835; Ch Cand.; sz.: Kobersdorf (Kabold); a.: Kaufmann
180. Fischer Franz 1835; C; sz.: Walbersdorf (Borbolya); a.: Schullehrer
181. Gollmann Bernhard 1835; G 1 Gram.; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Kaufmann
182. Predl Stephan 1835/I; Th; sz.: Alsó-Pulya (Alsópulya); a.: Bürger, Fleischer
183. Haidenwolf Paul 1836/II; Ph; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Landmann
184. Heidl Jacob 1836/II; Ch; sz.: Brennberg (Brennbergbánya); a.: Huthmann
185. Leopold Mathias 1836; V; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Schmeidmeister
186. Moritz Anton 1836/II; Ch; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Fabrikant
187. Plenk Gabriel 1836; Ch Cand.; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Chirurg
188. Schader Joseph 1836; V; sz.: Siglos (Siklósd); a.: Wundarzt
189. Szánthó Johann 1836; Eth; sz.: St. Marton (Sopronszentmárton); 20 éves; a.: Oeconom
190. Zehetner Johann 1836/I; J; sz.: Mörbisch (Fertőmeggyes); a.: Bürger
191. Balogh Ludwig 1837; Eth; sz.: Also Bük (Bük); 24 éves; a.: Edelmann
192. Balassa Johann 1837; Eth; sz.: Also Bük (Bük); 23 éves; a.: Bauer
193. Eidlitz Friedrich 1837/I; Ph; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Kaufmann
194. Hudetz Joseph 1837; G 1 Gram.; sz.: St. Margarethen (Szentmargitbánya); a.: Arzt
195. Massak Vincenz 1837/I; Ph; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Schmiedmeister
196. Mozelt Joseph 1837; V; sz.: Kleinhöflein (Kishöflány); a.: Schmiedmeister
197. Pawlowssky Johann, von 1837/I; J; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Wirtschaftsath
Beamter
198. Trichtl Joseph 1837/I; 1838, 1841; V; sz.: Wimpassing (Vimpác); a.: Bauer,
Landmann
199. Sandorffy Franz 1838/I; M; sz.: Csorna (Csorna); a.: Arzt
200. Stein Moritz, von Nordenstein 1838; G 1 Gram.; sz.: Brodersdorf (Lajta-,
Vulkapordány); a.: Major
201. Waher Paul 1838; J; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Privat Sekretär
202. Cenar Joseph 1839/I; Th; sz.: Unterpöndorf (Alsópulya); a.: Bauer
203. Hohensinder Ant(on) 1839; V; sz.: Loretta (Lorettom); a.: Schmid

204. Manninger Leopold 1839/III; Th; Servita; sz.: Kabold (Kabold); a.: Schullehrer
205. Schlemmer Georg 1839; V; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Schmid
206. Weckher Carl, Edler von Rosenekh 1839/I; M; sz.: Agendorf (Ágfalva); a.: Arzt
207. Gollmann Wilhelm 1840/I; Ch; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Handelsmann
208. Manninger Joseph 1840/I; Ph; sz.: Kobersdorf (Kabold); a.: Schullehrer
209. Zeller Joseph 1840/I; Th; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Tuchscherer
210. Breisach Leopold 1841; V; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Magazineur
211. Dauscher Joseph 1841; C; sz.: Landsee (Lánzsér); a.: Beamter
212. Tóth Johann 1841; Eth; sz.: Jobaháza (Jobaháza); 22 éves; a.: Oeconom
213. Erdős Martin 1841; Eth; sz.: Szill-Sarkany (Szilsárkány); 26 éves; a.: Landmann
214. Walz Sebastian 1841; V; sz.: Wimpassing (Vimpác); a.: Schmied
215. Eder Andreas 1842/I; Th; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Bürger
216. Folly Matheus 1842/I; Ch; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Privat
217. Herzog Joseph 1842/I; Ph; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Domianen Kanzellist
218. Vogel Joseph 1842/I; Ch; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Bürger
219. Zalka Johann 1842/I; Th; sz.: Veszvény (Veszvény); a.: Edelmann
220. Fertl Martin 1844/I; Ch; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Schneidermeister
221. Kokas Joseph 1844/I; Th; sz.: Corna (Csorna)
222. Massak Franz 1844/I; Ph; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Schmid
223. Rachenfels Anton 1844/I; Th; sz.: Fraknovium (Fraknó); vall.: Servita
168224. Herzog Joseph 1845/I; Th; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Beamter
225. Huf Joseph 1845; G 1 Gram.; sz.: Neufeld (Lajtaújfalu); a.: Bauer
226. Jenakowitz Alexander 1845; M; Cand., sz.: Kobhaz (Kópháza); a.: Schullehrer
227. Walz Alois 1845; V; sz.: Windpassing (Vimpác); a.: Schmidmeister
228. Benedict Moriz 1846; G 1 Gram.; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Lederhändler
229. Bredl Balthasar 1846; V; sz.: Unt(er) Rabnitz (Alsóramóc); a.: Landmann
230. Manninger Maximilian 1846/II; Th; sz.: Kobersdorf (Kabold); vall.: Servita; a.: Schullehrer
231. Papp Alexander 1846/I; Th; sz.: Ossi (Osli); a.: Pfarrer
232. Surányi Alexander 1846/I; Ch; sz.: Vodosfa (Vadosfa); a.: Fruchtenhändler
233. Werner Emanuel, von Kreut 1846; G 1 Gram.; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Major
234. Deutsch Salamon 1847; G 1 Gram.; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Handelsmann
235. Held Franz 1847/II; Ph; sz.: Frauenhaid (Lók); a.: Kastner
236. Pollak Heinrich 1847; G 1 Gram.; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Kaufmann
237. Kummer Michael 1848; V; sz.: Barbach (Feketeváros); a.: Landmann
238. Bauer Samuel 1849; G 1 Gram.; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Hauptmann

- 239. Kollowein Franz 1849; G 1 Lyc.; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Bürger
- 240. Pawlowsky Alexander, von 1849/II; J; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Guterinspektor
- 241. Boek Johann 1850/III; Ch; sz.: Prodersdorf a.d. Leithe (Lajtapordány); a.: Chirurg
- 242. Weber Samuel 1850; **Eth**; sz.: Luzmannsburg (Locsmánd); 22 éves.: a.: Landmann

II. Bécsi Műgyetem – Technische Hochschule Wien

- 244. Strauss Anton 1818; **Mer**; sz.: Grosshöflein (Nagyhöflány); a.: Priv. Fabrikant
- 245. Toepler (Töppler) Ludwig Samuel 1819, 1820, 1821, 1822; **Ing**; sz.: Alhau (Alhó); isk.: Hum. Sopron; a.: Prediger
- 246. Mayer Joseph 1820; **Ing**; sz.: Eisenstadt (Kismarton)
- 247. Karpeles (Karpelles) Salamon 1820 K, 1821, 1822; **Ing**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Kaufmann in Wien
- 248. Anninger Johann 1821, 1823; **Ing**; sz.: Furchtenau (Fraknó); a.: Beamter
- 249. Werndorfer Leopold 1821, 1822, 1823; **Ing**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Handelsmann
- 250. Wärendorfer Leopold 1824; **Mer**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Kaufmann
- 251. Lavigne August 1825; **Ing**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); isk.: Akademie der b. Künste; a.: Bildhauer
- 252. Primess Georg 1825; **Mer**; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Bauer
- 253. Breisach Leopold 1826; **Mer**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); vall.: izr.; a.: Traiteur
- 254. Breisach David 1827, 1828, 1831; **Ing**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); vall.: izr.; a.: Handelsmann
- 255. Breisach Maximilian 1827, 1830, 1831; **Ing**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); vall.: izr.; a.: Handelsmann
- 256. Trimmel Ferdinand 1827, 1828, 1829, 1830; **Ing**; sz.: Hornstein (Szarvkő); isk.: Phil. Szombathely; a.: Verwalter
- 257. Breisach Raphael 1830, 1831, 1832, M 1833; **Mer**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); vall.: izr.; a.: Handelsmann
- 258. Kisselényi Eduard 1830, 1831, 1832; **Ing**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Stadtischen beamter in Eisenstadt
- 259. Sommer Franz 1830, 1831, 1832; **Ing**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Violinist bei dem Fürst Esterhazy Kapelle
- 260. Kleinrath Johann 1831, 1832, 1833; **Ing**; sz.: Rust (Ruszt); isk.: Pozsony Evang. Liceum; a.: Stuhlmeister
- 261. Krenn Nikolaus 1831; **Ing**; sz.: Neudörfel (Lajtaszentmiklós); a.: war Revierjäger
- 262. Rosenzweig Ignatz 1832; **Mer**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Notar in Eisenstadt
- 263. Haugg Karl 1835; **Ing**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Chirurg
- 264. Gelles Ludwig 1838, 1839; **Ing**; sz.: Nagy Maston (Nagymarton); a.: + Kaufmann

265. Gollmann Bernhard 1838; **Mer**; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Geschäfts führer
266. Pölt Johann 1838, 1839, 1840, 1841; **Ing**; sz.: Lackenbach (Lakompak); a.: Gärtner bei Fürst Esterhazi
267. Hayden Paul 1839, 1840; **Ing**; sz.: Martemsdorf? (Nagymarton); a.: Fürst Esterhazyscher Verwalter
268. Augustin Gottfried 1840, 1841; **Ing**; sz.: Odenburg (Sopron); a.: Tuchmacher
269. Blechner Joseph 1840, 1841; **Mer**; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Handelsmann
270. Breisach Leopold 1840, 1845; **Ing**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Grosshandlungs Magaziner
271. Feldscharek Karl 1840; **Mer**; sz.: Lackenbach (Lakompak); a.: Fabrikant in Münchengrätz
272. Bauer Franz 1841; **Mer**; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Bürger
273. Herzog Franz 1841; **Mer**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Beamter
274. Morth Anton 1841; **Mer**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Handelsmann
275. Aminger Johann 1842; **Ing**; sz.: Forchtenau (Fraknó); isk.: Akademie der b. Künste
276. Bunzlau Leopold 1842; **Mer**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); vall.: izr.; a.: Handelsmann
169277. Dill Karl 1843, 1844; **Ing**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); isk.: Hum. Pozsony; a.: Städtischer komter
278. Herzl Sigmund 1843, N 1844; **Mer**; sz.: Lackenbach (Lakompak); a.: Geschäftsmann
279. Folly Bernard 1844, 1845; **Ing**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Weingöstner
280. Stessel Samuel 1844, 1845; **Mer**; sz.: Lackenbach (Lakompak); vall.: izr.; a.: Produktenhändler
281. Hilfreich Leopold 1845; **Mer**; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); vall.: izr.; a.: Kaufmann
282. Seidler Adolf 1845, K 1850; **Ing**; sz.: Deutsch Kreutz (Sopronkeresztúr); a.: Handelsmann
283. Baader Joseph 1846; **Mer**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Fürst Esterhazyseher Kapellen Sänger
284. Breuer Hermann 1846, 1847; **Mer**; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Handelsmann
285. Kleinrath Joseph, von 1846, 1847, 1848, 1850; **Ing**; sz.: Rust (Ruszt); a.: Gutsbesitzer
286. Rosenthal Leo 1846, K 1847; **Ing**; sz.: Lackenbach (Lakompak); vall.: izr.; a.: Handelsmann
287. Singer Ignaz 1846; **Mer**; sz.: Lackenbach (Lakompak); vall.: izr.; a.: Handelsmann
288. Wunder Johann 1846; **Mer**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Kanzlist
289. Kleinrath Ludwig, von 1847, 1848; **Ing**; sz.: Rust (Ruszt); a.: Gutsbesitzer
290. Rosenzweig Moritz 1847; **Ing**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Notair
291. Rózsaági Max(imilian) 1847; **Ing**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Notar
292. Goldschmidt Leopold 1848; **Ing**; sz.: Deutschkrentz (Sopronkeresztúr); a.: Handelsmann

293. Leeb Maximilian 1848; **Ing, Mer**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); vall.: izr.; a.: Kaufmann
294. Machlup Adolf 1848; **Mer**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); vall.: izr.; a.: Produkten Handelsmann
295. Wollnhoffer Johann 1848; **Ing, Mer**; sz.: Neckenmarkt (Sopronnyék); a.: Edelmann
296. Baumwald Leopold 1850; **Mer**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Handelsmann
297. Neumann Lazar 1850; **Mer**; sz.: Lakenbach (Lakompak); a.: Handelsmann
298. Seidler Adolf 1850; **Mer**; sz.: Deutschkreutz (Sopronkeresztúr); a.: Handelsmann
299. Uhrig Adolf 1850; **Ing**; sz.: Brodesdorf (Lajta-, Vulkapordány); a.: Wundarzt

III. Bécsi Képzőművészeti Akadémia – Akademie der bildenden Künste in Wien

300. Parger Adam 1800; **Art**; sz.: Esterhaz (Fertőd)
301. Boye Joseph 1806; **Art**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); 18 éves; vall.: rk.
302. Packh Johann 1811; **Art**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); 15 éves; vall.: rk.; a.: Bau Controlor
303. Pölt Anton 1811; **Art**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); 11 éves; vall.: rk.; a.: Bau Ingenieur
304. Kohn Hermann 1811; **Art**; Landschaft; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); 15 éves; vall.: izr.; a.: Handelsmann
305. Rauschenfels Jakob, edler von Steinberg 1812; **Art**; sz.: Forchtenstein (Fraknó); 29 éves; vall.: rk.; a.: + Chyrurgus
306. Lachmayer Franz 1814; **Ao** Steinmetz; sz.: Eisenstadt (Kismarton)
307. Annfinger Johann 1815; **A**; sz.: Fuchtenau (Fraknó)
308. Ochs Paul M. 1816; **Art**; sz.: Kapuvár (Kapuvár); 18 éves; vall.: rk.
309. Gelles Simon 1817; **Ao**; sz.: Matersdorf (Nagymarton); vall.: izr.
310. Edler Elias 1818, 1819, 1824; **Ao** Goldarbeiter; sz.: Eisenstadt (Kismarton); vall.: izr.
311. Kornn Johann 1821; **A**; sz.: Brodersdorf (Prodersdorf) (Lajta-, Vulkapordány)
312. Lavigne August 1821; **A**; sz.: Eisenstadt (Kismarton)
313. Ehmann Wilhelm 1822; **Ao** Kupferschmid; sz.: Eisenstadt (Kismarton)
314. Brüll Michael 1823; **GR**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Kaufmann
315. Breisach Leopold 1824; **Art**; sz.: Eisenstadt (Kismarton)
316. Schneller Nikol(aus) 1824; **Ao** Vergolder; sz.: Zinkendorf (Nagyecenk)
317. Steiner Ignaz 1824; **Art**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); vall.: izr., a.: Handler
318. Munn Joseph 1825; **Art**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Buchhalter
319. Breisach Karl 1826; **Art**; sz.: Eisenstadt (Kismarton)
320. Breisach Maximilian 1826; **Art**; sz.: Eisenstadt (Kismarton)
321. Lohner Anton 1829; **Ao** Wagner; sz.: Eisenstadt (Kismarton)

322. Danck Joseph 1834; **A** Baukunst; sz.: Eisenstadt (Kismarton)
323. Kerpel Leopold 1835; **Art** Blumen mahler; sz.: Eisenstadt (Kismarton); 16 éves; vall.: izr.; a.: Handelsmann
324. Zischinsky Ignaz 1838, 1839, 1840, 1841, 1842, 1843, 1844; **Art**; sz.: Ebreichsdorf bei Ödenburg; a.: Models steicher
325. Brey Georg 1839, 1843; **Ao** Goldarbeiter; sz.: Höflein (Kis-, Nagyhöflány)
326. Kutrovics Stefan 1841; **Art**; sz.: Horpács (Sopronhorpács); 14 éves; vall.: rk.; a.: Wittwe
327. Beyer (Bayer) Leopold 1844, 1845, 1846; **GR** Zimmer Mahler, Kupferstecher?; sz.: Eisenstadt (Kismarton); 16 éves; vall.: rk.; a.: Musiker

170IV. Bécsi Hadmérnöki Akadémia – K. und K. Technischen Militär Akademie in Wien

328. Dendler Ludwig 1798; **Mil**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); 12 éves; a.: Oberleutnant
329. Kühnel Anton 1806; **Mil**; sz.: 1792 Eisenstadt (Kismarton); 14 éves; a.: Buchhalter der Förster Eszterházy
330. Kühnel Joseph 1807, 1808, 1809; **Mil**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); 9 éves; a.: Buchhalter
331. Chernel Vincenz, de Chernelháza 1825, 1826, 1827, 1828, 1829, 1830, 1831; **Mil**; sz.: 1811 Szilli-Sarkany (Szilsárkány); 14 éves; a.: Gerichtstafel Besitzer zu Güns
332. Berger Georg, baron 1828, 1829, 1830, 1831; **Mil**; sz.: 1816 Mattersdorf (Nagymarton); 12 éves; a.: gyám: Generalmajor und Brigadier
333. Vlasits Franz, baron 1841; **Mil**; sz.: 1827 Eisenstadt (Kismarton); 14 éves; a.: Horvát Bán
334. Schiessl Franz 1843, 1844, 1845; **Mil**; sz.: 1830 Wimpasing an der Leitha (Vimpác); 13 éves; a.: Bürger
334. Schnöller Franz 1843, 1844, 1845; **Mil**; sz.: 1830 Szily-Sárkány (Szilsárkány); 13 éves; a.: Bürger
336. Kirschner Paul 1845; **Mil**; sz.: 1829 Darufalva (Darufalva); 16 éves; a.: Handelsmann in Ödenburg

V. Grazi Egyetem – Universität Graz

337. Baptist Franciscus 1792/III; **Th**; sz.: Eisenstadt (Kismarton)
338. Sinkovitsch (Schinkovitsch) Hieronymus 1805/III; **Th**; sz.: Kohlhoffensis (Kópháza)
339. Gontner Josephus 1809/I, 1812/IV; **Th**; sz.: Pöteldorfensis (Petőfalva)
340. Hirreich Joannes 1811/II, 1816/III; **Th**; sz.: Schorna (Csorna)
341. Ibi Alois 1812/II; **Th**; sz.: Unterpetersdorf (Alsópéterfa)
342. Stiglitz Petrus 1813/I, 1816/IV; **Th**; sz.: Feieregyháziensis (Fertőféhéregyháza); a.: Bürger

343. Trimmel Georgius 1813; **G** Parrista; sz.: Nekenmarkt (Sopronnyék)
344. Busetzky Franciscus 1814/IV; **Th**; sz.: Kleinwarasdorfensis (Borisfalva)
345. Dihanitsch Gaspar 1817/I, 1818/II; **Th**; sz.: Klingenbach (Kelénpatak); a.: Bauer
346. Graf Franciscus 1817/I, 1818/II, 1820/IV; **Th**; sz.: St. Georgio (Lajtaszentgyörgy); a.: Landwirth
347. Lakitsch Antonius 1817/I; **Th**; sz.: Zillingthal (Völgyfalva)
348. Sinkovics Simon 1818; **Ph**; sz.: Kohleschof (Kópháza); a.: Landwirth
349. Drabitsch Johann 1819/II; **Th**; sz.: Antau (Selegszántó); a.: Bauer
350. Glavanitsch Michael 1819/II; **Th**; sz.: Wolka Prodersdorf (Vulkapordány); a.: Bauer
351. Toth Sebastian 1819/I; **Th**; sz.: Szilisárkány (Szilsárkány)
352. Knoll Joan(nes) 1820/I, 1821/II, 1822/III; **Th**; sz.: Kópház (Kópháza); a.: Bauer
353. Hiember Joseph 1821/I, 1822/II; **Th**; sz.: Homok (Fertőhomok); a.: Bauer
354. Latzlsperger Joseph 1822/I; **Ph**; sz.: Kismartonien (Kismarton)
355. Perger (Berger) Anton 1822/I, 1823/II; **Th**; sz.: Gschies (Gschins) (Siklósd); a.: Müller
356. Piller Franc 1822/I, 1823/II; **Th**; sz.: Forchtenau (Fraknó); a.: Chirurg (Lehrer)
357. Prauditsch Paul 1822/I; **Th**; sz.: Trauersdorf (Darázsfalu)
358. Reiss Mathias 1822/I, 1823/II; **Th**; sz.: Baumgarten (Sopronkertes); a.: Bauer
359. Teisl Joan 1822/I, 1823/II; **Th**; sz.: Unter Petersdorf (Alsópéterfa); a.: Bauer
360. Kutasi Joann 1823/I; **Th**; sz.: Hegykeő (Hegykő)
361. Kutasi Michael 1823/III; **Th** sz.: Hegykeő (Hegykő)
362. Preysz Franc. 1823/I, 1824/II; **Th**; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Wagner
363. Preysz Joan(nes) 1823/I, 1824/II; **Th**; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); a.: Wagenmeister
364. Guger Paul 1824/I; **Th**; sz.: St. Martin (Sopronszenzmárton)
365. Sehadar Martin 1824/I, 1825/II; **Th**; sz.: Grosshöflein (Nagyhöflány)
366. Hess David 1825/I; **Th**; sz.: Kobersdorf (Kabold)
367. Pittner Joan(nes) 1825/I; **Th**; sz.: Klein Andree (Hidegség)
368. Pölt Joseph 1826/I, 1827/II; **Th**; sz.: Monbyoux (Fertőszentmiklós (Lesvár); a.: Gürtler
369. Violitsch Christoph 1826/I; **Th**; sz.: Kroisbach (Fertőrákos)
370. Hergowich Georg 1827/II; **Th**; sz.: Trauesdorf (Darázsfalu); a.: Bürger
371. Karall Andreas 1827/I, 1828/II; **Th**; sz.: Klein Warasdorf (Borisfalva); a.: Landmann
372. Maad Johann 1827/I, 1828/II; **Th**; sz.: Gschinsz (Siklósd); a.: Landmann
373. Ratkovich Joseph 1827/I, 1828/II; **Th**; sz.: Búduskút (Büdöskút)
374. Seedock Stephan 1827/I, 1828/II; **Th**; sz.: Zillingthal (Völgyfalva); a.: Fleischer?
375. Leberl Joann 1828/I; **Th**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); isk.: Phil. Pest; a.: Civis

376. Währinger Carol 1828/I, 1829/II; **Th**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); isk.: Phil. Szombathely; a.: Faber, Weber
377. Raaber Georg 1829/I; **Th**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); isk.: Phil. Szombathely; a.: Civis
378. Waldherr Joann 1829/III; **Th**; sz.: Neudörfe (Lajtaszentmiklós); isk.: Bécsi Egyetem; a.: Agricola
379. Wind Mathias 1829/I; **Th**; sz.: St. Margaritha (Szentmargitbánya); isk.: Phil. Győr; a.: Agricola
380. Monsberger Franz 1830/I; **Th**; sz.: Krensdorf (Tormafalu); isk.: Phil. Pozsony; a.: Agricola
381. Rosits Joseph 1830/I; **Ch**; sz.: Kapuvar (Kapuvár); a.: Chirurg
171382. Schaeffler Georg 1830/I; **Ch**; sz.: Prodersdorf (Lajta-, Vulkapordány); a.: Chirurg
383. Böhmisch Michael 1831/I; **Th**; sz.: Schattendorf (Somfalva); isk.: Phil. Szombathely; a.: Agricola
384. Gansrigler Michael 1831/I; **Th**; sz.: Kreuz (Sopronkeresztúr); isk.: Phil. Pozsony; a.: Agricola
385. Kern Johann 1831; **G** 1 Gramm. Cl.; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Hortulan
386. Minibeck Jacob 1831/I, 1834/IV; **Th**; sz.: Laytha Prodersdorf (Lajtapordány); isk.: Phil. Pozsony; a.: Sutor
387. Tauber Johann 1831/II; **Th**; sz.: Kohlesof (Kópháza); isk.: Teol. Győr; a.: Agricola
388. Breitenbaumer Joseph 1833/I; **Th**; sz.: Stölzing, Stotzing (Lajtaszék); isk.: Phil. Győr; a.: Sartor
389. Seedock Franz 1833; **G** 1 Gramm. Cl.; sz.: Zillingthal (Völgyfalva); a.: Fleischer, Lanio
390. Jurkovitsch Laurent 1834/I; **Th**; sz.: Wulka-Prodersdorf (Vulkapordány); isk.: Phil. Győr; a.: Agricola
391. Kozma Joseph 1834/II; **Ch**; sz.: Zakerstorf (Zárány); a.: + Offizial
392. Wagner Anton 1835/I; **Th**; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); isk.: Phil. Szombathely; a.: Tanifer
393. Weissenboeck Stephan 1836/I; **Th**; sz.: Wiesen (Rétfalu); isk.: Phil. Pozsony; a.: Faber ferrarius
394. Schwarz Laurent(ius) 1837/I, **Th**; sz.: Piringsdorf (Répcebánya); isk.: Phil. Győr; a.: Praecept.
395. Wittmann Joseph 1837/I; **Th**; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); isk.: Phil. Győr; a.: Fab. curruum?
396. Pinesits Victor 1838/I; **Th**; sz.: Kolohof (Kópháza); isk.: Phil. Szombathely; a.: Agricola
397. Wohlmuth Johann 1838/I; **Th**; sz.: Nekenmarkt (Sopronnyék); isk.: Phil. Szombathely; a.: Agricola

398. Leithgeb Mathias 1839/I; **Th**; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); isk.: Phil. Győr; a.: Agricola
399. Karenitsch Anton 1840/I; **Th**; sz.: Steinberg (Kőhalom); isk.: Phil. Győr; a.: Praecept
400. Pogner Ignatus 1840/I; **Th**; sz.: Wiisen, Wiesen (Rétfalva); isk.: Phil. Győr; a.: Agricola
401. Schummer Johann 1840/I; **Ch**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); a.: Fabric
402. Strodl Joseph 1840/I; **Th**; sz.: Forchtenau (Fraknó); isk.: Phil. Győr; a.: Molarius
403. Wlaschitsch Caspar 1841/I; **Th**; sz.: Siegendorf (Cinfalva); isk.: Phil. Győr; a.: Agricola
404. Zechmeister Caspar 1841/I; **Th**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); isk.: Phil. Szombathely; a.: Civis
405. Gusmitsch Antonius 1842/I; **Th**; sz.: Lutzmansburg (Locsmánd); isk.: Phil. Győr; a.: Faber ferrar
406. Stelzenmayer Georg 1843/I; **Ch**; sz.: Ober-Mobritz (Felsőrámc); a.: Molitor
407. Frölich Josephus 1844/I; **Th**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); isk.: Phil. Győr; a.: Agricola
408. Gschirts Andreas 1845/I; **Th**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); isk.: Phil. Győr. a.: Rusticus
409. Derfler Antonius 1846/I; **Th**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); isk.: Phil. Győr; a.: Cives
410. Gosmann Leopold 1846/I; **Th**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); isk.: Phil. Győr; a.: Civis
411. Wittmann Franz 1847/I; **Th**; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); isk.: Phil. Győr; a.: Carpent
412. Berghofer Philipp 1848/I, 1850/III; **Th**; sz.: Unterloisdorf (Alsólászló); isk.: Phil. Győr; a.: Laneo
413. Hoeller Georg 1848/I, 1850/III; **Th**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); isk.: Phil. Pest; a.: Vigil. noct. Servus

VI. Grazi Műszaki Tanintézet- Technische Hochschule Graz

414. Seedoch Franz 1838, 1839; **Ing**; sz.: Zillingthal (Völgyfalva); a.: Fleischer, Lanio

VII Prágai Egyetem – Universitát Prag

415. Wahle Aaron 1809/I, 1810/II; **Ph**; sz.: Mattersdorf (Nagymarton); 20 éves; vall.: izr.; a.: Handelsmann
416. Leitner Philipp 1821, 1822; **Cet**; sz.: Kreuz (Sopronkeresztúr); 22 éves; a.: Grosshändler
417. Engländer Rabutin 1822, 1823; **Cet**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); 18 éves; vall.: izr.; a.: Bürgermeister, Grosshändler
418. Frank Joseph 1830; **Cet**; sz.: Müllendorf (Százavám); a.: Vom K. K. Inf. Regiment
419. Feitel Moses 1832, 1833, 1834/II; **Ch**; sz.: Lackenbach (Lakompak); 21 éves; a.: Handelsmann

420. Popper Israel 1833; **Cet**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); 20 éves; vall.: izr.; a.: Handelsmann
421. Schlesinger Michael 1839/I, 1840/II, B 1841/I, 1842/II, 1843/III; **M**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); 19 éves; vall.: izr.; a.: + Kaufmann, Vormund, Weinhandler in Pest
422. Szito Michael 1842/I, 1843/II; **Ch**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); 23 éves; a.: Wagnermeister
423. Hellenbach Lazar, baron 1844/I, 1845/II; **Ph**; sz.: Rizzin (Récény); 16 éves; a.: Gutbesitzer, Magnat
424. Eisenschütz Leopold 1847; **Cet**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); 13 éves; vall.: izr.; a.: Handelsmann
425. Eisenschütz Ludwig 1847; **Cet**; sz.: Eisenstadt (Kismarton); 14 éves; vall.: izr.; a.: Handelsmann

VIII. Prágai Műegyetem – Technische Hochschule Prag

426. Donhauser Vinzenz 1839; **Ing**; sz.: Agendorf (Ágfalva); 32 éves; a.: Selbständig, Haus offizier

IX. Paviai Egyetem – Universität Pavia

427. Rosits Giulio 1841; **Ch** Cand; sz.: Kapuwar (Kapuvár)

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Szögi László: Sopron városi és megyei hallgatók a Habsburg Birodalom egyetemein a XIX. század első felében / Sopron városi hallgatók névmutatója

172 Sopron városi hallgatók névmutatója

Aminger Johann	210.
Angerer Joseph	6.
Artner Eugen I	36.
Bauer Ignatz	85.
Bauhofen Georg	82.
Baynotzi Johann	86.
Benedeck Karl, von	61.
Bergamnn Chrisitan	146.
Bertl Carl	98.
Bezegh Joseph, von	230.
Bichler Anton	58.
Bitter Johann	122.

Bittner Johann Nepomuk, von ittenthal	231.
Bittner Joseph, baron von Bittenthal	45.
Brandl Anton	175.
Brandl Johann	134.
Breitfelder Franz	220.
Capiller Michael	7.
Cavallar Franz	106.
Coriary Tobias	141.
Czonrfux Robert	10.
Damian Johann	126.
Deltzer Joseph	87.
Diem Friedrich	111.
Dobisz Maximilian	47.
Donner Joseph, de	25.
Dorfmeister Joseph	202.
Dorner Ludwig Adolph	171.
Ehrlinger Franz, von	33.
Eigner Joseph	247.
Eigner Maximillian	252.
Eipeltauer Joseph	118.
Ertl Johann	36.
Estel Joh(ann) Samuel	97.
Fabricius Ludwig	208.
Felix Joseph	249.
Fellner Heinrich, Ritter von Feldegg	96., 124.
Festetics Albert, Comes de Tolna	23.
Festetics Alexander, graf	228.
Fiedler Paul	75.
Finck Joseph	54.
Fink Joseph	181.
Fitz Bernard	26.
Fitz Joseph	41.
Flandorfer Ign(atz)	164.
Földy Jos(eph)	17.
Frank Andreas	19.
Frauenschuch Johann	18.

Friedrich Ludwig	190.
Gallus Franz	71.
Gamaust (Gamauft) Wilhelm	65.
Gamnitz Josephus	241.
Gebhardt Mathias	117.
Gessenauer Johann	131., 176.
Gisser Antonius	27.
Götz Franz	4.
Götz Ignaz	11.
Gratzer Jakob	149.
Greilinger Tobias	169.
Grieschisch Michael	150.
Gruber Samuel	15., 32.
Haag Georg	183.
Haas Josephus	242.
Hacky Daniel	162.
Halassy Carl	67.
Hartmann Samuel	69.
Hasenauer August	191., 258.
Hasenauer Gustav Martin	192.
Hasenauer Gustaw	259.
Hasenauer Martin	151.
Heidl Karl	182.
Herbst Karl	2.
Hild Ignaz	123.
Hiser Georg	59.
Hofer Peter	166.
Hofmauer Martin	212.
Hornung Karl	239.
Horváth Daniel	130.
Huglmann Johann	55.
Huglmann Ludwig	209.
Hüttinger Ferdinand	34.
Iby Franz	119.
Jentsch Michael, von Oertelsburg	223.
Kalmar Georg	120.

Kaltenecker Tobias	91.
Kania Karl	179.
Kar Joseph	255.
Kár Karl	125.
Karner Ant(on)	42.
Karner Karl	68.
Kärner Wilhelm	79.
Kastner Michael	217.
Keichenhalter Gottfried	205.
Kern Angust	177.
Kern Theodor	184.
Kirnbauer Michael	78.
Kis Johann	156.
Kiss Carl	132.
Klauss Adolph	153.
Kleeblatt Herman	92.
Kleinbach Aloys	31.
Kluber Andreas	248.
Kochmeister August	235.
Kochmeister Eduard	95.
Kochmeister Friedrich	167.
Kohn Daniel	157.
Koller Johann	215.
Köberlein Vincen.	43.
Krauss Franz	56.
Krausz Theophil	110.
Kropf Samuel	70.
Kugler Joh(ann) Nep.	213.
173 Kugler Vincenz	48.
Kühnel Moriz	158.
Lagler Samuel	81.
Landgraf Mathias (Mathäu)	178.
Leitgeb Johann	138.
Lenhard Johann Nep.	44.
Lenk Carl	170.
Lenk Samuel	165.

Lereh Leopold	93.
Liebhart Lucas	105.
Lindner Karl	232.
Lustig Antonius	256.
Manhrdt Michael	83.
Martony Karl, de Kőszeg	224.
Martony Stephan, de Kőszeg	227.
May Andreas	77.
Medl Paul	8., 28.
Meinel Joseph	114.
Meinel Joseph, von	20.
Meyer Franz	49.
Mitlacher Wilhelm	107.
Mittlacher Wilhelm	265.
Mohr Joseph	62.
Molitor Joseph	207.
Murmann August Heinrich	237.
Murmann Peter	154.
Murmann Samuel	168.
Müller Joseph Daniel	204.
Nadoba Laurenz	63.
Neumeyer Franz	172.
Paeller Gustaw	221.
Pellegrini Joseph, de Colli	152.
Pellegrini Joseph, de Colly	246.
Pellegrini Joseph, von	37.
Petrik Jacob	115.
Petrowich Alexander	137.
Pfendesack Michael Ludwig	185.
Pfendesak August	186.
Pinterits Joseph	29.
Polnisch Joh(ann)	5.
Poszvéck Kristian	60.
Preiss (Preyss) Moritz	187.
Pulitzer Franz	108.
Puschiaschy Joseph	243.

Putz Anton	73.
Pürtzel Johann	101.
Radetzky Karl, Graf	51.
Raits Samuel	38.
Ranffy (Banffy?) Ignaz	21.
Rasko Joseph	250.
Rasko Michael	253.
Reisch Coloman	200.
Reisch Friedrich	147.
Remer András	94.
Renner Flor(ián)	222.
Rieger Franz	46.
Ringer Johann	148.
Ringer Joseph	1.
Rosenfeld Joseph	121.
Rosty Albert	12.
Royko Carol	102.
Royko Georg	84.
Rupprecht Friedrich	238.
Rupprecht Heinrich	236.
Rupprecht Johann	159.
Rupprecht Joseph, von Virtsolog	127.
Russ Johann	193.
Rusz (Russ) Karl	180.
Ruttinan Gustav	219.
Sailer Ludwig	30.
Schaly Joseph	206.
Schätzel József	80.
Schefter Carl	145.
Schey Michael	113.
Schiss Georg	214.
Schlinter Alexander	257., 262.
Schmidt Albericus	13.
Schmidt Alexander	188.
Schmidt Joseph	24., 142.
Schmindt Jacob	109.

Schneider Carl	90.
Schnitzler Ignaz	9.
Schütze Theodor	133.
Schwarz Nikolaus	144.
Ségur Julius, graf	240.
Seiler Daniel	225.
Selden Gustav, freyherr	64.
Seldern Ignaz, Baron von	50.
Seldern Ignaz, freiherr von	233.
Seybold Karl	197.
Siess Franz	74.
Siess Johann	163.
Simon Johann	194.
Spannagel Joseph	129.
Spiess Vincenz	72., 89.
Spitzer Adolf	112.
Spitzer Adolph	173.
Springer Joseph	203.
Steinberger Franz	245.
Steiner Mathias	244.
Steinfeld Wilhelm	218.
Stolz Anton	160.
Straner Georg	116.
Széchenyi Gabriel, comes de	263.
Széchenyi Kalman, comes de	264.
Sziller Joseph	100.
Szloboda Ludwig	76.
Szluha Karl, graf	226.
Tar Paul, von	234.
Thurner Adolph	99.
Toepler Ferdinánd	229.
Toepler Gottlieb	66.
Toth Alexander	88.
Tóth Colomann, von	189.
Tóth Koloman	260.
Töpler Carl	140.

Töpler Karl	52., 266.
Tschurl Fr(anz)	161.
Tschurl Karl	195.
Tschürtz Carl	135.
174 Tschürtz Ludwig	104.
Uhl Rudolph	198.
Vidt Andreas	103.
Viectoris Ludwig	22.
Vietoris Maximilian	14.
Vogt Anton	39.
Vollhofer Joseph	143.
Wallern Johann	16.
Wallner Joseph	251.
Wehosschitz Ignatz	254.
Wenisch Franz	40.
Wiedtmayer Franz	174.
Wiese Emanuel, von	3.
Wilfing Joseph	216.
Wingler Adam	57.
Witte Heinrich, de	155.
Witzmann Johann	139.
Wodmayer Joseph	53.
Wrchowsky Karl	199.
Zapkowisch Anton	211.
Zillich Hugo	196., 261.
Zillich Rudolf	201.
Zillich Rudolph	128.
Zsolnay Samuel	35.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Szögi László: Sopron városi és megyei hallgatók a Habsburg Birodalom egyetemén a XIX. század első felében / Sopron megyei hallgatók névmutatója

Sopron megyei hallgatók névmutatója

Abrasane Joseph; sz.: Bü (Bő);	36.
Aistleitner Philipp; sz.: Frauenheid (Frauenhaid) (Lók);	46.

Aminger Johann; sz.: Furchtenau (Fraknó);	275.
Anninger Johann; sz.: Furchtenau (Fraknó);	248., 307.
Augustin Gottfried; sz.: Odenburg (Sopron);	268.
Baader Joseph; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	283.
Back Johann; sz.: Nemeskér;	158.
Bader Michael; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	39.
Balassa Johann; sz.: Also Bük (Bük);	193.
Balogh Ludwig; sz.: Also Bük (Bük);	192.
Baptist Franciscus; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	337.
Baran Johann; sz.: Kroyboech (Fertőrákos);	7.
Barhammer Johann; sz.: Drasburg (Darufalva);	86.
Baruch Leopold; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	3.
Brich Hermann; sz.: Kobersdorf (Kabold);	180.
Bauer Franz; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	272.
Bauer Samuel; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	239.
Baumwald Leopold; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	296.
Bayr Joseph; sz.: Kismartoniens (Kismarton);	40.
Benedict Moriz; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	229.
Berger Georg, baron; sz.: 1816 Mattersdorf (Nagymarton);	332.
Berghofer Philipp; sz.: Unterloisdorf (Alsólászló);	412.
Betzler Michael; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	45.
Beyer (Bayer) Leopold; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	327.
Bischoff Joseph Johann; sz.: Gschins (Siklós);	28.
Blechner Joseph; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	269.
Bockich Stephan; sz.: Nemeskin (Nemeskér);	121.
Bodansky Solomon; sz.: Deutsch Kreuz (Sopronkeresztúr);	140.
Boek Johann; sz.: Prodersdorf a.d. Leithe (Lajtapordány);	242.
Boye Joseph; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	301.
Böhm Joseph; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	64.
Böhmisch Michael; sz.: Schattendorf (Somfalva);	383.
Bredl Balthasar; sz.: Unt(er) Rabnitz (Alsóramóc);	230.
Breisack David; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	254.
Breisach Karl; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	319.
Breisach Leopold; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	211., 253., 270., 315.
Breisach Maximilian; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	255., 320.

Breisach Raphael; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	257.
Breitenbaumer Joseph; sz.: Stotzing (Lajtaszék);	388.
Breuer Hermann; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	284.
Brey Georg; sz.: Höflein (Kis-, Nagyhöflány);	325.
Brüll Michael; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	314.
Bunzlau Leopold; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	276.
Busetzky Franciscus; sz.: Kleinwarasdorfensis (Borisfalva);	344.
Cenar Joseph; sz.: Unterpolendorf (Alsópulya);	203.
Chernel Vincenz, de Chernelháza; sz.: 1811 Szilli-Sarkany (Szilsárkány);	331.
Collman David; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	4.
Collmann Leon(ard); sz.: Eisenstadt (Kismarton);	6.
Csáfördy Johann; sz.: Beled (Beled);	141.
Czorfox Jacob; sz.: Nekenmarkt (Sopronnyék);	102.
Danck Joseph; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	322.
Dauscher Joseph; sz.: Landsee (Lánzsér);	212.
Dendler Ludwig; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	328.
Derfler Antonius; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	409.
Deutsch Salamon; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	235.
Dienelt Nikolaus; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	122.
Dihanitsch Gaspar; sz.: Klingenbach (Kelénpatak);	345.
Dill Karl; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	277.
Donhauser Vinzenz; sz.: Agendorf (Ágfalva);	426.
Drabitsch Johann; sz.: Antau (Selegszántó);	82., 349.
Eder Andreas; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	216.
Edler Elias; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	310.
Ehmann Wilhelm; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	313.
Ehrenreich Joseph; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	73.
Eidlitz Friedrich; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	194.
Eisenschütz Leopold; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	424.
Eisenschütz Ludwig; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	425.
175 Elbek Joseph; sz.: Leit(h)a Prodersdorf (Lajtapordány);	142.
Engländer Rabutin; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	417.
Erdős Martin; sz.: Szill-Sarkany (Szilsárkány);	214.
Fait Joseph; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	54.
Fayt Joseph; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	59.
Feitel Moses; sz.: Lackenbach (Lakompak);	419.

Feldscharek Karl; sz.: Lackenbach (Lakompak);	271.
Fertl Martin; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	221.
Fialla Johann; sz.: Nagy Vagien;	23.
Fischer Franz; sz.: Walbersdorf (Borbolya);	181.
Folly Bernard; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	279.
Folly Matheus; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	217.
Frank Georg; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	30.
Frank Johann; sz.: Wimpassing (Vimpác);	31.
Frank Joseph; sz.: Müllendorf (Száravám);	418.
Freund Mathias; sz.: Oggau (Oka);	134.
Fröch Jakob; sz.: Krenstorf (Tormafalu);	143.
Frölich Josephus; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	407.
Fuss (Füss) Ferdinand; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	24.
Fűsz Andreas; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	47.
Gall Nikolaus; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	74.
Gamauf (Gamaust) Wilhelm; sz.: Rust (Ruszt);	167.
Gansrigler Michael; sz.: Kreuz (Sopronkeresztúr);	384.
Gauschter Martinul; sz.: Steinberg (Kőhalom);	13.
Gelles Ludwig; sz.: Nagy Marton;	264.
Gelles Simon; sz.: Mat(t)ersdorf (Nagymarton);	309.
Gisser Anton; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	32.
Glawanitsch Michael; sz.: Wolka Prodersdorf (Vulkapordány);	87., 350.
Goak Joseph; sz.: Hornstein (Szarvkő);	168.
Goldschmidt Leopold; sz.: Deutschkreutz (Sopronkeresztúr);	292.
Gollmann Bernhard; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	182., 265.
Gollmann Wilhelm; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	208.
Gontner Josephus; sz.: Pöteldorfensis (Petőfalva);	339.
Gosmann Leopold; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	410.
Graf Franciscus; sz.: St. Georgio (Lajtaszentgyörgy);	346.
Grassner Georg; sz.: Wolfs (Balf);	103.
Gruben Paulus; sz.: Pötelsdorf (Petőfalva);	70.
Gschirts Andreas; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	408.
Guger Paul; sz.: St. Martin (Sopronszentmárton);	364.
Gusmitsch Antonius; sz.: Lutzmansburg (Locsmánd);	405.
Haidenwolf Paul; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	184.
Handler Anton; sz.: Weppersdorf (Borbolya);	113.

Harnwolf Gottlieb; sz.: Agendorf (Ágfalva);	114.
Haugg Franz; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	123.
Haugg Karl; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	263.
Hayden Paul; sz.: Martemsdorf? (Nagymarton);	267.
Heckner Anton; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	19.
Heidl Jacob; sz.: Brennborg (Brennbergbánya);	185.
Held Franz; sz.: Frauenhaid (Lók);	236.
Hellenbach Lazar, baron; sz.: Rizzin (Récény);	423.
Hergowich Georg; sz.: Trauesdorf (Darázsfalu);	370.
Herzl (Hertzl) Heinrich; sz.: Lackenbach (Lakompak);	55.
Herzl Sigmund; sz.: Lackenbach (Lakompak);	278.
Herzog Franz; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	273.
Herzog Joseph; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	218., 225.
Hess David; sz.: Kobersdorf (Kabold);	366.
Hiember Joseph; sz.: Homok (Fertőhomok);	353.
Hilfreich Leopold; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	281.
Hink Mathias; sz.: Wimpasing (Vimpác);	124.
Hinreich Joannes; sz.: Schorna (Csorna);	340.
Hirtel Carl; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	75.
Hirtl Joseph; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	108.
Hoeller Georg; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	413.
Hofmann Ambros; sz.: Höflein (Kis-, Nagyhöflány);	149.
Hohensinder Ant(on); sz.: Loretta (Loretom);	204.
Hollaschy (Hollosy)? Joseph; sz.: Kapuvár (Kapunár);	83.
Horváth David; sz.: Beled (Beled);	176.
Horvath Joan(nes); sz.: Horváth Zsidány (Horvátzsidány);	71.
Horváth Johann; sz.: Oszly (Osli);	76.
Horváth Joseph; sz.: Beled;	164.
Hudetz Joseph; sz.: St. Margarethen (Szentmargitbánya);	195.
Huf Joseph; sz.: Neufeld (Lajtaújfalu);	226.
Hyrtil Joseph; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	159.
Ibi Alois (Aloys); sz.: Unterpetersdorf (Alsópéterfa);	48., 341.
Jacob Ladislaus; sz.: Beled;	131.
Jedtlein Johann; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	104.
Jenakowitz Alexander; sz.: Kobhaz (Kópháza);	227.
Jurkovitsch Laurent; sz.: Wulka-Prodersdorf (Vulkapordány);	390.

Kaiser Franz; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	150.
Kampef Kamper Joh(ann) Bapt.; sz.: Donnerskirchen (Fertőféhéregyháza);	88.
Kamper Johann; sz.: Donnerskirchen (Fertőféhéregyháza);	115.
Karall Andreas; sz.: Klein Warasdorf (Borisfalva);	371.
Karenitsch Anton; sz.: Steinberg (Kőhalom);	399.
Karpeles (Karpelles) Salamon; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	247.
Karsay Johann; sz.: Rába Tamási;	144.
Kern Johann; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	385.
Kerpel Leopold; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	323.
Kirschner Paul; sz.: 1829 Darufalva;	336.
Kis Johann; sz.: Kis-Gerésd;	174.
Kis Paul; sz.: Vadosfa;	126.
Kis Stephan; sz.: Nagy-Geresd;	125.
Kiss Alexander; sz.: Nemeskér;	145.
Kisselényi Eduard; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	258.
Kiszeliny Johann; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	162.
Klein Ignatz; sz.: Lackenbach (Lakompak);	154.
Kleinrath Johann; sz.: Rust (Ruszt);	260.
Kleinrath Joseph, von; sz.: Rust (Ruszt);	285.
176 Kleinrath Ludwig, von; sz.: Rust (Ruszt);	289.
Knoll Joan(nes); sz.: Kópház;	352.
Kohn Hermann; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	304.
Kokas Joseph; sz.: Corna (Csorna);	222.
Kolb Franz, von Mansberg; sz.: Nepersdorf (Ligvánd);	89.
Kollin Joseph; sz.: Fo(r)chtenstein (Fraknó);	77.
Kollowein Franz; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	240.
Kornn Johann; sz.: Brodersdorf (Prodersdorf) (Lajta-, Vulkapordány);	311.
Kottmann Leopoldus; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	20.
Kozma Joseph; sz.: Zakerstorf (Zárány);	391.
Kraft Johann; sz.: Esterhaz (Fertőd);	5.
Kraft Nicolaus; sz.: Esterhaz (Fertőd);	1.
Krauscher Michael; sz.: Grosshöflein (Nagyhöflány);	95.
Krauss Johann, von; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	109.
Krenn Nikolaus; sz.: Neudörfel (Lajtaszentmiklós);	90., 261.
Kropf Joseph; sz.: Schadedndorf (Somfalva);	56.

Kruchina Johann Bapt. freyherr von Schwanberg; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	146.
Kugler Anton; sz.: Trausdorf (Darázsfalu);	42.
Kummer Michael; sz.: Barbach (Feketeváros);	238.
Kutasi Joanw; sz.: Hegykeő (Hegykő);	300.
Kutasi Michael; sz.: Hegykeő (Hegykő);	361.
Kutrovics Stefan; sz.: Horpács (Sopronhorpács);	326.
Kühnel Anton; sz.: 1792 Eisenstadt (Kismarton);	329.
Kühnel Joseph; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	330.
Lachmayer Franz; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	306.
Lakitsch Antonius; sz.: Zillenthal (Völgyfalva);	347.
Laky Stephan; sz.: Veje, Wesse, Wadosfalva? (Vadosfa);	25.
Latzlperger Joseph; sz.: Kismartoniens (Kismarton);	110., 354.
Lavigne Augus(z)t; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	251., 312.
Leberl Joanun; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	375.
Lechner Ludwig; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	116.
Leeb Maximilian; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	293.
Leithgeb Mathias; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	398.
Leitner Philipp; sz.: Kreitz (Sopronkeresztúr);	416.
Leopold Mathias; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	186.
Leutner Philipp, von; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	11.
Lohner Anton; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	321.
Löw Leopold; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	155.
Maad Johann; sz.: Gschinsz (Siklós);	372.
Machlup Adolf; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	294.
Magyar Johann; sz.: Zinkendorf (Nagyecenk);	50.
Maitz (Maity) Sigismund; sz.: Kapuvár (Kapuvár);	127.
Malyevacz Anton, von; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	65.
Manhart Michael; sz.: Gross höflein (Nagyhöflány);	60.
Manninger Joseph; sz.: Kobersdorf (Kabold);	209.
Manninger Leopold; sz.: Kabold;	205.
Manninger Maximilian; sz.: Kobersdorf (Kabold);	231.
Marhoffer Georg Cajetan; sz.: Grosshöflein (Nagyhöflány);	9.
Massak Franz; sz.: Mattetsdorf (Nagymarton);	223.
Massak Vincenz; sz.: Mattersdorf(Nagymarton);	196.
Mayer Joseph; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	246.

Mayer Ludwig; sz.: Forchtenau (Fraknó);	26.
Mayrhofer Joseph; sz.: Oggau (Oka);	171.
Meditsh Bernard; sz.: Purbach (Feketeváros);	96.
Mikatsch Georg; sz.: Klingenbach (Kelénpatak);	81.
Minibeck Jacob; sz.: Laytha Prodersdorf (Lajtapordány);	386.
Monsberger Franz; sz.: Krensdorf (Tormafalu);	380.
Moritz Anton; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	187.
Morth Anton; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	274.
Mosing (Mosinger) Anton Leopold; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	14.
Mosng (Mossing) Gottfried; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	21.
Mozelt Joseph; sz.: Kleinhöflein (Kishöflány);	197.
Munn Joseph; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	318.
Mühlbeck Michael; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	147.
Mühlböck Joseph; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	105.
Nagy Stephan; sz.: Nametker (Nemesker) (Nemeskér);	51.
Neumann Lazar; sz.: Lakenbach (Lakompak);	297.
Niermayer Laurenz; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	135.
Ochs Paul M.; sz.: Kapuvár (Kapuvár);	308.
Opposchitsch Mathäus; sz.: Warasdorf (Borisfalva v. Szabadbáránd);	106.
Paar Paulinus; sz.: Holling (Boz);	117.
Packh Johann; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	302.
Palfy Joseph; sz.: Farád (Farád);	175.
Palkovich Anton; sz.: Czinfalva (Cinfalva);	128.
Papp Alexander; sz.: Ossi (Osli);	232.
Parger Adam; sz.: Esterhaz (Fertőd);	300.
Pauer Georg; sz.: Kobersdorf (Kabold);	163.
Pavetits Johann; sz.: Csidan (Horvátzsidány?);	41.
Pawlowsky Alexander, von; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	241.
Pawlowssky Johann, von; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	198.
Perger (Berger) Anton; sz.: Gschies (Gschins) (Siklósd);	355.
Pettenkoffer Anton; sz.: Kischmarton (Kismarton);	8.
Piller Franc; sz.: Forchtenau (Fraknó);	356.
Piller Leopold; sz.: Neckenmark(t) (Sopronnyék);	10.
Pilsz (Bilz) Jacobus; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	29.
Pinesits Victor; sz.: Kolohof (Kópháza);	396.
Pinther Mathias; sz.: Nagy-Höfflein (Nagyhöflány);	177.

Pitka Franz; sz.: Neckenmarkt (Sopronnyék);	52.
Pittner Joan(nes); sz.: Klein Andree (Hidegség);	367.
Plattel Ladislaus; sz.: Neckenmarkt (Sopronnyék);	97.
Pleck Aron; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	78.
Plenk Gabriela; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	188.
177 Pagner Ignatus; sz.: Wiisen, Wiesen (Rétfalu);	400.
Pollak Heinrich; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	237.
Poosch Georg; sz.: Horvách Zsidány (Horvátzsidány);	84.
Popper Israel; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	420.
Pölt Anton; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	303.
Pölt Johann; sz.: Lackenbach (Lakompak);	266.
Pölt Joseph; sz.: Monbyoux (Fertőszentmiklós) (Lesvár);	368.
Pölt Leopold; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	111.
Prator Joseph; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	53.
Prätor Joseph; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	98.
Prauditsch Paul; sz.: Trauersdorf (Darázsfalu);	357.
Predl Stephan; sz.: Also-Pulya (Alsópulya);	183.
Preysz Franc; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	362.
Preysz Joan(nes); sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	363.
Primess Georg; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	252.
Raaber Georg; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	377.
Rachenfels Anton; sz.: Fraknovium (Fraknó);	224.
Ratkovich Joseph; sz.: Büdükút (Büdöskút);	373.
Rauschenfels Georg; sz.: Forchtenau (Fraknó);	49.
Rauschenfels Jakob, edler von steinberg; sz.: Forchtenstein (Fraknó);	305.
Rauschenfels Johann Georg; sz.: Forchtenau (Fraknó);	33.
Rauschenfels Joseph; sz.: Forchtenau (Fraknó);	61.
Rauschenfels Michael, von; sz.: Forchtenau (Frakno);	85.
Reiss Mathias; sz.: Baumgarten (Sopronkertes);	358.
Revitzky Michael; sz.: Palt (Balf) a.: Nobilis;	66.
Rosenthal Leo; sz.: Lackenbach (Lakompak);	286.
Rosenzweig Ferdinand; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	136.
Rosenzweig Ignatz; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	262.
Rosenzweig Moritz; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	290.
Rosits Giulio; sz.: Kapuwar (Kapuvár);	427.
Rosits Johann; sz.: Kapuvar;	37.

Rosits Joseph; sz.: Kapuvar;	381.
Rózsaági Max(imilian); sz.: Eisenstadt (Kismarton);	291.
Sandorffy Franz; sz.: Czorna (Csorna);	200.
Schader Joseph; sz.: Siglos (Siklós);	189.
Schader Martin; sz.: Grosshöflein (Nagyhöflány);	365.
Schaeffler Georg; sz.: Prodersdorf (Lajta-, Vulkapordány);	382.
Schäfler Anton; sz.: Brodersdorf (Lajta-, Vulkapordány);	91.
Schieraus Joseph; sz.: Hornstein (Szarvkő);	15.
Schiessl Franz; sz.: 1830 Wimpassing an der Leitha (Vimpác);	334.
Schiller Joseph; sz.: Lackenbach (Lakompak);	151.
Schinkowitz Paul; sz.: Kolnhof (Kópháza);	92.
Schinkowitz Simon; sz.: Kohlenhof (Kópháza);	118.
Schlemmer Georg; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	206.
Schlesinger Heinrich; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	156.
Schlesinger Michael; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	178., 421.
Schmidt Paul; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	2.
Schneller Nikol(aus); sz.: Zinkendorf (Nagyecenk);	316.
Schnöller Franz; sz.: 1830 Szily-Sárkány (Szilsárkány);	335.
Schönfeld Ludwig; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	160.
Schöpf Johann; sz.: Lotsmand (Locsmánd);	170.
Schramel Lorenz; sz.: Brodersdorf (Lajta-, Vulkapordány);	99.
Schreiner Eduard; sz.: Rust (Ruszt);	132.
Schulz Johann; sz.: Höflein (Kis-, Nagyhöflány);	119.
Schummer Johann; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	401.
Schwarz Franz; sz.: Wandorf (Sopronbánfalva);	169.
Schwarz Laurent(ius); sz.: Piringsdorf (Répcebánya);	394.
Schwarzenberg Ludwig; sz.: Bals (Balf);	100.
Seedoch Franz; sz.: Zillingthal (Völgyfalva);	389., 414.
Seedoch Stephan; sz.: Zillingthal (Völgyfalva);	374.
Seidler Adolf; sz.: Deutsch Kreutz (Sopronkeresztúr);	282.
Seidler Adolf; sz.: Deutschkreutz (Sopronkeresztúr);	298.
Siebenfraud Johann; sz.: Bibersburg (Vöröskő);	166.
Singer Ignaz; sz.: Lackenbach (Lakompak);	287.
Sinkovics Simon; sz.: Kohleschof (Kópháza);	348.
Sinkovitsch (Schinkovitsch) Hieronymus; sz.: Kohlhoffensis (Kópháza);	338.
Sommer Franz; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	179., 259.

Specz Joseph; sz.: Kis-Martony (Kismarton);	152.
Specz Karl; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	157.
Spissits Anton; sz.: Saytoskal (Sajtoskál);	34.
Steiglehner Joseph; sz.: Esterhas (Fertőd);	93.
Stein Moritz, von Nordenstein; sz.: Brodersdorf (Lajta-, Vulkapordány);	201.
Steiner Ignaz; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	317.
Stelzenmayer Georg; sz.: Ober-Mobritz (Felsőrámc);	406.
Stephannitz Johann Georg; sz.: Rust (Ruszt);	16.
Sterl Joseph; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	67.
Stessel Anton; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	57.
Stessel Joseph; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	62.
Stessel Samuel; sz.: Lackenbach (Lakompak);	280.
Stiglitz Petrus; sz.: Feieregyháziensis (Fertőféhéregyháza);	342.
Stockmayer Joseph; sz.: Koberstorf (Kabold);	137.
Stössel Ludwig; sz.: Kismartoniens (Kismarton);	72.
Strauss Anton; sz.: Grosshöflein (Nagyhöflány);	79., 244.
Strauss Franz; sz.: Marz (Márcfalva);	68.
Strodl Joseph; sz.: Forchtenau (Fraknó);	402.
Surányi Alexander; sz.: Vodosfa (Vadosfa);	233.
Szabo Franz; sz.: Kremsle (Tormafalu);	69.
Szánthó Johann; sz.: St. Marton (Sopronszentmárton);	190.
Szigethy Emericus (Johann); sz.: Hegyköiensis (Heiligstein) (Hegykő);	38.
Szito Michael; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	422.
Tacher Gregor; sz.: Sigendorf (Cinfalva);	43.
Takács Stephan; sz.: Sagh (Simaság?);	165.
178 Tartsay Franz; sz.: Pordány (Lajta-, Vulkapordány);	94.
Tauber Johann; sz.: Kohlesof (Kópháza);	387.
Teisl Joan; sz.: Unter Petersdorf (Alsópéterfa);	359.
Teschmayer Leopold; sz.: Kismarton (Kismarton);	17.
Teschmayer Michael; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	35.
Toepler (Töppler) Ludwig Samuel; sz.: Alhau (Alhó);	245.
Tóth Johann; sz.: Jobaháza (Jobaháza);	213.
Toth Sebastian; sz.: Szilisárkány (Szilsárkány);	351.
Trauker (Tranker) Johann; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	112.
Treidler Friedrich; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	120.
Treiml Joseph; sz.: Forchtenau (Fraknó);	80.

Trichtl Joseph; sz.: Wimpassing (Vimpác);	199.
Trimmel Ferdinand; sz.: Hornstein (Szarvkő);	172., 256.
Trimmel Georgius; sz.: Nekenmarkt (Sopronnyék);	343.
Trumer (Trummer) Mathias; sz.: Burbach, Burbachans (Feketeváros);	58.
Tuscher Martin (Mathias); sz.: Eisenstadt (Kismarton);	12.
Tuschner Mathias; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	27.
Tussill Elias; sz.: Nagyczenk;	101.
Uffensteimer (Ussenheimer) Jonathan; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	63.
Uhrig Adolf; sz.: Brodesdorf (Lajta-, Vulkapordány);	299.
Uollstein (Wollstein) Maximilian; sz.: Lakenbach (Lakompak);	138.
Veit Friedrich; sz.: Kisch-Marton (Kismarton);	161.
Vendernitzky Alexander; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	153.
Veréb Joseph; sz.: Farád;	173.
Violitsch Christoph; sz.: Kroisbach (Fertőrákos);	369.
Vlasits Franz, baron; sz.: 1827 Eisenstadt (Kismarton);	333.
Vogel Joseph; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	219.
Wagner Anton; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	392.
Wagner Franciscus; sz.: Valberstorf (Borbolya);	44.
Waher Paul; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	202.
Wahle Aaron; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	415.
Wahringer Carol; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	376.
Waldherr Johann; sz.: Neudörfl (Lajtaszentmiklós);	139., 378.
Wallner Michael; sz.: Ritzing (Récény);	129.
Walz Alois; sz.: Windpassing (Vimpác);	228.
Walz Sebastian; sz.: Wimpassing (Vimpác);	215.
Wärendorfer Leopold; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	250.
Weber Samuel; sz.: Luzmannsburg (Locsmánd);	243.
Weckher Anton, de Rosenekh; sz.: Esterhaz (Fertőd);	22.
Weckher Carl, Edler von Rosenekh; sz.: Agendorf (Ágfalva);	207.
Weckher Nicolaus; sz.: Esterhaz (m.h. Eisenstadt) (Fertőd);	18.
Weidl Franz; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	148.
Weissenboeck Stephan; sz.: Wiesen (Rétfalu);	393.
Werndorfer Leopold; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	249.
Werner Emanuel, von Kreut; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	234.
Wind Mathias; sz.: St. Margaritha (Szentmargitbánya);	379.
Wittmann Franz; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	411.

Wittmann Joseph; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	395.
Wlaschitsch Caspar; sz.: Siegendorf (Cinfalva);	403.
Wohlmuth Johann; sz.: Nekenmarkt (Sopronnyék);	397.
Wollnhoffer Johann; sz.: Neckenmarkt (Sopronnyék);	295.
Wollstein Maximilian; sz.: Lakenback (Lakompak);	133.
Wunder Johann; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	288.
Wunder Joseph; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	107.
Zalka Johann; sz.: Veszvény (Veszvény);	220.
Zambothy Franz; sz.: Zinkendorf (Nagyecenk);	130.
Zechmeister Caspar; sz.: Eisenstadt (Kismarton);	404.
Zehetner Johann; sz.: Mörbisch (Fertőmegyes);	191.
Zeller Joseph; sz.: Mattersdorf (Nagymarton);	210.
Zischinsky Ignaz; sz.: Ebreichsdorf bei Ödenburg;	324.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Szögi László: Sopron városi és megyei hallgatók a Habsburg Birodalom egyetemén a XIX. század első felében / Sopron megyei hallgatók származás szerint

Sopron megyei hallgatók származás szerint

Agendorf ld.: Ágfalva		
Ágfalva (Agendorf);	Donhauser Vinzenz	426.
	Harnwolf Gottlieb	114.
	Weckher Carl, Edler von Rosenekh	207.
Alhau ld.: Alhó		
Alhó (Alhau);	Toepler (Töppler) Ludwig Samuel	245.
Also Bük ld.: Bük		
Alsólászló (Unterloisdorf);	Berghofer Philipp	412.
Alsópéterfa (Unter Petersdorf);	Teisl Joan	359.
	Ibi Alois	341.
	Iby Aloys	48.
179 Alsópulya (Unterpolendorf);	Predl Stephan	183.
	Cenar Joseph	203.
Alsóramóc (Unt(er) Rabnitz);	Bredl Balthasar	230.
Antau ld.: Selegszántó		
Balf;	Schwarzenberg Ludwig	100.
	Revitzky Michael	66.

	Grassner Georg	103.
Bals ld.: Balf		
Baumgarten ld.: Sopronkertes		
Beled;	Csáfordy Johann	141.
	Horváth David	176.
	Horváth Joseph	164.
	Jacob Ladislaus	131.
Bibersburg ld.: Vöröskő		
Borbolya (Walbersdorf);	Wagner Franciscus	44.
	Fischer Franz	181.
Borbolya (Weppersdorf);	Handler Anton	113.
Borisfalva (Klein Warasdorf);	Karall Andreas	371.
	Busetzky Franciscus	344.
Borisfalva v. Szabadbáránd (Warasdorf);	Opposchitsch Mathäus	106.
Boz (Holting);	Paar Paulinus	117.
Bő (Bü);	Abrasane Joseph	36.
Brennbergbánya;	Heidl Jacob	185.
Brodersdorf (Prodersdorf) ld.: Lajta-, Vulkanpordány		
Burbach ld.: Feketeváros		
Burbach, Burbachans ld.: Feketeváros		
Büdöskút (Büdükút);	Ratkovich Joseph	373.
Bük (Also Bük);	Balassa Johann	193.
	Balogh Ludwig	192.
Cinfalva (Siegendorf);	Palkovich Anton	128.
	Wlaschitsch Caspar	403.
	Tacher Gregor	43.
Csillan ld.: Horvátzsidány?		
Csorna	Kokas Joseph	222.
	Sandorffy Franz	200.
	Hinelch Joannes	340.
Darázsfalu (Trauersdorf);	Prauditsch Paul	357.
	Hergowich Georg	370.
	Kugler Anton	42.
Darufalva (Darufalva) 1829;	Kirschher Paul	336.
Darufalva (Drasburg);	Barhammer Johann	86.

Deutsch Kreutz ld.: Sopronkeresztúr		
Deutschkrentz ld.: Sopronkeresztúr		
Deutschkreutz ld.: Sopronkeresztúr		
Donnerskirchen ld.: Fertőféhéregyháza		
Drasburg ld.: Darufalva		
Ebreichsdorf bei Ödenburg;	Zischinsky Ignaz	324.
Eisenstadt ld.: Kismarton		
Esterhas ld.: Fertőd		
Esterhaz ld.: Fertőd		
Farád (Farád);	Pálffy Joseph	175.
	Veréb Joseph	173.
Feieregyháziensis ld.: Fertőféhéregyháza		
Feketeváros (Burbach);	Kummer Michael	238.
	Trumer (Trummer) Mathias	58.
Feketeváros (Purbach);	Meditzsch Bernard	96.
Felsőráámóc (Ober-Mobritz);	Stelzenmayer Georg	406.
Fertőd (Esterhas);	Steiglehner Joseph	93.
Fertőd (Esterhaz);	Kraft Johann	5.
	Kraft Nicolaus	1.
	180Parger Adam	300.
	Weckher Anton, de Rosenekh	22.
Fertőd (Esterhaz (m.h. Eisenstadt));	Weckher Nicolaus	18.
Fertőféhéregyháza (Donnerskirchen);	Kamper Johann	115.
	Kamper Kamper Joh(ann) Bapt.	88.
Fertőféhéregyháza (Feieregyháziensis);	Stiglitz Petrus	342.
Fertőhomok (Homok);	Hiember Joseph	353.
Fertőmeggyes (Mörbisch);	Zehetner Johann	191.
Fertőrákos (Kroisbach);	Violitsch Christoph	369.
Fertőrákos (Kroyboech (Kroyboens));	Baran Johann	7.
Fertőszentmiklós (Lesvár (Monbyoux));	Pölt Joseph	368.
Fochtenstein ld.: Fraknó		
Forchtenau ld.: Fraknó		
Forchtenstein ld.: Fraknó		
Fraknó (Fochtenstein);	Kollin Joseph	77.
Fraknó (Forchtenau);	Aminger Johann	275.
	Mayer Ludwig	26.

	Piller Franc	356.
	Rauschenfels Georg	49.
	Rauschenfels Johann Georg	33.
	Rauschenfels Joseph	61.
	Rauschenfels Michael, von	85.
	Strodl Joseph	402.
	Treiml Joseph	80.
Fraknó (Forchtenstein);	Rauschenfels Jakob, edler von steinberg	305.
Fraknó (Fraknovium);	Rachenfels Anton	224.
Frakno (Furchtenau);	Anninger Johann	307., 248.
Fraknovium ld.: Fraknó		
Frauenhaid ld.: Lók		
Frauenheid (Frauenhaid) ld.: Lók		
Furchtenau ld.: Fraknó		
Grosshöflein ld.: Nagyhöflány		
Gross höflein ld.: Nagyhöflány		
Gschies (Gschins) ld.: Siklósd		
Gschins ld.: Siklósd		
Gschinsz ld.: Siklósd		
Hegykő (Hegykeő);	Kutasi Joann	360.
	Kutasi Michael	361.
Hegykő (Hegyköiensis (Heiligstein));	Szigethy Emericus (Johann)	38.
Hegyköiensis (Heiligstein) ld.: Hegykő		
Heiligstein (Hegyköiensis) ld.: Hegykő		
Hidegség (Klein Andree);	Pittner Joan(nes)	367.
Homok ld.: Fertőhomok		
Holling ld.: Boz		
Hornstein ld.: Szarvkő		
Horpács ld.: Sopronhorpács		
Horvátzsidány (Horvách Zsidány);	Poosch Georg	84.
Horvátzsidány (Horváth Zisdány);	Horváth Joan(nes)	71.
Horvátzsidány? (Csidan);	Pavetits Johann	41.
Höflein ld.: Kis-, Nagyhöflány		
Jobaháza (Jobaháza);	Tóth Johann	213.
Kabold (Kabold);	Manninger Leopold	205.
Kabold (Kobersdorf);	Basch Hermann	180.

	Hess David	366.
	Manninger Joseph	209.
	Manninger Maximilian	231.
	Pauer Georg	163.
Kabold (Koberstorf);	Stockmayer Joseph	137.
Kapuvár (Kapuvar);	Rosits Johann	37.
	Rosits Joseph	381.
181 Kapuvár (Kapuvár);	Maitz (Maity) Sigismund	127.
	Ochs Paul M.	308.
Kapuvár (Kapuwar),	Rosits Giulio	427.
Kapuvár (Kapuvár),	Hollaschy (Hollosy)? Joseph	83.
Kelénpatak (Klingenbach);	Dihanitsch Gaspar	345.
	Mikatsch Georg	81.
Kis-, Nagyhöflány (Höflein);	Brey Georg	325.
	Hofmann Ambros	149.
	Schulz Johann	119.
Kisgeresd (Kis-Gerésd);	Kis Johann	174.
Kishöflány (Kleinhöflein);	Mozelt Joseph	197.
Kismarton (Eisenstadt) 1792;	Kühnel Anton	329.
Kismarton (Eisenstadt) 1827;	Vlasits Franz, baron	333.
Kismarton (Eisenstadt);	Baader Joseph	283.
	Bader Michael	39.
	Baptist Franciscus	337.
	Baruch Leopold	3.
	Baumwald Leopold	296.
	Benedict Moriz	229.
	Betzler Michael	45.
	Beyer (Bayer) Leopold	327.
	Boye Joseph	301.
	Böhm Joseph	64.
	Breisach David	254.
	Breisach Karl	319.
	Breisach Leopold	211., 253., 270., 315.
	Breisach Maximilian	255., 320.
	Breisach Raphael	257.

Brüll Michael	314.
Bunzlau Leopold	276.
Collman David	4.
Collmann Leon(ard);	6.
Danck Joseph	322.
Dendler Ludwig	328.
Derfler Antonius	409.
Dienelt Nikolaus	122.
Dill Karl	277.
Eder Andreas	216.
Edler Elias	310.
Ehmann Wilhelm	313.
Ehrenreich Joseph	73.
Eidlitz Friedrich	194.
Eisenschütz Leopold	424.
Eisenschütz Ludwig	425.
Engländer Rabutin	417.
Fait Joseph	54.
Fayt Joseph	59.
Fertl Martin	221.
Folly Bernard	279.
Folly Matheus	217.
Frölich Josephus	407.
Fuss (Füss) Ferdinand	24.
Füsz Andreas	47.
Gall Nikolaus	74.
Gisser Anton	32.
Gosmann Leopold	410.
Gschirts Andreas	408.
Haugg Franz	123.
Haugg Karl	263.
Heckner Anton	19.
182Herzog Franz	273.
Herzog Joseph	218., 225.
Hirtel Carl	75.
Hirtl Joseph	108.

Hoeller Georg	413.
Hyrzl Joseph	159.
Jedtlein Johann	104.
Kaiser Franz	150.
Karpeles (Karpelles) Salamon	247.
Kern Johann	385.
Kerpel Leopold	323.
Kisselényi Eduard	258.
Kiszeliny Johann	162.
Kollowein Franz	240.
Kottmann Leopoldus	20.
Kraus Johann, von	109.
Kühnel Joseph	330.
Lachmayer Franz	306.
Latzelsberger Joseph	110.
Lavigne Auguszt	312.
Lavigne August	251.
Leberl Joann	375.
Lechner Ludwig	116.
Leeb Maximilian	293.
Lohner Anton	321.
Machlug Adolf	294.
Malyevacz Anton, von	65.
Mayer Joseph	246.
Moritz Anton	187.
Morth Anton	274.
Mosing (Mosinger) Anton Leopold	14.
Mosng (Mossing) Gottfried	21.
Munn Joseph	318.
Niermayer Laurenz	135.
Packh Johann	302.
Pawlowsky Alexander, von	241.
Pawlowssky Johann, von	198.
Pilsz (Bilz) Jacobus	29.
Popper Israel	420.
Pölt Anton	303.

Pölt Leopold	111.
Prator Joseph	53.
Prätor Joseph	98.
Raaber Georg	377.
Rosenzweig Ferdinand	136.
Rosenzweig Ignatz	262.
Rosenzweig Moritz	290.
Rózsaági Max(imilian)	291.
Schlemmer Georg	206.
Schlesinger Heinrich	156.
Schlesinger Micheal	178., 421.
Schmidt Paul	2.
Schönfeld Ludwig	160.
Schumner Johann	401.
Sommer Franz	179., 259.
Specz Karl	157.
Steiner Ignaz	317.
Sterl Joseph	67.
Stessel Anton	57.
Stessel Joseph	62.
183Szito Michael	422.
Teschmayer Michael	35.
Treidler Friedrich	120.
Tuscher Martin (Mathias)	12.
Tuschner Mathias	27.
Uffensteimer (Ussenheimer) Jonathan	63.
Vendernitzky Alexander	153.
Vogel Joseph	219.
Waher Paul	202.
Wahringer Carol	376.
Wärendorfer Leopold	250.
Werndorfer Leopold	249.
Werner Emanuel, von Kreut	234.
Wunder Johann	288.
Wunder Joseph	107.
Zechmeister Caspar	404.

Kismarton (Kis-Martony);	Specz Joseph	152.
Kismarton (Kisch-Martón);	Veit Friedrich	161.
Kismarton (Kischmarton);	Pettenkoffer Anton	8.
Kismarton (Kismarton);	Teschmayer Leopold	17.
Kismarton (Kismartoniens);	Bayr Joseph	40.
	Latzlsperger Joseph	354.
	Stössel Ludwig	72.
Klein Andree ld.: Hidegség		
Kleinhöflein ld.: Kishöflány		
Klein Warasdorf ld.: Borisfalva		
Kleinwarasdorfensis ld.: Borisfalva		
Klingenbach ld.: Kelénpatak		
Kobersdorf ld.: Kabold		
Koberstorf ld.: Kabold		
Kobhaz ld.: Kópháza		
Kohlenhof ld.: Kópháza		
Kohleschof ld.: Kópháza		
Kohlesof ld.: Kópháza		
Kohlhoffensis ld.: Kópháza		
Kolnhof ld.: Kópháza		
Kolohof ld.: Kópháza		
Kópháza (Kobhaz);	Jenakowitz Alexander	227.
Kópháza (Kohlenhof);	Schinkowitz Simon	118.
Kópháza (Kohleschof);	Sinkovics Simon	348.
Kópháza (Kohlesof);	Tauber Johann	387.
Kópháza (Kohlhoffensis);	Sinkovitsch (Schinkovitsch)	338.
	Hieronymus	
Kópháza (Kolnhof);	Schinkowitz Paul	92.
Kópháza (Kolohof);	Pinesits Victor	396.
Kópháza (Kópház);	Knoll Joan(nes)	352.
Kőhalom (Steinberg);	Gauschter Martinus	13.
	Karenitsch Anton	399.
Kreitz ld.: Sopronkeresztúr		
Kremsle ld.: Tormafalu		
Krendorf ld.: Tormafalu		
Krenstorf ld.: Tormafalu		

Kreuz Id.: Sopronkeresztúr		
Kroisbach Id.: Fertőrákos		
Kroyboech (Kroyboens) Id.: Fertőrákos		
Lackenbach Id.: Lakompak		
Lajta-, Vulkapordány (Brodersdorf (Prodersdorf));	Kornn Johann	311.
Lajta-, Vulkapordány (Brodersdorf);	Schäfler Anton	91.
	Schramel Lorenz	99.
	Stein Moritz, von Nordenstein	201.
Lajta-, Vulkapordány (Brodesdorf);	Uhrig Adolf	299.
184 Lajta-, Vulkapordány (Pordány);	Tartsay Franz	94.
Lajta-, Vulkapordány (Prodersdorf);	Schaepler Georg	382.
Lajtapordány (Laytha Prodersdorf);	Minibeck Jacob	386.
Lajtapordány (Leila Prodersdorf);	Elbek Joseph	142.
Lajtapordány (Prodersdorfa. d. Leithe);	Boek Johann	242.
Lajtaszék (Stölzing, Stotzing);	Breitenbaumer Joseph	388.
Lajtaszentgyörgy (St. Georgio);	Graf Franciscus	346.
Lajtaszentmiklós (Neudörfe);	Waldherr Joann	378.
Lajtaszentmiklós (Neudörfel);	Krenn Nikolaus	261.
Lajtaszentmiklós (Neudörfl);	Krenn Nikolaus	90.
	Waldherr Johann	139.
Lajtaújfalu (Neufeld);	Huf Joseph	226.
Lakenbach Id.. Lakompak		
Lakenback Id.: Lakompak		
Lakompak (Lackenbach);	Feitel Moses	419.
	Feldscharek Karl	271.
	Herzl (Hertzl) Heinrich	55.
	Herzl Sigmund	278.
	Klein Ignatz	154.
	Pölt Johann	266.
	Rosenthal Leo	286.
	Schiller Joseph	151.
	Singer Ignaz	287.
	Stessel Samuel	280.
Lakompak (Lakenbach);	Neumann Lazar	297.
	Uollstein (Wollstein) Maximilian	138.

Lakompak (Lakenback);	Wollstein Maximilian	133.
Landsee Id.: Lánzsér		
Lánzsér (Landsee);	Dauscher Joseph	212.
Laytha Prodersdorf Id.: Lajtapordány		
Leila Prodersdorf Id.: Lajtapordány		
Lesvár (Monbyoux) Id.: Fertőszentmiklós		
Ligvánd (Nepersdorf);	Kolb Franz, von Mansberg	89.
Locsmánd (Lotsmand);	Schöpf Johann	170.
Locsmánd (Lutzmannsburg);	Gusmitsch Antonius	405.
Locsmánd (Luzmannsburg);	Weber Samuel	243.
Lók (Frauenheid);	Held Franz	236.
Lók (Frauenheid (Frauenhaid));	Aistleitner Philipp	46.
Loretta Id.: Lorettom		
Lorettom (Loretta);	Hohensinder Ant(on)	204.
Lotsmand Id.: Locsmánd		
Lutzmannsburg Id.: Locsmánd		
Luzmannsburg Id.: Locsmánd		
Márcfalva (Marz);	Strauss Franz	68.
Martemsdorf? Id.: Nagymarton		
Matersdorf Id.: Nagymarton		
Mattersdorf Id.: Nagymarton		
Marz Id.: Márcfalva		
Monbyoux (Lesvár) Id.: Fertőszentmiklós		
Mörbisch Id.: Fertőmeggyes		
Müllendorf Id.: Szárazvám		
Nagy Vagien;	Fialla Johann	23.
Nagycenk (Nagyczenk);	Tussill Elias	101.
Nagycenk (Zinkendorf);	Magyar Johann	50.
	Schneller Nikol(aus)	316.
	Zambothy Franz	130.
Nagygeresd (Nagy-Geresd);	Kis Stephan	125.
Nagyhöflány (Gross höflein);	Manhart Michael	60.
Nagyhöflány (Grosshöflein);	Krauscher Michael	95.
	Marhoffer Georg Cajetan	9.
	185Schader Martin	365.

	Strauss Anton	79., 244.
Nagyhöflány (Nagy-Höfflein);	Pinther Mathias	177.
Nagymarton (Martemsdorf?);	Hayden Paul	267.
Nagymarton (Mattersdorf);	Gelles Simon	309.
Nagymarton (Mattersdorf) 1816;	Berger Georg, baron	332.
Nagymarton (Mattersdorf);	Bauer Franz	272.
	Bauer Samuel	239.
	Blechner Joseph	269.
	Breuer Hermann	284.
	Deutsch Salamon	235.
	Frank Georg	30.
	Gollmann Bernhard	182., 265.
	Gollmann Wilhelm	208.
	Haidenwolf Paul	184.
	Hilfreich Leopold	281.
	Kohn Hermann	304.
	Kruchina Johann Bapt. freyherr von Schwanberg	146.
	Leithgeb Mathias	398.
	Leopold Mathias	186.
	Leutner Philipp, von	11.
	Löw Leopold	155.
	Massak Franz	223.
	Massak Vincenz	196.
	Mühlbeck Michael	147.
	Mühlböck Joseph	105.
	Pleck Aron	78.
	Plenk Gabriel	188.
	Pollak Heinrich	237.
	Preysz Franc	362.
	Preysz Joan(nes);	363.
	Primess Georg	252.
	Trauker (Tranker) Johann	112.
	Wagner Anton	392.
	Wahle Aaron	415.
	Weidl Franz	148.

	Wittmann Franz	411.
	Wittmann Joseph	395.
	Zeller Joseph	210.
Nagymarton (Nagy Maston).	Gelles Ludwig	264.
Nagy Maston ld.: Nagymarton		
Nametker (Nemesker) ld.: Nemeskér		
Neckenmark ld.: Sopronnyék		
Neckenmarkt ld.: Sopronnyék		
Nekenmarkt ld.: Sopronnyék		
Nemeskér (Nametker (Nemesker));	Nagy Stephan	51.
Nemeskér (Nemeskér);	Back Johann	158.
	Kiss Alexander	145.
Nemeskér (Nemeskin);	Bochich Stephan	121.
Nemeskin ld.: Nemeskér		
Nepersdorf ld.: Ligvánd		
Neudörfe ld.: Lajtaszentmiklós		
Neudörfel ld.: Lajtaszentmiklós		
Neudörfl ld.: Lajtaszentmiklós		
Neufeld ld.: Lajtaújfalu		
Ober-Mobritz ld.: Felsőrámóc		
Odenburg ld.: Sopron		
Oggau ld.: Oka		
Oka (Oggau);	Freund Mathias	134.
	Mayrhofer Joseph	171.
186 Osli (Ossi);	Papp Alexander	232.
Osli (Oszly);	Horváth Johann	76.
Ossi ld.: Osli		
Palt ld.: Balf		
Petőfalva (Pöteldorfensis);	Gontner Josephus	339.
Petőfalva (Pötelsdorf);	Gruber Paulus	70.
Piringsdorf ld.: Répcebónya		
Pordány ld.: Lajta-, Vulkapordány		
Pöteldorfensis ld.: Petőfalva		
Pötelsdorf ld.: Petőfalva		
Prodersdorf ld.: Lajta-, Vulkapordány		
Prodersdorf a.d. Leithe ld.: Lajtapordány		

Purbach ld.: Feketeváros		
Rábatamási (Rába Tamási);	Karsay Johann	144.
Récény (Ritzing);	Wallner Michael	129.
Récény (Rizzin);	Hellenbach Lazar, baron	423.
Répcébónya (Piringsdorf);	Schwarz Laurent(ius)	394.
Rétfalu (Wiesen);	Weissenboeck Stephan	393.
Rétfalu (Wiisen, Wiesen);	Pogner Ignatus	400.
Ritzing ld.: Récény		
Rizzin ld.: Récény		
Rust ld.: Ruszt		
Ruszt (Rust);	Gamauf (Gamaust) Wilhelm	167.
	Kleinrath Johann	260.
	Kleinrath Joseph, von	285.
	Kleinrath Ludwig, von	289.
	Schreiner Eduard	132.
	Stephannitz Johann Georg	16.
Sagh ld.: Simaság?		
Sajtoskál (Saytoskal);	Spissits Anton	34.
Schadedndorf ld.: Somfalva		
Schattendorf ld.: Somfalva		
Schora ld.: Csorna		
Selegszántó (Arnau);	Drabitsch Johann	82., 349.
Siegendorf ld.: Cinfalva		
Sigendorf ld.: Cinfalva		
Siglos ld.: Siklósd		
Siklósd (Gschies (Gschins));	Perger (Berger) Anton	355.
Siklósd (Gschins);	Bischoff Joseph Johann	28.
Siklósd (Gschinsz);	Maad Johann	372.
Siklósd (Siglos);	Schader Joseph	189.
Simaság? (Sagh);	Takáts Stephan	165.
Somfalva (Schadedndorf);	Kropf Joseph	56.
Somfalva (Schattendorf);	Böhmisch Michael	383.
Sopron (Odenburg);	Augustin Gottfried	268.
Sopronbánfalva (Wandorf);	Schwarz Franz	169.
Sopronhorpács (Horpács);	Kutrovics Stefan	326.
Sopronkeresztúr (Deutsch Kreutz);	Seidler Adolf	282.

Sopronkeresztúr (Deutsch Kreuz);	Bodansky Solomon	140.
Sopronkeresztúr (Deutschkrentz);	Goldschmidt Leopold	292.
Sopronkeresztúr (Deutschkreutz);	Seidler Adolf	298.
Sopronkeresztúr (Kreitz);	Leitner Philipp	416.
Sopronkeresztúr (Kreuz);	Gansrigler Michael	384.
Sopronkertes (Baumgarten);	Reiss Mathias	358.
Sopronszentmárton (St. Martin);	Guger Paul	364.
Sopronszentmárton (St. Marton);	Szánthó Johann	190.
Sopronnyék (Neckenmark);	Piller Leopold	10.
Sopronnyék (Neckenmarkt),	Pitka Franz	52.
	Plattel Ladislaus	97.
	Wollnhoffer Johann	295.
187 Sopronnyék (Nekenmarkt);	Czorfox Jacob	102.
	Trimmel Georgius	343.
	Wohlmuth Johann	397.
St. Georgio ld.: Lajtaszentgyörgy		
St. Margarethen ld.: Szentmargitbánya		
St. Margaritha ld.: Szentmargitbánya		
St. Martin ld.: Sopronszentmárton		
St. Marton ld.: Sopronszentmárton		
Steinberg ld.: Kőhalom		
Stotzing, Stölzing ld.: Lajtaszék		
Szárazvám (Müllendorf);	Frank Joseph	418.
Szarvkő (Hornstein);	Goak Joseph	168.
	Schieraus Joseph	15.
	Trimmel Ferdinand	172., 256.
Szentmargitbánya (St. Margarethen);	Hudetz Joseph	195.
Szentmargitbánya (St. Margaritha);	Wind Mathias	379.
Szilsárkány (Szilisárkány);	Toth Sebastian	351.
Szilsárkány (Szill-Sarkany);	Erdős Martin	214.
Szilsárkány (Szilli-Sarkany) 1811;	Chernel Vincenz, de Chernelháza	331.
Szilsárkány (Szily-Sárkány) 1830;	Schnöller Franz	335.
Tormafalu (Kremsle);	Szabo Franz	69.
Tormafalu (Krendorf);	Monsberger Franz	380.
Tormafalu (Krenstorf);	Fröch Jakob	143.
Trauersdorf ld.: Darázsfa		

Trauesdorf ld.: Darázsfalu		
Trausdorf ld.: Darázsfalu		
Unterloisdorf ld.: Alsólászló		
Unter Petersdorf ld.: Alsópéterfa		
Unterpetersdorf ld.: Alsópéterfa		
Interpolendorf ld.: Alsópulya		
Unt(er) Rabnitz ld.: Alsóramóc		
Vadosfa (Vadosfa);	Kis Paul	126.
Vadosfa (Veje, Wesse, Wadosfalva?);	Laky Stephan	25.
Vadosfa (Vodosfa);	Surányi Alexander	233.
Valberstorf ld.: Borbolya		
Veje, Wesse, Wadosfalva? ld.: Vadosfa		
Veszkény (Veszkény);	Zalka Johann	220.
Vimpác (Wimpassing);	Frank Johann	31.
	Hink Mathias	124.
	Trichtl Joseph	199.
	Walz Sebastian	215.
Vimpác (Wimpassing an der Leitha) 1830;	Schiessl Franz	334.
Vimpác (Windpassing);	Walz Alois	228.
Völgyfalva (Zillingthal);	Seedoch Franz	389., 414.
	Seedoch Stephan	374.
Völgyfalva (Zillinth);	Lakitsch Antonius	347.
Vöröskő (Bibersburg);	Siebenfraud Johann	166.
Vulkapordány (Wolka Prodersdorf);	Glavanitsch Michael	350.
Vulkapordány (Wulka Broderdorf);	Glawanitsch Michael	87.
Vulkapordány (Wolke-Prodersdorf);	Jurkovitsch Laurent	390.
Walbersdorf id.: Borbolya		
Wandorf ld.: Sopronbánfalva		
Warasdorf ld.: Borisfalva		
Weppersdorf ld.: Borbolya		
Wiesen ld.: Rétfalu		
Wiisen, Wiesen ld.: Rétfalu		
Wimpassing ld.: Vimpác		
Wimpassing an der Leitha ld.: Vimpác		
Windpassing ld.: Vimpác		

Wolfs Id.: Balf

188 Wolka Prodersdorf Id.:

Vulkanpordány

Wulka Broderdorf Id.: Vulkanpordány

Wulka-Prodersdorf Id.: Vulkanpordány

Zakerstorf Id.: Zárány

Zárány (Zakerstorf);

Kozma Joseph

391.

Zillingthal Id.: Völgyfalva

Zillingthal Id.: Völgyfalva

Zinkendorf Id.: Nagycenk

A mutatókat Koloszar Andrea készítette.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Környei Attila: Adatok és gondolatok a soproni iskolai oktatás XIX. és XX. századi állapotáról

Környei Attila: Adatok és gondolatok a soproni iskolai oktatás XIX. és XX. századi állapotáról

Jelen dolgozatunk, beszámolóink a soproni múzeum régebbi, közel két évtizede volt, szakmai – nevezetesen kiállítási – munkájának mellékterméke, igazából inkább összefoglalása. A Soproni Múzeum – akkor még Liszt Ferenc Múzeumnak nevezetett –, húsz-huszonöt évvel ezelőtt munkatervi feladatként évente 2–3 terjedelmes és munkaigényes kiállítást is besorolt tucatnyi különkiállításába, mely kiállításokkal a város és Sopron megye története, a művészetek vagy a népelet egy-egy fejezetét alaposabb kutatómunka nyomán a maguk teljességében igyekezett bemutatni. A múzeum munkatársai ezekkel a kiállításokkal készültek a jövőre nagyobb feladatokra, új nagy állandó kiállításokra, részben úgy, hogy alaposabban megismerték ezáltal a bemutatandó történelmet, részben pedig azzal, hogy az így készített különkiállításon próbára tették gyűjteményüket: mennyiben alkalmas az a várostörténet alaposabb bemutatására, felderítették és részben pótolták annak hiányosságait. A történelmi szakmai kiállítások sorában harmadik volt a város iskoláinak történetét bemutató 1978. évi kiállítás, a zenetörténeti és a nyomdatörténeti kiállítás után, majd három egymást követő nagy kiállítás következett a városban működött társadalmi egyesületekről, beleértve a politikai pártokat is. De rendeztünk sporttörténeti, irodalomtörténeti, színháztörténeti, gazdaságtörténeti és politikátörténeti kiállításokat is, ez utóbbit pl. a soproni németellenes-antifasiszta mozgalmakról. Ugyanakkor a többi múzeumi szakma, a néprajz, a művészettörténet majd a régészet is készített hasonló összefoglaló különkiállításokat.

Ezek a kiállítások számunkra egy-egy év szakmai munkája központi feladatként jelentek meg, ugyanakkor azonban szomorúan kellett megállapítanunk, hogy a nagy munka hasznaként csak a saját jobb fölkészültségünket könyvelhettük el. A fogyasztó, a város társadalma oldalán, mondjuk pl. az iskolai oktatásban kiállításrendezői munkánk sokkal kevesebb hasznának örülhettünk. A dolgozatunk alapjául szolgáló 1978. évi iskolatörténeti kiállítás is a társadalmi visszhang teljes hiányával múlt el, nem váltott ki

semmiféle kritikát, sem elismerőt – az udvariasságból fakadt néhány elismerő szó kivételével –, sem elmarasztalót, jöllehet, mint a többi kiállítást is, ezt is őszinte, szókimondó, vitát, hozzászólást kívánó módon fogalmaztuk meg. Még magunk sem számoltunk be a kiállításról a Soproni Szemlében. Kiállításunk esetében is igaz volt, hogy valójában inkább csak magunk tanultunk belőle, pl. azt, hogy a Storno-ház első 189emeletén 1986/87-ben készült újkori helytörténeti kiállításunkban bátrabban és nyugodtabban fogalmazhattunk még néhány a témánkat érintő kérdést és rendelkezésünkre állhatott jónéhány korábban földerített és kiállításra fölkészített, sőt kipróbált szép tárgy és fontos dokumentum, hogy nem az állandó kiállítás készítése közben kellett azok után kutatnunk.

A muzeológus jól tudja, hogy munkája az esetek túlnyomó többségében nem örökkévaló, nem maradandó. Ha nem is nyugszik bele, tudomásul veszi, hogy legalább Magyarországon a legtartalmasabb és legdrágább múzeumi kiállítás is csak addig hat, amíg az látogatható és csak a látogatók egy részének körében. Tudomásul kell vennie azt is, hogy a legnagyobb kiállítást sem fogja fel és ismeri el senki sem ugyanolyan szellemi terméknek, mint akármelyik nyomtatott közleményt, hogy a gazdasági-társadalmi élet újításairól ne is beszéljünk. Olyannyira tudomásul veszik ezt a magyar muzeológusok, hogy a sajtónak azt a gyakorlatát is elfogadják zokszó nélkül, miszerint a ritka kiállítás ismertetői nagy részéből szinte törvényszerűen kimarad az ismertető kiállítás alkotójának neve. Kollégáim ezen a helyzeten úgy próbálnak javítani, hogy beletörődve a megváltoztathatatlanba vagy alig változóba, maguk is nyomtatott közleményekben pótolják ezt a hiányosságot, kiállításismertetőket – sajnos elég ritkán és a kiállításához alig méltó kivitelben, – tesznek közzé, vagy tudományos folyóiratokban közlik a nevezett kiállítást célzó kutatásaik eredményeit.

Miután mi ezt akkoriban, más múzeumi szakfeladatok miatt elmulasztottuk, most örömmel ragadjuk meg a lehetőséget, hogy a Soproni Szemle oktatástörténeti számában közölhetjük iskolatörténeti kiállításunk rendezése közben szerzett ismereteinket Sopron város iskolai oktatásának mindenkori állapotáról kialakult gondolatainkat. Mert távol áll ugyan tőlünk, hogy iskolatörténeti kiállításunkat az imént „legtartalmasabb” és „legnagyobb” jelzőkkel illetett kiállítások közé soroljuk, azért ez a kiállítás is nagy munkával, hosszas kutatómunka, adatgyűjtés után született, s most a Soproni Múzeum adattárában több dossziényi kiállítási terv és néhány ezer kutatási cédula áll rendelkezésünkre, hogy azokat a város iskolarendszeréről kialakult nézeteinkkel, azóta szerzett ismereteinkkel és a jelen feladattal szembesítsük.

1. Az 1978. évi iskolatörténeti kiállításnak és a jelen közleménynek is az a célja, hogy részletesebb ismeretekre, lehetőleg a valós történelem ismeretére támaszkodva általánosságban, a város, a társadalom fejlődésének általánosabb szempontjai alapján értékelje a mindenkori soproni iskolai oktatást. Hogy kutatásunk és összefoglalásunk végén kicsit többet tudjunk a dolgról és jobban ismerjük a témát az általánosan elfogadott ítéletnél és mindmáig hangoztatott summáznál, mi szerint „Sopron iskolaváros”, „Sopron és Sopron megye Magyarországnak kultúrsarka, legműveltebb, legiskolázottabb szöglete.” Célunk többek között az is, hogy ezen ítéleteket szembesítsük a valósággal, igazoljuk, módosítsuk vagy cáfoljuk azokat, de mindenesetre ismerjük meg, vegyük tudomásul az ítéletek tartalmát.

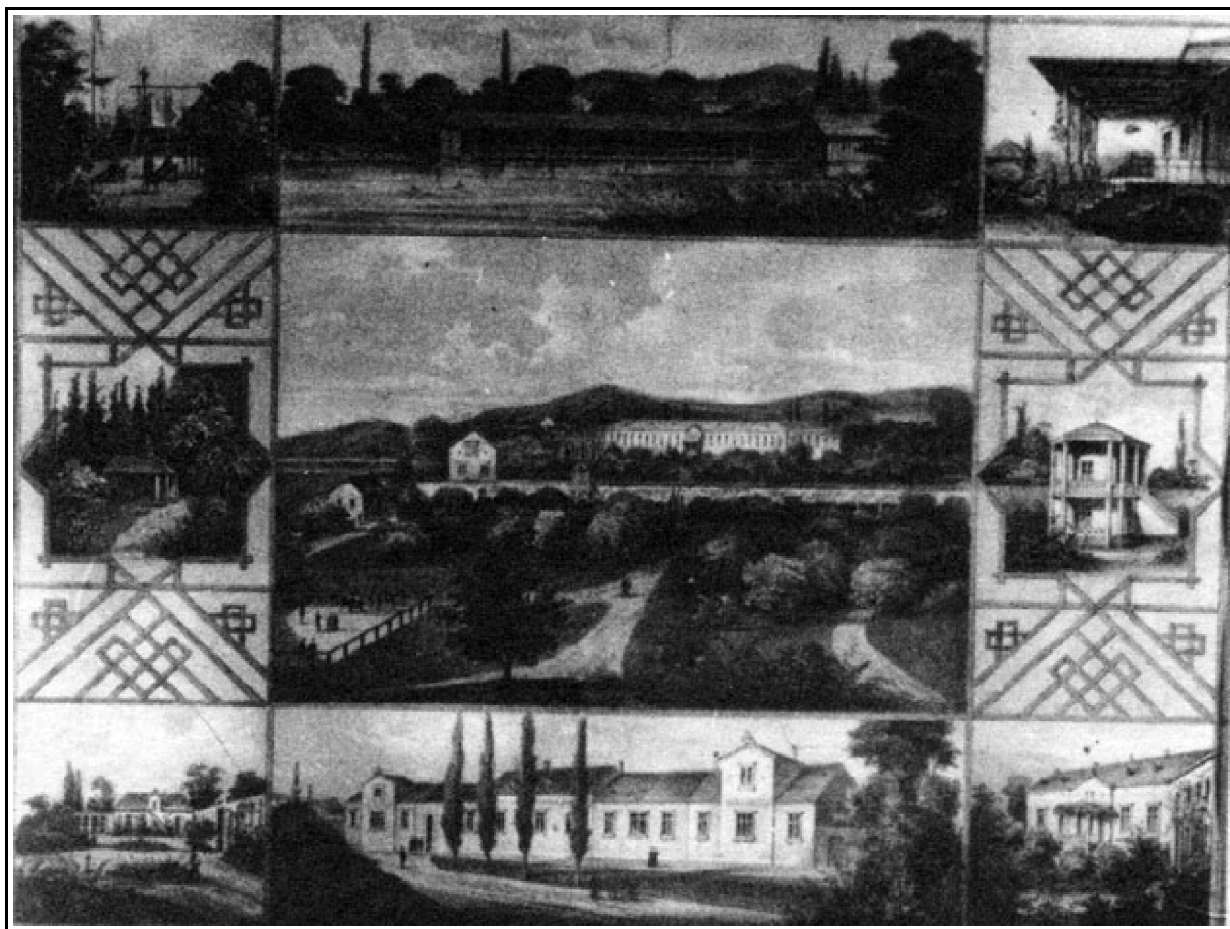
Mert pl. a második ítéletet mintegy száz-százhusz éve igazolja minden országos statisztikai felmérés, mind az analfabetizmus legalacsonyabb mutatójával, mind az iskolázott, a különböző fokon iskolázott, felnőttek legmagasabb arányszámával.¹⁽¹⁵⁸⁾ Az egész magyar nemzet, népesség műveltségének, iskolázottságának az utóbbi 190évtizedekben megvalósult látványos fejlődése mindössze annyit módosít ezen az ítéleten, hogy a „legműveltebb”, „legiskolázottabb” jelzők elé most már oda kell tennünk „az egyik” kiegészítő szót. Ez a „mindössze annyi”, azonban azt jelenti, hogy most már nem kultúrsarka az országnak Sopron megye, most már nem „leg”-, most már nem kell és nem szabad ezzel dicsekednünk. Esetleg csak a jelző mögötti

tartalommal, a statisztika által kimutatott műveltség és iskolázottság valós tartalmával és súlyával, az iskolai oktatás minőségével, vagy pl. azzal dicsekedjünk, ha dicsekedhetünk, hogy a még mindig valóban magas iskolázottság javítja-e és mennyiben és a városi élet minőségét, növeli-e itt helyben az egyén egzisztenciális érvényesülésének és társadalmi tájékozottságának, tágabb értelemben a város fejlődésének esélyeit. Ezek a kétség kívül meglévő összefüggések eléggé megfoghatatlanok, de a város oktatási helyzetének részletesebb ismeretével talán kicsit közelebb kerülünk fölismerésükhöz. De történelmileg is, addig is, amíg a „leg”-jelző egyértelműen igaz volt, az imponáló statisztikai mutatók ismerete nem elégséges a városban folyó iskolai oktatás minőségének megítéléséhez, csak a mennyiség elismeréséhez.

Másképp áll a dolog az „iskolaváros” állandó jelzővel. (Zárójelben meg kell jegyeznünk, hogy az utóbbi évtizedekben a város politikai vezetői nem is nagyon szívlelték ezt a jelzőt, sokkal szívesebben hangsúlyozták, a korszak ideológiájának és a város érvényesülési érdekeinek megfelelően az ipari város vagy munkásváros jelzőket.) Ez a jelző a régebbi múltban is, mondjuk, témánk szempontjából az igen fontosnak és mérvadónak tekintett XVII. századtól kezdődően is csak „az egyik” kiegészítővel együtt volt érvényes.

A nevezett században pl. Sopron a két gimnáziumában – evangélikus és jezsuita (rövid ideig az ev. magyar iskolával együtt három volt a kettő) – évről-évre jelen volt 650–700 diákjával az igen előkelő negyedik helyet foglalta el a magyar iskolavárosok között.²⁽¹⁵⁹⁾ Ez a helyezés a századok folyamán mindig változott és sohasem javult, de egészen nagyapáink, apáink koráig a városunk ezen állandó jelzője érvényesnek volt tekinthető. Hiszen a város számos iskolájába igen távoli vidékről, a történelmileg kialakult vonzáskörzetekből szép számmal jöttek a diákok és ugyanakkor ezek az iskolák tökéletesen kielégítették az egész Sopron megye iskolázási igényeit.

Korunkban azonban, bármilyen meggyőzőnek tűnnek is a statisztikai fölmérések számadatai akár az oktatási intézmények férőhelyeinek, akár az alkalmazott oktatóknak vagy a növendékeknek, ezen belül a nem helybéli növendékeknek számáról, vagy ezen adatoknak a város lakosságához mért arányáról, egyértelmű, hogy nem érvényes, nem alkalmazható az iskolaváros jelző. Hacsak úgy nem mondjuk, hogy iskolaváros, mint minden hasonló nagyságú magyar város. Mert a városok tucatjai érték el és hagyták le Sopront e téren. Sopron az utóbbi emberöltőben megszűnt megyeközpont lenni és a megyeközponti szerepüket megtartott szomszédos kultúrvárosok (Szombathely és Győr), a korszak központosított településpolitikájának támogatását élvezve és – hál’ istennek ebben a dologban is és nemcsak másban – kihasználva, az iskolákkal való ellátottság tekintetében is látványosan elhagyták Sopront. – Pedig e téren, a bányászati és kohászati főiskolai kar elköltöztetését kivéve, Sopront nem tüntették ki a ¹⁹¹korszak kormányai (valójában politikai bizottságai) visszaszorító, elnyomó figyelmükkel, mint a városi élet minden más területén. De engedtesék meg az a kategorikus kijelentés, hogy a bányászati és kohászati kar hiánya közel sem akkora vesztesége a város művelődésének, mint a tanító- és tanárképző főiskola hiánya. Pedagógusainkat most a szomszédok képzik.

A Lähne-intézet, 1918.

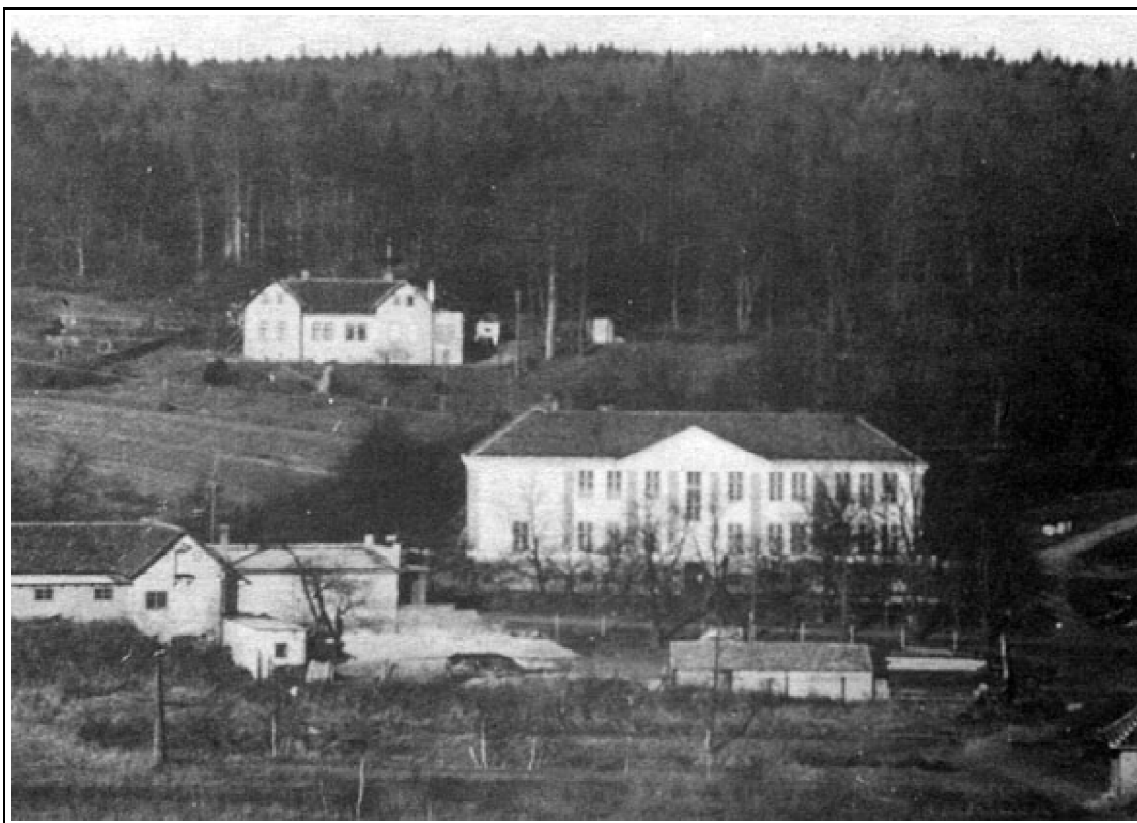
Ismereteink és fölfogásunk szerint az emberi társadalom fejlődésében történelmileg egyre jelentősebb szerepet játszott társadalmi munkamegosztás szüksége és ténye érvényes a települések közötti munkamegosztásra is. Történelmi vizsgálódásaink során mindig érvényesítettük ezt a szempontot, megpróbáltuk Sopron város mindenkori történelmi küldetését, feladatát fölismerni és megfogalmazni, s a helytörténeti eseményeket és folyamatokat annak alapján értékelni, megfelelnek-e ezen munkamegosztás tényének, elősegítik-e, hogy a város megfeleljen a feladatoknak. Ha a munkamegosztás, a speciálisan városi történelmi szerep tényét elfogadjuk, el kell fogadnunk, hiszen egészen világos, hogy ennek egyik, ha nem az egyetlen, legfontosabb eleme a művelődés koncentrálása, a tágabb környék iskolai igényeinek kielégítése. Eltekintve attól, hogy amíg létezett Sopron megye, könnyebben volt értelmezhető a „tágabb környék” fogalma is, mégis megállapíthatjuk, hogy az „iskolaváros” Sopron, az általunk most vizsgált és bemutatandó korszak elején jobban ki tudta szolgálni az akkor sokkal nagyobb „tágabb környék” az iskolai ellátás terén, mint napjainkban az azóta erősen megcsönkült ellátandó területet. (Megcsönkította először Trianon a megye felének elrablásával, másodszor az élet, a fejlődés más [192](#)iskolaközpontok kiépülésével és másfajta vonzáskörzetek érvényesülésével.) Hozzá kell még fűzni, hogy mindez a kor általános színvonalán, a kor magyarországi követelményeinek, szükségleteinek megfelelően történt és történik, – illetve így értékelendő.

Eszmefuttatásunknak, értékelésünknek legfontosabb eleme, szempontja kell legyen az imént említett általános színvonal és korszerűség, vagy társadalmi szükséglet. Hiszen máskülönben, ezen szempontok érvényesítése nélkül, hogyan ítélnénk meg a város iskoláit, a városvezetés iskolapolitikáját, hogyan határoznánk meg, kielégítő volt-e mindaz, amit az iskolák, az oktatás terén a korban látunk, s azt, volt-e e téren fejlődés. A társadalom élete és a mindenkori gazdaság, a termelő, az értéktérítő munka, koronként más-más, mégpedig nagyságrendjében is és szerkezetében is más képzettséget kíván meg a társadalom egyedeitől és ennek megteremtéséhez, előállításához másfajta iskolákat, számban is több vagy kevesebb oktatási intézményt és ezekben más módszerű és tartalmú oktatást. Ez utóbbit a társadalom azoktól várja, akikre a korszak érvényes munkamegosztása a feladatot kiróta, azaz korszakunkban elsősorban az államtól majd a különféle iskolafenntartóktól, pl. esetünkben Sopron várostól, annak mindenkori tanácsától.

Városunkban az egyes korokban működött iskolák súlyát, értékét, a városi társadalom és a városvezetés oktatáshoz való viszonyát tehát csak az alapján ítélnénk meg – ha egyáltalán megítélhetjük –, hogy az iskolák tudták-e adni azt a művelődési tartalmat, amit a kor gazdasági-társadalmi élete szükségelt, annak a körnek tudták-e adni, amely körnek a társadalmi munkamegosztásban és hierarchiában éppen arra a műveltségre volt szüksége – és csúnya mai szóval: jogosítványa –, valamint, hogy ezekben a dolgokban a város oktatási rendszere mekkora földrajzi területet tudott kiszolgálni, s a városban sokak által, többnyire a város által fenntartott oktatási intézmények biztosítottak-e Sopronnak nagyobb körben is kulturális központ szerepet. A dolognak egyik fele, nevezetesen az, hogy az iskolai oktatás tartalma tudja-e követni a történelmileg változó általános és speciális művelődési igényeket, prózaibban megfogalmazva, a termelő munka képzettségi igényeit, nos ez a fele elsősorban pedagógiai kérdés, és teljesülése koronként az iskolákban működött pedagógusok fölkészültségén, látókörén és koruk pedagógiai nézeteinek befogadásán múlhatott. Az iskolafenntartók, mondjuk: éppen a város, arról felelnek a történelem előtt, hogy fölkészített intézményekben és megfelelő társadalmi körnek tudták-e biztosítani a koronként új és újabb ismeretek megtanulásának lehetőségét. Tudatos volt-e a városi tanács és a többi iskolafenntartó a város egész iskolarendszerének fenntartásában és a korszerűségnek megfelelő fejlesztésében, változtatásában.

Ez Sopron várostól is számon kérhető, hiszen a XVII. században a városi tanácsok stratégiai kérdésként igen céltudatos egyház- és iskolapolitikát folytattak, az iskolák szuverén uraként igyekeztek azoknak nemcsak szervezetét és fenntartási-működési körülményeit a legapróbb részletekig meghatározni, hanem még a tanítás tartalmát és mikéntjét is szoros felügyeletük alatt tartani. Ha most azt vitatnánk, mennyiben egyezik ez a gyakorlat az oktatási szabadság mostanában sokat emlegetett és a polgári társadalom alapismérveként citált fogalmával, próbáljunk inkább a XVII–XVIII. századi soproni iskolák több feldolgozásból megismerhető színvonalára gondolni.³⁽¹⁶⁰⁾

1932. Az államilag szervezett és ellenőrzött magyarországi közoktatás nyitányát jelentő Ratio Educationis, Mária Terézia tanügyi rendelete 1777-ben amellelt, hogy a közoktatást valóban állami ügyé tette, valamennyi iskolát állami ellenőrzés alá vonta, tartalmi követelményeket is állított az oktatási intézmények elé. Kötelezte a városokat a négyosztályos normál iskolák fenntartására, s az iskolai tanmenetekbe is beleszólva a középiskolákban általánosan szorgalmazta egyrészt az oktatás színvonalának javítását, másrészt a valós élet szabta követelményeknek jobban megfelelő műveltség, főként a reáliák iskolai oktatását.

A brennbergbányai elemi iskola, 1927.

Sopron város már 1777-ben fölállította saját normál iskoláját a Fegyvertár utcában. Ezen iskola mellett működött a városi rajziskola, mely mintegy száz évig a soproni ipari szakoktatás fontos intézménye volt. (Tulajdonképpen a rajziskola volt a háromosztályos normál iskola negyedik osztálya.) A városi tanács az iskola fölállítása után is folyamatosan figyelte annak munkáját és fontos határozatokkal, intézkedésekkel szabályozta működését. 1781-ben pl. eltörölte a normál iskola tandíját, majd kötelezte a város összes iparos és kereskedő tanoncát a rajziskola látogatására. Ugyanekkor, 1792-ben az elemi iskolai és normál iskolai tanítókat kötelezte a magyar nyelv megtanulására. Érdekes bizonyítéka a városi tanács gondoskodásának, hogy a normál [194](#)iskola tandíjának eltörlésével együtt az iskola tanítóinak fizetését az addigi fizetéshez mérten közel megkétszerezte.[4\(161\)](#)

A gyakorlati élethez jobban igazodó tananyag és tanítási módszerek törvény szabta követelményével találkozott a soproni iskolák kiváló tanárainak pedagógiai törekvése. Ezekben az években figyelhetjük meg az ún. reál tárgyak valamint az anyanyelv – magyar és német nyelv – oktatásának előretörését a gimnáziumokban és ugyancsak ezekben az években tértek át az evangélikus gimnáziumban, előbb a felső osztályokban, majd a századfordulótól a grammatikai osztályokban is, az osztálytanítói oktatási módszerről a szaktárgyi-szaktanári rendszerre.[5\(162\)](#)

Az iskolai tananyag és tanítás modernizálása azonban jó esetben soha meg nem álló folyamat, hiszen a követelményeket fölállító élet is folyton változik. Vannak, voltak ennek a folyamatnak fontosabb szakaszai, csomópontjai, amelyekben a két változó egyaránt gyorsan fejlődött és végül az iskolának sikerült a megváltozott körülményeknek optimálisan megfelelnie. Ilyen volt a magyarországi – és soproni –

közoktatás történetében a XIX. század első fele. A felvilágosodás eszméi még hatottak, meg 1815 után is hatottak a társadalomban, s ezt követte a reformkor – és a romantika – nemzeti felbuzdulása. A természettudományoknak az elmúlt században megindult gyors fejlődése egyáltalán nem lassult, új és új ismereteket, reménybeli közismereteket termelt és az ipari forradalom eredményei sem maradhattak ismeretlenek Európának ezen a felén. A háborús évek gazdasági föllendülése, majd meg a gazdasági válság a termelő és a kereskedelmi szférában támasztottak az egyes néposztályok elé új és új követelményeket. A sokféle hatás és követelmény summázata, hogy Magyarországon a tőkés gazdaság és a polgári nemzet születésének kora ez és ennek a fél évszázadnak feladata a fejlett polgári közoktatás megteremtése ennek megfelelően.

Ismereteink szerint az általánosan kötelező és valóban fungáló elemi népoktatás és a magasabb studiumokra jobban előkészítő gimnázium mellett új iskolatípusok elterjedése és virágzása e pedagógiai folyamat legszükségesebb és legjellemzőbb eleme. Ezek: a gyakorlati életre kiválóan felkészítő polgári- és reáliskolák, valamint az általános népoktatás alapját jelentő néptanítóképzés. S ahogyan a nemzettévalás és a kapitalista gazdálkodás uralomra jutása is legalább fél évszázados folyamat, az új iskolák megjelenését és sikerét sem várhatjuk rövidebb időtől.

A polgári iskoláról először Bredetzky Sámuel kiváló tanár (1772–1812) életrajza tudósít, aki az evangélikus egyházközség fennhatósága alatt alapított polgári- és munkaiskolát a XIX. század elején, amely iskolában 150 diákot tanított.⁶⁽¹⁶³⁾ Valójában azonban polgári iskolákról majd csak a század vége felé a dualizmus éveiben beszélünk, ekkor szabályozta ugyanis törvény ennek az iskolatípusnak létét és működését. Ezen iskolatípus elterjedésének és virágzásának további eseményei: 1882: a Szent Orsolya rend polgári leányiskolájának alapítása, 1896: az irgalmasok (szürkek) polgári leányiskolája, 1904: állami fiú polgári iskola, 1918: állami leány polgári iskola.

A magasabb szintű reáliskola szükséglete korábban és sürgetőbben merült föl a város oktatási rendszerében és több iskolafenntartó is foglalkozott a kérdés megoldásával.

¹⁹⁵Az evangélikus konvent már 1834-ben foglalkozott a reáliskola tervével és 1836-ban meg is indította kiegészítő reáltanfolyamát a líceumban. (Később az Eggenberg-házban működött.) A konvent és az evangélikus iskolák tanári kara nem lehetett elégedett az általuk elérhető eredménnyel, mert 1843-ban felszólították a város tanácsát községi reáliskola létesítésére. Addig is azonban, amíg ez a valóban véglegesnek tűnő megoldás napirendre kerülhetett, az evangélikus reáltanfolyam nem sokáig maradt magára, mert 1850-ben – az Entwurf hatására⁷⁽¹⁶⁴⁾ a katolikus konvent alreáliskolát szervezett. 1853-ban az evangélikusok is reáliskolává fejlesztették tanfolyamukat. 1861-ben született meg az a városi tanácshatározat, mely kimondta, hogy gróf Széchenyi István emlékére a nevét viselő községi főreáltanodát alapítanak. A tervezett iskola 1868-ban vált valósággá a már tíz éve létező Templom utcai épületben, s az 1875. évi államosítás óta állami iskolaként működik – a mai Széchenyi István Gimnázium. A végső sikerig, a két felekezeti reáliskola egyesüléséig, illetve megszűnéséig ezek az iskolák évfolyamonként kereken száz növendéket oktattak. Mint ismeretes a reáliskolákban folyt gimnáziumi szintű oktatás tartalma annyiban különbözött a gimnáziumi tananyagtól, hogy a latin–görög, általában a klasszikus tudományok helyett főleg modern nyelveket, reáltárgyakat és készségi tárgyakat (rajz) oktattak igen magas színvonalon.⁸⁽¹⁶⁵⁾

A tanítóképzés ügyének rendezése régi adóssága volt a magyar közoktatási igazgatásnak és törvénykezőnek, véglegesen csak az Eötvös-féle népiskolai törvény rendezte.⁹⁽¹⁶⁶⁾ Pedig az iskolafenntartók már századokkal korábban fölismerték a népiskolai oktatók szakmai képzésében való érdekeltységüket és több-kevesebb következetességgel a gimnáziumok – esetenként a papneveldek –

keretében tanfolyam formájában foglalkoztak a néptanítók képzésével is, vagy a korábbi időkben a gimnáziumi professzorok mellett működött öregdiák segédek válhattak néptanítókká.

A soproni evangélikus gimnázium keretében 1829-től létezett külön háromévfolyamú tanítóképző tanfolyam, mely 1854-től Pálffy József vezetésével külön iskolaként működött. Majd Pálffy, Kolbenheyer Mór lelkész és Király József Pál tanár buzgólkodása eredményeként 1858-ban fölépülhetett a dunántúli evangélikus egyházkerület soproni tanítóképző intézete. A katolikus konvent 1856-tól 1884-ig tartott fenn tanítóképzőt. Az orsolyiták tanítónőképzője 1864-től, az irgalmasoké 1899-től működött.¹⁰⁽¹⁶⁷⁾

1875-től 1879-ig az ev. líceum mellett létezett gyermekkertész tanfolyam, s a középiskolai színvonalú óvónőképzést az irgalmasok vezették be 1900-ban.

Természetesen hozzátartozna a korszak képéhez még a különféle szakiskolák sora is, azonban a megkésett magyarországi fejlődés eredményeként Sopronban ez csak a következő korszak jellemzője lehet. De a fenti két iskolatípussal a polgári iskolai oktatás két legfontosabb intézménye már viszonylag korán megjelent Sopronban. A sok és különféle középfokú iskola és elsősorban a pedagógiai középiskolák léte a városi és megyei értelmiség számára azt is jelentette, hogy mostantól Sopron város, mai kifejezéssel: pedagógiai műhelyeknek ad otthont, hogy a város és a megye pedagógus társadalma szakmai és érdekvédelmi szerveződéséhez helyben van a szervező munkára ¹⁹⁶alkalmas szakmai elit. A XIX. század második felétől sorra alakulnak a megyei tanítóegyesületek, jelennek meg a hosszabb-rövidebb életű pedagógiai szaklapok. Ezek ismertetése azonban már nem feladata a jelen dolgozatnak.

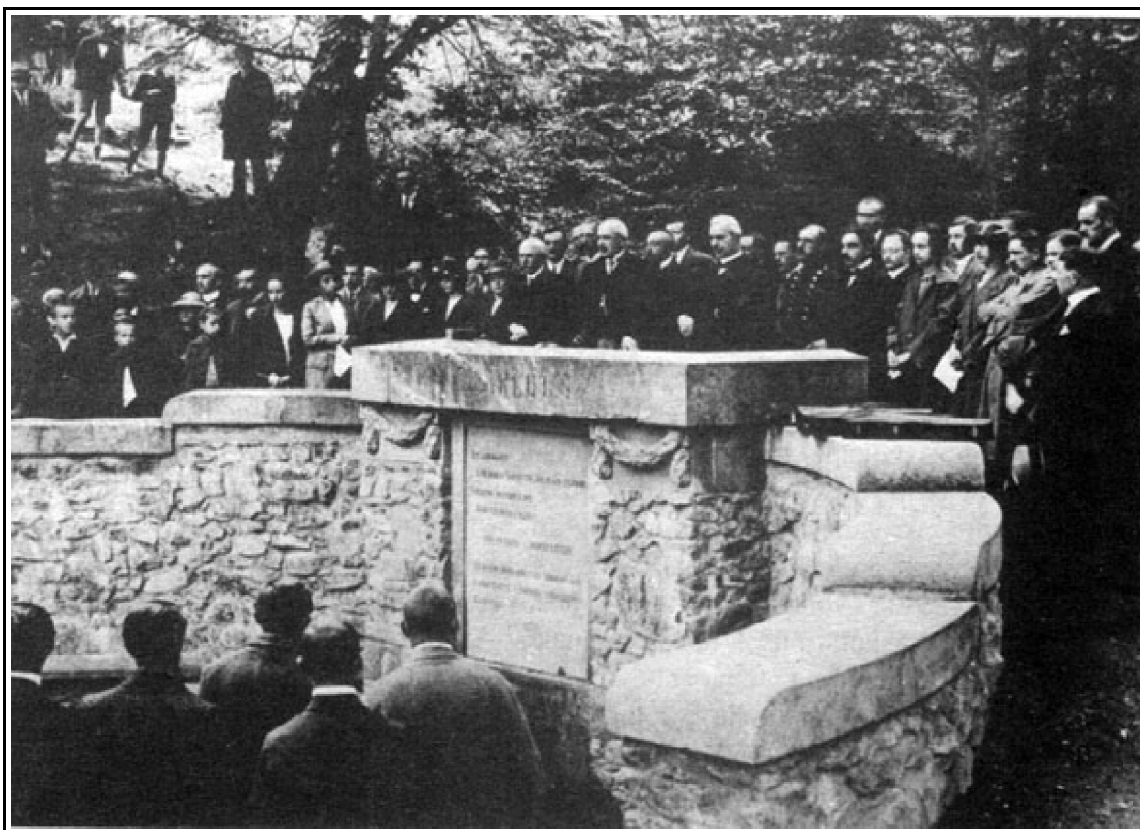
A soproni közoktatás történetének következő korszaka 1868-cal fog kezdődni, a már említett Eötvös József-féle népiskolai törvénnyel, amelynek hatályától joggal várhatjuk az egységes nemzeti oktatási szerkezetet. Az eddig áttekintett korban is érvényesülnie kellett azonban a nemzeti szellemnek, függetlenül attól, hogy az oktatási intézmények munkáját alapvetően osztrák, összbirodalmi törvények és elvek szabályozták. De a reformkor szelleme és az akkor hozott magyar törvények megkívánták és elősegítették a magyar karakterű, mondjuk ki: a magyar nyelvű oktatás megjelenését még Sopron városában is. E téma megpendítésekor szükséges megjegyezni, hogy Sopron népoktatásának nyelve egészen 1945-ig szolgálisan megfelelt a lakosság nemzetiségi összetételének: vagyis a lakosság anyanyelvén oktattak az alapfokú iskolákban. A középiskolákban, amelyeknek tanulói nagyobb részt magyar községekből származtak, nyilvánvalóan nem sértett semmiféle nemzetiségi érdeket a reformkori nemzeti szellem és a mindenkori politikai helyzet érvényesülése az oktatás nyelvén, feltéve, ha az oktatási nyelv megválasztása nem parancsra, hanem esetleg csak ajánlásra történt. A tanítás nyelvének változásaira idézzük a katolikus (jezsuita majd ferences majd bencés) gimnázium esetét. Ebben az iskolában a tanítás nyelve 1777-ig kizárólag a latin volt, majd 1777-től a latin és a német. A gimnázium 1792-ben állítja föl magyar tanszékét a magyar nyelv oktatására és 1806-tól már három nyelven oktatnak (latin, magyar, német). 1840–44 között az oktatás nyelve a latin és a magyar, 1844-től 1850-ig csak a magyar, 1850-től 1861-ig csak a német, 1861-től 1867-ig a magyar és a német 1867-től a bencés gimnázium oktatási nyelve a magyar, de az első osztályban kiegészítő nyelvként még sokáig alkalmazták a németet, hiszen a tanulók egy része német nyelvű soproni iskolákból érkezett.¹¹⁽¹⁶⁸⁾

Közel azonos változások voltak az evangélikus gimnázium tanítási nyelvén is azzal a különbséggel, hogy 1849-ben az önkényuralom nem elégedett meg a német tanítási nyelv bevezetésével, hanem felfüggesztette a gimnázium működését. Ha azonban a két gimnázium – és a többi soproni középiskola – nyelvoktatásának színvonalát értékeljük, megállapíthatjuk, hogy iskoláinkban a XIX. században, de később is, kitűnő

szakembereket neveltek mind a magyar, mind a német kultúra számára.

3. Az 1868. december 5-én megalkotott első általános oktatási törvény az ún. népiskolai törvény hatását elsősorban a címében szereplő népoktatás területén kell vizsgálnunk. A törvény hatálya a népiskolákra terjedt ki, a 8. §. szerint ezek: „az elemi és felsőbb népiskolák, a polgári iskolák és a tanítóképezdek.” A törvény a polgári állam természetének megfelelően állami felügyelet alá vonta az egész népoktatást, ugyanakkor az iskolák működtetése dolgában a teljes szabadság elvét érvényesítette. A 10. §. szerint: „Népoktatási nyilvános tanintézeteket a törvény által megszabott módon állíthatnak és fenntarthatnak a hazában létező hitfelekezetek, társulatok és egyesek, községek és az állam.” Ugyanakkor a törvény és gyakorlat ismerte a magániskola – azaz nem nyilvános iskola – fogalmát is. Iskolakötelezettséget írt elő a gyermekek 6–12 éves korára, a hat osztályos elemi után másutt tovább nem tanulók számára az ismétlődő iskolában 15 éves korig.

197 Az oktatásnak, az általános népoktatásnak e törvény által megcélzott állapota a magyar gazdaság és társadalom akkori körülményei között sehol sem volt egyértelműen elérhető, de országosan hatalmas fejlődés volt a népoktatásban és a fejlettebb vidékeken, így Sopronban és Sopron megyében is az elért eredmény is igen tiszteletreméltó. Sopron városban több iskola is létesült – és épült – a korszakban, többféle fenntartó kezén (egyházközségek, vállalat, város és az állam), amely iskolákban ugyan a mai fogalmaink szerint az oktatás elég sanyarú körülmények között folyt. 1886-ban a város 13 elemi iskolájában 64 tanteremben 68 tanító 2771 gyermeket tanított (6-tól 12 éves korig). Egy tanteremre 48, egy tanítóra 40 gyermek jutott. Ugyancsak a mai fogalmaink szerint igen magas volt az iskolai mulasztások száma: egy beiratkozott tanulóra évi 17,4 nap. Ez a népoktatás és ilyen körülmények között hozta az országosan legjobb eredményt az analfabétizmus felszámolásában és általában a lakosság iskolázottságában. Nem csoda, hiszen a fenti számokkal jellemzett oktatási körülmény is a legjobb volt az országban.

Búcsúzás a Deák-kútnál, 1935 körül.

A népiskolákban valóban a nép gyermekei tanultak, erről az iskolai évkönyvek kimutatásai is tanúskodnak. A törvény gondoskodott a szegénysorsú gyermekek tanulásának támogatásáról is. Miután 1887-ben az evangélikus konvent az addig kis körben fennállt csekély tandíjat is eltörölte, Sopron város elemi szintű népoktatása teljes egészében ingyenes lett.

Az oktatási törvény a tanítás nyelvéről aképp intézkedett, hogy a népiskolákban a tanítás mindenütt a gyerekek anyanyelvén folyik. A nem magyar tannyelvű elemi [198](#)iskolákban nem, csak a felsőbb népiskolákban kellett tantárgyként, idegen nyelvként a magyar nyelvet tanítani. Ugyancsak 1886-ban Sopron 13 elemi iskolája közül kettő-kettőben a német, illetve a magyar volt a tanítás nyelve, kilenc iskola vegyes tannyelvű volt.^{[12\(169\)](#)} Mint már említettük, ez az elv érvényesült, a város etnikai összetételének változásával annak megfelelő arányszámokkal, egészen századunk közepéig.

A dualizmus éveiben a Sopron városban is megélénkült és fejlődő gazdasági élet szükségelte a képzettebb munkaerőt, amit általánosságban a polgári iskolák már említett rendszere szolgált, továbbá a szakirányú középiskolák és a kötelező szakmunkásképzés. A már idejétmúlt rajziskola után 1884-ben létesült a város tanonciskolája^{[13\(170\)](#)} a reáliskola épületében, majd 1898-tól a Fővényvermi laktanyaépületben működött. Évente 600 tanoncot tanított 50 szakmában. Ugyanebben az évben létesült a kereskedelmi középiskola és szakmunkásképző is. 1902-től ugyanebben az iskolában működött a női kereskedelmi iskola is. Az ipariskola 1912-ben kapott leány iskolatársat.

Mint látjuk – és láttuk a polgári iskoláknál és a tanítóképzőknél is: egy-egy iskolatípus soproni bevezetését

hamarosan követte annak nőoktatással foglalkozó párja is. A nőoktatás kiválóan jó helyzetben volt Sopronban ettől függetlenül is, köszönhetően a városban tevékenykedő két női rendnek. Az 1747 óta városunkban működött orsolyita rend és az 1836-ban letelepedett Isteni Megváltó leányai rend (irgalmasok vagy szürkék), korszakunkban, a dualizmus éveiben valóságos iskolaerődöket építettek ki, hatalmas és a kor színvonalához mérten igen jól felszerelt épületeikben több iskolát is szerveztek. Az orsolyitáknál az elemi és ismétlő iskolák mellett 1864-től tanítóképző, 1882-től polgári leányiskola, 1907-től (magán jelleggel) majd 1923-tól nyilvánosan leánygimnázium, 1923-tól nőipariskola, 1941-től mezőgazdasági szakiskola működött. A szürkéknél elemi iskola, polgári (1896), tanítónőképző (1899), óvónőképző (1900), felsőkereskedelmi (1922) és nőipariskola (1923) volt az újabb iskolatípusok bevezetésének sorrendje.

Városunk nőtársadalma tehát el volt látva iskolákkal, pedig még a tiszti leánynevelőben indított háromféle iskolai oktatást és a községi majd állami felsőbb leányiskolát (gimnázium) nem is említettük.¹⁴⁽¹⁷¹⁾ Egészen különleges iskola volt a siketnémák államilag segélyezett megyei és városi közös fenntartású és messze földön ismert intézete.

A fentebb ismertetett iskolák fenntartójuk támogatásából, állami segélyből és tandíjból tartották fenn magukat. Az elemi iskolák kivételével különféle mértékű tandíj minden iskolában rendszeresítve volt. De rendszeresítették a különféle tandíjfizetési kedvezményeket is – szociális helyzet és tanulmányi eredmény alapján –, a 20%-os kedvezménytől egészen a teljes tandíjmentességig.¹⁵⁽¹⁷²⁾ A Széchenyi gimnáziumban 1941-ben az évi 100 P tandíj teljes egészét a tanulók 58%-a fizette, míg teljes tandíjmentességet a tanulók 7,4%-a élvezett. A szürkék tanítóképzőjében 1937-ben ugyanekkora volt az éves tandíj, s azt 42 tanuló fizette, tandíjmentes volt 62 tanuló. A ¹⁹⁹polgári fiúiskolában 1937-ben 40 P volt az éves tandíj, amit a tanulók 47%-a fizetett, míg 2% volt teljesen tandíjmentes.¹⁶⁽¹⁷³⁾

Láthatjuk: a tandíjkedvezmények nem rendítették meg iskoláink gazdálkodását, nem is rendíthették meg, az iskolák ellátási színvonalát valahogy fenn kellett tartani. Néhány iskolában, ha tekintélyesebb volt is a tandíjcsökkentés mértéke vagy egyáltalán csekélyebb volt a kivetett tandíj, az összképet az idézett három iskola tandíjfizetési rendszere jól szemlélteti: azaz a fogyasztó, az iskolába törekvő néposztályok oldalán a kedvezmény alig érezhető. Ugyanakkor azonban, különösen a jelentősebb történelmi múlttal rendelkező fontosabb középiskolákban, főként az evangélikus líceumban, majd a tanítóképzőben és a bencés gimnáziumban az alapítványok és ösztöndíjak tekintélyes tökéjének kamatait tudták az arra érdemes diákok tanulmányainak – és egyetemi továbbtanulásának – támogatására fordítani.

De itt egy kicsit már előre szaladtunk. A dualista kor oktatási képének fölvezetésénél legalább meg kell említenünk a magániskolákat, mert létezésük általában speciális társadalmi igényeket elégített ki és ezáltal vált teljessé a város oktatási rendszere. Hammerl Lajos 1966-ban megjelent feldolgozásában tizenhárom XIX. századi soproni magániskolát sorol föl, s általában egyidőben 3–5 magániskola tevékenykedett városunkban. A közvélemény előtt is ismert ezek közül a két legtekintélyesebb, az 1853 és 1918 között működött Lähne intézet és Csöndes Ferenc magániskolája 1867–93-ból.¹⁷⁽¹⁷⁴⁾

Ugyancsak gazdagítja a képet, hogy a századvégen a tiszti leánynevelő intézet mellett valódi katonaiskola is megjelent a városban, a honvéd főreáliskola állami fenntartásban. A kétségkívül tekintélyes iskola történelmi jelentőségét mi magunk azonban főként abban látjuk, hogy majd 1918/19-ben jól megépített épületei otthont fognak adni a Selmecbányáról menekülő főiskolának – jöllehet maga a katonai iskola még ezután is működött az akkor még félig kész Károly laktanyában.¹⁸⁽¹⁷⁵⁾

A soproni oktatástörténet XIX. századi, kitüntetetten a dualizmus kori történetéről összefogottan azt kell

megállapítanunk, hogy az kitűnően beleillik a város általános akkori fejlődéséről kialakított képünkbe. Nevezetesen azt, hogy a XIX. század utolsó harmadának hatalmas gazdasági fejlődése gazdasági téren, kifejezetten az iparosodás terén nem jellemző Sopronra, inkább az, hogy a kétségtelenül megvolt fejlődés lassúbb és kisebb volt nálunk, mint más városokban, mondjuk mint az összes dunántúli városban. A gazdasági, pénzügyi fejlődés azonban jelen volt a városban, de annak energiái más területek fejlesztésében, a városi intézmények kiépítésében, általában az urbanizációban s mai közismert kifejezéssel az ún. infrastruktúra kiépülésében és fejlődésében hasznosultak. Az egyenlőtlen fejlődés majd mindenütt érvényes törvényének ez a különleges megjelenése azt eredményezte, hogy az ipari stb. termelés az ország egészéhez és más fejlődő városokhoz képest alig-alig növekedett, ehelyett olyan kiterjedt és fejlett infrastruktúra épült ki, olyan működő intézményrendszer létesült annak csaknem minden műfajában, amely a valóban elég jelentéktelen ipar és gazdaság többszörösét is ki tudta volna szolgálni. Lehet, hogy ez a kép éppen 200képszerűség kedvéért kicsit túlzott, de az tény, hogy a soproni kultúra és oktatási rendszer dualizmus kori történetében olyan hatalmas fejlődést tudunk kimutatni, amit a gazdasági fejlődés üteme meg sem közelít. A dualista kor soproni oktatásától valójában csak a népoktatás elterjesztésének sikerét akartuk számon kérni, de a sokféle középfokú iskola és szakiskola megjelenését és virágzását látva, az iskolai évkönyvekből ezen intézmények fölszereltségét megismerve és nevelési munkájuk eredményeit sok más forrás és helytörténeti esemény ismerete alapján többé-kevésbé reálisan értékelve, ezt a megjegyzést is mindenképpen meg kellett tennünk.

4. A két világháború közötti Sopron oktatási helyzetének képét legjellemzőbben az változtatta, hogy megerősödött a városban a felsőoktatás jelenléte. Korábban az evangélikus líceumban a teológiai oktatás – papképzés – jelentette városunkban az oktatás felső szintjét. Tárgyalt korszakunkban ez az intézmény az Erzsébet Tudományegyetem evangélikus teológiai karaként rangot, majd 1930-ban a Deák tér végén új, külön épületet is kapott. A másik felsőfokú intézmény a háború után hozzánk menekített selmecbányai főiskola bányászati, kohászati és erdőmérnöki karral. Mindkét, s különösen ezen utóbbi intézmény soproni története és jelentősége ismert, nem a jelen tanulmányban kell azt ismertetnünk.

További világosan fölismerhető jellemzője a korszak soproni oktatásának az iskolaépítések magas száma. Míg az ötven évig tartott dualista korszakban Sopronban 17 oktatási célra használt új épületet emeltek, az alig több mint fele időt átfogó jelen korszakban kerekén egytucatot. Ezek az építkezések nem a város oktatási rendszerében megjelenő új intézmények elhelyezését szolgálták, hiszen két új elemi iskola szervezése mellett – mindkettő új épületben – csak a szőlészeti szakiskola jelentkezett ekkor új intézményként s az sem új épületben. Az építkezések indoka és eredménye a meglévő oktatási intézmények jobb és korszerűbb elhelyezése, kiszolgálása.

Sopron város vezetői a korszak legtöbb sorsdöntő várospolitikai kérdését a lehetőségekhez képest kitűnően oldották meg. A közigazgatási területének kerekén felét elvesztett csonka megye székvárosának nem egyetlen vesztesége volt ez a presztízsveszteség. A történelmi vármegyének Sopron nemcsak közigazgatási központja volt, hanem gazdasági, társadalmi és kulturális, nota bene: oktatási központja is. Az ellátandó terület felére csökkenése csökkentette ezen funkciók súlyát, gyakorlásuk lehetőségét is. Ezt a helyzetet súlyosbította, hogy megváltozott, az élet minden területén megváltozott a kulturális és egyéb tájékozódás iránya és lehetősége. Sopron most valóban határváros lett, mert az államhatár, ráadásul az új, nem kívánt helyen meghúzott államhatár a történelemben most kezdett először valódi, elválasztó határként funkcionálni. Ugyan nem célunk a politikatörténet taglalása, itt meg kell jegyezni, hogy egészen világossá és súlyossá ez a dolog 1938-ban vált.

Egyszóval a minden szempontból új körülmények között Sopron városnak új létezési, fejlődési feltételeket

Szellemben azt, hogy – a népszavazás tudati és erkölcsi eredményeivel is felvértezve – a város kultúrája, az oktatási intézmények a korszak végén 201 eredményesen verték vissza a német fasizmus, a Volksbund támadását. ²⁰⁽¹⁷⁶⁾ Anyagiakban pedig azt, hogy a város szinte minden oktatási intézményének ellátottsága, épületállománya olyan értékes, mondhatni bőséges lett a korszak végére, hogy azok a második világháború után, az épületek katonai igénybevétele majd közel 50%-os háborús rongáltsága ellenére már az 1945/46-os tanévben megfeleltek szakmai feladatuknak. 1945 őszén 9 elemi (általános) iskolában, 4 polgári iskolában, 8 szakiskolában, 5 gimnáziumban és 2 egyetemen indult meg a munka – sanyarú körülmények között, de megindult. ²¹⁽¹⁷⁷⁾

A két világháború közötti fejlődés tehát új intézményeket alig hozott létre, csak javította a meglévő intézmények feltételeit, mint mondtuk anyagi és szellemi-pedagógiai értelemben egyaránt. Ez utóbbi dicsérrel azonban csínján kell bánnunk, mert ez a fejlődés e téren éppen a leglényegesebbet, a legszükségesebbet nem alkotta meg. Nem hozta létre a nyolcosztályos népiskolát, az általános iskolát, holott az élet és ezt felismerve a pedagógus szakma ezt már a korszak elején sürgette.²²⁽¹⁷⁸⁾ Ez azonban nem soproni bűn, ez a közoktatás állami irányítóinak bűne volt.

Visszatérve a háború utáni helyzetre: azokban az években nemcsak a város és oktatási intézményei voltak lerongyolódva, hanem a társadalom is, esetünkben a [202](#)pedagógusok és a diákok. A diákok anyagi helyzetének megoldását és távolabbi célként az új értelmiségi réteg mielőbbi kinevelését célozta a népi indíttatású népi kollégiumi mozgalom, városunkban is kitűnő eredménnyel. Sopronban néhány tanévig négy népi kollégium működött.[23\(179\)](#)

A második világháború óta 51, az iskolák államosításától 48 év telt el az általános és középfokú oktatás terén, viszonylag kevés változással, főleg kevés új intézménnyel és oktatási épülettel. A ténylegesen új nyereségnek elkönnyelhető új oktatási intézmények és épületek létrejöttét indokolja a város népességszámának gyarapodása ebben a fél évszázadban, a meg nem épített iskolaépületek elmaradását pedig talán az is magyarázza, hogy Sopron város nagyságához mérten eddig is bőségesen el volt látva ezekkel a középületekkel.

Hogy azután mindaz, amit 1948 óta az állam és a város Sopron város oktatási intézményeiben és rendszerében létre hozott, fejlesztett és működtetett elégséges-e és mihez képest elégséges, annak megítélésére nem vállalkozhatunk. Hogy a mai soproni iskolák összessége tökéletesen ki tudja-e elégíteni a város társadalmának művelődési és képzési igényeit, nem tudhatjuk. Annak meglátására és megfogalmazására nem elégséges a leíró történelmi módszer.[24\(180\)](#)

5. Megpróbálunk néhány fontos dolgot meghatározni: Először: A városi társadalom, az iskolafenntartók gondosságát talán jól jelzi az általuk megvalósított építkezések koronkénti eloszlása.[25\(181\)](#)

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Környei Attila: Adatok és gondolatok a soproni iskolai oktatás XIX. és XX. századi állapotáról / Változások a soproni iskolai oktatás céljára szolgált épületállományban a XIX–XX. században

Változások a soproni iskolai oktatás céljára szolgált épületállományban a XIX–XX. században

	1800–1850	1850–1867	1867–1918	1918–1945	1945–1995	összesen
	50 év	17 év	51 év	27 év	50 év	
új építés	3	6	17	12	6	44
maradandó						
foglalás	1	2	5	4	7	19
vesztés	–	–	2	1	11	14
tényleges	4	8	20	15		49
változás						
jelentős	–	1	7	2	7	17
bővítés						

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Környei Attila: Adatok és gondolatok a soproni iskolai oktatás XIX. és XX. századi állapotáról / I. Heimler Károly összefoglalása a soproni iskolákról, 1935.

december 31-i állapot.

203I. Heimler Károly összefoglalása a soproni iskolákról, 1935. december 31-i állapot.

Tanintézet neve	Iskolafenntartó	Alapítási év	Tanulók létszáma 1934–35-ben	
I. Főiskola, egyetem				
M. Kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtud. Egy. Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kara	M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Min.	1735	I. félév 156 II. félév 154	312ta
Erzsébet Tud. Egy. Evang. Hittud. Kara	M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Min.	1923	117	8
II. Közép- és középfokú iskolák				
Ág. Hitv. Evang. Reálgimnázium (Líceum)	Dunántúli Ág. Hitv. Ev. Egyházkerület	1557	292	
Ág. Hitv. Evang. Tanítóképző	Dunántúli Ág. Hitv. Ev. Egyh. k.	1858	141	
Állami Polgári Fiúiskola	M. Kir. Államkincstár	1904	392	
Állami Polgári Leányiskola	M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium	1918	210	
Állami Széchenyi István Reálgimnázium	Magyar Állam	1850	415	
Isteni Megváltó Leányainak Női Felsőkereskedelmi Iskolája	Isteni Megváltó Leányainak Rendje	1922	49	
Isteni Megváltó Leányainak Polgári Iskolája	Isteni Megváltó Leányainak Rendje	1896	148	
Isteni Megváltó Leányainak Tanítónőképző Intézete	Isteni Megváltó Leányainak Rendje	1899	158	
M. Kir. Áll. Fáy András Fiú Felsőkeresk. Iskola	M. Kir. Államkincstár	1884	89	
M. Kir. Áll. Leánygimnázium	M. Kir. Államkincstár	1871	246	
Orsz. Gyermekvédő Liga Széchenyi István Fiúotthona	Orsz. Gyermekvédő Liga	1931	55	
Róm.-Kath. Kisdédóvónőképző	Isteni Megv. Leány. Rendje	1900	28	
Szt. Benedekrend Szt. Asztrik Gimnáziuma	Pannonhalmi Szt. Benedekr.	1636	376	
Szt. Orsolyarend Leánygimnáziuma	Szt. Orsolyarend	1913	150	

Szt. Orsolyarend Polgári Leányiskolája	Szt. Orsolyarend	1882	216	
Szt. Orsolyarend Tanítóképző Intézete	Szt. Orsolyarend	1864	100	
Zrínyi Ilona M. Kir. Tiszti Leánynevelőintézet	Honvédelmi Minisztérium	1921	108	
III. Szakiskolák				
Ist. Megv. L. Női Ipariskolája	Ist. Megv. Leányainak Rendje	1923	48	
Liszt Ferenc Zeneegyesület Áll. Eng. Zeneiskolája	Sopron Sz. Kir. Thj. Város és a Zeneegyesület	1829	184	
M. Kir. Szőlészeti és Borászati Szakisk.	M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium	1922	21	
Siketnémák S. vármegyei és S. városi Áll. Segélyezett Intézete	M. Kir. Állam, Vármegye és Város	1903	104	
Szt. Orsolyarend Női Ipariskolája	Szt. Orsolyarend	1923	22	
S Keresk. Testület Keresk. Tanoncisk.	Soproni Keresk. Tantestület	1846	47	
Városi Szakirányú Fiú és Leány Iparostanonciskola	Sopron Sz. Kir. Thj. Város	1884	642	
204IV. Elemi iskolák				
Állami Népiskola Sopronkőhidtelep	M. Kir. Kincstár Igazságügyi tárca	1893	130	
Áll. Ált. Továbbképzőiskola Sopronkőhidtelep	M. Kir. Kincstár Igazságügyi tárca	–	11	
Áll. Elemi Népiskola Brennbergbánya	M. Kir. Kincstár, Kultusztárca	1924	330	
Áll. Ált. Továbbképzőiskola Brennbergbánya	M. Kir. Kincstár, Kultusztárca	–	129	
Evang. Népiskolák	Soproni evang. Egyházközség	1557	1097	
Evang. Ált. Továbbképzőiskola (ismétlő)	Soproni evang. Egyházközség	–	349	
Isteni Megváltó Leányainak Gyak. Elemi Iskolája	Isteni Megváltó Leányainak Rendje	1866	167	
Izr. Elemi Iskola	Soproni kong. izr. Hitközség	1867	80	
Izr. Ált. Továbbképzőiskola	Soproni kong. izr. Hitközség	–	11	
Róm. Kath. Elemi Fiúiskola	Róm. Kath. Konvent	1354	866	
Róm. Kath. Ált. Továbbképzőiskola	Róm. Kath. Konvent	–	216	

Soproni Erdei Iskola, Manninger-ház	Sopron Sz. Kir. Thj. Város	1918	36	
Soproni Ev. Tanítóképző Gyak. Népiskolája	Dunántúli Ág. Hitv. Ev. Egyházkerület	1883	46	
Szt. Orsolyarend Elemi Iskolája (külső)	Szt. Orsolyarend	1747	721	
Szt. Orsolyarend Elemi Iskolája (belső)	Szt. Orsolyarend	1813	74	
Szt. Orsolyarend Gyak. Elemi Iskolája	Szt. Orsolyarend	1864	113	
Szt. Orsolyarend Ált. Továbbképzőiskolája	Szt. Orsolyarend	1868	202	
V. Kisdédóvók				
Ág. Hitv. Evang. Kisdédóvóda	Soproni Evang. Egyházközség	1862	157	
Bölcsőde és Kisdédóvó Egyesület Kisdédóvódája	Bölcsőde és Kisdédóvó Egyesület	1887	118	
Brennbergbányai Áll. Óvoda	M. Kir. Kincstár, Kultusztárca	1930	108	
Isteni Megváltó Leányainak Kisdédóvódája	Isteni Megváltó Leányainak Rendje	1878	93	
Népgyermekkert Egyesület Kisdédóvódája	Soproni Népgyermekkert Egyesület (állami és városi támogatással)	1876	100	
I. Községi Kisdédóvóda	Sopron Sz. Kir. Thj. Város	1894	100	
II. Községi Kisdédóvóda	Sopron Sz. Kir. Thj. Város	1901	180	
Róm. Kath. Kisdédóvóda	Róm. Kath. Konvent	1876	137	

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Környei Attila: Adatok és gondolatok a soproni iskolai oktatás XIX. és XX. századi állapotáról / Összesítés:

205 Összesítés:

Főiskolai (egyetemi) hallgatók össz-száma	427
Közép- (középfokú) iskolások	3173
Szakiskolások	1068
Elemisták	4578
Óvodába járók	993
Összes tanulók száma az 1934/35. t. évben	10 239

A számok tükrözik a városi tanács és a többi iskolafenntartó koronkénti gondoskodását, de tükrözik a korszerűsületet is. Távol áll tőlünk, hogy felmentést adjunk a mindenkori városvezetőségnek és az egyházak vezetőinek, vezető testületeinek (volt idő, amikor a kettő azonos volt), mégis meg kell állapítanunk, hogy az oktatási intézmények és épületek gyarapodásának ütemét elsősorban mégsem az határozta meg, hajlandó volt-e a város, az egyház erre áldozni, hanem az: szükség volt-e rá. Ezzel mégis csak kimondtuk: megítélésünk szerint Sopron városban az oktatási ellátottság minden időben nagyjából megfelelt a kor szükségleteinek.

Másodszor: A város központi funkciójának megfelelően a városvezetőség az iskolafenntartók – esetenként maguk is nagyobb földrajzi egység testületei, pl.: dunántúli ev. egyházkerület, bencés rend stb. – nemcsak a város társadalma, de nagyobb koronként változó nagyságú tájegység művelődési, oktatási igényeit elégíthették ki, s tekintélyes értelmiségi nemzedékek itteni nevelésével híveket szereztek a városnak. Ezzel szolgálták a város központi szerepének megvalósítását, erősítették szellemi vonzását és kisugárzását. Tételesen nem foglalkoztunk ugyan a kérdéssel, de le kell jegyeznünk: abban a néhány esetben, amikor a város szűkkeblűen azt mérlegelte, egy-egy intézmény fenntartásában, fejlesztésében mennyi a saját szűkebben vett érdekeltsége, mennyi az esetleges idegen távolabbi érdek, minden esetben elsősorban magának ártott.

Harmadszor: A tárgyalásban elkerültük ezt a témát, de a soproni kultúrtörténet akármilyen vázlatos és felületes ismeretében is bátran kijelenthetjük: az iskolák itteni működésének haszna összehasonlíthatatlanul nagyobb annál, mint hogy ezekben az intézményekben tanulni lehetett, hogy ezek az intézmények szakembereket állítottak elő a városi élet számára. Az oktatási intézmények további áldásos hatásai közül csak azt vegyük figyelembe, hogy koronként változó, de minden időben tekintélyes számú szakembert foglalkoztattak, pedagógusokat, felsőfokú végzettségű kultúreembereket, akiknek léte, iskolai és iskolán kívüli tevékenkedése emelte, sok esetben kifejezetten meghatározta a város kulturális színvonalát és arculatát. És ez tény, tény attól függetlenül, hogy az egyes korokban, a múltban és napjainkban milyen volt és milyen a pedagógiai munka, magának a pedagógusnak hivatalos és társadalmi elismertsége, hogy a tudós professzor kénytelen-e előre köszönni a hadimilliomosnak vagy fordítva. Erről szól a város egész kultúrtörténete.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Környei Attila: Adatok és gondolatok a soproni iskolai oktatás XIX. és XX. századi állapotáról / FÜGGELÉK

206 FÜGGELÉK

Jelentősebb iskolaépítések Sopronban a XIX. században, Trianonig bezárólag:

1813. Halász u. 9.	ev. elemi iskola	építtető: ev. egyházközség
1824. Széchenyi tér 24.	ev. gimnázium	ev. egyházközség
1835. Templom u. 10/A.	ev. elemi iskola	ev. egyházközség
1838. Halász u. 44.	ev. óvoda	ev. egyházközség
1857. Templom u. 26.	városi reáliskola	város
1858. Halász u. 9.	ev. árvaház	ev. egyházközség
1858. Képezde u.	ev. tanítóképző	ev. egyházközség

1863. Orsolya tér. 3.	orsolyita iskolák	Szt. Orsolya-rendház
1864. Brennbergbánya Iskola sor	elemi iskola	bányavállalat
1866. Templom u. 10.	ev. elemi iskola	ev. egyházközség
1867. Paprét	tornacsarnok	S. Torna- és Tüzoltó Egyl.
1869. Pócsi u. 25.	Csöndes-féle iskola	Csöndes Ferenc
1870. Bécsi út	Lähne-féle iskola	Lähne Frigyes
1870. Paprét	tornacsarnok bővítés	STTE
1871. Széchenyi tér 11.	ev. gimn. bővítés	ev. egyházközség
1872. Liszt Ferenc u.	reáliskola bővítés	város
1874. Szent György u. 9.	bencés gimnázium	Pannonhalmi Bencés főapátság
1875. Fegyvertár u. 5.	neol. izr. elemi	neol. izr. egyházközség
1883. Halász u. 38.	városi árvaház	város
1883. Rákóczi u. 8.	tiszti leánynevelő	az intézet
1884. Színház u. 27.	ev. elemi	ev. egyházközség
1884. Orsolya tér 3.	orsolyita iskolák bővítése	orsolyita rend
1886. Táncsics u. 2.	rk. elemi iskola	irgalmas rendház
1886. Deák tér 32.	felsőbb leányiskola	Vallás- és Közoktatási Minisztérium
1886. Jégverem 1.	rk. elemi iskola	rk. konvent
1890. Rákóczi u. 8.	tiszti leánynevelő bővítése	az intézet
1891. Petőfi tér 3.	rk. elemi iskola	rk. konvent
1894. Széchenyi tér 11.	ev. gimn. bővítése	ev. egyházközség
1898. Bajcsy-Zsilinszky u. 4.	honvéd főreáliskola	M. Kir. Honvédenevelő Int.
1900. Ferenczy u. 1.	irgalmasok leányiskolája	irgalmas rendház
1902. Templom u. 23.	neol. izr. elemi isk.	neolog izr. egyházközség
1905. Deák tér 32.	tornaterem a leányisk.	VKM
1905. Bécsi u. 9.	Mária Josephinum Int.	Mária Josephinum Egyesület
1906. Halász u. 25.	városi fiú polgári isk.	város
1907. Cseresznye sor	Széchenyi fiúotthon	Gyermekvédő Liga
1910. Tóth Antal u. 1.	Siketnéma intézet	Sopron megye
1910. Bécsi út	Lähne-intézet bővítése	

Jelentősebb épületfoglalások (vétel, bérlet) és átalakítások oktatási célra:

1830. Templom u. 17.	zeneiskola	Zeneegyesület
1836. Halász u. 46.	óvoda	Óvoda Egyesület

1850. Rákóczi u.	tiszti leánynevelő	Egyesület
1850. Városmajor, Várker. 41.	rk. reáliskola	rk. konvent
1870. Új u. 28.	rk. tanítóképző	rk. konvent
1871. Hátsókapu 2.	felsőbb leányiskola	város
1876. Balfi u. 30.	óvoda	város
1898. Fövényverem 25.	ipariskola	város
1900. Újteleki u. 14.	ev. gyakorló elemi isk.	ev. egyházközség
1917. Brennbergi út 82.	erdei iskola	város
1881. Fő tér 8.	felsőbb leányiskola	város

207 Jelentősebb iskolaépítések Sopronban a két világháború között:

		építtető:
1927. Rákóczi u.	Tiszti leánynevelő int. bővítés	az intézet
1927. Brennbergbánya Soproni út 24.	elemi iskola	Urikány-Zsilvölgyi M Köszénbánya Rt.
1927. Ferenczy u. 5.	irgalmasok óvónőképzője	irgalmas rend
1928. József A. u. 42.	ev. teológiai otthon	ev. egyházkerület
1929. Szent Imre tér	Szent Imre főisk. diákotthon	állam
1930. Deák tér 78.	ev. teológiai kar	VKM
1931. Rozália u. 1,	rk. elemi iskola	rk. konvent
1932. Deák tér 51.	ev. elemi iskola	ev. egyházközség
1934. Hunyadi u. 8.	ev. lic. diákotthon	Líceumi Diákszövetség
1938. Mátyás kir. u. 18.	domonkos diákotthon	domonkos rend
1943. Gesztenye sor 2.	domonkos diákotthon	domonkos rend
1944. Ady Endre u. 5.	főiskolai diákotthon	VKM
1944. Bajcsy-Zs. u. 9.	ev. tanítóképző	ev. egyházkerület

Jelentősebb épületfoglalások és átalakítások oktatási célra:

1922. József Attila u.	honvéd főreáliskola	HM
1927. Fenyő tér 1.	szőlészeti iskola	FM és város
1938. Rákóczy u. 37.	főiskolai diákotthon	Főisk. Ifjúsági Kör
1942. Mátyás kir. u. 5.	erdélyi diákotthon	Főisk. Erdélyi Kör

A soproni iskolai oktatás háborús épületveszteségei a második világháborúban:

1. Múzeum u.
2. József A. u.
3. Templom u. 23.

Tanítóképző
honvéd főreáliskola
Neol. izr. elemi iskola

Egyéb épületveszteségek a háborút követően:

1. Rákóczi u. 8.
2. Gesztenye sor 2.
3. Fövényszerem 25.
4. Színház u. 27.
5. Deák tér 32.
6. Sopronbánfalva
7. Sopronkőhida
8. Rákóczi u.

tiszti leánynevelő intézet
diákotthon
ipariskola
általános iskola
lánygimnázium
általános iskola
általános iskola
főiskolai diákotthon

Új iskolaépületek Sopronban 1945 óta:

1. Deák tér 78.
2. Soproni Horváth József u. 2.
3. Teleki Pál u. 26.
4. Bánfalvi út 48.
5. Ferenczy János u. 60.
6. Ferenczy János u. 7.

általános iskola
általános iskola
általános iskola
kertészeti szakiskola és diákotthon
diákotthon
vas- és villamosipari szakiskola

Épületfoglalások iskolai célra 1945 óta:

1. Rákóczi u. – Erzsébet u. Russ villa
2. Templom u. 1.
3. Erzsébet u. 9.
4. Lackner Kristóf u. 7.
5. Mátyás király u. 21.
6. Damjanich u. 9.
7. Szent György u. 7.

zeneiskola
diákotthon
diákotthon és szakközépiskola
diákotthon
diákotthon
diákotthon
egészségügyi továbbképző iskola

Jelentősebb iskolabővítések 1945 óta:

1. Ady Endre u. 5.
2. Fenyő tér 1.

egyetemi diákotthon és könyvtár
általános iskola

3. Ferenczy János u. 5.	óvónőképző diákkotthon és tornaterem
4. Halász u. 15.	ipariskola
5. Halász u. 25.	általános iskola
6. Templom u. 26.	Széchenyi g. tornaterme
7. Hunyadi u. 8.	ált. isk.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Németh Ildikó: A Csöndes-féle nyilvános tan- és nevelőintézet

208 Németh Ildikó: A Csöndes-féle nyilvános tan- és nevelőintézet

Sopronban a múlt század folyamán magániskolák egész sora alakult: többségük magánelemiként működött, vagy zene- és nyelvoktatással foglalkoztak. Ezen kívül főként a nőnevelés terén tevékenykedtek, hisz az 1870-es éveket megelőzően a középfokú oktatás egyáltalán nem állt nyitva a lányok előtt. Az elemi elvégzése után a vagyonosabb polgárok leányai néhány évre zárdába, vagy valamely úrhölgy által fenntartott magán nevelőintézetbe kerültek, ahol nyelv- és zenetanulás mellett a társasági életre és a későbbi háziasszonykodásra készítették fel őket. Ilyen intézet volt Lenk Wilhelmina magániskolája az 1840-es években (1849-ben, amikor hatóságilag feloszlatták a magániskolákat – összesen hat leányiskolát és négy elemi –, megszűnt, majd 1867-ben újraindult). 1855-ben nyílt meg a Várkerületen Gilek Jeanetta magániskolája, ahol 11-féle tárgyat tanítottak. Egy évvel később a Szent György utcában Bauer Alexandrini nyitotta meg leányiskoláját Pensionat und Mädchenschule néven. A párhuzamos Templom utcában 1857-től működött Konstantin von Herdliczka Mädchen Lehranstaltja.

Bár a fiúk számára több lehetőség kínálkozott (gimnáziumok, reáliskola), az ő képzésükre is szerveződtek nevelőintézetek. Kezdetben elemi iskolaként indultak: a Laehne-féle intézet 1853-ban, Geronnay-Kossow Béla Authorisierte Knaben-, Lehr- und Erziehungsanstaltja 1860 körül, Csöndes Ferenc intézete 1866-ban. A felekezeti, illetve állami elemi iskolák szintjénél színvonalasabb oktatást ígértek. Az intézeti neveléssel a vidékről bekerülő gyermekek felügyeletét is biztosítani tudták. Mivel volt rá igény, idővel ezek az intézetek tovább bővültek a középfokú oktatás irányába, a módosabb polgárok, sőt nemesi családok pedig szívesen megfizették a jónevű intézeteket, ahol biztosítottak látták gyermekeik megfelelő felügyeletét, szellemi, testi és erkölcsi nevelését.

Az alábbiakban az egyik legszínvonalasabb városi magánintézet, Csöndes Ferenc nyilvánossági joggal bíró tan- és nevelőintézete kerül részletesebb ismertetésre.

Az intézet, mely iskola és diákkotthon volt egyszerre, 1866 és 1893 között működött a mai Fáy András Szakközépiskola épületében, a Pócsi utcában. Növendékei 6–14 éves fiúk voltak, akik felsőbb elemi, és alsóbb reáliskolai, illetve gimnáziumi osztályokba jártak.

A nevelőintézet történetére vonatkozó legfontosabb források az iskolai értesítők: sorozatuk sajnos nem teljes. Az 1870/71. és az 1872/73. évi értesítő német nyelvű, az 1875/76., 1883/84., 1886/87., 1887/88., 1888/89. évi magyarul íródtak. Iskolai anyakönyvek, tantestületi értekezletek jegyzőkönyvei nem lelhetők fel. Fennmaradt 1870–1872-ből egy magyar nyelvű önképzőkori jegyzőkönyv, ezen kívül Sopron Város

Iskola-Bizottmányának iratanyagában találhatók adatok az iskolára vonatkozóan.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Németh Ildikó: A Csöndes-féle nyilvános tan- és nevelőintézet / Az alapító: Csöndes Ferenc

Az alapító: Csöndes Ferenc

1835-ben született a maga alapította, nyilvánossági joggal bíró tan- és nevelőintézet tulajdonosa és igazgatója volt. Intézetében magyar nyelvet és szépírást [209](#)tanított. Gazdasági cikkeket írt a Falusi Gazda (1865) és a Kertész-Gazda (1865–66) című lapoknak. 1871-ben alapította a Sopron című lapot, melynek 1873-ig tulajdonosa és szerkesztője volt. Programértekezései intézetének év végi értesítőiben jelentek meg: „Elveink és eredményeink” (1875), „A szülékhez” (1879), „A zártköri intézeti nevelés” (1880).[1\(182\)](#)

1882. szeptember 6-án halt meg a Salzburg melletti Schwarzach St. Veit-ben, 49 éves korában.[2\(183\)](#)

Az iskola épülete

Az intézet eredetileg a Szentlélek utcában kezdte meg működését 1867-ben. Klausz Keresztély házában, az akkori Heiliger Gasse 349-ben, a mai Szentlélek utca 5-ben bérelt Csöndes Ferenc lakást az első emeleten.[3\(184\)](#) Emellett a város közelében egy kertet is fenntartott az intézet, ahol a növendékek a kertészkedés alapelemeit sajátították el.

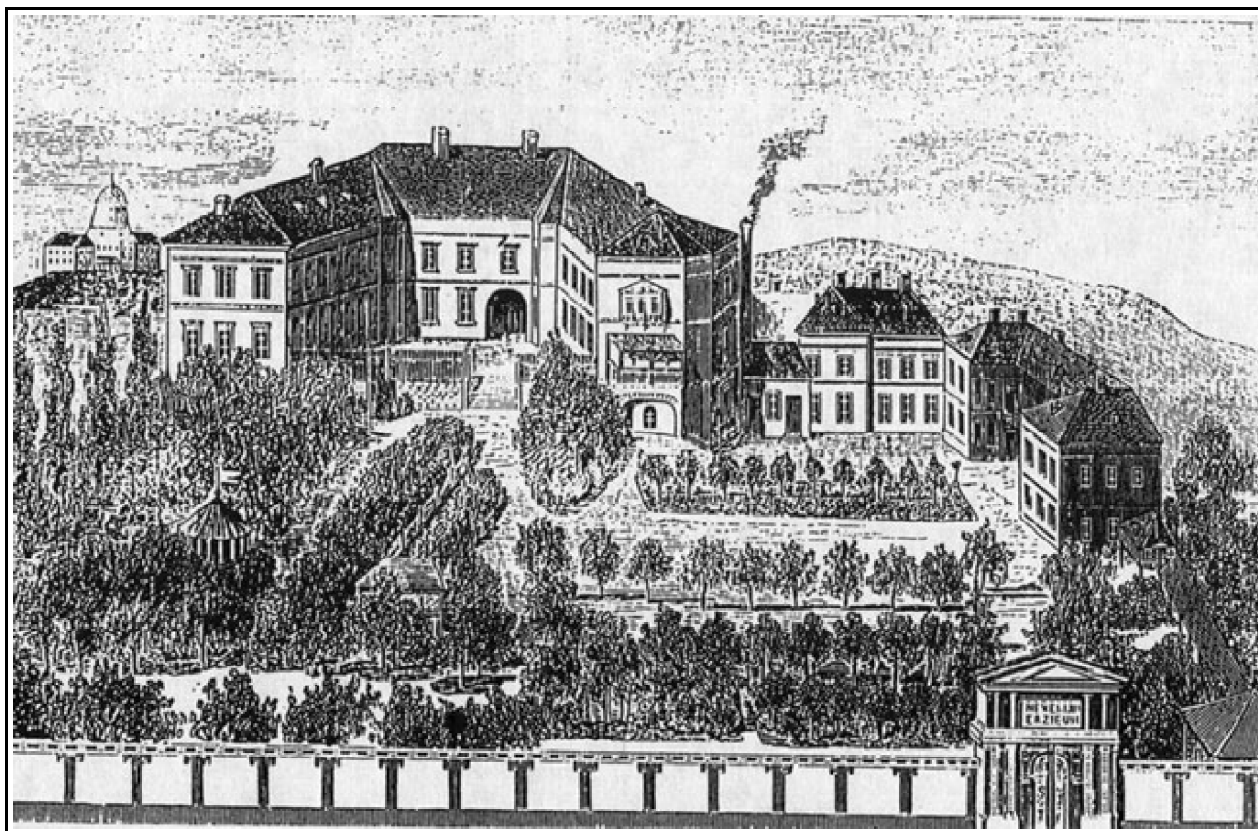
Az iskola bővülésével hamarosan új helyre költöztek, a mai Pócsi utcában álló épületbe, melyet Schwarz Antal cukorgyártól bérelt az intézet.[4\(185\)](#) Az épülethez nagy kert is tartozott, mely a Pócsi domb tetején álló háztól egészen a Paprétig lefutott. Az 1871-ben közölt értesítő leírása szerint az eredeti épület mellett már két oldalszárny is működött. Ezeket a kert felőli szárnyakat már Csöndes Ferenc építtette.[5\(186\)](#)

Az utcára néző, legrégebbi épületrészben az emeleten alakították ki a hálótermeket, a betegszobát és a ruhatárat. Ugyanitt laktak a kisasszonyok, akik a növendékek ruháit gondozták, továbbá volt itt egy nevelői lakrész is. A tanulószobák – egy tizenkét ablakos nagyterem és egy kisebb szoba – a kert felől nézve baloldali, nagyobbik szárnyban helyezkedtek el. Ugyanezen szárny földszintjén kapott helyet a kertre néző étterem, beljebb, a kapu felé haladva az éléskamra, a cselédszobák, a konyha, a mángorló, a vasalószoba, valamint az igazgató édesanyjának lakása. A kaputól jobbra, a jobbszárnyon helyezkedtek el a nevelőtanárok lakrészei, a tanári szoba, és a szárnyhoz csatlakozott még egy, a kertre néző, tágas terasz is. Ennek a kisebbik szárnynak az emeletén volt az igazgató lakása, az alagsorban pedig a fürdőszoba és a mosókonyha, valamint egy fegyverszoba. A hálótermek kivételével az egész épület gázvilágítással volt ellátva.[6\(187\)](#)

A jobbszárny mellett található melléképületben az 1871-es értesítő szerint nevelői lakások, a kertész és a szolgák szállása, valamint egy famunkák (fűrész munkák) végzésére alkalmas műhely volt. Az 1888-as értesítő már a jobbszárny mellett emelkedő 10 tantermes iskolaépületről tudósított, amely természetrajzi múzeummal, természettani szertárral és vegytani laboratóriummal is rendelkezett.[7\(188\)](#)

Az 5162 nm. alapterületű kert az intézet büszkesége volt. Tulajdonképpen két telekből alakították ki, s mivel a terep a Pócsi domb felől a Paprét felé erősen lejt, tehetőség nyílt teraszos megoldásra. A kertben a fedett tekepálya mellett kavicsal borított udvar nyújtott lehetőséget a növendékeknek a mindennapi

mozgásra.[8\(189\)](#)

210 Csöndes J. F. tan- és nevelőintézete Sopronban

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Németh Ildikó: A Csöndes-féle nyilvános tan- és nevelőintézet / Az intézet szervezeti felépítése

211 Az intézet szervezeti felépítése

Csöndes Ferenc 1867. január 14-én nyitotta meg iskoláját, melyben egy fiúk és lányok számára felállított, kizárólag a magyar nyelv tanítását célul tűző, elemi szintű felső iskola, és egy párhuzamos, csak fiúk számára létesített elemi tanoda működött.[9\(190\)](#)

Az 1871-es program négy normál felső elemi osztályt és három reálgimnáziumi évfolyamot említett: „Das Institut besteht aus 4 Normal-Haupt-Schulklassen und 3 Klassen des Realgymnasiums, demnach aus 7 Jahrgängen”. Az intézet tanulói egyrészt bentlakók voltak, akik a házban laktak és tanultak, vagy esetleg városi nyilvános iskolába jártak, másrészt bejárók, akik a városban laktak és naponta 8–12 és 2–4 óráig az intézetben tanultak.[10\(191\)](#)

1873-ban az intézmény további három reáliskolai osztállyal bővült, és ez év október 1-jén megkapta a nyilvánossági jogot, azaz államilag érvényes bizonyítványt adhatott ki. Az 1875/76-os értesítő közlése szerint „az intézet négy osztályú gymnasiumot, négy osztályú reál- négy osztályú elemi tanodát s a

középtanodákra előkészítő osztályt foglal magában”.¹¹⁽¹⁹²⁾

Az 1887/88-as értesítő külön fejezetben foglalkozott az intézet szervezetével: ekkor már a négy elemi osztály mellett négy reáliskolai osztály és hat gimnáziumi osztály működött. Azok, akik ezen osztályokat már kijárták, továbbra is az internátusban maradhattak, és a felsőbb osztályokat a városi teljes nyolcosztályú gimnáziumokban, illetve a főreáliskolában fejezhették be. „Növendékeink, ha a reáltanoda negyedik – vagy a gymnasium hatodik osztályát bevégezték, tanulmányaikat a városi nyilvános tanodákban folytathatják, tehát intézetünkben maradhatnak, míg érettségi vizsgálatukat le nem tették.”¹²⁽¹⁹³⁾

Az intézet felügyeletét az alapításkor Rach Salezi Ferenc káptalani prépost látta el, mint katolikus jellegű iskoláét. Felügyeleti szerve Sopron Város Iskola-Bizottmánya volt, melynek az igazgató köteles volt évente jelenteni intézete állapotát.¹³⁽¹⁹⁴⁾ Az 1883-as középiskolai törvény megjelenése után az iskola, mint magánintézet, a minisztérium vezetése alá tartozó intézményként szerepelt, és a győri tankerülethez tartozott. A tankerületi főigazgató ugyanúgy látogatta és ellenőrizte, mint az állami kezelésű középiskolákat. Az intézet városi mentora, a főreáliskola igazgatója, aki ellenőrizte, hogy a reáliskolai és gimnáziumi oktatás az állami előírásoknak megfelel-e, illetve akihez szakmai kérdésekben állandóan fordulhatott az iskola, szintén több ízben ellátogott az intézménybe.¹⁴⁽¹⁹⁵⁾

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Németh Ildikó: A Csöndes-féle nyilvános tan- és nevelőintézet / Tanárok és diákok/Tanárok

212 Tanárok és diákok/Tanárok

Az értesítők külön fejezetben közölték a tanárok névsorát, a nevek mellett a tanított tárgyak és osztályok feltüntetésével.¹⁵⁽¹⁹⁶⁾ Először a „kizárólag az intézetben működő nevelőtanárok” kerültek felsorolásra, majd a bejáró tanárok névsora következett. Általában jellemző, hogy a tanárok nagy része más iskolában is tanított. A bentlakó, csak az intézetben működő nevelők többsége tanárjelölt, vagy kezdő tanár volt, akik néhány év elteltével, némi anyagi egzisztencia megteremtése után kiköltöztek a városba, és valamely állami vagy egyházi iskolába kérték rendes tanári kinevezésüket. Bár az igazgató törekedett arra, hogy a tanárok és nevelők szakmai tudásukkal és életvitelükkel példát mutassanak a növendékeknek, hosszú távon az iskolában tevékenykedjenek, az intézet egész működésére jellemző a tanárok váltakozása: alig néhányan vannak, akik huzamosabb ideig tanítottak itt. A tanári kar gyakori cserélődésében minden bizonnyal az intézet meg-megrendülő anyagi helyzete is közrejátszott.

Ugyanakkor a tanárok és diákok egymáshoz viszonyított aránya kedvezőnek mondható, már a kezdeti években is. Az 1872/73-as értesítő tartsága szerint 102 bennlakó és bejáró növendékre 16 tanár jutott: „16 tagból áll a tanári kar, 10 lakik az intézetben, közülük egyben 8 nevelőtanár.”¹⁶⁽¹⁹⁷⁾ A későbbiekben, a növendékek számának csökkenésével ez az arány még inkább javult: átlagban ötven főnyi diákság mellett 13–15 fős tanári kara volt az iskolának.

A tanárok származását tekintve a tantestület összetétele vegyes: magyar területekről, az osztrák örökös tartományokból, Szászországból, Württembergből, egyéb német területekről jöttek. Csöndes Ferenc az 1870/71. évi értesítőben azt írta, hogy intézetének tanárai németek és magyarok, akik azonban németül is képesek tanítani, sőt a francia nyelv anyanyelvi tanára is képesített német nyelven való tanításra.¹⁷⁽¹⁹⁸⁾

A tantestület állandó tagjai részben az elemi, illetve a középiskolai osztályokban tanítottak, részben

nevelőtanárként tevékenykedtek az internátusban. Ők tanították az idegen nyelveket, matematikát, természetrajzot, kémiát, földrajzot, történelmet, szépírást stb. Bejáró tanárok voltak a különböző felekezetek hitoktatói, a tornatanár, rajztanár, zenetanár, a fegyvergyakorlatokat oktató katonatiszt.

Az alábbiakban rövid – a forrásanyag hézagossága miatt korántsem teljes – áttekintése következik a Csöndes-féle tan- és nevelőintézet tanárainak, az általuk tanított tárgyak feltüntetésével.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Németh Ildikó: A Csöndes-féle nyilvános tan- és nevelőintézet / Intézeti igazgatók

Intézeti igazgatók

Csöndes Ferenc	1886–1882	
Max Vilmos	1882–1883	
Matavovszky B. Antal	1883–1884	
Kajaba Lajos	1884–1886	ideigl.
Halbsch Béla	1886–1888	ideigl.
Tóth Márton	1888–	ideigl.

213 Bentlakó tanárok és nevelők

Sorszám	Név	Év ¹⁸⁽¹⁹⁹⁾	Tantárgy ¹⁹⁽²⁰⁰⁾
1.	Csöndes Ferenc	1866–1882	szépírás
2.	Blatzer Károly	1872–1874	német, szépírás, ének
3.	Büttl János	1867–1887	magyar, német, földrajz, ének, történelem, aritmetika
4.	Moser József	1869–1875	magyar, német, földrajz, történelem, matematika, latin
5.	Opel Eduard	1872–1874	német, francia, földrajz, történelem, kémia, természetrajz
6.	Propper János	1872–1874	magyar, latin, görög, földrajz, történelem, földrajz, fizika
7.	Ruckgaber Gusztáv	1869–1874	matematika, fizika, építészet és mértani rajz, földmérés
8.	Skandera Leopold	1868–1874	német, aritmetika
9.	Hamrich Alajos	1869–1875	zene, zongora
10.	Ruckgaber Mária	1872–1874	német, francia, elemi tárgyak
11.	Bencsurik Tamás	1875–	német, számtan, szabadkézi rajz, szépírás
12.	Eichhorn Jenő	1875–	francia, német

13.	Fábián Lajos tanárjelölt	1875–	számtan, mértan, mértani rajz
14.	Fittier Octáv tanárjelölt	1875–	német, természetrajz, vegytan
15.	Hrastilek Konrád	1875–	német, történelem, földrajz
16.	Kerner József	1875–	ének, zongora
17.	Kundrath János tanárjelölt	1875–	természettan, mennyiségtan, számtan
18.	Max Vilmos	1875–1889	földrajz, történelem, protestáns hitoktató, német, latin, torna
19.	Melchár József tanárjelölt	1875–1884	mértan és mértani rajz, számtan, mennyiségtan, földrajz
20.	Ochlaiddner Simon tanárjelölt	1875–	magyar
21.	Matavovszky B. Antal	1882–1886	állattan, ásványtan, földrajz
22.	Nagl Marian	1883–1889	latin, görög, német
23.	Bóbita Endre	1883–	mennyiségtan, növénytan
24.	Király Béla	1883–	magyar, latin, görög, ének
25.	Szentiványi János	1883–	magyar, történelem, földrajz
26.	Halbsch Béla	1884–1889	mértani rajz, földrajz, ásványtan, mennyiségtan, geometria, természetrajz
27.	Hegedüs Tivadar	1886–	magyar, történelem, francia
21428.	Kocsis Gábor	1886–	számtan, szépírás, növénytan
29.	Sükösd Gyula	1886–	magyar, latin, görög
30.	Schöffmann József	1886–	elemi tantárgyak
31.	Tóth Márton	1888–	latin, görög
32.	Farkas Emőd	1888–	magyar, latin, történelem, számtan
33.	Sarudy György	1888–	magyar, latin, görög
34.	Purt Lajos	1888–	zene, ének, szépírás, elemi tantárgyak

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Németh Ildikó: A Csöndes-féle nyilvános tan- és nevelőintézet / Bejáró tanárok

Bejáró tanárok

1.	Fuchs Pál	1873–	aritmetika
2.	Wagenhofer Titus	1873–	kat. hitoktató
3.	Bancsó János	1873–	evang. hitoktató
4.	Elias Miksa	1873–1889	izr. hitoktató
5.	Göhring Tódor	1873–1876	torna
6.	Wilfing János	1873–	szabadkézi rajz

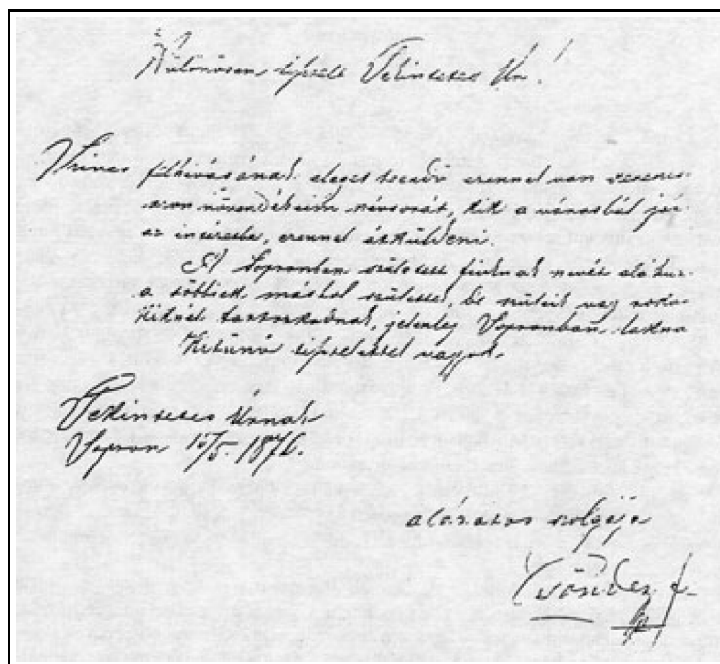
7.	Wallner József	1873–	zongora
8.	Rómay József főhadnagy	1873–	fegyvergyakorlatok
9.	Hauser Károly	1875–	szabadkézi rajz
10.	Kriegler Mihály	1875–1887	kat. hitoktató
11.	Popoviciu Simon	1875–	görögkeleti hitoktató
12.	Salamin Leo	1875–	francia
13.	Schimetsek Antal	1875–	zene
14.	Serényi Imre	1883–	francia
15.	Köpe Dezső	1883–	ref. hitoktató
16.	Fleischhacker Fridolin	M. 1888–	magyar, francia
17.	Mika Károly	1888–	természetrajz
18.	Skoff Béla	1888–	mértani rajz
19.	Millner Lajos	1888–	kat. hitoktató

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Németh Ildikó: A Csöndes-féle nyilvános tan- és nevelőintézet / Diákok

Diákok

A tanárok után essék néhány szó az intézet növendékeiről is. Az év végi értesítők rendszeresen közöltek adatokat a diákok származásáról, vallásáról, lakhelyéről, a szülők foglalkozásáról. Az 1872/73-as értesítő még csak egy ábécérendbe szedett névsort adott a növendékekről, az évfolyam és a szülők lakhelyének feltüntetésével.²⁰⁽²⁰¹⁾ Az 1880-as években már külön táblázatokban foglalták össze a diákok adatait. Készült statisztikai kimutatás „Az egyes tantárgyakban elért tanulmányi siker”-ről, közöltek táblázatot „A tanulók általános áttekintése” címmel, valamint „A tanulók otthonát feltüntető táblázat”-ot.²¹⁽²⁰²⁾

Ezen kimutatások tanúsága szerint az intézet növendékeinek száma a kezdeti évek növekvő tendenciái után folyamatosan csökkent. Az 1872/73-as értesítő adatai szerint az intézetnek összesen 102 tanulója volt: ebből 66 bentlakó növendék, 9 félpanziós, 27 pedig bejáró külsős. Alig három év múlva a tanulólétszám több, mint harmadával ²¹⁵csökkent. A 64 növendék közül 38-an reáliskolai és gimnáziumi tanulók, öten a gimnáziumi előkészítő osztály, 19-en pedig az elemi iskola tanulói voltak. A következő évtizedben drasztikusan tovább csökkent a létszám, 1883/84-re 46 tanulója, 1887/88-ra már csak 29 tanulója maradt az iskolának. Az utolsó fellelhető értesítő adatai szerint a beiratkozott tanulók száma az 1888/89-es tanévben 27 fő volt.

Csőndes Ferenc 1870. évi jelentése az Iskola-Bizottmánynak

„A tanulók otthonát feltüntető táblázat”-okban elsősorban Sopron város és nagyobb vonzáskörzete szerepelt: Sopron, Zala, Vas, Veszprém, Komárom és Pozsony vármegye, valamint az alsó-ausztriai területek. Ezeken kívül jöttek diákok mind a középiskolai, mind az elemi osztályokba Bécsből, Budapestről, Cseh- és Morvaországból, Bukovinából, Erdélyből.

A legtöbben egyaránt beszélték a magyar és a német nyelvet, körülbelül fele-fele arányban voltak magyar és német anyanyelvűek, a diákok három-négy százaléka pedig valamelyik szláv nyelvet beszélt anyanyelvként, és emellett tudott valamennyire magyarul vagy németül.

216A felekezeti hovatartozást tekintve a növendékek mintegy 90%-a katolikus vallású volt, ezután következtek az evangélikusok, és körülbelül egyforma számban az izraeliták és reformátusok, legkevesebben a görögkeletiek voltak.

A „Szüleik polgári állása” rovatban az alábbi kategóriák szerepeltek: értelmiségi, önálló őstermelő (földbirtokos és bérlő), önálló iparos, kereskedő, magántisztviselő, személyes szolgálatot tevő. A legtöbb szülő iparos és kereskedő volt, rögtön utánuk az értelmiségiek és az önálló kistermelők következtek. Jóval kevesebb volt a szülők között a tisztviselő, a személyes szolgálatot tevők rubrikája pedig legtöbbször üresen maradt.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Németh Ildikó: A Csöndes-féle nyilvános tan- és nevelőintézet / Oktatás és nevelés Nevelési elvek

Oktatás és nevelés
Nevelési elvek

Csöndes Ferenc intézetének értesítőiben újra és újra kifejtette a nevelésről vallott alapelveit. Az 1875/76-os „Általános értesítő” külön mellékleteként megjelent, „A tisztelt szülőkhöz!” című felhívásában a következőket írta: „A növendéket szabad társas életre nevelni, önálló munkásságra, öntökéletesítésre képesíteni – ez volt a főcél, mely szemeim előtt lebegett s mivel e cél elérésére a zártkörű intézeti nevelést tartom egyedül célszerűnek. semmi fáradságot, semmi költséget sem kíméltem, hogy intézetem szervezete, igazgatása, benne a nevelésügy kezelése teljesen ment maradjon ama hibáktól, melyek az intézeti rendszer célszerűsége iránt aggodalmakat kelthetnének. ...Intézetemet 6–14 éves fiúk számára alapítottam, azon meggyőződésben, hogy ha a fiu az intézetemben uralgó elvek szerint 4–5 éven át vezetettet, megszokta a rendet, pontosságot, saját erkölcsi erejének tudata mellett lelkében meggyökerezett a társai iránti méltányosság, a jó, szép és hasznosnak önakaratu cselekvése iránti hajlam, bátran kibocsátható a szabadabb légkörbe s igen rossz kezek közé kellene jutnia, hogy elkorcsuljon.”²²⁽²⁰³⁾

Az 1887/88. évi „Az intézetnek –, fennállása huszonharmadik évében ujjolag átdolgozott s bővített – értesítője” részletekbe menően tudósított az intézet nevelési elveiről és azok gyakorlati megvalósításáról, úgy a tanulmányok, mint a nevelőintézeti életvezetés terén.

Csöndes Ferenc munkássága idején végig törekedett arra, hogy kollégái – főként a bentlakó tanárok és nevelők – szakmai tudásukkal és emberi magatartásukkal mindenkor példát mutassanak a rájuk bízott növendékeknek.²³⁽²⁰⁴⁾ A helyes nevelés egyik sarkalatos pontja, hogy az nem fejeződik be a tanítási idő végezetével, hanem a növendékeknek állandó, szakavatott felügyelet és irányítás alatt kell lenniük: „...hogyan az erkölcsi törvényt még csak tanuló, annak követésére, alkalmazására kellő értelemmel s akaraterevével nem bíró kiskorú minden lépten nyomon botlást követhet el, tagadhatatlan, hogy az erkölcsi ellenőrzésnek folyamatosnak kell lennie s a növendék egész életére, cselekvényeinek összegére kiterjednie: mert egy-egy rossz példa látása csak pillanat műve, egy-egy rossz alkalom hamar kísértetbe ejt s egyszerre lerontja azt ²¹⁷a mit fáradsággal és tán hosszú ideig építettünk”²⁴⁽²⁰⁵⁾ A bentlakó intézeti nevelőtanárok így nemcsak tanítási órákon figyelhették meg a rájuk bízott diákokat, hanem a tantermeken kívül is. A rendszeresen megtartott tanácskozások is azt a célt szolgálták, hogy a kollégák tapasztalataikat, nevelési elképzeléseiket egymás között kicserélhessék. „Az időnként tartott tanácskozmányokban megbeszélés tárgyai mindazon tapasztalatok, melyeket egyes nevelők a gyermek egyéniségéről szereztek s a netán mutatkozó hiányok valamennyinek összhangzatos és következetes közreműködésével orvosolhatnak.”²⁵⁽²⁰⁶⁾

A nevelőknek figyelmet kellett fordítaniuk arra, hogy mindig a gyermek életkorának megfelelő feladatokat tűzzenek ki tanulóik elé. „A növendékek elfoglaltatását illetőleg a gyermekkorhoz mért intézkedések történnek és tartatnak fenn. A nevelőnek soha nem szabad felednie, hogy a gondviselése alatt álló fiukból önálló polgárok lesznek egykoron azért számolnia kell az ifjukur kedélyével, gondolkozásmódjával s az elérendő célra olyan eszközökkel kell élnie, melyek annak megfelelők.”²⁶⁽²⁰⁷⁾

Ahhoz, hogy a növendék elfogadja tanárainak irányítását, nem elegendő a tekintélyelvű nevelés. Szükséges a kölcsönös bizalom, mely lehetővé teszi tanár és diák közös munkáját, hiszen amennyiben „a gyermekornak megfelelő ténykedésben kellő szabadságot engedünk a növendéknek s bizalmat gerjesztő bánásmódban részesítjük, nyílt könyv lesz előttünk annak egész egyénisége összes hajlamaival együtt, ellenőrizhetjük, a jó tulajdonságokat gyarapíthatjuk, a rosszra való hajlamot pedig józan elvekhez képest ártalmatlanná tehetjük úgy, hogy a növendék a nevelés által feltételezett kényszer alóli felszabadulása után önként alkalmazkodik ahhoz, a mit egy részt megszokott, másrészt pedig, – a mi földolog – helyesnek ismert.”²⁷⁽²⁰⁸⁾ A kölcsönös bizalom kialakításának jó példája a zsebpénz, vagy a kártevés kérdése. A szabályzat szerint zsebpénzt sem szüleiktől, sem másoktól nem fogadhattak el a növendékek, hacsak azt az igazgatóságnak át nem adták. A tapasztalat azonban azt mutatta, hogy a szülők nem egyszer levélben,

csomagban elrejtve küldtek gyermekeiknek pénzt. Csöndes Ferenc nevelési szempontból tartotta fontosnak, hogy a diákok ne kényszerüljenek a szabályok kijátszására, épp ezért kompromisszumos megoldást keresett. Nem tiltották tovább a zsebpénzt, csupán azt kérték, hogy azt megőrzésre az igazgatóságon adják le a tanulók, ahol az átvett összeget bármikor visszakaphatták. „E pénz fölött szabadon rendelkezik a növendék s ha a városban valamit vásárolni óhajt, szívesen elkíséri oda bármelyik nevelő. Vagyonáról mindegyik fiu jegyzéket vezet s nem egy fiu mutatott már fel gyakran jelentékeny összeget. Tudvalevő dolog, hogy a gyermeknek az a jobb, izletesebb, amit közvetlen maga vásárolhat. Miért ne szereznők meg neki ez ártatlan örömet? Habár sok vesződséggel jár.”²⁸⁽²⁰⁹⁾ Hasonló elvek szerint kezelték a törött ablakok, megrongált padok stb. kérdését is: „Intézetünkben sem növendék, sem szülő nem téríti meg soha a tett kárt. Ez az intézet rendes kiadásai közt ²¹⁸foglal helyet. Ellenben ha a növendék csak egy ablakot tör is el, azonnal kopogtat a tulajdonosnő ajtaján s jelenti, hogy kárt tett: ha pedig esetleg nem találja szobájában és később jelenteni elfelejti, csak egyszer kell kérdezni, hogy ki tette a kárt, azonnal előlép az illető a többi közül. Ily alkalomkor a megtorlás színezete nélkül jóakarattal figyelmeztetik a fiu vigyázatra, ügyességre, meggondoltságra, mint olyan tulajdonságokra, melyek a gyermeket is diszítik: továbbá, hogy elvégre az intézetnek tesznek kárt, miután azt zsebpénzükből levonni sajnálja, szüleinek pedig jogosan be nem írhatja. Ezek folytán aránylag csekély összeget is képvisel az, amit az év elején fizetni kell, míg az erkölcsi haszon, nevelési szempontból véve kiszámíthatatlan. Készakarva, durvaságból vagy hetykeségből növendékeink soha kárt nem tesznek s szinte csodálkoztunk, midőn egy intézeti igazgató panaszát olvastuk a fölött, hogy növendékei még passzióból is törnek, zuznak, mondván: Apám elég gazdag, hogy megfizesse.”²⁹⁽²¹⁰⁾

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Németh Ildikó: A Csöndes-féle nyilvános tan- és nevelőintézet / Tantárgyak, tananyag

Tantárgyak, tananyag

„A neveléssel karöltve, vagy inkább azzal kiegészítő részüil egygyé olvadva, jár az intézet tanügye. Ennek rendezésénél először az szolgált alapelvül, hogy a növendékek oly kiképeztetést nyerjenek az első osztályokban, melyre más körülmények közt nem igen tehettek volna szert, s így elvezettesenek azon időpontig, melyben tanulmányaik folytatása végett már az életbe kell lépniök, szóval: mikor jövőbeli élethivatásukról már fogalmat szerezhetnek maguknak s ehhez képest magasabb tanulmányaikra nézve határozhatnak.”³⁰⁽²¹¹⁾

Az értesítők osztályok szerint közölték az adott tanévben tananyagot, az egyes tárgyaknál az előírt követelmények, írásbeli dolgozatok, a használt tankönyv és a heti óraszám feltüntetésével.

Az 1870/71-es német nyelvű értesítő még az elemi iskolai osztályok tananyagát is közölte, bár nem évfolyamokra lebontva, hanem tárgyaként megadva a négy év alatt megszerzendő ismereteket. Az elemi iskolások tanultak hittant, mindenki felekezeti hovatartozásának megfelelően. Itt az értesítő a katolikusok számára előírt tananyagot közölte: az Ó- és Újszövetség történeteinek tárgyalása, a gyermekek korának megfelelően. Német nyelvből, csakúgy, mint magyarból el kellett sajátítani a folyamatos olvasást, az alapvető nyelvtani szerkezeteket, a helyesírást, az írásban és szóban való szabatos fogalmazást. Számtanból követelmény volt a négy alapművelet, a tizedestörtek és az egyszerű kamatszámítás ismerete, valamint a fejben számolás. Természettanból növény- és állattant tanultak, természetből pedig a legfontosabb fizikai törvényszerűségeket, kísérletekkel alátámasztva. A földrajz anyaga a Föld általános ismertetése volt, különös tekintettel a Magyar Királyságra és az osztrák tartományokra. Történelemből a

magyar történet rövid összefoglalása mellett híres emberek életrajzával ismerkedtek meg a kisdíákok. Rajzórán geometriai formákat rajzoltak és gyakorolták a modell utáni szabadkézi rajzot. Emellett mind a négy évfolyam tanult szépírást, másodiktól éneket és franciát, negyedik elemiben pedig a latin nyelv alapjainak oktatását is elkezdtek.³¹⁽²¹²⁾

²¹⁹Azok a tanulók akik a négy elemi osztályt elvégezték és bizonyítványt szereztek, továbbléphetek a középiskolai osztályokba. A későbbi értesítők már csak ezeknek az évfolyamoknak a tananyagát közölték, a tárgyakat osztályonként felsorolva. A reálgimnáziumi, majd reáliskolai osztályok az állami iskolák részére kiadott tanterveknek megfelelően tanultak: „A tantárgyak az egész intézetben oly terjedelemben s azon tankönyvek szerint adatnak elő, miként és melyeket a törvény az állami iskolákra nézve rendel.”³²⁽²¹³⁾

A törzsanyagban szerepelt hittan, a felekezetek közül az értesítők a számbeli többségben lévő katolikusok követelményeit közölték. Az évtizedek során gyakorlatilag nem változott a követelményrendszer: a tízparancsolat, az anyaszentegyház parancsolatai, katekizmus, imádság, bibliai történetek magyarázata.

Az intézetben megkülönböztetett figyelemmel kezelték a nyelvtanítást: „A gyermeknél csak egyik főcél lehet az idegen nyelv tudása, másik, voltaképeni főcél az, hogy az illető osztály tantárgyaiból is fel tudja mutatni a kívánt eredményt. Már pedig képzelhető-e, hogy valaki általa nem értett nyelven tanulhasson meg oly tantárgyakat, melyeknek megértése anyanyelvén is gondolkodásba kerül? ... A gyermeknek anyanyelvén kell tanulnia mindaddig, míg egyik vagy másik idegen nyelvben annyira haladt, hogy sikerrel hallgathatja a tanítást. E rendszer követése mellett növendékeink nem csak az előírt tantárgyakban szerzik meg a kellő ismereteket s végeznek évről évre egy-egy osztályt, hanem a német nyelvet is tökéletesen elsajátítják, oly annyira, hogy felsőbb tanulmányaikat külföldön is folytathatják, amiről a különféle katona-intézetek, tengeri akadémiák, Ausztria számos középiskolái biznyságot tehetnek. A németajku növendékekre nézve a magyar nyelv tanulása kötelező s ezt a fentebb elősorolt körülmények között épen oly gyorsan megtanulják, mint a magyar fiúk a németet. Épen ily kötelező tantárgy az intézet összes növendékeire nézve a francia nyelv is, francia születésű nyelvtanító által előadva.”³³⁽²¹⁴⁾

Latinból a teljes nyelvtani anyag, és a felsőbb osztályokban auktorok olvasása volt a követelmény. Magyar nyelvből az alsóbb osztályokban szinte kizárólag csak nyelvtant, később irodalmat, retorikát, szavalást, verstant, sőt Shakespeare műveit tanulmányozva drámaelméletet is tanultak. Németből hasonló rendszerben épült fel a tananyag. Mindhárom nyelvből előírták legalább heti egy írásbeli dolgozat készítését. Az 1883/84. évi értesítőben az ötödik osztály tantárgyai között már megjelent a görög nyelv is, elsősorban nyelvtani anyaggal, de hatodikban már görög olvasókönyvet is használtak.

Történelemből elsősorban magyar történetet tanítottak, valamint görög és római történettel támasztották alá a latinórákon tanultakat, az 1880-as évektől pedig – a középiskolai törvényt követő állami tanterv hatására – a felsőbb osztályok részletekbe menően tárgyalták az egyetemes történetet is. Földrajz csak az alsóbb három osztályban volt, a tananyag az alapfogalmak és a kontinensek ismertetése mellett az Osztrák–Magyar Monarchia politikai földrajza.

A matematika többféle változatban szerepelt: az 1870/71-es értesítőben mint aritmetika és geometria, ez utóbbin belül mértani rajz és szabadkézi rajz(!), illetve matematika és geometria, 1875/76-ban valamennyi osztállynál mennyiségtan, ezen belül számtan és mértan, mértani rajzzal, 1883/84-től algebra és rajzoló geometria, ²²⁰illetve mennyiségtan az ötödik és hatodik osztállynál. A tananyag számtanból szinte változatlan: alapműveletek, hatványozás, elsőfokú egyenletek, kamatszámítások, váltószámítások stb., mértanból és mértani rajzból szerkesztések, térfogatszámítások, sőt a tanult geometriai ismeretek

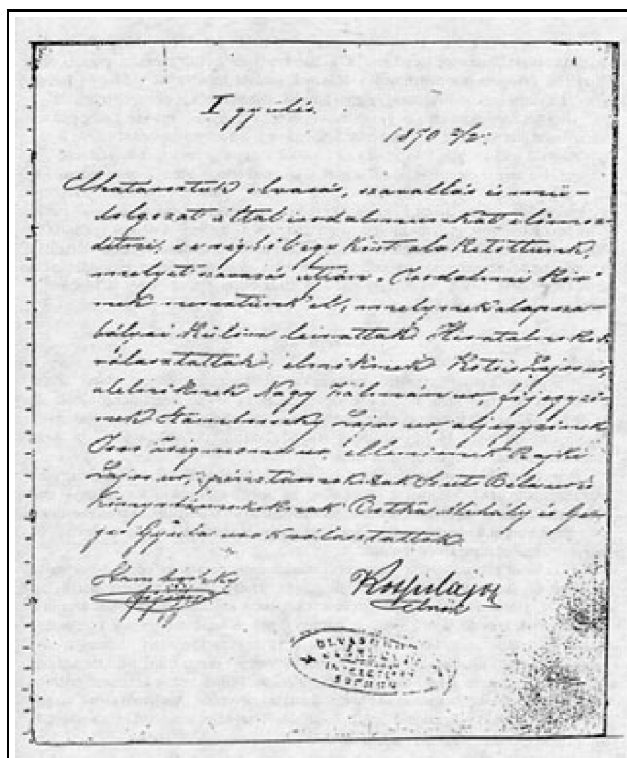
felhasználásával térképrajzolás.

A reáliskolai osztályok tananyaga értelemszerűen valamivel bővebb volt, csakúgy, mint természettanból, ahol mágnességtől, elektromosságról, hő-, hang- és fénytantól tanultak. Az 1880-as évek értesítőiben már nem is szerepelt ilyen formában a tantárgy, hanem a földrajz keretében oktattak úgynevezett fizikai földrajzot, ahol természettani alapfogalmakkal és egyszerűbb kísérletekkel ismerkedtek a diákok. Volt viszont természetrajz, kezdetben minden osztálynak, az 1880-as évektől pedig a reáliskola első osztályának, illetve a gimnázium negyedik, ötödik és hatodik osztályának, melynek keretében ásványtant, növény- és állattant oktattak.

A fenti tárgyakon kívül az intézetben több csoportban, kötelező jelleggel folyt a francia nyelv tanítása, heti egy órában szépírást, éneket és zenét is tanultak a növendékek. Ez utóbbi zongora- és hegedűtanulást jelentett, helyből a diákok „csak a szülők határozottan kifejezett kívánságára nyertek oktatást”.³⁴⁽²¹⁵⁾

Érdekes a szabadkézi rajz tanítása, amely hol a törzsanyagban belül, külön tárgyként (1870/71, 1875/76.), hol a mértani rajz keretein belül kapott helyet (lásd fent). Érdemes talán megemlíteni, hogy az 1870-es évek közepén, abban az időszakban, amikor bejáró tanárként Hauser Károly festőművész, a Soproni Állami Főreáliskola tanára tanította a rajzot, 1873/74-ben az intézet a rajzoktatás színvonalát elismerő vallás és közoktatásügyi minisztériumi dicséretben részesült. 1875-ben pedig az első országos rajzkiállításon mértani rajzaiért kitüntetést, szabadkézi rajzaiért pedig elismerő oklevelet kapott az iskola.³⁵⁽²¹⁶⁾

Csöndes Ferenc nagy súlyt helyezett a növendékek testi nevelésére is, mint a szellemi nevelés mindenkori kiegészítőjére. 1867-ben épült fel az intézet közvetlen közelében, a Papréten, Magyarország első, állandó, az akkori igényeknek teljesen megfelelő (egyébként máig működő) tornacsarnoka. A növendékek heti két alkalommal vettek itt részt tornaórákon. Emellett úszni tanultak, a téli hónapokban hetente kétszer tánciskolába jártak. Nyáron az intézet udvarán katonatisztek irányításával had- és fegyvergyakorlatokat tartottak. „Az e részben való ügyesség elsajátítására a gyermekkor a legalkalmasabb: mert játszva tanulja meg mindazt, a mi 20 éves korban némi kellemetlenséggel jár, s ha idővel a haza és a király szolgálatába lép, reá nézve az előismeretek vajmi hasznosak lesznek. Nevelési tekintetben pedig a test edzése, a rend, pontosság, engedelmesség, bátorság, határozottság hathatósabb előmozdítása mind fontos tényezőknek ismervék el a legtöbb tanfériu részéről.”³⁶⁽²¹⁷⁾ A gyerekeknek lehetőségük volt az udvaron és a kertben játszani, és gyakran vitték őket kirándulni is. „Vasárnap és ünnepen, valamint a szabad délutánokon nagyobb sétára randulnak ki a növendékek, mely közben növény- és rovargyűjtéssel mulatják magukat s mindezekből gyűjteményt állítanak össze. A város környéke ily kirándulásokra sok alkalmas hellyel kínálkozik.”³⁷⁽²¹⁸⁾

221 A Csöndes-féle tanintézet Önképzőkörének legelső, 1870. február 2-i jegyzőkönyve

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Németh Ildikó: A Csöndes-féle nyilvános tan- és nevelőintézet / Év végi vizsgák

222 Év végi vizsgák

A Csöndes-féle tan- és nevelőintézetet az 1874. évi 3720. számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet 1873. október 1-jétől nyilvánossági joggal, azaz államilag érvényes bizonyítványok kiadásának jogával ruházta fel. Addig az intézet tanulói a város más, nyilvánossági joggal bíró iskoláiban tették le év végi vizsgáikat.

1874-től kezdve minden év júniusában nyilvános vizsgákat tartottak, „még pedig a középtanodákra nézve a kir. tankerületi főigazgató, a főelemi tanodára nézve a kir. tanfelügyelő jelenlétében. E vizsgálatra a t. szülők s a tanügy barátai is hivatalosak.”³⁸⁽²¹⁹⁾

Az első nap az elemisták, majd utánuk a középiskolások adtak számot tudásukról. A vizsgák ideje alatt kiállították a növendékek munkáit: rajzaikat, szépírási gyakorlataikat, természetrajzi gyűjteményeiket. A tanulók érdemjegyeiről tanári értekezlet határozott, melyről hivatalosan értesítették a szülőket. A diákok családját év közben is értesítették gyermekük előmeneteléről: minden évharmad végén osztályoztak a tanárok, de az igazgató, ha szükségesnek látta, más időpontban is küldhetett a szülőknek tájékoztatást. Az év végi értesítők táblázatban összefoglalva is közölték a tanulmányi eredményeket.³⁹⁽²²⁰⁾

Önképzőkör

A Soproni Levéltár egyesületi iratanyagában található egy néhány oldalas, kézzel írt könyvecske, mely eredetileg a Csöndes-féle tan- és nevelőintézet önképzőkörének 1870 és 1872 között lejegyzett alapszabályát és az önképzőköri ülések jegyzőkönyveit tartalmazta. 1870-ből 15 jegyzőkönyvet, 1871-ből kettő, 1872-ből egy, és 1873-ból ismét két jegyzőkönyvet tartalmaz a kötet.⁴⁰⁽²²¹⁾

Nem tudni, hogy meddig működött a kör, de az alakuló ülés dátuma biztosan megállapítható: 1870. február 2. keltezéssel az alábbiak állnak a jegyzőkönyv első oldalán: „Elhatároztuk olvasás, szavalás és műdolgozat által irodalmunkat előmozdítani, s e végből kört alakítottunk, melyet szavazás útján »Irodalmi Kör«-nek neveztünk el, melynek alapszabályai külön leirattak.”⁴¹⁽²²²⁾

Az említett alapszabályzat sajnos nem maradt fenn, de a kötet végén beragasztva található egy két évvel későbbi, az önképzőkör átszervezésekor alkotott szabályzat, mely 1872. január 10-én kelt. „Az Olvasókör tagjainak köteleességei és jogai” szerint a körnek voltak szavaló, nem szavaló és pártoló tagjai. A szavaló tagoknak köteleessége volt a gyűléseken megjelenni és havonként a 10 krajcár könyvtári illetéket leróni, valamint az elnök által kijelölt napra a vállalt költeményt megtanulni. Minden szavaló tag egyenlő szavazati joggal bírt, kivéve az elnököt, akinek voksa kétszeres értékű. Ezen felül hetente kétszer mindenki használhatta a könyvtárat. A szavaló tagok maguk közül tisztviselőket választottak, akik bizottmányi tagként szabályokat alkothattak, illetve a meglévőket megváltoztattatták.

²²³A kör tisztviselői:

- elnök, aki „köteles az Olvasókörben felügyelni arra, hogy az Olvasókörben a tagok kötelmeiket teljesítsék, továbbá köteles minden két hétben egyszer gyűlést hirdetni”,
- főjegyző, „kötelme a gyűjtésekről jegyzőkönyvet vezetni, s azt a gyűlés elején a megerősítés végett felolvasni ... továbbá kötelme a rendeleteket közzétenni...
- aljegyzők, kötelesek a gyűlés mozzanatait jegyezni s a jegyzőkönyveket s más hivatalos rendeleteket közzé tenni”,
- főpénztárnok, aki „az egylet vagyonát kezeli, s arról pontos számolást tenni köteleztetik”,
- alpénztárnok, „a tagoktól beszedi az illetéket s bizonyos összeg bejöttével azt a főpénztárnoknak átadja”,
- könyvtárnok, „a könyvtárt kezeli s arról szintén számot ad”,
- alkönyvtárnok, „a főkönyvtárnoknak köteles segítségére lenni a könyvtár kezelésében”,⁴²⁽²²³⁾
- titkár, akinek „köteleessége a szavalók neveit följegyezni s egyszersmind azon költeményt mit szavalni vállalkoztak”.

A nem szavaló és a pártoló tagok is részt vehettek a gyűléseken és használhatták a könyvtárat is, de nem bírtak szavazati joggal. Alapszabályban foglalt köteleességük volt „havonként pontosan leróni azon pénzt

melynek lefizetésére magokat kötelezni oly szívesek voltak”⁴³⁽²²⁴⁾

A kör munkáját a vezető tanár irányította, akit a diákok maguk kértek fel e tisztségre. Az első évben Csöndes Ferenc volt a patronáló tanár, 1872-ben Büttl Jánost kérték fel.

Az összejöveteleken először mindig felolvasták az előző ülés jegyzőkönyvét, amit a tagság jóváhagyott, illetve észrevételeit közölhette. Beszámoltak a tisztviselők az elvégzett feladatokról, és kijelölték a későbbi szavalókat. Ezután került sor a szavlatokra és előadásokra, melyeket közösen bíráltak, ugyanúgy, mint a pályamunkaként beadott műveket.

1871-től a tisztújító közgyűlések jegyzőkönyveinek függelékeként a tagok névsorát is közölték: 1871-ben negyven, 1872-ben ötvenhét tagja volt az önképzőkörnek.⁴⁴⁽²²⁵⁾

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Németh Ildikó: A Csöndes-féle nyilvános tan- és nevelőintézet / Rendtartás

Rendtartás

Az iskolák külső és belső rendjét az úgynevezett iskolai rendtartás szabályozta. Már a Ratio Educationis intézkedett a tanítási idővel, fegyelmi szabályzattal stb. kapcsolatban, ahogy az Entwurf is foglalkozott a kérdéssel. A Csöndes-féle tanintézet működésének ideje alatt a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium által 1876-ban kiadott középiskolai rendtartás volt érvényben, melyet az 1883. évi középiskolai törvénynek megfelelően újrafogalmaztak, majd 1890-ben módosítottak.⁴⁵⁽²²⁶⁾ Bár ez elsősorban a középiskolákra vonatkozik, iránymutató volt az egész intézeti élet megszervezésére nézve.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Németh Ildikó: A Csöndes-féle nyilvános tan- és nevelőintézet / Házi rend

224 Házi rend

Az értesítők külön fejezetben tájékoztatták a szülőket a házi- és napirendről, sőt az 1875/76-os értesítő táblázatban is közölte a „Házi- és napirend órafelosztását”-t.

A napirend a téli és a nyári időszakban kevés eltéréssel ugyanolyan módon volt kialakítva, figyelembe véve a fejlődő szervezet szükségleteit. „A tanórák, munkaórák s szabad idő oly formán vannak felosztva, hogy a növendékek munkásságát a szabad órák – mint pihenési idő, aránylagos időközökben szakítsák meg, mi által a lelki erő túlfeszítése elkerültetik s a növendékek előtt a munka és a játék váltakozása természetesnek tűnik fel.”

A diákok számára a nap télen reggel fél hatkor kezdődött. Hat órától hétig úgynevezett munkaórát iktattak be, ez után egy óra szünet következett: ekkor kaptak reggelit. Nyolc órától délig tartott a délelőtti tanítás, háromnegyed tíz és negyed tizenegy közt tízórai szünettel. Délben két órányi ebéidő és szünet következett, majd kettőtől folytatódott a tanítás. Délután négytől ötig volt uzsonnaidő, öttől hatig ismét munkaóra, hat és fél nyolc között vacsora és szünet, majd ismét munkaóra, fél kilencig. A munkaóra alatt mindenki elvégezhetette házi feladatát. Este fél kilenckor következett az esti ima elmondása és a takarodó. Az elemisták egy órával később kelhettek, és már nyolc órákor le kellett feküdniük. A nyári időszakban az egész

napirend egy órával előbbre tolódott, és heti két alkalommal fegyvergyakorlatokat tartottak hat és fél nyolc között, amikor is az esti munkaóra elmaradt.⁴⁶⁽²²⁷⁾

Egy héten kétszer volt fürdés, a fehérneműt hetente kétszer, az ágyneműt háromhetente váltották: „Kiváló gond fordítottatik arra, hogy a növendékek tisztán tartsák magukat s e végett a folytonos felügyeleten kívül, evés előtt naponkint szemle tartatik fölöttük. Téli időben minden szombaton langyos vízzel való mosdás s időnként, a mint a szükség parancsolja kádfürdő van elrendelve, melyet nyáron az uszási gyakorlatok pótolnak”.⁴⁷⁽²²⁸⁾

Szerdán és szombaton csak délelőtt volt tanítás, a vasárnap természetesen szabad volt. Vasárnap és ünnepnapokon a növendékek nevelői kísérettel a vallásfelekezetük szerinti istentiszteleten vettek részt. A tanévet „Veri Sancte”-val kezdték, és „Te Deum”-mal fejezték be. Emellett megünnepelték Ferenc József névnapját (október 4.) és a koronázás évfordulóját (június 8.). A tanév szeptember közepén kezdődött és június végén fejeződött be.⁴⁸⁽²²⁹⁾

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Németh Ildikó: A Csöndes-féle nyilvános tan- és nevelőintézet / Fegyelmi Szabályzat

Fegyelmi Szabályzat

A rendtartás keretein belül maga az iskola állította össze fegyelmi szabályzatát. Kezdetben a házirend végén közölték az ún. általános szabályokat. A növendékek ²²⁶kötelessége volt betartani a házirendet: „mulattató könyveket” csak az igazgató engedélyével tarthattak maguknál, szüleiknek havonta kétszer kellett levelet küldeniük stb.⁴⁹⁽²³⁰⁾

²²⁵Házi és napirend Órafelosztása

Nap	5—6	6—7	7—8.45	8.45— 9.15	9.15—11	11—3	3—5	5—6	6—7.30	7.30— 8.30
Hétfő	munkaóra	reggeli és szünet	tanórák	szünet	tanórák	ebéd és szünet	tanórák	szünet	fürdés	vacsora és szünet
Kedd										
Szerda										
Csütörtök										
Péntek					fürdés ebéd és szünet	szünet		Fegyver- gyakor- latok		
Szombat					ebéd és szünet	tanórák	szünet	fürdés		
Vasárnap	szünet			istenti szolgálat	szünet			fürdés, ebéd és szünet		fegyver- gyakor- latok szünet

Értesítő CS 1875/76. 32. p.

Jelen táblázat a nyári időszakra vonatkozik. Télen csak annyiban történik változás, hogy a reggeli munkaóra 6—7 tartatik meg s ennek következtében a délelőtti tanórák is egy-egy órával hátrébb esnek; továbbá, hogy a délutáni oktatás 2 órával kezdődik s fegyvergyakorlatok nem tartatnak.

Az 1883/84-es értesítő teljes egészében közölte „A Csöndes-féle nyilvános tan- és nevelőintézet középiskolájának az 1883/84. tanévvel életbe léptetett fegyelmi- s rendszabályai”-t, amely nemcsak a tanítási idő alatti, hanem az azon kívüli viselkedést is előírta. Szabályozta a mulasztások igazolását, a tanulók kötelességeit, tiltotta a dohányzást, az egymás közötti cserét, adásvételt, könyvkölcsönzést. A diákok színházba, nyilvános helyekre csak igazgatói engedéllyel és szülei kíséretében mehettek, egyébként este nyolc órára otthon kellett lenniük. Elvárták tőlük, hogy tanáraiknak, illetve általában a felnőtteknek megadják a kellő tiszteletet, és egymás között is illendően viselkedjenek. „Az iskola azon hely, hol az ifjú erkölcsi és szellemi kiképeztetését nyeri: ez megköveteli, hogy mint ilyen intézmény iránt a tanuló a legnagyobb tisztelettel viseltessék és annak törvényeit szigorú lelkiismeretességgel megtartsa: azon időben is melyet nem tölt az intézet védőszárnyai alatt, magát mindenha oly módon viselje, mint az tisztességes, jól nevelt ifjúhoz illik.”[50\(231\)](#)

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Németh Ildikó: A Csöndes-féle nyilvános tan- és nevelőintézet / Felvételi feltételek

Felvételi feltételek

Nemcsak az iskolai értesítők végén, hanem az új tanév kezdetével a napilapokban is megjelentek az

intézetbe való felvételtől szóló közlemények.[51\(232\)](#)

A növendékeket az év bármely szakában be lehetett íratni, beiratkozáskor a keresztlevelet, oltási bizonyítványt és középiskolásoknál a korábbi iskolai bizonyítványt kellett bemutatni. A tandíj egy iskolaévre (az iskola és az internátusi elhelyezés díja) az elemistáknak 500 forint – bejáróknak 30 forint –, középiskolásoknál 600 forint, bejáróknak 80 forint, más intézeteket látogató, azaz kijáró növendékeknek 400 forint, melyet több részletben is lehetett fizetni. A különórákért (angol, zene, lovaglás) természetesen külön díjat kellett fizetni.

A felvett növendékek előírt felszerelése a következőkből állt össze: „10 nappali és 5 éjjeli ing, 8 gatyá vagy alsó nadrág, 12 zsebkendő, 12 pár harisnya, 2 asztalterítő, 6 asztalkendő, 6 törülköző, 1 derékalj (Matratze), 1 paplan, 1 pokrócz, 1 vánkós, 4 ágyi- és 4 paplanlepedő, 4 vánkoshéj, 2 öltözet köznapi s 2 öltözet ünnepi ruha, 3 pár lábbeli, 1 evő- s 1 kávéskanál, 1 ritka s 1 sűrű fésű, 1 ruha-, 1 haj- és 1 fogkefe, végre egy pár éjjeli cipő.”[52\(233\)](#)

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Németh Ildikó: A Csöndes-féle nyilvános tan- és nevelőintézet / Összegzés

Összegzés

Csöndes Ferenc nevelőintézete érdekes színfoltja volt a múlt századi Sopronnak. Az intézeti nevelésnek ez a formája akkoriban még új volt Magyarországon. Külföldi példák nyomán, modern nevelési elvekkel próbált sokoldalúan képzett diákokat nevelni, akik későbbi tanulmányaik során külföldi tanintézetekben is megállják a helyüket. Lehetőséget nyújtott a módosabb polgárok és nemesek számára, hogy fiaik [227](#) hazai intézetben, családi keretek között, ne csak színvonalas szellemi, hanem vallási, erkölcsi és testi nevelésben is részesüljenek. A tulajdonos halála után az intézet lassú hanyatlásnak indult: az 1890-es években, amikor a konkurens Laehne-féle nevelőintézet második virágkorát élte, anyagi gondok és a növendékek számának erőteljes csökkenése miatt kénytelen volt bezárni kapuit.

Végezetül álljon itt néhány értékelő szó Csöndes Ferenc tollából: „A mi a tanulmányt illeti, bizony állíthatjuk, hogy növendékeink mindig kiállják a versenyt a legnevezetesebb bel- és külföldi tanintézetek növendékeivel. Intézetünkben sok magyar fiú lépett egyenesen külföldi intézetbe, ahol elismerést szereztek intézetünknek: másrészt pedig sok németajku növendékünk folytatta tanulmányait hazai, tehát magyar nyelvű tanodákban. Mert intézetünk egyik főcélja az lévén, hogy az idegen szellemű és nyelvű, tehát a külföldi nevelőintézeteket fölöslegessé tegyük, alkalmat nyújtunk arra, hogy a magyarajku növendékek a német, a németajkuak pedig a magyar nyelvet tökéletesen elsajátíthassák, a nélkül azonban, hogy növendékeink rendes tanulmányai egyik vagy másik nyelv előnyére csorbát szenvedjenek. E célzt rendszeren el is érjük, mert legtöbb esetben két év elegendő arra, hogy a magyarajku növendék a német, a németajku pedig a magyar nyelvet elsajátítsa. Intézetünknek a lefolyt idő alatt az elősorolt elvek szerinti működése nyújtá nekünk amaz örömdetes sikert, hogy hazánk legtekintélyesebb családjainak sarjaiból számlált növendékeket, sőt Auszriából s más idegen tartományokból való szülők is megtisztelték azt bizalmukkal.”[53\(234\)](#)

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Hárs József: Önképzőkörök Sopronban 1867 és 1945 között

Hárs József: Önképzőkörök Sopronban 1867 és 1945 között

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Hárs József: Önképzőkörök Sopronban 1867 és 1945 között / 1.
Nem lehet elég korán kezdeni

1. Nem lehet elég korán kezdeni

A népiskolák (elemik) életének mindig szerves része volt a jeles alkalmakra szervezett ünnepélyek sora. Ezeket tornateremben vagy udvaron tartották, s fő műsorszámuk – természetesen – az igazgató beszéde az előljáróság, a szülők és a rosszulléti álldogáló ifjúság előtt. Nem maradhatott el az iskola énekkarának és néhány nagyobb és tehetségesebb gyerekek a szereplése. Utóbbiak szavalatokkal tettek tanúbizonyságot tanítóik szívós munkájáról. Ha a tanintézetnek, mint az orsolyiták több iskolatípusának, kezűgyességi tantárgyai is voltak, akkor az egész éven át ott készített munkadarabok színvonalasabbjai kiállításokon kerültek a felnőttek elé.¹⁽²³⁵⁾ Ezekről az eseményekről értesítők (évkönyvek) és a helyi újságok számoltak be. Lehetetlen nem észrevenni, hogy amire évnitő, évváró, névadóra emlékezés, nemzeti ünnep alkalmat adott, abban már a későbbi önképzőkörök csírái bontakoztak ki.

Látványos és különös gonddal előkészített rendezvényeknek lehettek tanúi a meghatott szülők a millennium országos megmozdulásainak árnyékában²⁽²³⁶⁾. A felnőttek ²²⁸világának megosztottsága jelentkezett abban, hogy a katolikus népiskolák nem a többséggel, hanem az orsolyitákkal egyidőben (de nem együtt) tartották megemlékezésüket hazánk ezeréves fennállásáról. A róm. kat. belvárosi elemi fiúiskola és a vele együtt ünneplő Szent Mihályról címzett róm. kat. elemi fiú- és leányiskola (Jégverem 1.) a mise után, az előbbi udvarán hallgatta meg a műsort (Színház tér 6., később Petőfi tér 3.-ra változott). A püspöki kar („illetve kegyelmes főpásztorunk”) rendeletéből 1896. május 17-én adóztak az állam ünnepének. Nyomatásban megjelentetett értesítőjük mindenről részletesen, sőt ami az igazgató, majd az orsolyitáktól műsor közben megérkezett Póda Endre apátplébános beszédét illeti, szó szerinti közlésben számolt be.

Nem vitás, hogy festői lehetett (törekedtek is erre) az 1800 gyermek felvonulása a Várkerületen a Szent Mihály-templomban celebrált nagymisére, s az iskolák – ennek megfelelően – kívül-belül méltón voltak feldíszítve. (Nem írják, hogy segített-e a diákság.) Minket azonban az érdekel, hogy a katolikus konvent elnökének és a két iskola közös igazgatójának beszéde közé ékelődve megjelent az első gyerekszereplő (ötödikes fiú, szavalattal). Az igazgató történelem-ismertetője után pedig egész kis – mai szóval élve – kultúrműsor zajlott le. Vers és próza váltakozott, térképmagyarázattal és énekkel, magános produkciók hármas kiállással (4., 5., és 6. osztályos szereplőkkel).

Tormássy János tanító felolvasása valószínűsíti, hogy az egyébként is aktív férfiú lehetett a „hosszúnak tetsző, de aránylag rövid idő alatt bevégzett és a figyelmet állandóan lekötő” program összeállítója, a gyerekek felkészítője. Póda beszédével és közös imával zárult a délelőtt.³⁽²³⁷⁾ Tantestület és előljárói a Nádor-vendéglőben fejezték be a napot. Tormássy javasolta, hogy fényképen örökítsék meg magukat, a csoportképet méltó helyre akasszák, kis formátumban pedig mellékeljék a közelgő évvárókor az értesítőkhöz⁴⁽²³⁸⁾.

Az Istenért, a királyért és a hazáért jelszó mást jelentett Póda Endre ajkán és mást az evangélikusoknál. Nemcsak a vallás, hanem az anyanyelv miatt is⁵⁽²³⁹⁾. Az evangélikus népiskola, fiúk számára (Színház u.

27.), tanulóinak színre kivétel nélkül német az anyanyelve. (A lányok a Templom u. 10.-be jártak, róluk az újságok külön nem emlékeznek meg.) Ezért a tantestület csak vonakodva tért át hivatalos nyelvhasználatában a magyarra. Megrovást is kapott a türelmetlenül magyarosító sajtótól! Annál nagyobb szó – ezt viszont az Oedenburger Zeitung nem mulasztja el kihangsúlyozni –, hogy millenniumi ünnepségükre magyar nyelvű műsort állítottak össze, bevonva ebbe a nagyobb diákokat is. Nem érhetne szó a ház elejét⁶⁽²⁴⁰⁾. Sopronban sok fejtörést okozhatott az, hogy végső soron mit is ünnepeljünk, hiszen Sopront legkorábban (az akkori hivatalos álláspont szerint) 900-ban hódították meg Árpád hadai⁷⁽²⁴¹⁾. Ezek a kétségek természetesen nem tükröződtek a gyermekeknek szóló ünnepi szónoklatokban, sőt olyan kész sablonokat kaptak, amelyek középiskolás korukra is ²²⁹megmerevítették (s ezzel érdektelenné tették) számukra a történelemórákat⁸⁽²⁴²⁾. Nem lehet elég korán kezdeni a gyermeki lélek betörettetését a felnőttek szigorúan szabályozott körülményei közé.

A belvárosi elemi iskola díszterme eredeti állapotban, 1896 k. Stagl felv. Soproni Múzeum, ltsz. 3056.

2. Rendeletek.

Az önképzőkör fogalmában kibékíthetetlen ellentétek feszülnek. Társas együttlétet biztosít, ám az előkészület magányát követeli; az iskolától kapott értéktöbbletet jelez, de rámutat a tanítás hiányosságaira is. Ezzel a tartalommal bő lehetőséget teremt minden korszak számára értelmezésének újrahangolására és eszköztárának ismételt átalakítására. Az önképzőkör a középiskolák ifjúsági egyesületei közül az egyik. Hogy [230](#) mennyire fontos, mennyire nem, az függ az osztályok tehetségétől, a vezető tanár egyéniségétől, a hagyományoktól, s talán legkevésbé az iskolatípustól.

A kiegyezés utáni évtizedek első igazi szabályozása az oktatás területén a Sopronhoz több szálon is kötődő Trefort Ágostonhoz fűződik. [9\(243\)](#) A középiskoláról és tanárainak képesítéséről szóló törvényt 1883. május 27-én hirdették ki, s a következő tanévben megkezdték életbeléptetését. Kevés változtatással 1924-ig volt érvényben, amikor megszületett a Lex Klebelsberg (ismét egy politikus, akinek köze volt Sopronhoz). [10\(244\)](#) Ez az 1924. XI. t.c. mellékneve. Újítása: a gimnáziumok és a reáliskolák közé illesztette a reálgimnáziumot. Ennek alapján 1930-ra 119 fiúközépiskola működött az országban, ebből 29 a gimnázium, 69 viszont reálgimnáziummá alakult. Maradt 22 reáliskola [11\(245\)](#). Az így kiformalódott ötféle középfokú tanintézet (gimnázium, reálgimnázium, reáliskola, leánygimnázium, leánylíceum) tarkaságában az 1934. XI. t.c. igyekezett rendet teremteni az egységes gimnázium kinyilatkoztatásával, azonban csak 1938. május 22-én jelent meg hozzá a rendtartás, s ezt a háború miatt már nem lehetett keresztülvinni. Utána meg más szelek fújnak az oktatásügyben (is).

Mindhárom legfelsőbb szabályozás meghatározza a középiskolai tanítás éppen érvényes céljait, körvonalazza a szervezeti formákat, de nem említi az ifjúsági egyesületeket. Ezek körülírását rendeletekre bízta. Az előírásokat közbé-kevésbé a diákok és vezető tanáraik önállóságától való félelem határozza meg. Nézzük csak, milyen gátakat szab a kötetlen képzelet köré például az 1890-beli rendtartás: „A két legfelsőbb osztály tanulói magán szorgalmuk és munkásságuk gyarapítására önképző kört is alakíthatnak, de mindig valamely szaktanár személyes vezetése, s felügyelete és az igazgató szigorú ellenőrzése mellett.”

Támogassa az iskola a tanulmányokat és ferde irányba ne terelje, örködjön ezen a többi tanár is és figyelje, hogy mit olvasnak a növendékek. Aki nem felel meg iskolai kötelezettségeinek, azt el kell tiltani a kör látogatásától (pedig lehet, hogy ott találna magára) [12\(246\)](#). Az önképzőkörön elhangzott munkák nyilvánosságra hozatala tilos.

Ez ellen legfeljebb szignóval lehetett védekezni. Valószínű, hogy W. St., aki németre fordította Kozma Andornak a készülő országcsönkítés ellen kiáltó alkalmi versét 1920-ban, s az Oedenburger Zeitung február 24-i számában jelentette meg, nem más mint Stentzer (Szenczi) Willibald ötödikes bencés gimnazista. A tilalom jó ügy esetén is érvényes. [13\(247\)](#)

Másféle körök, pl. ének vagy zene gyakorlására szolgálók is alakulhattak, viszont intézetén kívül semminemű társulatnak, vagy egyesületnek tagjai nem lehettek a tanulók.

A vallás- és közoktatásügyi minisztérium ezt megelőzően 1887-ben foglalkozott a középiskolák diákjainak egyesületeivel. Ebben a rendeletben leszögezi, hogy az ő [231](#) hatáskörébe tartozik az alapszabályok

jóváhagyása, bár a belügyminisztérium véleményét ki kell kérni. Az ifjúsági egyesületek csakis önművelődési, önszervezési, testedzési és szórakozási (persze nem kártya és teke) célokra alakulhatnak. „Feltétlenül kizárva a politikai vagy ilyen jellegű nemzetiségi egyesületek.” Csakis az illető tanintézet rendes hallgatóit vehetik fel tagokul (tehát pl. a magántanuló Weöres Sándort nem)¹⁴⁽²⁴⁸⁾. Ha nem az alapszabályok szerint tevékenykednek, szigorú vizsgálat, felelősségre vonás, sőt akár felosztatás is következhet. Ilyen esetről Sopronban nem tudunk, az viszont elő-előfordult, hogy némelyik kör – külső körülmények vagy érdektelenség miatt – hosszabb-rövidebb ideig szüneteltette működését.

A cél az ifjúság magasabb általános műveltséghez juttatása és előkészítése a felsőbb tudományos képzésre. A gimnáziumokban a humán tárgyak, a reálban a modern nyelvek és a természettudományos képzés voltak az uralkodók, de magyar nyelvet és irodalmat mindegyikben tanítottak. A nyolc osztályon keresztül, kötelező érettségi számonkéréssel. Előkészítés: legalább négy év az elemiben. A cél megfogalmazása az első világháború és az azt követő zűrzavar ellenhatásaként a harmincas évekre erősen vallásos színezetet nyert. Végig nincs szó arról, hogy lányok és fiúk egy osztályban tanulhassanak¹⁵⁽²⁴⁹⁾. Illetve: egy kivétel mégis akadt, az orsolyiták leánygimnáziumának növendékei, amíg a tanintézet nem vált teljessé, a bencések fiú főgimnáziumában vizsgáztak.¹⁶⁽²⁵⁰⁾

Az önképzőkörök célját sokféleképpen szövegezték meg. Általában azonban az iskolai előadások kiegészítő részeinek tartották. Ki úgy, hogy vezető tanárként itt pótolta azt, ami a tankönyvekből kimaradt (vagy netán nem jutott rá idő), ki meg úgy, hogy a délelőtti *tanítás* után ezen a foglalkozáson talált alkalmat a *nevelésre*. Századunk harmincas éveinek közepére a régi forma végképp elavult, válságba jutott. A túlterhelés miatti közömbösség passzívra tette a tagságot, az irodalomcentrikusságnak is voltak ellenzői, a kör tömegjellege pedig gátolta az egyéniség kifejlődését. Ahogy mondták: „nem bontakozhatik ki a tanulók sokat emlegetett bátorsága a fellépésben és biztonsága az ítéletben.”¹⁷⁽²⁵¹⁾

Szaksztyályokra bontották tehát az eddig egységesen irodalmi egyesületeket. Ilyenformán adtak több teret a reáliáknak. A módszerek természetesen eltérőek. Általános gyakorlat maradt viszont, hogy a különböző hazafias ünnepélyeket, a ballagást és legtöbbször a farsangot is az önképzőkör tagjai rendezték műsoraikat ifjúsági (csak néha tanár-) vezetői állították össze. Ugyancsak szokássá vált a helybeli irodalmi megmozdulások látogatása, azért is, mert ott a diákok sokszor saját tanáraikat mint előadókat láthatták viszont. A jobb színházi előadások megtekintésére is kerítettek sort a lelkesebb vezetők. Mindenütt tiltották a késői kimaradást, ha valahová mégis elmehettek – nem egyedül –, azt be kellett írni az ellenőrzőkönyvbe, s aláírni otthon, iskolában (diáklányok felnőtt kísérő nélkül még nappal sem ülhetek be fagylaltozóba)¹⁸⁽²⁵²⁾.

²³²Arra nincs módunk, hogy minden valaha létezett önképzőkör eseményeit rögzítsük, ezért csak a szerintünk legjellemzőbbeket válogattuk ki, s adunk róluk vázlatos képet. Nem adunk teljes listát, csak itt-ott utalunk azokra a diákokra, akik nagyobb – városbeli vagy országos – hírnévre tettek szert. A túlnyomó többség nyilván árnyékban maradt, de tette a dolgát, szívesen emlékezett vissza a délutáni iskolai foglalkozásokra, s késő öregkoráig szavalta az ott tanult verseket.

Sopron, Szt. Orsolya-zárda.
A téren még az 1929-ben a Hunyadi u. torkolatába helyezett hattyús szobor

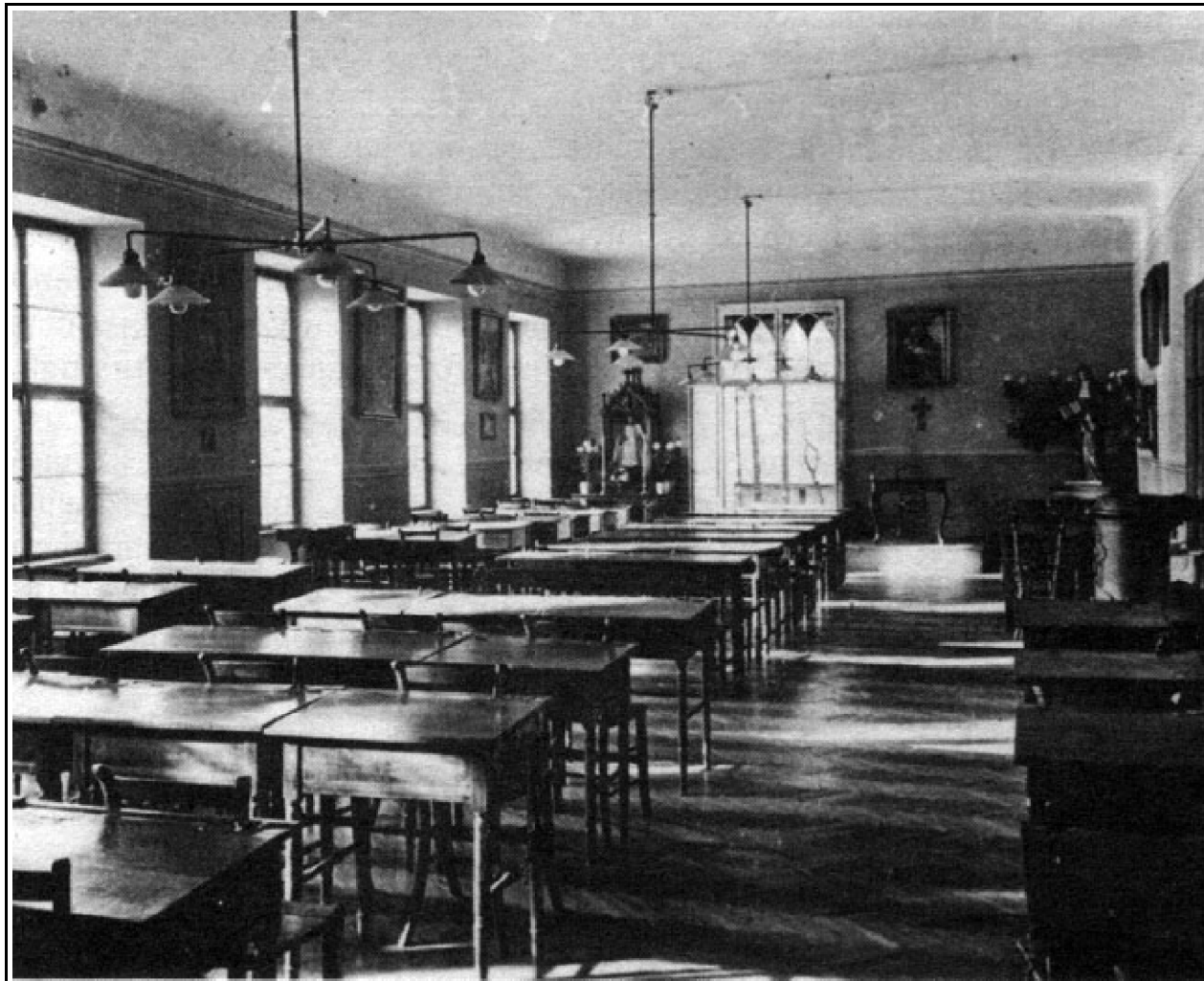
1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Hárs József: Önképzőkörök Sopronban 1867 és 1945 között / 3. A Szent Orsolya-rendi katolikus leánygimnázium.

3. A Szent Orsolya-rendi katolikus leánygimnázium.

A Széchenyi tér 20. sz. nagy épület, a tér és a Várkerület sarkán, 1907-ben került – vétel útján – az apácák tulajdonába. Földszintjén kényelmes helyet biztosítottak a nehezen benépesülő tanintézetnek, amely csak az 1922–23. tanévben érte el a nyolc osztályos gimnáziumi teljességet és 1925-ben az érettségi megtarthatóságának jogát. Bár a nyilvánossági jogot már az 1913–14. tanévre megszerezte, megelőzve a helyi állami leánylíceumot és a Dunántúl többi leánygimnáziumát. Az első években még megfelelő tanerőkkel sem rendelkezett, a helybeli bencésektől került ki az igazgatója is. A növendékek az épületnek a második, részben az első emeletén lévő internátusban kaptak helyet, ha vidékiek voltak.¹⁹⁽²⁵³⁾

²³³A tanácsköztársaság idején „eltávolították a feszületeket és vallásos jellegű képeket az iskolatermekből, megszűnik az imádság és a vallásoktatás” – írják²⁰⁽²⁵⁴⁾. Megszűnt a tanítás is – 1919. június 10-én. Nemcsak az orsolyitáknál. Alig kezdték újra a „polgári rend és béke jegyében”²¹⁽²⁵⁵⁾, újabb megpróbáltatás szakadt rájuk. 1921. augusztus 29-én, az alakuló értekezlet napján, arról kellett döntenük, hogy maradnak-e vagy kiköltöznek az osztrákoknak ítélt városból. Mater Desits Ladislau fejedelemasszony úgy

határozott, hogy mind a nyolc osztályt megnyitják a beiratkozók előtt (végül nem volt elég jelentkező) azért, hogy ha az állami leánygimnázium az osztrák uralom alatt megszűnne, annak növendékei ide jöhessenek. Magyar marad a tanítás nyelve akkor is, ha az osztrákok megszállnák a várost²²⁽²⁵⁶⁾. A velencei egyezményrel és népszavazással tisztázódott Sopron hovatartozása, az intézet 1932-ig békésen tevékenykedhetett.

Sopron, Szt. Orsolya-rendi intézet: Az internátusi növendékek nappali terme 1940 k. Soproni Múzeum ltsz. 42371.

Ekkor a magasabb egyházi hatóságok rendelkezése okozott megrázkódtatást. A budapesti rendházat a sopronihoz csatolták, s így az ottani leánygimnázium tanerővel való ellátása hirtelenében a soproniakra szakadt. Kénytelenek voltak világi tanárokat óraadóként alkalmazni, még a reálgimnáziumból is, hogy pótolják az innen elhelyezetteket.

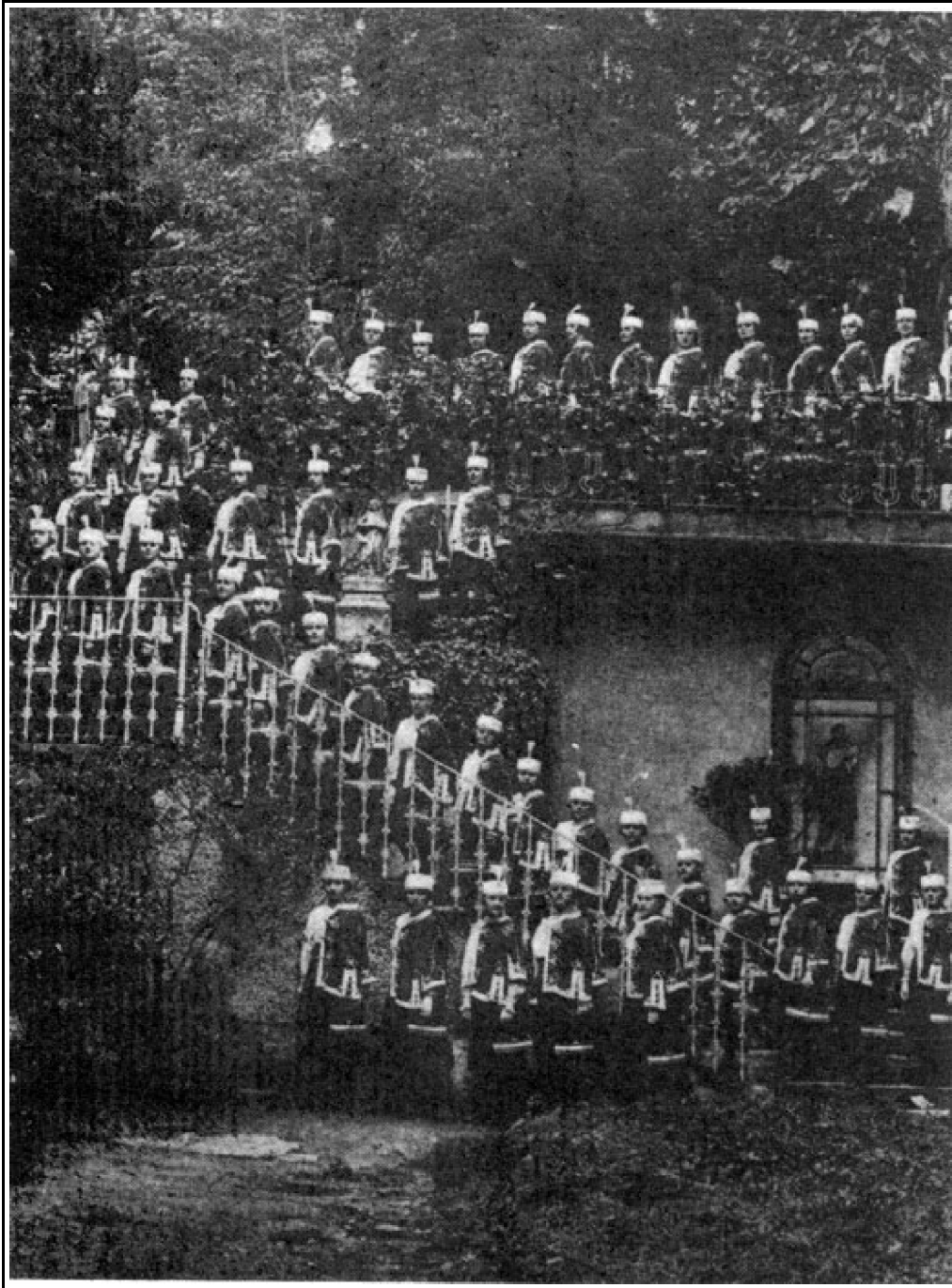
²³⁴Ez a mozgás az 1920 őszén alakult önképzőkört is érintette. Addigi irányítóját, Mater Varga Edithet 1932-ben a fővárosba helyezték. A „szakszerű és kitűnő” vezető utóda Mater Varga Carola lett²³⁽²⁵⁷⁾. Posztján 1939-ben és 1941-ben olvashatunk új nevet²⁴⁽²⁵⁸⁾.

A törvényben megengedett hatvanas létszámhoz képest az osztályok végig igen gyér látogatottságúak voltak. Hetedik-nyolcadikra nem ritkán egy számjegyre fogyott a létszám. Akadt olyan hatodik osztály (1925-ben), ahol három növendék üldögélt a magas katedrával szemben, sőt 1922-ben mindössze kettő.

A tanárok felkészültségéről, képességeiről sajnos nem sokat tudunk, mert a rend szabályai szerint a közéletben nem vehettek részt. A másságot mindenestre túrték. Tudjuk, hogy diákjaikat hitük miatt nem nyomták el. Még 1939-ben is öt zsidó vallású tanulójuk volt, egyikőjüket az üldözések idején a zárdában rejtegették²⁵⁽²⁵⁹⁾. Viszont azt is tudjuk, hogy még szülői kísérettel se mehettek színházba, hangversenyre igazgatói engedély nélkül. Más iskolákban erre az osztályfőnök aláírása is megfelelt. Az Orsolya-szüzek különösen a mozival szemben voltak bizalmatlanok. Első kézből nem szereztek ismereteket a különböző rendezvényekről. Valószínűleg a hittanár vagy a civil óraadók, esetleg a szerzetesi mivoltuk ellenére szabadon mozgó bencések szállították az értékelést.

Talán a sok szigorítás ellentételeként, bőven éltek az iskolai színjátszás lehetőségeivel. Nem akadt olyan ünnepély, amelyen ne adtak volna elő színjátékot, daljátékot, élőképet vagy legalább melodramát. Első példánk még a millenniumi ünnepségekkel kapcsolatos. Az évkönyv akkor még a következő címet viselte: „Értesítő az Orsolya-szüzeknek Sopronban létező tan- és nevelő intézetéről, melyben leánynövendékek az elemi oktatáson kívül magasabb tanulmányi ipari és művészeti ágakban is nyerhetnek kiképzést, úgyszintén elemi és polgári tanítónők is képeztetnek. Az 1895–1896. iskolaévről. Sopron, Reininger Ármán nyomdája, 1896. 39 lap.”

Az 1896. május 17-én tartott iskolai ünnepélyen szerepelt az énekkar, majd a belső elemi iskola egyik harmadik osztályos tanulója (!) szavalt. Magyarország megkoszorúzott térképe előtt beszélt Printz Ilona, negyedikes, a város első tanácsnokának lánya²⁶⁽²⁶⁰⁾. (Ilyen térkép a belvárosi elemi ünnepségén is helyet kapott.) Versek, próza, karének beszéd és ima került a műsorra. Az előadók az első és szó szerint közölt Póda-beszéden kívül (az apátplébános mint az intézet igazgatója kellett, hogy szólásra emelkedjen, hogy utána átsiessen a belvárosi elemibe, s ott is elmondja: „Gyermekek! nemde mily lélekemelő a mai ünnepség?!”) ²⁷⁽²⁶¹⁾ csupa tanuló, még a polgári első osztályából is. A fénypont – élőkép. „...a nagy számban megjelent vendégek nagy érdeklődéssel tekintették meg, még délután (!) is, az élő alakokból csoportosított élőképet: Magyarország Geniusa az ország címerére mutatva s mintegy a védő boldogságos Nagyasszony kegyébe ajánlva, a Boldogságos Szűz, környezve nyolc angyal-alak által, továbbá szent István király, szent Imre kir. herceg, szent László király, szent Erzsébet és szent(!) Margit magyar királyi sarjak” voltak ott láthatók²⁸⁽²⁶²⁾. A ²³⁵tanterv szerinti munka látványos részét képezte, hogy szép anyaggal vettek részt az ezredéves országos kiállításon. (Az évkönyv aprólékos részletezéssel sorol föl minden egyes darabot.) Április 26-án küldték el a kiválogatott tárgyakat. Mappa geometriai és szabadkézi rajzokkal és akvarell-festményekkel, melyeket az intézet bennlakó növendékei készítettek, legyező, levélnehezék, olajfestmény, olajfestés üvegre, selyemre, tányér festve, doboz email-festéssel, kávékészlet (majolika-festés), dohánykészlet, gobelin-festés, bőrmunka, kristályfaragás, asztal (faégetés porcelánbetéttel), különböző stílusú, egyházi célra szolgáló hímzések stb. Összértékben 2839 forint. Előtte két napig az intézet egyik termében közszemlére tették ki a kollekciót²⁹⁽²⁶³⁾.

A soproni Szt. Orsolya-rendiek intézete:
A növendékek díszmagyarban. Kiadó: Stagl fényképész, Sopron, 1938 k. Soproni Múzeum Itsz. 42267

[236](#) Visszatérve a színháztársra: Tordai Grail Erzs. Mégis győz a tavasz! c. allegorikus játékát az intézet (mindig sokat vállaló) bennlakó növendékei játszották el, 1932. június 11-én, a záróünnepélyen. [30\(264\)](#) Ugyanazt megismételték, a rend 200 éves soproni létét ünnepeelve, a Soproni Kultúrhét 1947. októberi

műsorában. Tartalmi változás a jelek szerint csak annyi, hogy másodjára a szerző *Erzsi* helyett *Erzsébetként* szerepelt...³¹⁽²⁶⁵⁾

A néha alig 11 tagú önképzőkör³²⁽²⁶⁶⁾ havonta ülésezett (vagy: gyűlésezett). Felolvasások, szavalatok, zeneszámok és énekszámok hangzottak el, valamint ezek bírálatai. A tíz ülésből három ünnepi: az aradi vértanúk, a soproni népszavazás és a márciusi ifjak emlékeztetése. A többi témája is kötött. Néhány év jegyzőkönyvei fennmaradtak³³⁽²⁶⁷⁾. Ezekből kiderül, hogy a dolgozatok elkészítésére általában egy hetet biztosítottak. Hogy mennyire nem voltak önállóak, jelzi az egyik bejegyzés: „Dicséretet érdemel ezenkívül a vezető tanárnő, aki ilyen ötletes címet adott.” Vagy: meghirdetnek az ötödikeseknek *pályázatot*, amelyen *mindenki köteles* részt venni... Viszont önbizalmat növelő lehetőség: az arra érdemes irodalmi, történelmi vagy földrajzi tárgyú dolgozatokat a Fakadó rügyek c. emlékkönyvbe másolták be, sőt arra is volt eset, hogy az év végi értesítőben jelentették meg. Erre a városban nem találni példát! Ilyen dolgozat a későbbi soproni orvosnőnek, Hümpfner Olgának értekezése: Horatius eszmevilága és hatása a magyar irodalomra. A közel kilenc, sűrűn szedett lapnyi munka nem hoz ugyan új megállapításokat, s csak Kölcseyig, ill. Gyulai Pálig jut el (1935-ben), de szerkezete, stílusa világos, jó. A nyolcadikos szerző nem mondható egyoldalúnak. Több cikkét közölte a fővárosi matematikai szaklap³⁴⁽²⁶⁸⁾.

Egy tanulmány megírásához irodalomra van szükség. Ahogy a témát, úgy a könyvet is a tanár adja a tanuló kezébe az ifjúsági vagy a tanári könyvtárból. Lehet és kell olvasni. „A jó olvasmány lelked hű barátja, a rossz annak megrontója.” A két legnagyobb kincs a hit és az erkölcs. „Hazafias nevelésünk főképp arra irányult, hogy beleneveljük tanítványainkba az ezeréves haza múltjához, integer területéhez való szívós ragaszkodást, a magyar élni akarást, a lelkiismeretes köteleességteljesítést, az áldozatos lelkületet.”

Az ilyen célok szülik az Álmodik a Hargita c. irreudenta melodrámat, de érdekes módon lehetővé teszik Ady Endre óvatos befogadását, akit „sok hibája mellett is erősen magyaros érzésűnek” tart a kört vezető tanár. Az irodalmi központú szemlélet az 1939–1940-es tanévben változik meg a rendtartásnak megfelelően, ám inkább csak szavakban, hiszen a kis létszám miatt külön természettudományi szakköröket nem lehetett alakítani. Volt viszont ilyen kérdés: „Milyen legyen a mai modern leány? Pályaválasztási tanácsadó.” Az 1939–40. év értesítőjében közölnek néhány érdekes idézetet a hatodikos diákoknak az önképzőkörrel foglalkozó írásából (valami felmérés lehetett). „Semmi pénzért sem mulasztottam volna el csak egy önképzőköri gyűlést is” – vallja egyikük. „Olyan jó voltam a gyűlésen, mint egy földreszállott angyal.” Vagy: „Átéreztem és megtanultam értékelni a költészetet.” Végül: „Megértettem, hogy az ²³⁷íróknak nemcsak szórakoztatás a céljuk, hanem intenek, figyelmeztetnek, magyarságunkat ébren tartják, megmutatják, mi van a lelkek mélyén, sőt: önismeretre tanítanak. Ezentúl értelmesen akarok olvasni!”

A tanulók 1939-ben az intézet többi iskolájával, közel 1500 diákkal együtt ünnepelték „a trianoni határt megdőntő, szinte sorsfordulatot előidéző eseményeket.” Kevéssel előbb viszont „királynénk” születésének 100. évfordulóját³⁵⁽²⁶⁹⁾. Igen, valahogy nem is Magyarországról, hanem a Szent Korona országairól van szó. A nevelőmunka tudatos. Az ünnepléskor „a tömeghatások pszichológiai előnyeit jobban ki lehetett aknázni” – állapítják meg. Nem biztos, hogy szerencsés dolog volt ezt szembeállítani az államosítás elleni tüntetéseken, Rajk válogatott rendőrei ellen. Az „eredmény” ismeretes³⁶⁽²⁷⁰⁾

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Hárs József: Önképzőkörök Sopronban 1867 és 1945 között / 4. A Szent Benedek-rend gimnáziuma.

4. A Szent Benedek-rend gimnáziuma.

„Faragás, szellemi faragás legközelebbi föladatunk s ha valaki nem engedi magát idomítani a kitűzött mérv és cél szerint, az mint alkalmatlan anyag mellőztetik” – mondotta Liszta Mór igazgató, az új iskolaépület 1875. október 5-i avatásán³⁷⁽²⁷¹⁾. Ez a szellemiség áradt akkor a rendház folyosóiból, a lakosztályokból, ahová a diákok gyónni jártak tanáraikhoz. Ez határozza meg a legtöbb paptanár viszonyát a rábízott gyerekekkel, hosszú évekig.

A hajdani jezsuita iskola 1802-től állt a bencések vezetése alatt. Ma épületében az erdészeti technikum működik (Szent György u. 9.). Az 1850-től nyolcosztályos gimnázium először német nyelvű, majd – az önkényuralom enyhülésével – magyar. Mindvégig megtartotta klasszikus humán gimnáziumi jellegét.

Önképzőkörét 1870 őszen alapították, 1877 és 1888 között azonban nem tevékenykedett. Az önképzőkör célját 1896-ban már másképp fogalmazzák meg, mint a Liszt a korabeli nézeteket. „A munkaszeretet ápolása, önképzés az iskolai tanulmányokkal összhangzó irányban, értekezések, műfordítások készítése, szónoki előadások és ezek bírálata által; az önbizalom fokozása a szűkebb körben való fellépés által...” Illusztrációként vesszük elő a millenniumra megjelent évkönyvüket, benne a vármegyeház dísztermében tartott megemlékezés műsorával. Érdekes, hogy nem a püspöki kar, hanem az állam kívánsága szerinti dátumot, május 9-ét választották. Az evangélikusok és az állam középfokú iskoláival azonos időben. A Soproni Újság nem mulasztja el hangsúlyozni május 6-án kelt előzetesében, hogy az iskolák ünnepi programjainak utolsójával került közre a pannonhalmi Szent Benedek-rend soproni főgimnáziumának meghívója. Az ünnepség az iskolához és a rendházhoz egyaránt közeli templomban bemutatott hálaadó-istentisztelet után zajlott le. A „gonddal megválogatott” műsor az igazgató beszédével kezdődik, s csak utána lép pódiumra az énekkar (az újság vegyeskart ír). Ekkor éneklük el a Himnuszot. Az ünnepi megemlékezést tanár tartja, őt a tanulók szavalatai, ének- és zeneszámok követik. Kisebb-nagyobb szereplőkkel elevenedik meg történelmünk számos nagysága az Új ezer évünk hajnalán című színdarabban (alkalmi költeménynek jelzik). A Szózat a végefelé ²³⁸hangzott fel, de nem zárószámként. Ezt a hatásos Hunyadi László-induló követte Erkel operájából, ének és zenekar előadásában.

Az önképzőkör tagjai havonta 10 krajcárt fizetnek folyóiratokra és írószerekre. Mivel az önképzőköri dolgozatokat itt is tilos kinyomatni. A jobbkat emlékkönyvbe írják. Többször hivatkoznak a jezsuiták akadémiaira, amelyek hasonlatosak az önképzőkörökhöz, tagságukat a diákság javából válogatták, vitáztak és színdarabokat tanultak be. Amikor van, sokat számít az ének- és zenekar léte. A harmincas években támadt fel újból. Ekkori vezetője a lobogó lelkesedésű fiatal Nádasdi Alfonz bencés tanár, akit a zenetörténet Kodály latin társalkodójaként ismer³⁸⁽²⁷²⁾.

Az 1902–1903. tanévben 34 működő tagja van a körnek. A VII. és a VIII. osztály. (Az V. és VI. osztály csak csendes szemlője a nagyok tevékenységének.) Érdekes a besorolásuk: 17-en írók és szavalók, 13-an csak írók, négyen pedig csupán szavalnak. Beérkezett az év folyamán az íróktól 104 munka, 86-ot fogadtak el, közülük 66 a próza, 19 a vers és mindössze egy műfordítás. Az azévi érettségi találkozóra összegyűltek 50 K-t ajánlottak föl a pályadíjakra. (Pénznem váltásának éveit éltek, ezért van az, hogy hol forintot, hol koronát adnak meg.)

Öt pályatételt hirdettek ki. 1. Óda az iskolától való megválás, s az élet küzdőterére való lépés elhatározó mozzanatáról. 2. Szónoki beszéd. 3. Értekezés. 4. Jutalom a legmunkásabb tagnak. 5. Díj a legjobb

szavalónak.

Az első háromra mindössze két pályamunka érkezett, ám azok sem érdemeltek jutalmat. Annál több jelölt akadt az utolsó kettőre. Az egyik diák egymaga 29 elfogadott dolgozattal büszkélkedhetett. Ő a kivétel, mert évről-évre lanyhul az érdeklődés az ismételten meghirdetett tételek iránt. Még a tantestülettől kijelölt – és érdekesnek vélt – Az építő stílusok Sopronban című tétel is „meddő maradt”.

A kör 1904 őszén felvette a volt bencés tudós, Guzmics Izidor nevét. Mellette szavalókör is tevékenykedik a III. és IV. osztály számára. Előkészítésnek szánják, havonta egy összejövettel és versennyel. A lendület azonban megtört, 1908-ban az igazgató ideiglenesen szünetelteti az önképzést.

Külön könyvtáruk van az alsósoknak, s külön a felsősök számára. A negyedikesek körében igen népszerű a Pál utcai fiúk, a Huckleberry Finn, míg a harmadikosok a zanzásított Cooper-könyveket bújják. Czuczor Gergely Riadó c. költeménye gyakorta kerül az összejövetelek műsorára. Érthető, márcsak azért is, mert tagja volt a rendnek. Nyolc Jókai mellett 31 Verne-mű található a polcokon³⁹⁽²⁷³⁾.

A felsősök rendelkezésére állt a világirodalom számos értékes alkotása, Aiszhülosztól Dosztojevszkijig. Természetesen a magyar klasszikusok is. Érdekes: nem hiányzik Petőfitől a Hóhér kötele és Az apostol... Ady azonban sem vétel, sem ajándékozás révén nem került be, még a tanári könyvtárba sem, amennyire azt az értesítők különféle jelentéseiből meg lehet állapítani. Egyes érdeklődő magyar tanárok nyilván beszerezték a maguk számára.

A kör a háború első éveiben még szépen dolgozott, de létszáma egyre csökkent, s 1918-ban már nem hallani róla. Ismét eleven élet folyt gyűlésein 1922-től kezdve. A tagok érdeklődését leginkább a rögtönzött beszédek és a szabadelőadások keltették fel. 1923-ban, a Petőfi-centenáriummal kapcsolatban, színpadra állították Kurzweil Ferenc VIII. o. tanuló (később bencés szerzetes) Petőfi című darabját, „zajos sikerrel”. Az ünnepélyen hasonlóan nagy tetszést aratott a zenekar „bravúros játékával”. Ötödikesek ²³⁹festették a kulisszákat. Köszönik a jóakarók közelebbről meg nem határozott támogatását⁴⁰⁽²⁷⁴⁾. Ebben az évben pályatétel: satirikus költemény a jelen magyar viszonyokról. A díjat Stentzer Willibald VII. o. tanuló nyerte el. Később, amikor már Szenczire magyarosított, kultúratanácsos volt Bognár Dezső polgármestersége alatt⁴¹⁽²⁷⁵⁾.

Most már Ady is felbukkan. 1925-ben külön üléseken áldoztak Guzmics, Ady és Czuczor emlékének. Kitűnt a tagok közül Jéhn Antal (felnőtt korában gyógyszerész) és Veszélka László (a Verbélyiként nevet szerzett tudósról van szó).

A következő évek kiváló magyartanára – aki gondolkodó lényeknek tartotta diákjait – Hein Tádé. Egykori tanítványai ma is elismeréssel beszélnek arról, hogyan szeretettette meg az irodalmat velük⁴²⁽²⁷⁶⁾. Ennek ellenére az önképzőkör virágzása nem tartott soká. Ezt a visszaesést a túlzott irodalmiságnak tulajdonították (!). A rendelet szerinti új szervezet az 1934–1935. évben szakított az egyoldalúsággal. Első helyen áll továbbra is az irodalmi szakkör, utána viszont a történelmi és a matematikai következők (ugyanaz a diák egyszerre több szakkör tagja is lehetett). A lényegen ez azonban nem sokat segített. A vezető tanár kifogásolja, hogy igazán csak néhány tagot lehet foglalkoztatni. Általában nem ismerik azt az elvet, hogy munka nélkül nincs siker. A legrosszabb dolgozat összeeszkábálója a forrásokból ötletszerűen választja ki az idézeteket, ám a legjobb is csak lelkiismeretesen kivonatol, de nem élvezi a szellemi munka gyönyörét. A kör így nem lehet előiskolája a későbbi közéleti és hasznos társadalmi érvényesülésnek. Körkérdésre válaszolva a diákok Gulácsy Irénről, Mécs Lászlóról és a mindennapok kérdéseiről szeretnének hallani. Az olvasókedv fokozására külön olvasószobát rendeztek be. A háború közeledtével a kinti hangulat becsap az

iskola falain belülre és csüggeszti, rémíti a jobb sorsra érdemes fiatalságot. Mégis inkább békében akarnak nyugodtan dolgozni, mint háborúban vér árán előretörni. Az általános hanyatlás ellenére arra még találatot kedv és erő, hogy 1938-ban, az Anschluss utáni hetekben, előadják öt estén át Kálovich Alajos egri cisztercita zenetanár háromfelvonásos ifjúsági daljátékát. Címe: Hunyadiak. A táncokat Horváth Alfréd, a város egyik ismert táncmestere tanította be.

Most már nem csak Ady-versek, hanem a legújabb költők is elő-előfordulnak a műsorszámok között. Előadás hangzik el József Attiláról és a népi irodalomról is beszélnek. Pályatételeikre azonban alig-alig mozdultak a fiatalok. A korszak utolsó értesítőjében, 1944 nyarán, Jánosi Gyula, a történelmi szakosztály vezető tanára, Nemzeti hivatásra való nevelés címen érkezik A nép–nemzet fogalomról szólván, leszögezi, hogy a németeké tetszetős (!), de a magyarságtól idegen, mert szakítást jelentene az ezeréves hagyományokkal. „A magyar nemzetfogalom sohasem volt faji képlet.”

Néhány bencés diák akkor már aktív ellenállónak számított⁴³⁽²⁷⁷⁾. Az iskola nem vált katonakórházzá, de sokat szenvedett a bombázásoktól és a megszállástól. Itt húzódott meg a „reál”, amelyet viszont 1942-től lefoglalt a honvédség.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Hárs József: Önképzőkörök Sopronban 1867 és 1945 között / 5. A „reál”.

2405. A „reál”.

A Frankenburg alapította irodalmi kör főtítkára, Kárpáti Károly, a miniszter és tantestület megbízásából, megírta kenyéradó intézetének történetét a millennium tiszteletére⁴⁴⁽²⁷⁸⁾. Ebben különös hangsúllyal beszél az önképzőkör szerepéről. Az ezernyolcszázkilencvenes években Sopron magyarosodása volt a város egyik fő témája. Lépten nyomon bizonyítani kellett, hogy az itt lakók azért, mert nagyobb részt német anyanyelvűek, még lehetnek magyar érzelműek. „A soproni polgárság hazafias érzületét és a magyarosodásra való hajlamát ma már senki sem vonja kétségbe: amiben még vannak hibák, azok a hazafiság megnyilatkozásának külső formái, amelyek ez idő szerint vagy éppen nem, vagy csak félig nemzetiék. Ezért és csakis ezért rosszabb Sopron híre a fővárosban és országszerte, mint ahogy rászolgált.” Kifejezést kell adni a hazafias érzelmeknek. Ezt csöpögteti bele az ifjúságba az iskola tanári kara. Ez az önképzőkör szerepe is. „Azért tartjuk fenn az Önképzőkört, hogy megszerettessük velök [ti. a tanulókkal] a nemzeti irodalom remekeit és tiszteletet ébresszünk bennök irodalmunk oszloposai iránt.” – Ezért engedik meg a diákoknak az Irodalmi Kör estélyeinek látogatását. Lássák, hogyan kell a nemzeti szellemet tisztán hazafiságból és önzetlenül terjeszteni és fejleszteni.

Elégedetten állapítja meg, hogy fáradozásuk nem sikertelen, az iskola már jó ideje magyar szellemű lett. Egy kis változással idéz az egyik felvidéki gimnáziumról megjelent újságcikkből: „Iskolánk olyan nagy gép, amelynek egyik végébe százával rakják bele a német gyerekeket, akik a másik végén mint lelkes magyar ifjak kerülnek ki...” A „reál” tanárai alapította meg a soproni ipariskolát, nagy buzgalmat fejtettek ki a felnőttek oktatása terén, s egy évtizedig működtették az alsófokú kereskedelmi iskolát, az állami kereskedelmi akadémia elődjét. A beszámoló kiemeli Magyar Társaskör-beli tevékenységüket, s azt, hogy Frankenburg Adolffal ebben az egyesületben, Sopron magyarosodásának előmozdítására, határozták el az irodalmi kör megalapítását. Ennek számos tanár lett a tagja, köztük többen a természettudományok talajjáról.

Az önképzőkör élete a már ismertekkel hasonló módon zajlott. Gyűlések, emlékkönyv, pályázatok, ünnepélyek olvashatók a jelentésekben. 1886-ban választottak maguknak nevet. Attól kezdve Berzsenyi-kör lett, mert a nagy költő egykor soproni tanuló volt (igaz, hogy az evangélikusok tanintézetében). Az első évtől, 1871–1872-től jó darabig küzdött berkeiben a német a magyarral, mire beérett Kárpátiék fáradozása. A gyűlések – az iskola reáliákat ápoló jellegének megfelelően – igen változatos témákkal foglalkoztak. Állatvédelemtől humoros szavalatig, Jókaitól a magyar alkotmány fejlődéséig. Autheried Ernő pl. A hő mint mozgás címen értekezett 1894–1895-ben, egy évvel korábban viszont A magyar honfoglalás világtörténeti jelentősége c. dolgozata kapott aranyat. (Autheried névvel a soproni képzőművészet történetében és a moztörténetben találkozunk. Értékes család.)

Ez a sokféleség jellemezte az önképzőkör tevékenységét a következő évtizedekben is. A harmincas években például a távolbalátástól Mussoliniig terjedt a választék. Egy utalás erejéig érdemes megjegyezni, hogy volt énekara és zenekara is a „reálnak”, s a [241](#) sport terén sem maradtak el az evangélikus tanítóképzősök („prepák”) vagy a „licisták” mögött.

Kende Ferenc az iskola 1893. évi értesítőjében arról elmélkedik, hogy sokan kétségbevonják az önképzőkörök szükségességét. Pedig – szerinte – mivel „becsesebb tőkét az ifjú nem vihet magával az életbe, mint a munka szeretetét”, abban látja indokolva az önképzőköröket, hogy gyönyörködtető módon kedveltetik meg a munkát.

Persze korlátokat is kell néha szabni a túlságosan belelendülők elé. Az 1895. évi jelentéstevő „drákói szigorral járt el a lantpengetők ellen és ismételten magyarázgatta a kör tagjainak, hogy hagyják abba a verselgetést: az önképzőkörnek más a feladata, nem hogy nevelje a csiripelő poéták ezreit. Próza és műfordítás: ez legyen jelszavuk.”

A kör tevékenységében helyet kap a rajz és a fényképezés is. Peischl (Perényi) Kálmán 1914-ben felolvasást tart Rajzolás és fényképezés címen. Neves akvarellista vált belőle. A későbbi világhírű fotóművész, Diebold Károly, szépirodalomért, műfordításért kapott díjat.

Az első világháború alatt nem dolgoztak. 1921-ben értesülünk ismét szerepléseikről. Könyvtárosuk Friedrich Károly VII. o. tanuló, a későbbi moziigazgató. Egy padban ült Roisz Vilmos [45\(279\)](#). 1924–1925-ben példás magaviseletért, kiváló szorgalmáért és jeles előmenetelért könyvjutalomban részesült Winkler Oszkár. A prózai művek pályázatának első díjasaként Jókai mellszobrát nyerte. Visszaemlékezése szerint valamelyik évben Adyról tartott előadást. Bírálója Neuberger (Tompos) Ernő volt. (Az előbbi az építéstan egyetemi tanára lett Sopronban, utóbbi építészmérnökként neves heraldikus). Gallus Sándor, a későbbi régész, rajzból jeleskedett, Kárpáti Zoltán (egyetemi tanárságig vitte) későbbi szakjaiban, a természetrajzban és biológiában hívta fel magára a figyelmet. A kör egyik alelnöke, majd elnöke Mollay Károly 1931-ben, illetve 1932-ben.

A legérdekesebb önképzőköri előadások számára emlékkönyvet rendszeresítettek. Garád (Golubich) Róbert mint jegyző gyorsírással rögzítette a gyűléseken elhangzottakat, s szépírással áttette a könyvbe. Valószínű, hogy a korábbi jegyzők is ezt tették, hiszen a gyorsírás régtől fogva tantárgy volt az iskolában [46\(280\)](#).

A reál erejéből csak egy farsangi lapra tellett, nem úgy mint a líceumnak – Csaba József jóvoltából – a Nyugati Őrszemre. A farsangi lapocskára 400 példányban került közönsége kezébe, s elfogyott következő két kiadása is. Folytatására azonban nem akadt vállalkozó [47\(281\)](#).

Ennél sokkal jelentősebb kezdeményezésről ad hírt az 1936–37. tanévről szóló értesítő. A Magyar Irodalmi

Ritkaságok sorozatában, amelyet Vajthó László szerkesztett és a Kir. Magyar Egyetemi Nyomda adott ki, a VI. osztály tanulói, Augusztinovicz Elemér tanár vezetésével és Házi Jenő főlevéltáros hathatós segítségével, Sopron a régi magyar irodalomban címen kis gyűjteményt jelentettek meg. Ez a kiadvány talán a csúcsa az eddig tárgyalt önképzőköri teljesítményeknek. Hozzáértők és a nagyközönség részéről egyaránt szíves fogadtatásra talált⁴⁸⁽²⁸²⁾.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Hárs József: Önképzőkörök Sopronban 1867 és 1945 között / 6. Más iskolák, más önképzőkörök.

2426. Más iskolák, más önképzőkörök.

Sopron iskolaváros lévén, számos tanintézetéről elmondhatjuk hogy nem volt híjával az önképzőkörnek. Leltár készítése esetén ezeket fel is kellene sorolnunk, sajnos arra sincs módunk, hogy a legjelentősebbel, a patinás líceum Magyar Társaságával foglalkozzunk. Ezt megtették már előttünk mások (Augusztinovicz Elemér, Kovács József László, maga Csaba József, Németh Sámuel, Ruhmann Jenő, hogy csak néhány nevet soroljunk föl). Csak annyit jegyünk meg, hogy Ruhmann Jenő vezető tanár, ill. igazgató irányításának hosszú évei, majd Csaba Józsefnek a város kulturális életét megbolygató fellépése méltók voltak a hajdani Dunántúli vármegyét megalkotó elődök szerepéhez, a falakon belül és kívül egyaránt⁴⁹⁽²⁸³⁾.

A m. kir. állami leánygimnázium a város magyar–német tannyelvű leánytanodájából nőtt ki⁵⁰⁽²⁸⁴⁾. Az 1881–1882. tanévtől kezdve Felsőbb Leányiskola elnevezéssel államivá vált, az 1918–19-es tanévtől pedig gimnáziummá alakult. Különleges (bár az orsolyitáknál is megfigyelhető) gondjuk volt, hogy a szülők még érettségi előtt kivették a gyerekeket az intézetből, nem tartván szükségesnek a lányok életcéljához, a jó házassághoz az érettségi bizonyítványt. Ötven-hatvan diáklány – a felső négy osztály – ismerkedett, a kötelező anyagon felül, az irodalommal. Herczeg Ferenc írói jubileumának színházbeli megünneplésén ők is jelen voltak, de foglalkoztak Adyval, Babitsal, Gyónival is. Üléseiket kéthetenként tartották, s az önállóságra való nevelést helyezték előtérbe.

A felszabadultabb légkörre jellemző történetet mondott el az egyik tanítvány, Szilvássy Margit, már mint híres operaénekesnő. Nagy izgalommal készültek az érettségire. Mindenről megfelelően járkált fel-alá az iskola kertjében, tanulva valamelyik tételt. Egyszer csak megállt előtte Megyeri Schwartz Kálmán, az igazgató, szájában az elmaradhatatlan pipával és bölcs, nyugodt, biztonságot sugárzó, jóságos mosollyal ezt mondta: – Kislányom, ne tanulj annyit, mert jobb egy élő számár, mint egy döglött oroszlán⁵¹⁽²⁸⁵⁾.

Az iskola épülete 1942-től hadikórház volt.

Különleges helyet foglal el Sopron oktatásügyében a Laehne-féle magánintézet; bár fennállása végefelé volt önképzőköre, nem ez a jellemző az ott folyó tanítás módjára. Kézügyességre nevelő tantárgya, a székjöld révén a millennium évének országos kiállításán megkülönböztetett kitüntetésben részesült⁵²⁽²⁸⁶⁾. A hat osztályú gimnáziumot és népiskolát magában foglaló, internátussal ellátott külön világról kiváló tanulmány jelent meg a Soproni Szemlében. Nincs mit hozzátenni⁵³⁽²⁸⁷⁾.

Figyelemre méltó munkát végzett a soproni állami polgári leányiskola Csuppay Lajos igazgatása alatt. Az iskolát 1918-ban szervezték meg, 22-től vette át az állam. Mostoha körülmények között tanultak, saját épületük soha sem volt, tanulóik java német anyanyelve mellé nehezen sajátította el a magyart, mégis az

Ifjú Polgárok [243](#)Lapjának Ki tud több Petőfi-verset c. pályázatáról két diáklányuk dicsérő okiratot és jutalomkönyvet hozott haza. Mindkettő Petőfinek ötven költeményét tudta könyv nélkül, 1930-ban [54\(288\)](#).

Az iskola párjának, a Soproni m. kir. áll. Petőfi Sándor polgári fiúiskolának a szelleme – legalábbis a harmincas években – túlságosan beszűkült. A „Ha a föld Isten kalapja, úgy hazánk bokréta rajta” – mondás szellemiségét tükrözi értesítőjük [55\(289\)](#).

A m. kir. Rákóczi Ferenc honvéd főreáliskola értesítője 1938–1939-ből ad bepillantást az 1898 óta és a katonatiszti pályára előképzettséget biztosító intézet hétköznapijaiba. Ebből kiderül, hogy Erdélyi Tibor költőtanár és más irodalomszerető nevelők hatására a növendékek közönségként a város minden jelentősebb kulturális eseményére eljutottak [56\(290\)](#). A nagy területen több épületből álló intézmény a bombázások martaléka lett.

A m. kir. áll. négyévfolyamú Fáy András fiú felső kereskedelmi iskola akadémiaként alakult meg 1884-ben [57\(291\)](#). A város számos iparos és kereskedője végzett ebben a tanintézetben. Tanárai között több neves pedagógust találunk, így például Mészáros Sándort, a nagyon művelt, halkszavú költőt. Kérdés, mekkora hatása lehetett az egészen más irányultságú tanulók körében. Abban viszont neki is része volt, hogy megjelenhettek a város erdei sétaújtjain, mindenki élvezetére, a táblákra festett versidézetek. Néhány fiatal, komoly tornamutató árán, összefirkált egy Ady-versszakot, de egészében a nagy elismerés bizonyította az ötlet helyességét és – talán – az önképzőkörök sokéves munkájának kisugárzását [58\(292\)](#).

Ez a harmincas években történt. Amikor a pincér is verseket szavalt. Nemcsak a főorvos a színházi műkedvelő estén [59\(293\)](#).

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / Hárs József–Riedl Béla: Változatok diplomára

Hárs József–Riedl Béla: Változatok diplomára

(Beszélgetés)

Majd később iszunk feketét!

Riedl Bélát „ezer éve” ismerem. Tanár. Tolmács. Igazgató. Titkár 1953-tól a MTESZ-ben. És a TTIT? (Később: TIT.) [1\(294\)](#) Ott is találkoztunk. Negyvennyolc éve soproni. Fején jellemző barettje. Derűsen néz rám a buszmegállóban:

– Van egy kis időd? ... Ezek a fiatalok nem is tudják, mit élünk mi át annakidején. Valamikor 54-ben jött egy fiatal hadnagy a Berzsényi negyedik osztályába, a hadsereg számára tisztjelölteket toborozni. Gusztival (Augusztinovicz [244](#)Elemér [2\(295\)](#)) ketten kísértük. Éppen Németh István [3\(296\)](#) tartotta az órát. A tiszt elmondta, hogy milyen jó katonának lenni, hát még katonatisztnek! És feltette a kérdést: – Ki jelentkezik?

Hát..., az osztály lefeküdt a padra. Senki sem szólt semmit. A Pisti zavarba jött, és rábökött az első padban ülő gyerekre, a várasi erdészlak kocsisának fiára: – Hát te miért nem jelentkezel?

(Kifejlett, stramm gyerek volt, de nagyon lusta. Azért ültettük az első padba, hogy legalább lássuk. Mindig aludt.) – Azért nem jelentkezem ebben a rendszerben, mert nem akarok úgy járni, mint a múlt rendszer

tisztjei ebben a rendszerben.

(Hű!) A kis hadnagy fölugrott: – Az ellenség hangja a reakció hangja, a fasizmus hangja!

Most mi lesz? Meg voltunk döbbenve. – Helyes, jó gyerek – mentettük a menthetőt. Guszti felismerte a helyzetet. Elkezdett kiabálni: – Ez a leghülyébb, az iskola leghülyébb tanulója! Kedves hadnagy elvtárs, ilyen hülyét maga még nem látott! Ezt a gyereket azért ültettük az első sorba, mert olyan hülye, hogy az borzasztó!

– Mi az apád foglalkozása? – kérdezte a kis hadnagy.

– Kocsis.

– Az én apám is az volt! No akkor hagyjuk, engedjük...

Nem lett jegyzőkönyv, nem lett följelentés, a gyerek tovább tanulhatott, le is tudott érettségizni.

(Vas Gereben utca 57. Emeletes családi ház a sövény és a széles, nagy kapu mögött. Pedig nincs autó. Kutya sincs. A tévével szemben ülünk le. [„Ezek a bemondók úgy beszélnek, mintha nem is magyarok lennének.”] Padlótól a mennyezetig hatalmas üvegablak a kertre. Folytatjuk a beszélgetést. Majd később iszunk feketét. ... Nos?)

(Riedlék Esztergom mellől származtak Szombathelyre. Nem, a soproni hangszerkészítő nem rokon. Talán a régmúlt kódében sváb földön vagy Szászországban egy töről fakadtak.)

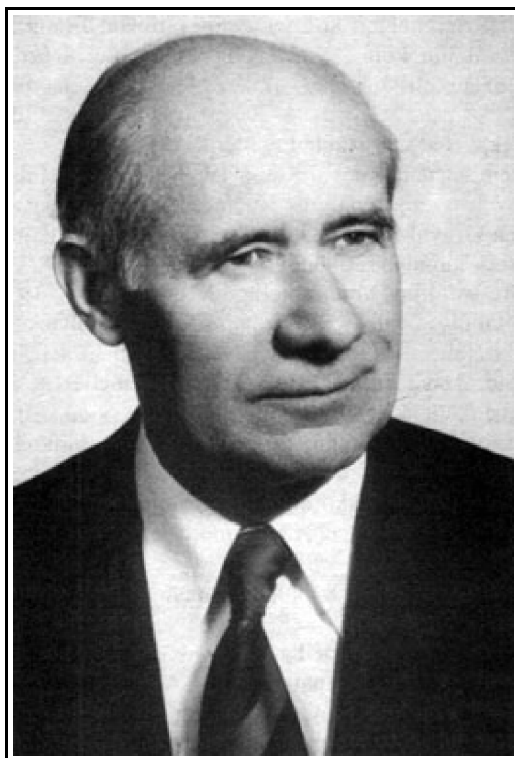
R.: – Apám régi sváb „vízimolnár” családból származott. Mivel nem bírta megemelni a gabonaszákakat, szabónak adták. Mint leszerelt katona, a háború után Vas megye székhelyén ragadt. Anyám rábahídvégi kisnemesi parasztlány volt (102 évet élt, 1989-ben Sopronban halt meg). Apai nagyanyám révén viszont 25%-ban szlovák lennék. Most dönts el, hogy mi vagyok.

H.: – Hajaj! Nincs értelme Magyarországon a faji kérdésnek. Már a hét törzs se volt mind magyar.

(Második felesége időközben megérkezett Bécsből. Ottani finom babkávával kínál. Tanárnő, apja Berlinben volt egyetemi tanár... Mutatják a család tagjainak irodalmi alkotásait: regényeket, tanulmánykötetet. – Vissza a magyar társalgáshoz. Hogyan is volt tovább?)

R.: – 1923. október 2-án születtem Szombathelyen. Négyen voltunk testvérek. Bátyám „táplálkozási elégtelenségben” pusztult el. Nővérem négy leánylíceumi osztályt járt, öcsém nyolc osztályos gimnáziumot. Anyám volt az, aki továbbtanulásunkat a kezében tartotta. Szülői értekezletekre is ő járt. Valószínűleg jobban ismerte a tanári kart, meg az iskolát, mint az éppen hivatalát gyakorló igazgató. Ellenőrizte a táskáinkat, füzetünket, feladatainkat, persze a maga módján. Meg kellett mutatnunk a napi penzumot, a szavakat pedig németből, később latinból, mindig kikérdezte. ²⁴⁵Szigorúan ellenőrizte iskolába járásunkat. Egy világ dőlt össze benne, ha nem voltunk időben otthon. Így esett, hogy nyolc reálgimnáziumi⁴⁽²⁹⁷⁾ évem alatt összesen öt órát – egy tanítási napot – hiányoztam!

H.: – Mint gimnáziumi tanárnak mi a véleményed az akkori gimnáziumról?

Riedl Béla

R.: – Humánus, elviselhető követelmények, tárgyi korreláció (kölcsonös összefüggés), törődés a tanulók testi-lelki fejlődésével. A társadalomnak szüksége volt a jól képzett emberfők sokaságára, ezért – a lehetőségek szerint – megbecsülte tanítóit, polgári iskolai, szakiskolai vagy gimnáziumi tanárait. Gimnáziumi igazgatónak lenni szinte közjogi méltóságot jelentett, a tanár pedig a vidéki város megbecsült értelmiségije volt. A tanár – igaz, takarékosan – megélt családjával a fizetéséből. Felesége általában nem dolgozott. Előfordult az is, hogy a tanárfeleség lemondott állásáról, hogy enyhítsen a rengeteg erdélyi, felvidéki, délvidéki menekült tanár családjának katasztrófáján. Új állást kapni viszont nagyon nehéz volt. A kezdő tanár sokáig élt a „kiszegítő helyettes óraadó, megbízott óraadó” szűkös kenyérének. A gondozott külsőt azonban szigorúan megkövetelte tőlük az igazgató, sőt – *horribile dictu!* – naponta meg kellett borotválkozniuk! ...

246 *H.:* – És most, 54 év után, hogyan látod a Faludi Ferenc reálgimnáziumbeli tanáraidat?

R.: – Tisztelettel és szeretettel gondolok mindnyájukra. Felejthetetlen marad a Bősárkányból származott dr. Pethő-Perepatits István, az igazgatónk, vagy német–latin szakos tanáraink, aztán Komlósi Ágoston, kémia tanárunk (Pungor Ernő akadémikus is az ő növendéke volt). A fiatalabb korosztályhoz tartozott Pongrácz István, francia–magyar szakos osztályfőnököm, s későbbi kollégám Sopronban, Tóth Antal. Megemlítem még Szentkúti Józsefet, aki segédeszközöket szerkesztett a földrajz tanításához.

H.: – Milyennek tartod volt iskolád szellemét?

R.: – Természetesen nemzeti volt, de a lehetőségeken belül liberális, igényes és modern. Idegen nyelv- és irodalom- (német, francia, olasz) szakos tanáraink naprakészen ismerték tárgyük irodalmát. És ha szabad

statisztikára felváltani a vallási meggyőződést, el kell mondanom, hogy – például az 1938/39. iskolai évben – iskolánkban 341 róm. katolikus tanuló mellett 37 evangélikus, 19 református és – 45 izraelita vallású tanuló volt. Ez az összes osztályozott diák 10%-a! Igazgatóhelyettesünk, Halász Viktor, és a kedves Csatkai József⁵⁽²⁹⁸⁾, aki a természetrajzot tanította (Csatkai Endre múzeumigazgatónk öccse) és mellesleg az IDO-világnyelvet, valamint a színjátszást is megkedveltette velünk, szintén zsidó származású volt...

R.: – Ami az iskolánk külső rendjét illeti, szigorúság uralkodott. Megkövetelték a pontos megjelenést, elvárták, hogy a téli hónapokra a bejárók beköltözzenek a városba. Ma már mosolyogni való, de diákkoromban a szombathelyi Király utcán vagy a Fő téren tilos volt sétálnunk. Oda csak rövid időre mehettünk, pl. vásárolni, esetleg barátokhoz vagy rokonokhoz.

Én (elgondolkodva): – Mi este 8 után nem mehettünk ki az utcára...

R.: – Bizony...

H.: – No és hol és hogyan töltötte a nyári vakációidat?

R.: – Jó kérdés, mondanák a mai fiatalok. Amikor 1983-ban nyugdíjazásomat kértem, összeírtam nyári „vakációimat” – azaz munkahelyeimet. Rövid idő múlva az SZTK illetékes előadója vaskos paksamétát tesz elé, és kérdi: – Igazgató úr, ez valóban az ön munkaadói igazolása?

A csomagon: Riedl Béla napszámos. Kb. 14 hónap nyári munka igazolása a szombathelyi Sötér–Schwarz építési vállalatnál, a Lenfeldolgozó Vállalatnál stb. Pedig munkaadóim ravaszak voltak, mert – a kor szokása szerint – a hét végén kijelentettek, hétfőn meg bejelentettek a betegbiztosítónál. Ezáltal takarékoskodtak a járulék fizetésével. De annyi mégis maradt, hogy szolgálati időmet (és nyugdíjamat) szépen kiegészítették.

Miért éppen a latin?

H.: – Hogyan lettél tanár?

R.: – Kezdjük azzal, hogy nagyon kíváncsi és érdeklődő gyerek voltam, meg a kezűgyességem is átlagon felülnek számított. Csináltam anyacsavarból villanymotort, öntöttem magamnak ólomkatonát, a vitorlázó és gumimotoros repülőgépekről nem is beszélve. A felsőbb osztályokba lépve itt is emelkedett a színvonal: detektoros, majd lámpás (rádiócsöves, 2 + 1-es) rádió következett. Persze a tanulás csak változó ²⁴⁷eredményességgel folytatódott, egészen addig, míg latint nem tanultunk. Alapvetően tetszett a klasszikus Róma, talán azért is, mert Szombathelyen akkoriban folytak az ásatások. Csodálatos világ kerekedett ki a Gayer-park római villamaradványaiból, a székesegyház melletti bazilika romjaiból. Eközben pedig Schummer tanár úr germán alapossággal verte belém a latin nyelvtant, Polgár tanár úr pedig franciás könnyedséggel tanította nekünk a római irodalmat és régiségtant. Néha felhívta figyelmemet egy-egy irodalmi részlet szépségére, vagy közmondás bölcsességére. Ismerve érdeklődésemet, de szétszórtságomat is, egyszer elém dugta – kissé hamiskásan – Pliniust: „Multum, non multa” (sokat, nem sokfélét).⁶⁽²⁹⁹⁾ Ekkor gondoltam arra, hogy meg kell változnom: nem lehet mindent csinálni. Sorsom el volt döntve. Tanár leszek. Méghozzá latintanár.

H.: – Hogyan vettek fel az egyetemre?

R.: – Megvizsgálták érettségi bizonyítványomat, meg gimnáziumi tanulmányi értesítőmet, és ha tudtam az előírt tanulmányokat igazolni, a felvételnek nem volt akadálya. Sajnos nem bánt a törvény emberségesen a

zsidókkal. Előbb a numerus clausus korlátozta, majd a numerus nullus tette lehetetlenné a felvételüket.

H.: – Milyen szaktárgyat választottál a latinon kívül?

R.: – Természetesen az olaszt. A gimnáziumban kiemelt óraszámban tanultam és érettségi vizsgát is tettem belőle. (Elmondja, hogy a szombathelyi Hadnagy László, később kultuszminiszter-helyettes segítette⁷⁽³⁰⁰⁾.) Az Erkel utcai, az egyetemhez tartozó Pázmány Diákotthonban laktam a háború alatt és után. Szerencsémre az intézmény olcsónak bizonyult és az is jó volt, hogy együtt laktunk az öt egyetemi fakultás diákjaival. Orvosok, gyógyszerészek, teológusok, jogászok és bölcsesek. Így lehetségessé vált számunkra – ha a saját tanulmányainkba belefáradtunk – akár figyelem-ébresztőnek is megnézni, mit csinál a másik, mit tanul, mik a gyógyszer-tan vagy a büntetőjog elemei, vagy miért nehéz az anatómia az orvostanhallgatóknak a második egyetemi év végén. Egy kis irodalom, költészet vagy nyelvészet, idegen nyelv pedig igazán jól tett minden leendő orvosnak, papnak, ügyvédnek vagy patikusnak.

H.: – És a politika?

R.: – A háború végéig, 1945-ig a politikai tevékenység nem, vagy alig érdekelt bennünket. Talán 1944-ben jelentek meg az első, politikai változást, vagy rendszerváltozást sürgető hangok közöttünk. Inkább az egyházak által létrehozott egyesületekbe tömörültünk. A katolikusok az Emericana (Szent Imre Szövetség), az evangélikusok a Luther Szövetség, a reformátusok a Soli Deo Gloria Szövetség keretein belül kerestek választ a társadalom nyomasztó problémáira. Nagy kérdés volt a háború befejezése, annak körülményei, de még nagyobb az, mit is csinálunk majd, miképpen fogunk élni a háború után.

H.: – Nagyon is időszerű kérdés: kellett az egyetemen tandíjat fizetnetek?

R.: – Akkor semmit sem adtak ingyen, így az egyetemi oklevelet sem. Tehát volt tandíj és ún. mellékdíj. Ennek mértéke azonban függött a hallgató, ill. családja anyagi helyzetétől és döntően a hallgató tanulmányi eredményétől. Sőt – ez ma már szinte hihetetlen –, ha rendesen tanultunk, vizsgáinkat pontosan letettük, még a katonai szolgálat alól is felmentést kaptunk (legalábbis 1944 őszéig).

H.: – Ki ellenőrizte ezt? Az egyetem dékáni hivatala?

²⁴⁸*R.:* – Nem, dehogy. Egy főtörzsrőrmester a Mária Terézia-laktanyában. Nála kellett jelentkezni az indexünkkel: ő intézte el a felmentés meghosszabbítását.

H.: – Hogyan került hozzád – mint ma mondják: testközelbe – a háború?

R.: – Mindig is ott volt. Már évek óta láttuk, éreztük, nyomott bennünket. Már 1942 végén esett néhány bomba. Eltalálták a városmajori templomot. Ezután jött az elsötétítési rendelet... 1944. március 19-e a német megszállás napja. Vasárnap volt. A pesti Vigadóban ültünk – úgy emlékszem. Ravel-hangversenyen – mikor hirtelen megszakadt a műsor. Egy pillanat múlva valaki bejelentette, hogy mi történt. Felálltunk, elénekeltük a Himnuszt, aztán eltávoztunk. Közülünk többen nagyon is sietve...

H.: – Bevonultál?

R.: – Még mindig nem, hiszen érvényes felmentésem volt! Dermedten vártuk az események alakulását. Felállították a gettókat, megkezdődött a zsidók összeszedése. Az egyetem is érezte a közelgő katasztrófát. Tenni kellett valamit. Így történt, hogy a 8686/1944. VKM. számú rendelettel az 1943/44. tanév II. félévét érvényesen lezárták. Ezzel mentették még a menthetőt: sikerült letennem az alapvizsgát. 1944 júniusában,

az utolsó pillanatban, de már bombariadók között. Jött a nyár, nem volt sem békés, sem vakáció. Egyetemi munkaszolgálatosként (ilyen is volt) Veszprém megye Réde községében az Eszterházy grófok⁸⁽³⁰¹⁾ birtokán *lent nyűttem*. Közben megtudtam, hogy Halász Viktor tanárom a gettóban meghalt. Visszamentem még Pestre, hogy beiratkozzam a következő félévre, de kérdeztem magamtól: ugyan minek?

Inter arma silent musae.

H.: – Aztán?

R.: – Aztán? Jött a behívó. Nesze neked, humanizmus! Hajmáskér, I. rohamtüzérsztály. Barakktábor, alaki kiképzés, majd tisztiképzés I. évfolyama a lövésziskolán. Kuncogtam magamban: mit akar még tőlem a sors? Szerb Antalt szerettem volna hallgatni. Horatiust, Cicerót, Tacitust olvasni, és most tűzvezetési vázlattal kell bíbelődnöm, meg különböző töltetekkel bajlódnom. Most már biztos, hogy „Inter arma silent musae!” – legalábbis számomra. Minden morgolódásom ellenére elérkezett 1944. december 4., Szent Borbála, a tűzterek oltalmazójának ünnepe (meg nővérem névnapja). Tüzérré avattak. Ekkor azonban hangok hallatszottak a táborban, hogy az oroszok már Balatonakarattyán vannak, a javítóműhelyeinknél. Fel kellene készülni a védekezésre, netán az ellentámadásra. A döntés Pentsy Zoltán vezérőrnagy, iskolaparancsnok kezében. Iskolagyűlést hívott össze. Elmondotta: harckocsik ellen félig kiképzett emberekkel, kézfegyverekkel ellenállni, sőt támadni, örültség. Nem engedheti meg, hogy negyedórás kézitusában többszáz fiatal magyar elpusztuljon. Ő katona, nem hóhér! Megparancsolta, hogy azonnal csomagoljunk és vonuljunk vissza. Elindultunk, s ezzel megmenekültünk a biztos haláltól.

(Útvonaluk: Szombathely–Sopron–Bécs–Drezda–Berlin–Stettin–Gross Born, a német Hajmáskér⁹⁽³⁰²⁾–Eger, ma Chleb. Tirschenreuth mellett, Bajorországban esett amerikai fogságba.)

R.: – 1945. április 23-án, nevem napján.

H.: – Kellemes névnapod volt...

R.: – Aztán fogolytábor fogolytáborra következett, természetesen mindig szabad ég alatt. Iszonyú körülmények között éltünk. Sem az amerikaiak, sem későbbi ²⁴⁹rabtartóink, a franciák nem tudtak bennünket élelmezni. Bad Kreutznachban naponta több száz fogoly halt meg. Magam sem lehettem negyven kilónál több. És már alig tudtam talpra állni... 1945 augusztusában Lindau következett a Bodeni tóval. Ismét tető alatt voltunk!

H.: – Mivel mulattátok az időt?

R.: – Többek között romot takarítottunk a környék falvaiban. A fő foglalkozás azonban az angoltanulás volt. Valakinél akadt egy Berlitz-féle angol nyelvkönyv, azt lemásoltuk a kaszárnyában talált német lölapok (céltáblák) hátára, és éjjel-nappal angolt tanultunk. A kaszárnyából szép kilátás nyílt a Bodeni tóra, de zordabb a jövőnkre. Őrizetünket az I. francia hadsereg vette át, arab és indokínai katonáival. Ezek nem voltak rossz gyerekek, sőt ők is a franciák foglyainak tartották magukat.

H.: – Hm.

R.: – 1945. november 10-én közölték, hogy indulunk haza! De nem: hosszú, gyötrelmes út után nyugatra, Bretagne-ba, Rennes-be vittek. Útközben sajnos sűrűn szükségem volt korábban szerzett francia ismereteimre. Egy-egy megállás alkalmával el tudtam érni, hogy halottjainkat a tehervagonból kitehessük. A tél jó részét sátrortáborban töltöttük. Februárban kerültünk kőépületbe. A 11. sz. katonai kerület

ruhajavító műhelyében dolgoztunk mi, tíz magyar, tíz német fogoly. Apámtól ellesett szakmai és azóta szerzett nyelvi ismereteimmel én lettem a tolmács. Később a parancsnok – miután megtudta, hogy egyetemi hallgató vagyok – családjához vett.

H.: – Mit végeztek veled?

R.: – Délelőtt a házimunkában segédkeztem, délután pedig a középiskolás fiukkal kellett latint gyakoroltatnom. Ami szabad időm maradt, azt francia tanulással tölthettem el, sőt a könyvtárukat is használhattam. A Parat családdal ma is tartom a kapcsolatot. Meglátogattuk őket. Ők is voltak Sopronban, meg velem itthon, országjáró körúton. 1946-ban felajánlották, maradjak Franciaországban, segíteni fognak. Már-már ráálltam az ajánlatra, mikor – most már igazán – megcsillant a hazatérés reménye. Csapot-papot otthagya, összecsomagoltam szegényes cókómókomat és indultam hazafelé.

H.: – Nyílegyenesen?

R.: – Nem. Strassbourgban töltöttünk tán tíz napot. Feljavító tábor. Francia legénységi ellátás. Induláskor útravaló. Sőt: el is kísérték bennünket Kaposvárig, az elbocsájtó táborba. A korábban hazatérő vonatok közül ugyanis több alig állt meg az országban, máris indult tovább keletre, újabb fogságba. Az orosz állami nyelvtanfolyamot megúsztam. Később kellett ugyan oroszul tanulnunk, de azt már a magyar állam költségén...

Végre!

R.: – 1946. május 16-án délután végre megállapították rólam, hogy fertőző betegségben nem szenvedek és tetűmentes vagyok. Gyorsan ki az állomásra! Tehervonat. Irány Budapest! A kollégium állott, de ablaküvegek még nem voltak. Matracok se nagyon. Professzoraim viszont úgy fogadtak, mintha gyerekük lettem volna. Aztán hazaugrottam a romos Szombathelyre. Otthon hagytam a P. W. (prisoner of war = hadifogoly) monogramos köpenyemet, zubbonyomat, s vissza az egyetemre. Egy havi óralátogatás után elismerték az 1945/46. tanév II. félévét! Időt nyertem ugyan, ám a szakdolgozatírás, meg a szakvizsga nagyon is közel került.

H.: – Milyen témát választottál?

250 R.: – Már emlegettem Csatskai József tanárunkat, aki a színjátszást is megkedveltette velünk. Talán miatta is, talán érte is, szakdolgozatomat Carlo Goldoni, az olasz Molière jellemábrázolásáról, míg a latint – stílusosan – „De industria Romanorum”, a rómaiak iparáról írtam. Aztán benyújtottam szakdolgozataimat a Tanárvizsgáló Bizottsághoz, ugyanott letettem a szakvizsgákat, és 1948. május 31-én az egyetem igazolta, hogy tanulmányaimat befejeztem. Kiadták az abszolutoriumot.

H.: – No és a tanári oklevél?

R.: – Arra még várni kellett, 1950-ig. Én a Pázmány Péter Tudományegyetemre jártam, a Magyar Királyság, ill. a Magyar Köztársaság idején, oklevelemet viszont a Magyar Népköztársaság adta ki – 1948. június 16-i keltezéssel. 1950-ben!

H.: – Hiszen a népköztársaságot csak 1949-ben kiáltották ki!

R.: – Igaz, de mégiscsak tanár lettem! Mint mondtam, oklevelet akkor nem, csak igazolást kaptam. Rohantam vele a Hold utcába, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba. Állásért jelentkeztem a

gimnáziumi, a tanítóképző és a polgári iskolai főosztályon. Megnyugtattak, hogy a szerzetesek és apácák „visszalépése” miatt lenne bőven állás, a kérdés csak az: tudják-e egyáltalában pótolni a keletkezett hiányt, és elkezdni az 1948/49. iskolai évet. Menjek haza, és várjak.

H.: – És te vártál.

R.: – Igen, de nem sokáig. (Mint később megtudtuk, szinte heteken belül kellett 170, üressé vált állást betölteni.) Így történt, hogy 1948. augusztus 20. után, 169. 01/1948. V. l. i. o. számmal, megkaptam a minisztérium értesítését, miszerint „szept. 1. napjának hatályától kezdve ideiglenes minőségben, főhivatású óraadó tanárnak alkalmaz[nak] teljes heti óraszám ellátására, és szolgálatra beoszt[anak] a soproni volt evangélikus gimnáziumba.”

Sopronban.

R.: – Tehát Sopronba megyek. Diákkoromban többször megfordultam ott. Szombathelyi iskolai nagy kirándulásainkat Sopron-Fertőrákos vagy Sopron-Fraknó (Forchtenstein) megtekintésére szervezték. És voltak még az egyetemről kedves ismerőseim is Sopronban: a Dollmayer család a Wiedenből (ma: Gazda utca), Zolner Frici, meg a fertőrákosi Stener Miki.

H.: – Utaztál. Kitérővel.

R.: – Apám kivasalta az ünneplő ruhámat, anyám – kicsit szomorkásan, hogy nem Szombathelyen lesz tanár a fia – ellenőrizte a cipőmet („Tanár urak közé nem mehetsz rendetlenül, és azok még evangélikusok is!”), aztán Isten hírével utamra bocsájtottak.

H.: – Most aztán megérkeztél a líceumba.

R.: – A kapu alatt Nagy Endre¹⁰⁽³⁰³⁾ tanár úrral találkoztam. Bemutakoztam. Mint később elmondta, könyvvigécnek nézett. Nevetett és azonnal felkísért a *Jenőhöz*. A Jenő: Pröhle Jenő¹¹⁽³⁰⁴⁾, az Evangélikus Líceum utolsó és a Berzsenyi Dániel Gimnázium első igazgatója volt. Mindenki „Nünüje”. Latin–görög szakos tanár, klasszika-filológus, nagy humanista, a puritánság, a jóakarát megtestesítője. Fiatal korában ő vezette a cserkészcsapatot. Mondják, esküvőjére a cserkészek bronzállal ajándékozták meg. Megköszönte, és – még aznap befizette az ajándék árát a csapat pénztárába! Kitűnő matematikus volt: a mennyiségtan érettségi dolgozatait szívesen segített ²⁵¹kijavítani. Jelmondata: „Amicum in secreto mone, palam lauda!” (Barátodat titokban figyelmeztess, nyíltan pedig dicsérd!)¹²⁽³⁰⁵⁾ Így egyengette tanárrá formálódásom néha sikeres, néha göröngyös útját.

H.: – Eskü?

R.: – 1948. szeptember 1-jén Nünü és Csipsz (Pröhle Jenő igazgató úr és későbbi kedves kollégám, Tóth Ferenc¹³⁽³⁰⁶⁾) megesküdtek, hogy a Magyar Köztársasághoz és annak alkotmányához hű leszek, Magyarország törvényeit, törvényes szokásait és a kormány rendeleteit megtartom, hivatali eljáróimnak engedelmeskedem.

H.: – Mondd, sikerült esküdet megtartanod?

R.: – Megpróbáltam, de meg kell vallanom, bizony nehezen ment. Nem csak rajtam múltott... Amit örökké sajnállok, és aminek végrehajtását a magyar iskolarendszer elleni merényletnek tartok: a nyolcosztályos, kipróbált és jól bevált gimnázium nem szakmai, hanem politikai okok miatt való eltörlését. Mint sok

minden mást, ezt sem hevertük ki, a mai napig sem.

H.: – No és szombathelyi latintanárod intésével – ne sokat, de alaposan – mire jutottál?

R.: – Pályám alakulása, körülményeim pontosan az ellenkezőjét kényszerítették ki belőlem! Mindent kellett csinálnom, hogy megkeressem a kenyeremet ... Már kezdő tanítási évemben, 1948/49-ben, az államosítás miatt három iskolában kellett tanítanom, három nyelvet. A Berzsenyiben angolt, a Fényi (volt bencés) Gimnáziumban franciát, a Petőfi Sándor (volt polgári) általános iskolában pedig, a gimnázium alsó osztályú volt tanulói számára, latint!¹⁴⁽³⁰⁷⁾

H.: – Hát ez megterhelő lehetett! Hogyan bírtad?

R.: – A kerékpárommal. Pedig ez még csak a kezdet volt, a próbaév!

Hivatal.

R.: – Jó nyelvérzésem van és jó fülem: gyorsan tanultam – a latin segítségével – a többi indogermán nyelvet. Olaszra éppen akkor nem volt ugyan szükségem, de szép kiejtéssel tanítottam a franciát, meg kielégítően az angolt. És akkor vágott be mindenbe a bomba!

H.: – Mi történt?

R.: – A kormányzat 1949-ben eltörölte az összes klasszikus (latin, görög) és nyugati nyelv tanítását! Egyéves „próbatanárság” után szaktárgy nélkül maradtam! De nemcsak mi, hanem a biológia és rajz szakosok is. Akinek második szakja magyar vagy történelem volt, valahogy meg tudott kapaszkodni, de Sopronban jónéhányan nem. Ákos (Jäger) Ernő¹⁵⁽³⁰⁸⁾, Pröhle Jenő, Németh István, Németh Istvánné, dr. Vértess Ilona¹⁶⁽³⁰⁹⁾, dr. Friedrich Károly tanár¹⁷⁽³¹⁰⁾, meg jómagam kénytelenségből orosz tanulókört alakítottunk, és nekiláttunk oroszul tanulni. 1949 szeptemberében már tanítottuk a nyelvet, igaz, 3–4 leckével jártunk csak tanítványaink előtt!

H.: – Hihetetlen!

R.: – Pedig így történt.... Ezek után megváltásnak éreztem, hogy a szombathelyi tankerületi főigazgató berendelt szolgálattételre a hivatalba. Szép helyen, a Gyöngyös ²⁵²partján volt a hivatal. Hozzá tartoztak Sopron, Vas és Zala megye gimnáziumai, középiskolái és középfokú iskolái (polgári iskolái). Az anyagi ügyeket az iskolafenntartók intézték, az illetményeket az Illetményhivatal.

H.: – Gondolom, szép számmal lehettetek...

R.: – Egyáltalában nem. Heten voltunk, mint a gonoszok. Én – mint a legfiatalabb és mint kezdő –, én voltam a lóti-futi. Engem küldtek Eszterházától Keszthelyig, ha volt valami kellemetlen kézbesíteni vagy intézni való (pl. igazgatók mind gyakoribb felmentése, hiszen 1949-et írtunk, a fordulat éve utáni esztendő!).

H.: – Azért te is majdnem pórul jártál!

R.: – Bizony. Csak egy esetet mondok el. Három átképzős orosz tanár beszélget a hivatalban. Szórakozásból és gyakorlásul latinul. Arra jön egy főnök: – Hát maguk, mit csinálnak? Megmondtuk. – Mi a végzettsége? – fordul hozzám a nagy ember. Megmondtam, hogy latin–olasz szakos tanár. – Szóval pap!

Méghez a pápista!

H.: – És ezek parancsoltak... Miért nem maradtál otthon, Szombathelyen?

R.: – Egyrészt mert senki sem próféta a saját hazájában, másrészt pedig a tanácsrendszer előkészítéseként mindhárom megye önálló tankerületté vált. A soproni főigazgatói hivatal a volt evangélikus polgári iskolában, a Deák tér 51. sz. alatt (ma: Eötvös J. eu. szakközépiskola és gimnázium) kapott helyet. Ide irányítottak, így kerültem vissza Sopronba.

H.: – Tehát egy hivatalból hármat csináltak.

R.: – Igen, s mivel a hatáskörök eléggé összekeveredtek, hát mindennel foglalkoztunk. Oktatási előadó voltam. Az iskolák szertárai nagyrészt kirabolva, hiányosan. Tenni kellett valamit. A Széchenyi Gimnázium nagy híré fizikatanára, Dér Zoltán¹⁸⁽³¹¹⁾ készített szemléltető eszközöket cipőpasztás dobozból, lécből, konzervdobozokból. Megkértük hát, tartson rövid tanfolyamot, adjon néhány gondolatot a falusi iskolák szakembereinek. Örömmel vállalta. A tanfolyam Eszterházán¹⁹⁽³¹²⁾ volt. Összepakolt, és egy hátizsákra való „szemléltető eszközzel” vonatra ült. Köztudott szórakozott ember lévén, nem Eszterházán, hanem Petőházán szállt le, s hogy időt nyerjen, elindult toronyiránt – a mezőn át – Eszterházára. Messze nem jutott. A határ éber őrei feltartóztatták, s bekísérték az őrre. Még szerencse, hogy azonnal érdeklődtek. Elmondták, hogy őrizetbe vettek a két község között egy személyt, hátizsákja tele van mindenféle kacattal. Azt állítja, hogy tanár, bár válasza zavarosak. Rövid tájékoztatás után elnézést kértek, s Zoli bácsit járőr kocsiába rakták. Kis késéssel meg is kezdhette előadását.

H.: – És Győr?

R.: – Még Sopronban – 1949. december 29-én – tettem le az esküt a Magyar Népköztársaságra, aztán, mivel fiatal és nőtlen voltam, gyorsan felkötötték az útilaput a talpamra és áthelyeztek a győri tankerületi főigazgatósághoz. Nem költöztem Győrbe, hanem – a volt Sopron megyei tisztviselők Győrbe helyezett részével, kb. száz emberrel együtt – naponta jártam be vonattal. Nem volt könnyű. De járt némi előnnyel is. Miután Sopron és Győr megyét összevonták, megalakult a Megyei Tanács. Ennek Szigethy Attila lett az egyik elnökhelyettese²⁰⁽³¹³⁾. Az ipari, mezőgazdasági és a művelődésügyi osztály tartozott hozzá. Ha valami jelenteni való, megbeszélni való akadt, azt elintéztük a győri gyorson, Kapuvár és Győr között, aztán referáltunk ²⁵³osztályvezetőknek, és már ment is az akta a leíróba. Kedves munkatársam volt dr. Gáspárdy Sándor²¹⁽³¹⁴⁾, sokat tanultam tőle. Pedáns, jóindulatú, ám igényes kolléga. Néhányan megszólították, mert – urambocsá! – a fehér ingujja kinyúlt a zakója ujjá alól. A tankerület az Árpád utcában, a megyei tanács oktatási osztálya pedig a város barokk szívében, az Apáca utcában volt. Szép a „Radó”, a Duna-part, romantikus a barokk belváros, a Püspökvár és környéke, de – bocsánat, győriek! – elkíváncsoztam onnét. 1952-ben már ismét Sopronban éltem.

Házasság.

H.: – Tulajdonképpen miért hagytad ott Győrt?

R.: – Ennek emberi oka volt. Udvaroltam egy fiatal tanítónőnek. Sopronban végzett tanítónőképzőt, ott tett 1951 júliusában tanítóképző érettségi vizsgát (akkor ott még ilyen is volt). Darvas József²²⁽³¹⁵⁾, a művelődési miniszter, az érettségiket látogatta, s véletlenül jelen volt Gyöngyi érettségijén. A magyar feleletből egyórás kérdés-felelet irodalmi vita lett. Ezzel a kitűnő érettségi, nyolcszáz forint jutalommal, no meg a főiskolai felvétel is biztosítva volt.

H.: – Igazán gratulálok. És elment a főiskolára?

R.: – El, ám kis kitérővel. 1951. július 21-én éjjel elhurcolták Hegyeshalomból, szüleivel együtt, és Eleppusztára²³⁽³¹⁶⁾, Balmazújváros mellé telepítették, mint sok más „osztályidegent”.

H.: – Megdöbbentő fordulat. Végül is miért?

R.: – Máig sem tudjuk. Ott mindjárt „nevelési” feladatot kapott: az elhurcolt gyerekek számára a szülők kitisztították az egyik birkahodályt, kimeszelték. Ott ügyelt fel a kiskorúakra. Mindig volt humorérzéke. Már szabadulása után elmondotta, hogy soha nem forgott ilyen úri társaságban. A legjobb kocsis: volt huszárezredes; a legjobb énekes: orosz grófnő, a legjobb kaszás: szerb pópa. A kitelepítésről a megyei tanácson értesültem, így sikerült megtalálni őket. 1951 szeptemberében már főiskolai hallgató Budapesten. Szüleinek azonban még maradniuk kellett. Ezek után bizonytalannak éreztem a jövőmet Győrben. Sopronba kérttem hát magamat. Ő Brennerbányán kapott állást. Győrött, 1953. augusztus 29-én, összeházasodtunk. Szigethy Attila lett az esküvői tanúm, sőt: a Rába étteremben állta a lagzi költségeit is. Tisztelettel és hálával gondolok rá mindig. Rögtön hozzá kell tennem: nem csak ezért...

Kollégium élen.

Én: – Mihez kezdtem Sopronban?

R.: – Diákotthon²⁴⁽³¹⁷⁾ vezetője lettem, meg órákat adtam a líceumban. A legtöbb kollégista a líceum növendéke volt, később pedig a gépipari technikumé. Szorgalmas, főleg kemenesaljai, a gépiparisták pedig Somogy, ill. Nógrád megyei gyerekek voltak, jó tanulmányi eredménnyel. Az egyetemeken is, az életben is megállták a helyüket. Szerencsére jó munkatársat választhattam. A gondnok: Czuczor Ernő²⁵⁽³¹⁸⁾, Székesfehérvár egykori MÁV-állomásfőnöke lett.

²⁵⁴*H.:* – Ez megint valami rendhagyó ügy, nem igaz?

R.: – Teljesen igazad van. Fehérvár ostromakor négyszer adta-vette az állomást a pillanatnyi hadiszerencse szerint. Ezt tovább nem bírván, családjával együtt Németországba ment. Mikor hazajött, mint „nyugatos” nem igazolták. Négy gyerekkel kenyér nélkül maradt. Felkínáltam neki a gondnoki teendőket, ő pedig nyilván örömmel, segítőtársam lett.

H.: – No és, „hogyan ment a vonatok?”

R.: – Nagyon jól! Soproni gimnazista volt, itt született, ismerte a várost. Rátermettségét nem nekem szabad dicsérnem. Gyerekekkel kitűnően tudott bánni, a számadás is egyezett. Széchenyi Istvánnak rajongója volt. A családért való felelősségtudat mintaképe. Nekem igazán ő mutatta be Sopront, és ő tett sopronivá.

H.: – Meddig dolgoztatok együtt?

R.: – Egészen 1960-ig. A kollégiumi, ill. diákotthoni évek jól teltek. Ismét volt alkalmam nyelvekkel foglalkozni; a lehetőség valósággal az ölembe hullott. Nem messze tőlünk lakott özv. Korbusz Sándorné²⁶⁽³¹⁹⁾, a löverek jellegzetes „nagyságos asszonya”. Fiúsra vágott frizurájával, magas termetével, fekete ruhájával, botjával, no meg állandó mosolyával felejthetetlen marad számomra. Vele franciát és angolt gyakoroltam.

H.: – Nyugodt otthonvezetői állásod volt, nős voltál, szinte látom, hogy csak te nem voltál nyugodt. Jól

sejtem?

R.: – Már ismersz, igazad van. A háború utáni szocialista iparpolitika mindent egy lapra tett fel. A korábbi iparosképzés szünetelt; a borbély-, cipész-, szabóútánpótlás évekre megszűnt!

H.: – Bizony, tapasztaltuk...

Iskola a könnyűiparnak.

R.: – Hangsúlyozottan szükség volt azonban a textilipar, a szinte semmiből megteremtett asztalos nagyipar, meg a konfekcióipar középfokú irányítóira. Ezért születtek meg a technikumok. A nappali képzés azonban nem bírta az igényeket kielégíteni. Átmeneti jelleggel – gyors segítségnek – felállították a dolgozók esti technikumait. Ez az *átmeneti jelleg* nekem érdekes feladatkört, kissé nagyobb kenyeret és – 33 éves elfoglaltságot jelentett.

H.: – Ezek szerint a sopronit nyilván te szervezted. Dicséret illet érte. Hogyan sikerült?

R.: – Hát ... nehezen indult. Több napig ellenőrizték a szakkönyveket: nincs-e bennük a reakció keze. Aztán már szinte minden simán ment. Ne engem dicsérj érte: mindig elismeréssel gondolok azokra a hallgatókra, akik – a napi munka mellett, emberi problémáik között vállalták, hogy négy éven át, heti négy alkalommal iskolába járjanak és tanuljanak az órákra.

H.: – Kik voltak tanártársaid?

R.: – A dicséret részben őket illeti, hiszen az ő munkájukon fordult meg minden. A gyárak kiváló szakemberei, igazgatói segítettek. A Pamutiparból Fekete Ferenc főmérnök²⁷⁽³²⁰⁾, a Fésüsifonalgyárból Kovách Pál igazgató, később Andrassy Gyula, Bodor Béla textilmérnök, a Selyemiparból Hammer Antal gyártásvezető és még sokan mások. 1960 után a Faipari Egyetem fiatal szakemberei és Füzy István faipari mérnök az ²⁵⁵akkori Asztalosipari Vállalattól, Gombás Antal, Láng Róbert, Reischl Ferenc, dr. Jákó László a Ruhagyárból.

H.: – És te?

R.: – Én a kíváncsisággal, meg a „Homo sum, humani nihil a me alienum puto” (Ember vagyok, semmi emberi nem áll messze tőlem.)²⁸⁽³²¹⁾ latin bölcsességével álltam közöttük. Hogy mi is segítségük, mi tanárok a szaktanárok tevékenységét, időről-időre pedagógiai, módszertani beszélgetéseket tartottunk számukra. Dr. Gresz Szilveszterné, dr. Vértes Ilona, dr. Berta Ernő, Várkuti János²⁹⁽³²²⁾, meg sajátmagam vezettük ezeket a foglalkozásokat, melyek baráti körben zajlottak. Kölcsönösen órákat látogattunk, tanulmányi kirándulásokat szerveztünk Kőszegre, Szombathelyre, Győrbe, Budapestre. Támogatást kaptunk a győri és a budapesti technikumoktól, a könnyűipari minisztériumtól, közvetlen feletteseinktől. Szakmailag is a minisztérium ellenőrzött bennünket.

H.: – A soproni gyárak segítettek?

R.: – Közvetlenül nem tudtak, ám sokat tettek közvetve. Az előadók nagy része – mint hallhattad – vezető szakember volt. Megengedték, hogy a gyakorlati órákat üzemükben tarthassuk. Szemléltető eszközöket kölcsönöztek, gyári autóbust kedvezményes áron bocsájtottak rendelkezésünkre. A tanulmányi fegyelem megtartásában elsőrendű támaszainnak bizonyultak: ugyan ki mert az igazgató vagy a főmérnök órájáról hiányozni?

H.: – Szó esett mindenféléről, egyet azonban nem árultál el: hol állt a technikum?

R.: – Sok helyet jelölhetnék meg. Délelőtt és délután tanítottunk, követtük a szakmányt. A délutáni órák a József Attila, Széchenyi István, Martos Flóra Gimnáziumban³⁰⁽³²³⁾, a délelőttiék előbb a Sotex Kultúrház³¹⁽³²⁴⁾ valamelyik termében, később a MTESZ-ben³²⁽³²⁵⁾ és a Ruhagyár³³⁽³²⁶⁾ ebédlőjében kaptak helyet. A „tanszékek” (tréfásan így hívtuk a különböző szakokat) önállóan működtek. Mivel irodám, adminisztrációm alig volt, a gyárak segítettek a tennivalók ellátásában.

H.: – Az előbb azt kérdeztem, hogyan sikerült a munkád. Ha most visszatekintünk erre a „mellékfoglalkozásra”, mi róla a véleményed?

R.: – Jó mulatság, férfi munka volt. Becsületesen, tisztességesen és főleg igen gazdaságosan dolgoztunk. Sikerült megnyugtatóan jó szakmai pluszt adni hallgatóinknak. És ami külön is fontos: humán műveltségüket bővíteni.

H.: – A tanítványok ... hm, hálásak voltak?

R.: – Csaknem mindnyájan. Akadt azonban olyan, aki miután (nem valami ragyogóan) bevégezte tanulmányait, azt hirdette úton-útfélen, hogy „fizettem a Riedlnek egy pörköltet, és megvolt a szakmai képesítóm.” Ilyen tanuló mindig, minden iskolában akad, de aki ismeri a képesítő, vagy érettségi szabályzatát, ezen a rágalmon csak nevetni tud.

H.: – Kitüntetések?

R.: – Elismerték az igyekezetemet, főleg a könnyűipari minisztérium. Kétszer kaptam meg a „Könnyűipar kiváló dolgozója” kitüntetést, egyszer a Nagy-korszakban³⁴⁽³²⁷⁾, ²⁵⁶egyszer meg a Keserő-korszakban³⁵⁽³²⁸⁾. (Szakmán belüli elnevezések Nagy Józsefné és Keserő Jánosné miniszterségének jelölésére.)

H.: – Mint latintanár?

R.: – Hát úgy is lehet mondani...

H.: – Újfent gratulálok. Mindezt – majdnem végig – mint otthonvezető csináltad. Ám azt is mondtad, hogy csak az első része volt szép ennek az otthonvezetői munkádnak. Miért?

R.: – Az ideális környezetben fekvő, sportolási lehetőségekben bővelkedő diákotthont ugyanis 1955 végén, minden tiltakozásom ellenére megszüntették, ill. „átprofilírozták” Nyugdíjas Pedagógusok Otthonává³⁶⁽³²⁹⁾. Ami jó volt a fiataloknak, nem vált be a majdnem tehetetlen öregeknek. Mivel az otthonban laktam magam is (meg a családom), nem kaptam lakást, azonnal nem is költözhettem ki. Öt évet töltöttem ott ezek után, 33 halottjukat temettem el, és nem valami jó hangulatban mondtam búcsút 1960-ban az intézetnek.

H.: – Előreszaladtunk. Korábban valamiféle orosz tanulókört emlegettél, meg orosz tanulást.

R.: – Mikor visszajöhöttem Sopronba, azonnal folytattam a tanulóköri munkát. Jobban haladtam azonban az oroszral az ötvenes évek elején a Városligeti út 18. szám alatt. Ma is fűszeresbolt van ott. A ház és az üzlet Drobnits Károly és felesége tulajdonaként szerepelt.³⁷⁽³³⁰⁾ A kedves Verocska szibériai, irkuzki emigránsként került ide, férje hozta hadifogságból – két gyerekkel – 1927-ben. A boltot Rákosiék államosították, sok dolga a házaspárnak éppenséggel nem volt. Megkértem őket, foglalkozzanak velem. Megállapodtunk, elfogadtak. Mikor az ellenszolgáltatást kérdeztem. Verocska csak nevetett és havi egy

hideg dauer (halódnij dauer) árát kérte. Mondanom sem kell, jól haladtunk, nyelvi aktivitásom nőtt. 1953 júniusában a pécsi Pedagógiai Főiskolán jeles eredménnyel általános iskolai tanári oklevelet szereztem. Akkor még nem is sejtettem, hogy orosz tudásomra rövidesen milyen szükségem lesz.

H.: – Igen, mert közben történt egy és más a nagyvilágban. 1956 a Pedagógus Otthonban talált.

R.: – Valóban. Sőt, akadt olyan, aki „osztályharcos” magatartást várt el az ápolásra szoruló beteg, öreg emberektől. Persze, ebből nem osztályharc, hanem csúnya civakodás lett.

H.: – 1956 előzményei az Otthonban?

R.: – 1956. szeptember 28-án megszületett a lányom! Ezen kívül semmi, de semmi említésre méltó. Ha a civakodásokat nem számítjuk. Aztán megnyílt a határ, jöttek a nyugati segélyek, no meg az oroszok az ellenkező irányból. Bognár Dezső, akkori tanácselnök³⁸⁽³³¹⁾ kérte Drobnits Károlyt és a feleségét, segítsenek mint tolmácsok, ha szükség lesz rá. Verocska – kora miatt – nem vállalta, így én meg Karl Antonovics (azaz Drobnits Károly) ténykedtünk a rendőrség épületében, vagy házon kívül. Bontsuk alezredes – városparancsnok – szobája az épület földszintjén jobbra lévő szoba volt. Az ágya alól halászta ki a megbízhatónak vélt rendőröknek a revolvereket.

²⁵⁷H.: – A páncélautót pedig...

R.: – Nos, kislányomnak szüksége volt pótlásul anyatejre, amit csak messziről, a Balfi utcából tudtunk beszerezni. Viszont kijárási tilalmat rendeltek el. A megoldás: a parancsnok páncélozott autót adott a szállításhoz...

H.: – Gondolom, csőstül szakadtak rád az élmények.

R.: – Sajnos elkövettem azt a hibát, hogy nem jegyeztem fel azokat. A felejtés pedig nagy ellensége a történelemnek.

H.: – Mégis, mi jut még eszedbe erről az időszakról?

R.: – Nem lehet elfelejteni a gyalog, teherautókon, vonaton menekülőket, akik okkal vagy ok nélkül próbálták elhagyni hazájukat. Egy vasárnap reggel – december közepe lehetett – jelenti a járőr, hogy veszedelmes fasiszta került kézre. Két-három szűrőfegyver van nála. Boncsuk elővezettette. Hamar kiderült, hogy a derék magyar – karácsony előtt lévén – lányához igyekezett disznóölésre, egyik faluból a másikba. – Mit tegyek? – habozott a parancsnok. – Tegye a kocsiba az öreget, és győződjön meg a dologról személyesen – ajánlottam neki. Úgy is lett. Délután, meglehetősen jó hangulatban jött vissza. A bizonyítás ügylátszik sikerült...

H.: – Ha minden ilyen egyszerű lett volna!

R.: – Elmúlt egy év. Volt már az otthonnak televíziója. 1957. október 22. Pestről jöttek „le” revizorok. Az indigóval sokszorosított bécsi tévé-műsor szerint Csajkovszkij Hattyúk tava c. balettje került volna műsorra. Meghívtam a revizorokat, még úgysem láttak bécsi televíziós közvetítést Beültünk. Egyszerre csak közli a bemondónő, hogy műsorváltás lesz: a magyar történelemből vett képeket fogunk látni. Maria Schell fekete ruhában. Nahát, ez érdekes lesz! Az is lett. Árpád, a tatárok, Mátyás, a törökök, Habsburgok, Rákóczi, Kossuth – és már Rákosi Mátyás, 1956 Budapest.

H.: – Erre nem számítottatok...

R.: – Másnap reggel a rendőrség szürke Pobedájába invitáltak, s arról érdeklődtek, miért szerveztem meg az egyébként tiltott adáson való részvételt.

H.: – Igaz, hogy tilos volt, de a Sotex Kultúrház ablakából teljes hangerővel bögették az angol Rot-weiss-rot adás szignálját...

R.: – Sikerült megúszni nagyobb kellemetlenség nélkül. (Az igazság kedvéért: nem a pesti kollégák jelentettek fel, hanem az egyik elégedetlen öreg bennlakó.)

H.: – Ez tehát már a munkád második része, amivel nem lehetettél megelégedve. 1960-ban megváltál a Pedagógus Otthontól. Mi lett a következő munkahelyed?

A reálban.

R.: – 1960. augusztus közepén jelentkeztem a Széchenyi Gimnáziumban, vagyis a „reálban”, Földi Lőrinc³⁹⁽³³²⁾ igazgató úrnál. Ismertük egymást. Többször járt a hivatalomban. Szigethy Attilát kereste, mint a Nemzeti Parasztpárt soproni titkára.

H.: – Tehát jelentkezted nála a gimnáziumban.

R.: – Rámnéz, feltolja a kalapját aztán megkérdezi: – Hogy is hívnak? Mondom. – Hát akkor 12 órában németet, 6 órában orosz fogszt tanítani – közölte. – De Lőrinc, én nem is vagyok német szakos! – Nem számít, parancs az parancs!

H.: – Emlékszem rá mint a demokratikus hadsereg tisztjére...

R.: – Három évig – 1963-ig – tanítottam a Széchenyiben. Ezek az évek már bizonyos könnyítéseket hoztak az idegen nyelvek oktatásában. 1963 őszén ²⁵⁸visszaállították a francia és az olasz tanítását, sőt a József Attila Gimnáziumban⁴⁰⁽³³³⁾ heti 6 (azaz minden nap, hiszen akkor még nem igen volt szabad szombat) órában engedték meg a két szép újlatin nyelv oktatását. Még 1964 őszén ösztöndíjat kaptam az olasz államtól Perugiába. Akkor bejártam egész Itáliát. 1967-ben újabb ösztöndíj! Ősszel Budapesten a magyar kormány mint vendéglátó segédkezett az olasz nyelv- és irodalomtanárok VI. kongresszusának megrendezésében. Ez nemzetközi volt és október 10 és 14 között zajlott. Én is kaptam meghívót rá. Alkalmas terep arra, hogy sok kollégát megismerjen az ember, és tájékozódjon, hogyan tanítják más országokban az olaszt.

Magnó vagy ház.

H.: – Látom, most már elemedben voltál!

R.: – Tökéletesen, de most más tervek jártak a fejemben.

H.: – Megint?

R.: – Bizony. Házépítés! Tudod, a kitelepítések, vagyoneklobzások után valósággal kinevettek, mikor építőtelket kerestem, és családi házról álmodoztam. Ennyire nevetséges lenne? Meginogtam. Mint nyelvtanár magnóra kezdtem spórolni. Össze is gyűlt az ára, és – elég lett a lövertelek megvásárlására!

H.: – Mikor?

R.: – 1955-ben. A telek az enyém lett, vettem követ, bontott téglát, készítettem terveket és – vártam. Messze voltam még az építkezéstől. Bár a lakás, amit 1960-ban kaptam, egyáltalán nem volt megfelelő. Nedves, elhanyagolt, siralmas állapotban. Nem várhattam a végtelenségig. 1968-ban aztán megtörtént a csoda. Mivel mindketten tanárok voltunk és a telek is a nevünkön, kaptunk kölcsönt. Méghozzá nagy kedvezménnyel.

H.: – És a magnó?

R.: – Sokáig az iskola magnóját használtam, aztán az unokahúgom megajándékozott egy Philips-készülékkel. Nos. 1968 őszén elkezdtek az alapozást. Tavaszra azonban szétfagyott. Megint nekifogtam. Most már sikerült. Sőt. 1969 őszére már a tető építése következett. És ekkor történt a tragédia.

H.: – Milyen szerencsétlenség...?

R.: – Családi. Feleségem, az Orsolya téri általános iskola ügyes biológia-rajz szakos tanára, 37 éves korában agyvérzést kapott. Ott maradtam tizenhárom éves kislánnyal és a félig kész házzal. egyedül.

H.: – Mit tettél? Mit lehetett egyáltalán tenni?

R.: – Kórház, kórház, az Amerikai úti Agysebészeti Klinika (szerencsére nem operálták meg), majd hosszú, 21 éves rokkant állapot következett. Az építkezésben csak éppen megtorpantam, olyan sok jóindulattal és segítőkészséggel vettek körül, hogy ötven évesen 1973. október 2-án beköltözhattunk.

H.: – És az iskolák?

R.: – Nem panaszkodhatom, jól mentek a dolgok. 1973-ban UNESCO-ösztöndíjjal a dán iskolarendszert ismerhettem meg, majd megkaptam az Oktatásügy kiváló dolgozója kitüntetést, s egy hónapot töltöttem Skóciában. Szintén ösztöndíjjal. Hogy el ne felejtsek, még mindig csak mellékfoglalkozásom a technikum vezetése. Főállásom az olasz, a latin, meg az angol, kedves iskolámban, a József Attila [259](#)Gimnáziumban. (Kár, hogy megszűntették.) Néha franciát is helyettesítettem. Talán ezért is küldtek ki 1975-ben – Moszkvába...

H.: – Nahát!

R.: – A Lomonoszov Egyetemre, oroszul tanulni! Na de a tévedés hamar kiderült és 1976 tavaszán behívtak a minisztériumba, „elbeszélgetésre”. Párizsi út volt kilátásban. Mint ilyenkor mindig, aggályoskodtak, vajon visszajövök-e az akkor még tabuként kezelt Nyugatról. – Moszkvából is megjöttem – válaszoltam – ne aggódjanak. Igaz, a pokolba kívántak, de azért elküldtek Párizsba.

Il dottore.

H.: – És aztán?

R.: – 1976-ban pedagógiai kettős életem – öröömre is, bánatomra is – megszűnt. Kineveztek a Dolgozók Önálló Gimnáziumának (rövidítve: DÖG) élére igazgatónak. Vége lett a harmincéves kettős terhelésnek. Néhány olasz órát – régi iskolám pillanatnyi igénye szerint – még adtam, no meg saját iskolámban művészettörténetet tanítottam, más nem maradt. Óriási megkönnyebbülés: délelőtti elfoglaltság heti négy

óra, délutáni: kettő. Természetesen az igazgatói teendőkön kívül.

H.: – A külföldi utak is elmaradtak?

R.: – Nem, nem. Az olaszok 1978-ban otthon, Perugiában rendezték meg azt a találkozót, amelynek elődjén, 1967-ben Budapesten, először vehettem részt. Ez most kissé hosszabbra sikerült, szabadidőm is több volt. Beültem hát az ottani egyetemi könyvtárba, olvastam, anyagot gyűjtöttem a még 1948-ban megfogalmazott szakdolgozatom kiegészítésére. No meg ismereteim felfrissítésére. Istenem, harminc év telt el azóta, hogy a nagy drámaíróval foglalkoztam! Akkor persze csak otthon, most átlátogattam Velencébe is, hogy érezzem a „genius loci”, a hely szellemét. Hiszen mielőtt Goldoni Franciaországba ment, itt írta egyre-másra ragyogó darabjait. Így gyűlt lassan össze teli nagy bőröndnyi másolat, amit itthon, Sopronban dolgoztam föl. Megírtam belőle doktori disszertációm. Felkészültem a melléktárgyakból is és 1981-ben, az egyik szép júniusi napon, elértem oda, ahol 33 évvel korábban kellett volna lennem!

(Megmutatja az 1981-ben kiállított oklevelet. Summa cum laude! Doktorátus az olasz nyelvből!)

H.: – Foglalkozol azóta is az olasszal?

R.: – Természetesen, ám egyre ritkábban. 1984-ben nyugdíjba mentem. Azóta fordítok, meg tolmácsolok. De így vagyok a többi nyelvvel is. Az idegen irodalomban, sajtóban, rádióban, televízióban inkább az érdekel, hogy hogyan mondja a beszélő vagy író a szövegét, nem az, amit mond. Számomra az olvasni való is elsősorban szókincs, hangtani, meg nyelvtani szabályok fantasztikusan szép összefüggése, és csak másodsorban cikk, novella, regény vagy tévé-adás. Örök gyakorlás, örök önellenőrzés. Pedig a nyelvbe is bele lehet fáradni... Viszont ... – nem haragszol, hogy ismét latin mondást idézek?

H.: – Már miért haragudnék? Latintanárként kezdted!

R.: – Ismered? „Memoria minuitur, pisi eam exerceas!” Az emlékezet lankad, ha nem gyakoroljuk. Gyakorolni, de naponta! Ha van időm, és nem vagyok lusta, naplómát németül írom. Második feleségemmel franciául vagy németül beszélek otthon. A tolmácsolás pedig külön tudomány. Ma már szakosított intézetek [260](#) foglalkoznak tolmácsképzéssel. Fárasztó és néha bizony hálátlan tevékenység az élő beszéd fordítása.

H.: – Ápolod olasz kapcsolataidat?

R.: – Soha nem lehet abbahagyni azokat!

H.: – Olasz részről számontartják a tevékenységedet?

R.: – Nem felejtettek el, sőt. 1994-ben Scalfaro olasz köztársasági elnök az olasz kultúra, művészet és iskola eredményesen munkálkodó képviselőinek szánt állami aranyéremmel és oklevéllel tüntetett ki!

H.: – Őszintén gratulálok!

R.: – Engedd meg, hogy soproni vonatkozású idézettel köszönjem meg neked ezt a beszélgetést. Persze megint latin. Az egyetem bejáratánál olvashatod Wilckens Henrik Dávid, a magyar erdészeti felsőoktatás első professzorának jelmondatát. Mindnyájan okulhatunk belőle: *Vita est labor et studium*. (Az élet munka és tanulás!)

(Sötétedik. Hideg, nedves, barátságtalan tél a tavaszban. De állítólag holnap már sütni fog a nap. Ne

idézzük Madáchoth. Inkább higgyünk benne. És neki.)

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Metzl János: A Corvinus Magyar–Osztrák Baráti Kör 1995. évi tevékenysége

Metzl János: A Corvinus Magyar–Osztrák Baráti Kör 1995. évi tevékenysége

A Corvinus Magyar–Osztrák Baráti Kör 1995-ben is eredeti célkitűzésének megfelelően működött. A taglétszám stabilizálódott.

Az utóbbi évek folyamán Magyarország és Ausztria szomszédos régiói közti kapcsolatok nagyon kiépültek és így egyre nehezebb új kapcsolatok létrehozása. Ezért elsősorban a régi kapcsolatok megtartására törekszünk. Azonban 1995-ben is sikerült olyan jelentős új kapcsolatot teremteni, mely a jövőre nézve is ígéretes. Április 24-én a kör elnökének közvetítésével, Sopronba jött a bécsi Kunstkreis Döbling vezetősége, hogy a Soproni Képzőművészeti Társasággal kölcsönös kiállítások megrendezéséről tárgyaljon. Sikerült is megállapodniok egy 1995-ös soproni és 1996-os bécsi kiállítás megrendezéséről. Mindkét kiállítás rendezésében a Corvinus Kör is részt vállalt.

A Bécsújhely székhelyű osztrák–magyar Corvinus Kreis által tervezett évkönyv kiadása sajnos ebben az évben sem sikerült, pedig ehhez több soproni szerző színvonalas cikket gyűjtöttük össze és továbbítottuk testvérkörünknek. Pénzügyi nehézségek miatt ennek kiadása, úgy tűnik, végleg kétségesé vált.

Évi közgyűlésünket február 24-én tartottuk a GYSEV igazgatóság tanácstermében. Ez egyben tisztújító közgyűlés is volt, mivel az előző vezetőség mandátuma lejárt. A közgyűlést Keresztény Richárd vezette le. Az osztrák–magyar Corvinus Kreis nevében Karl Rittner üdvözölte a közgyűlést. Utána dr. Metzl János tartotta az éves elnöki beszámolót, majd dr. Friedrich András a pénzügyi beszámolót. A közgyűlés mindkettőt egyhangúan elfogadta. Ezt követte az új vezetőség megválasztása. Dr. Gimesi Szabolcs polgármesterré való választása miatt már előzőleg lemondott alelnöki tisztségéről, ezt a vezetőség sajnálattal tudomásul vette, egyben megköszönte eddigi értékes [261](#) munkásságát. Elnökké újból dr. Metzl Jánost választották, alelnökké Puskás Árpádot és Dávidházy Istvánt, titkárrá pedig Keresztény Richárdot. A 13 tagú vezetőség tagjai: Bajkó Sándor, Dénes Ottó, Hrabovszky László, Kissné Vitéz Éva, Lakhézi Magdolna, Metz Rezső, Pichler Rezső, Simon Erzsébet, Szakály Ernő. Az ellenőrző bizottság elnöke dr. Friedrich András, tagjai Baján Lászlóné és Hrabovszky Lászlóné. A választás után Keresztény Richárd ismertette az évi programtervezetet, ezt hozzászólások követték. A közgyűlésen 86 tag vett részt.

Az új vezetőség első alkalommal március 22-én találkozott a Halászcserda különtermében. Megbeszélték az évi teendőket, majd baráti vacsorán vettek részt. Az elnökség ezután havonta ülésezett.

Május 22-én nyílt meg a Lában-házban a „Sopron és a természetvédelem” című kiállítás. Ezen az egyik tárlóban a Corvinus Kör is képviseltette magát.

Június 2-án a Corvinus Kör társas összejövetelt tartott a Várkerület sörözőben, melyen kb. 30 tag vett részt. Az összejövetelen részt vett az osztrák–magyar Corvinus Kreis részéről Stefan Franye elnök, Karl Rittner, Franz Pinczolics, valamint Larsen Örvind, Ausztriában élő norvég tagjuk. Megbeszélték az éves programot.

Júliusban, a Széchenyi vitorlás regattán dr. Gimesi Szabolcs adta át a Corvinus Kreis által adományozott vándorserleget a győztes csapatnak.

Augusztus 25-én rendezte az osztrák–magyar Corvinus Kreis a X. Corvinus Oldtimer rallyt. A gépkocsikat Bécsújhelyről a Corvinus Kreis részéről Szalay Csaba kísérte városunkba. A polgármesteri fogadáson körünk elnöke is részt vett.

Szeptember 29-én a Corvinus Kör baráti estet rendezett a Halászcserében, melyen kb. 30 tag vett részt. Ezen az összejövetelen Hárs József bemutatta „Szakácskönyv 1828” c. könyvét.

November 17-én tartotta az osztrák–magyar Corvinus Kreis hagyományos évi ünnepi estjét, ezúttal a bécsi magyar nagykövetségen, melyen a Corvinus Kör meghívott vezetőségi tagjai és számos, a Corvinus Kreishez csatlakozott osztrák és magyar város küldöttsége is részt vett. A magyar résztvevők Sopronból indultak Bécsbe, kikutatás előtt a soproni városházán dr. Gimesi Szabolcs polgármester fogadott. Az ünnepi esten Bécsben Stefan Franye, a Corvinus Kreis elnökének megnyitója után dr. Peisch Sándor, bécsi magyar nagykövet és dr. Sepp Rieder, Bécs alpolgármestere mondott üdvözlő beszédet. A Corvinus Kreis elnöke tiszteletbeli tagságról szóló oklevelet adott át osztrák és magyar személyiségeknek és városoknak. Sopronból dr. Gimesi Szabolcs és Horváth Ferenc kapott tiszteletbeli tagságot. A Corvinus Kreisbe felvett új városok: Oberpullendorf, Retz, Somogyvár és Keszthely. Bécsújhelyi és győri együttesek adták a zenei kísérőműsort, győri művészek operettáriumát adták elő.

December 1-jén a kör elnöke és titkára résztvett Bécsben a Kunstkreis Döbling adventi kiállításának megnyitóján.

December 8-án a Corvinus Kör ünnepi vacsorát rendezett a Juventus étteremben, melynek a kör 60 tagja vett részt. Erre meghívták a Kunstkreis Döbling három művészt, Richard Des Balmes elnököt, Elisabeth Hautzinger és Stania Donnenberg asszonyt.

December 9-én került sor a Soproni Képzőművészeti Társaság és a Corvinus Kör közös rendezésében a bécsi Kunstkreis Döbling kiállításának megnyitására a Várkerület Galériában. A kiállítást Nagy Sándor, a Soproni Képzőművészeti Társaság elnökének üdvözlő szavai után Adolf Tiller Bécs-Döbling kerületi elöljárója és dr. [262](#)Gimesi Szabolcs, Sopron polgármestere nyitották meg. A kiállító művészek: Richard Des Balmes (rézmetset, könyv), Stania Donnenberg (pasztell), Elisabeth Hautzinger (ikon), Hortensia Fussy (szobor) és Romy Wasner (ékszer), akik résztvettek a megnyitón.

A Corvinus Kör 1995-ben is több autóbussos kirándulást rendezett tagjai részére, elsősorban kulturális és természeti értékek bemutatása céljából. Az első kirándulás március 25-én volt, Nezsideren át Pozsonyba és Dévénybe. Megtekintették Pozsony nevezetes műemlékeit és a várat, majd Dévényben a Duna–Morva torkolatot és a dévényi várromot. Második kirándulásuk május 13-án autóbusszal a Hochwechselre vezetett. A hegytetőről a zuhogó eső miatt kilátás nem volt, sétát tenni nem lehetett, ezért módosítva az

útvonalat a Vorau-i ágostonrendi templomot és kolostort tekintették meg, majd visszaúton Kismartonban az 1995-ös burgenlandi tartományi kiállítást az Esterházyak történetéről. Júniusra 2 napos innsbrucki kirándulás volt tervezve, melyre azonban az emelkedő költségek miatt kevesen jelentkeztek, ezért elmaradt. Szeptember 17-i kirándulásukon az A 1-es autópályáról Ybbsnél délre fordulva Gaming-ba mentek, ahol megtekintették a karthauzi templomot és kolostort. Onnan az Ötscherre vezetett volna az út, de Lackenhofból a felvonó javítás miatt nem működött. Ezért tovább mentek Lunz am See-be, majd onnan Wienerbruckba. Ott gyalogsétát tettek a Lassing vízeséshez. Végül Mariazell-Semmeringen át tértek haza. Október 15-én volt az évi utolsó kirándulás. Osztrák oldalról felmentek az Írótkőre, majd Rohoncra vezetett az útjuk. A Főtér és templom megtekintése után Hartbergbe mentek, ahol városnézés (óváros és vár) volt műsoron. Innen továbbmentek Herberstein várához, amit vezetéssel tekintettek meg. Utolsó állomásuk Pöllau volt, ahol megnézték az ágostonrendi kolostort és templomot. A kirándulásokat a kör elnöke vezette.

Minden hónap második szombatján Dénes Ottó erdei sétákat vezetett a soproni hegyvidékre.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK

MEGEMLÉKEZÉSEK

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Domonkos Ottó: 100 éve született Csatkai Endre

Domonkos Ottó: 100 éve született Csatkai Endre

Emlékeztetőül idézem fel, hogy 1896. augusztus 13-án Darufalván (ma: Draßburg / Burgenland) született a szegények orvosa, dr. Csatkai Ignác harmadik fiúgyermekeként. Életpályájáról, szakmai munkásságáról, helytörténeti kiválóságáról és irodalmi munkásságáról halála után a Soproni Szemlében Zádor Anna, Domonkos Ottó és Környi Attila cikkei bővelkednek adatokban, élete fordulóinak bemutatásában.

1970. március 11-én ebéd után, a burgenlandi rádió munkatársainak adott interjúja során érte az agyvérzés, nem tért már magához és a kórházban március 12-én bekövetkezett váratlan halála.

Megemlékezésünkben az eltelt 26 év eseményeit vázoljuk fel, amelyek megörökítették emlékét, s napjainkban is éltetik. Első halálévfordulójára a soproni múzeum emlékkiállítást rendezett műveiből, gyűjteményeiből, kitüntetéseiből a Deák téri épület előcsarnokában. Júniusban, e kiállítás zárónapján a Csatkai-tanítványok [263](#)tartottak a múzeumban emlékülést, majd októberben az Előkapu 11. sz. homlokzatára (utolsó lakása) helyezett, munkásságát hirdető emléktábla avatására került sor. A tábla tervezője Szakál Ernő szobrászművész volt, kivitelezője pedig az OMF Csatkai-brigádja. Sírját a Városi Kertészet vette gondozásba.

Özvegye 1971-ben Zádor Anna tanácsára Csatkai-alapítvány gondolatával foglalkozott. A soproni múzeum a könyvtárát, autográf gyűjteményét a Megyei és a Városi Tanács anyagi támogatásával megvásárolta. Barokk rajzait pedig Scholz János csellóművész, Csatkai Endre ifjúkori barátja vásárolta meg és ajándékozta a Szépművészeti Múzeumnak. Az alapítvány anyagi alapjai megteremtődtek. A korra jellemző, hogy utcát elnevezni, de még alapítványt létesíteni is szinte lehetetlen volt. A megnevezés is „Csatkai Endre közérdekű kötelezettség vállalás” volt, az országban a kultúra területén az első magánalapítvány. Az Özvegy és a város közötti szerződés aláírására 1972. VII. 4-én került sor, az első díj odaítélésének 1973 májusában, átadásának pedig csak 1974 tavaszán örvendhattunk. A megújult városvezetés, Sopron Megyei Jogú Város Önkormányzata 1991. aug. 21-én „Csatkai díj” névre változtatta az alapítványt. A Csatkai-díjasok 1973-tól így sorakoznak: 1973. Környi Attila történész – Soproni Múzeum; 1974. Dávid Ferenc művészettörténész – OMF Tud. Osztálya; 1975. Galavics Géza művészettörténész – MTA Művtört. Int.; 1976. Szita Szabolcs történész – Bp., 1977. nem került kiadásra; 1978. Gömöri János régész – Soproni Múzeum; 1979–1980. nem került kiadásra; 1981. Szalai Lajos német nyelvész – Bp. ELTE Német Tanszék; 1982–1983. nem került kiadásra; 1984. Kücsán József néprajzkutató – Soproni Múzeum; 1985–1986. nem került kiadásra; 1987. Faragó Sándor erdőmérnök – Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem; 1992. Szende Katalin történész – Soproni Múzeum; 1993. Grüll Tibor történész – Sopron, Berzsenyi Dániel Gimnázium; 1994. Hadarits Tibor és Pellingert Attila biológusok – Sarród. Az [264](#)alapítvány létrehozásáról a Soproni Szemle 1974. évfolyamában jelent meg tájékoztatás. Napjainkban november 30. körül kerül átadásra a díj, Csatkai Endre névnepja (András) alkalmával.

Postumus cikkei a Soproni Szemlében láttak napvilágot. 1925-ben írott doktori disszertációjának megjelentetését Zádor Anna sürgette; Galavics Géza gondozásában a MTA Művészettörténeti Kutató Csoportja 1983-ban jelentette meg: Kazinczy és a művészetek címen, önálló kötetben. Híres sajtóhibagyűjteménye részletekben az Új Tükör rovatában került közlésre.

Csatkai Endrét halálának 5. évfordulója idején a város díszpolgárává választották, az oklevelet Özvegy vette át ünnepélyes tanácsülésen, 1975. IV. 4-én.

Csatkai Endre még életében sírhelyet választott magának a Szent Mihály öregtemetőben. A klasszicista síremlék nőalakja SOPHIE, szintén Kazinczy- emlékekre megy vissza. A sír lefedésének tervezését az Özvegy Szakál Ernő szobrászművészre bízta, aki egy nagy nyitott könyv alakú fedlapot rajzolt meg, rajta Csatkai Endre választott jelmondatával, sírfeliratával: Quod dedisti mihi, custodivi – Ami nekem adatott – megőriztetett. Azaz élete során jól sáfárkodott talentumával. A megvalósítást a Csatkai-brigád végezte soproni műhelyében Csatkai Endrénének – 1980-ban bekövetkezett haláláig – ügyes-bajos dolgaiban jelen sorok írója volt a segítségére. A hagyaték bútorainak egy része, volt lakásának jellegzetes képei, tárgyai, eszközei ajándékozás, illetve vásárlás útján kerültek be a múzeumba. Ezek felhasználásával rendeztük be a Csatkai-emlékszobát a Storno-házban, a várostörténeti kiállítás keretében (1987).

A hagyatékban előkerültek Csatkai Endre tábori lapjai, levelei amelyeket rabsága idején írt menyasszonyának, Szattinger Erzsébetnek. A munkaszolgálatos emlékek feldolgozását Szita Szabolcs végezte el, s tette közzé a Soproni Szemle 1984-es évfolyamában.

1986. augusztus 13-án, Csatkai Endre 90. születésnapján magyar és német nyelvű emléktáblát avattunk szülőfalujában, Darufalván. A karcrai márvány-táblát Károlyi Gyula soproni kőfaragómester készítette és helyezte el. A leleplezésen Markó József Sopron tanácselnöke és Rudolf Ivancsits Darufalva polgármestere mondott rövid méltató beszédet, helyezett el babérkoszorút az emléktáblán a soproni múzeum igazgatójával együtt. Ez alkalomra az épület kapualjában három vitrinben kis emlékkiállítást rendezett a soproni múzeum, ami egy hétig volt látogatható a falubelieknek és az érdeklődőknek. Többen soproniak is megjelentek az emléktábla avatásán.

Az 1987–1988-as években merült fel ismét Csatkai Endrével kapcsolatban az utcanévadás. A Városszépítő Egyesület több más javaslattal együtt fordult a város vezetéséhez és a Múzeum utcát javasolta Csatkai Endre utca változtatásra. Csatkai Endre nem értett volna egyet a kiszemelt utca névváltoztatásával, hiszen 1945 után éppen ő harcolta ki a megszűnt Képezde utca után a jól orientáló Múzeum utca elnevezést.

Személyes kapcsolatunk 1952–1970. között atyai és baráti volt. Sopronba érkezésem után számos városismertető sétára vitt, olvasmányokkal látott el, hogy megszerettesse velem a várost. Az akkor még szinte teljesen barokk utcaképek mellett a bontakozó középkori település gótikus emlékeire (Fabricius ház pincéje, Új utca 16, homlokzata stb.) szintén felhívta a figyelmemet. E korok történetét, műemlékeit feltáró és bemutató műemléki topográfiája, Kossuth-díjas elismeréssel, 1953-ban jelent meg. Rokonságba, „komaságba” is kerültünk 1960-ban, amikor házasságkötésemnek egyik tanúja volt. Erre emlékeztet „A soproni képzőművészet és zenei művelődés története 1848–1948. című kötetének kézírásos ajánlása: Kedves fiamnak, komámnak, munkatársamnak, dr. Domonkos Ottónak: Bandi bácsi. 1962. III. 14. – A város megszerettetése sikerült, a múzeumi-műemléki feladatok vállalása egész életemre Sopronhoz kötött, már ez egymagában is elegendő lenne, hogy tisztelettel emlékezzem meg Bandi bácsiról.

Születésének 100. évfordulójára Csatkai-emlékkönyv jelenik meg a Soproni Múzeum kiadásában, amelyben tanítványai, barátai, tisztelői ajánlják egy-egy kisebb tanulmányukat emlékének.¹⁽³³⁴⁾

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Németh Ildikó: Dr. Wallner Ignác (1847–1929)

**Németh Ildikó: Dr. Wallner Ignác
(1847–1929)**

1847. április 6-án Kőszegen született, néptanító fiaként. 14 évesen, a négyosztályos gimnázium elvégzése után – mivel további tanulmányait a család nem tudta fizetni – gyógyszerészgyakornok lett nagybátyja kőszegi patikájában. Ettől kezdve magánúton tanult tovább. Szorgalma és kitartása eredményeképp 1867-ben Bécsbe került, ahol természetrajzi és kémiai tanulmányai mellett matematikával és zeneelmélettel is foglalkozott. Gyógyszerész diplomát szerzett. 1870-től jogosult a doktori cím viselésére.

Nem fogadta el a felajánlott asszisztensi állást az innsbrucki egyetem kémiai tanszékén, hanem még 1870-ben Sopronba jött, hogy az újonnan létrehozott községi [266](#)főreáliskola tanára legyen. Bár tanári képesítését csak 1876-ban szerezte meg, a városi közgyűlés már 1872-ben, szeptember 25-i határozatával a főreáliskola ideiglenes igazgatójává nevezte ki az alig 25 éves, tehetséges fiatal tanárt. Ő azonban nem sokkal később adminisztrációs ellentétek, a városi törvényhatósággal való szembekerülése miatt lemondott tisztéről és tanári állásáról. Csak a város vezetőinek nyomtatékos kérésére maradt továbbra is az intézmény tanára.

Meglehetősen nehéz dolga volt kezdő tanárként, hisz tárgyainak, a természetrajznak és a kémiának tanításához nem álltak rendelkezésére a kísérletekhez, szemléltetéshez szükséges eszközök. A Soproni Hírlap 1929. július 4-i, a temetésről tudósító száma írta: „Mikor Wallner Ignác dr. megkezdte tanári hivatását a reáliskolában, a mai imponálóan gazdag természetrajzi, vegytani gyűjtemény egy üres szekrényből és egy dobozba rejtett 3 pillangóból állott. A mai gazdag gyűjteményt Wallner Ignác teremtette

meg.” Neki köszönhető a természetrajzi és vegytani szertár létrehozása, mivel a tanításhoz elengedhetetlenül szükségesnek tartotta az elméleti tudás gyakorlattal történő alátámasztását. Úgy vélte, diákjai sokkal mélyebb ismeretekre tesznek szert, több figyelemmel fordulnak a természettudományok felé, ha a tudásnak legalább egy részét saját tapasztalataikból okulva szerzik meg. Mindez természetesen rengeteg munkát, előkészületet igényelt, ő azonban soha nem sajnálta a fáradságot, hogy a tudomány legújabb eredményeivel lépést tartva, a lehető legszínvonalasabban oktathassa tanítványait.

Az első években – vegytani eszközök híján – a természetrajzzal foglalkozott behatóbban. Ő kezdte összeállítani az iskola bogárgyűjteményét, tanulmányozta a Sopron Környéki növényvilágot. Eredményeiről az intézet év végi értesítőiben közölt tanulmányokat: a Soproni Állami Főreáliskola Értesítői 1873/74. 22. p. „A paránysúlyok meghatározására szolgáló módszerekről”, 1888/89. 5. p. „Sopron szabad királyi városa kútvizének összetétele (egészségügyi tanulmány)”, 1901/02 15. p. „A soproni M. Kir. Állami Főreáliskola bogárgyűjteménye”, 1902/03. 42. p. „Sopron környékén található virágos növények és edényes cryptogramok”.

Az 1888/89. évi értekezése a soproni kútvizek összetételéről komoly gyakorlati jelentőséggel bírt. Mérésekkel alátámasztva bizonyította, hogy a rossz csatornázás miatt elfertőződött városi kútvizek állapota a városi vízvezetékhalózathoz mielőbbi kiépítést sürgeti. Ezek a mérések már az időközben kiépült vegytani laboratóriumban készültek, ahol Wallner tanár úr vegytani szakkörének diákjai a tanórák anyagán túllépve a város, az egészségügyi hatóságok, sőt a törvényszék megbízásából is végeztek vegyvizsgálatokat. A tanulók itt szerzett magas szintű kémiai tudását nemcsak a hazai, hanem a külföldi műegyetemek is elismerték. Ebből a laboratóriumból nőtt ki hosszú évek munkájaként a vegyvizsgáló állomás, mely az iskola keretein túllépve egyfajta közhasznú intézményként működött, ipari, közegészségügyi, élelmezési ügyekben vegyvizsgálatokat végezve, magánszemélyek és közintézmények számára egyaránt. Működésének emlékét emléktábla őrzi a Széchenyi István Gimnázium kapualjának falán.

A magas színvonalon végzett oktató-nevelőmunka mellett Wallner Ignác tevékenyen részt vett a városi közéletben is. 1893-tól 15 éven át tagja volt a városi törvényhatóságnak, valamint a pénzügyi bizottságban is dolgozott. A zenével sem szakított tanulmányai befejeztével: a soproni Zeneegyesület az ő elnöksége, majd alelnöksége alatt élte fénykorát. Alapító tagja volt a Soproni Irodalmi és Művészeti Körnek, a Soproni Pedagógiai Társaságnak, melynek hosszú évekig elnöke is volt. Neve szerepel szinte valamennyi városi közművelődési egyesület tagjainak névsorában. ²⁶⁷Választmányi tagja volt a Katolikus Konventnek, a Régészeti Társulatnak, a Kaszinó Egyesületnek.

1897-ben lett a Soproni Állami Főreáliskola igazgatója. 18 évig állt az intézmény élén, s hogy komoly feladatának a legteljesebb mértékben megfelelhessen, számos egyesületben visszautasította a felajánlott elnöki, alelnöki posztot. Továbbra is jelen volt a városi közéletben, de figyelmét elsősorban a főreáliskola ügyeinek intézésére és természetesen a tanításra fordította. Lauringer Ernő, a főreáliskola későbbi igazgatója így méltatta az 1929/30. évi Értesítőben megjelent sírbeszédében Wallner Ignácot: „Mint tanár kiváló paedagogus és didakta volt, bár nem tartozott az úgynevezett népszerű tanárok közé. Látszólagos szigorúsága tanítványai iránt mindig melegen érző szívet takart. »Non multa, sed multum« volt jelszava. Ne sokfélét tanítsunk, de amit tanítunk, azt alaposan ismertessük meg. Tanítványai évtizedek múltán is hálával és elismeréssel nyilatkoztak róla s a Tőle tanultakat jól hasznosították az életben is. Mint igazgató széles látókörével, tudományos felkészültségével, nyugodt, higgadt mérlegelésével, mindig csak az igazságot kereső éles ítélőképességével valóban vezetésre hivatott egyéniség volt. Iskolánk jó hírnevét ő alapozta meg, az egymást megértő, felfogását tisztelő jó testületi szellemet ő teremtette meg. ... Dr. Wallner Ignácot mint magánembert puritán egyszerűség, őszinte szókimondás, udvarias előzékenység, tiszteletet parancsoló jó

modor és soha nem fitogtatott jószívűség jellemzik.”

Nyugdíjba vonulásakor, 1914-ben megkapta a címzetes tankerületi királyi főigazgatói címet. 1929. július 2-án halt meg Sopronban. Emlékére kapta a Villásor az 1930-as években a Dr. Wallner Ignác út nevet. Születésének közelgő 150. évfordulója alkalmából jó lenne ismét utcát elnevezni róla.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Szála Erzsébet: Emlékezés dr. Friedrich Károlyra (Budapest, 1920. július 28. – Sopron, 1994. május 29.)

**Szála Erzsébet: Emlékezés dr. Friedrich Károlyra
(Budapest, 1920. július 28. – Sopron, 1994. május 29.)**

Csendes, halk szavú embert ismerhettem meg, aki végtelen szeretettel és alázattal beszélt az általa összeállított egyháztörténeti gyűjtemény történetéről, a hosszú hónapokat igénylő anyaggyűjtés apró mozzanatairól. Szerette a munkáját, különösen a könyvek világában érezte otthon magát. Szeretett tanítani. Mindig, mindenütt és mindenkre figyelni tudott: tanácsaival, érveivel, tudásával, tette, segítségére kész alkatával generációkat nevelt, és felnőtteket segített át megtorpanásaikon.

Küzdelmes élete volt, mégis derűt és harmóniát sugárzott. Személyiségének ereje hitéből sarjadt, abból táplálkozott. Önmagáról így vallott egykoron: „Értelmiségi származású vagyok. Édesapám eleinte városi mérnök, majd műegyetemi adjunktus, tanár, építészmérnök volt, aki fáradhatatlanul dolgozott: egyetemi órái mellett előadásokat tartott különböző szabadegyetemeken, nyári egyetemeken is. A csaknem három évtizedes pihenés nélküli tanító és alkotó munka megtámadták egészségét, s 1947 őszén – agydaganata miatt – szinte teljesen megvakult. Stockholmban Olivecrona professzor megoperálta, de a műtét már nem segíthetett sokat, mert apám 1947 végén meghalt.”

268Dr. Friedrich Lóránd, Friedrich Károly édesapja a század első felének jelentős, sokat foglalkoztatott mérnöke volt. Több pályadíjat elnyert építész, aki – többek között – számos lakótelepet tervezett, valamint ő építette az óbudai evangélikus templomot is. Műegyetemi tanár volt, aki 1942–44 között az Ókori és Újkori Építéstani Tanszéknek, majd 194–47-ben a Műegyetem I. sz. Építészettörténeti Tanszékének a vezetője, s egy ideig az Építészkar dékánja is volt. Dr. Friedrich Lóránd, feleségével, Glück Mariannával a tudományok és a művészetek szeretetére nevelte gyermekeit, Károlyt, és húgát, aki később grafikus lett, és szintén építészmérnököt választott férjéül Hegyi Lajos személyében.

Friedrich Károly középiskolai tanulmányait az Eötvös Loránd Reálgymnáziumban végezte, ahol – többek között – Karinthy Ferenc is osztálytársa volt. Gimnáziumi éveit követően a Pázmány Péter Tudományegyetemre iratkozott. Stúdiumai zárásaként 1944. május 13-án védte meg „A magyar evangélikus egyházi ének története” címmel doktori disszertációját. Ezekben a hónapokban az Egyetemi Könyvtár fizetés nélküli gyakornoka volt, és magántanítással kereste kenyerét. A főváros ostromát nehéz helyzetben vészték át, hiszen lakásuk telitalálatot kapott, s minden ingóságuk elpusztult. A katonai szolgálat alól mentesült, mert gyermekkori tüdőtályoga következtében néhány bordáját el kellett távolítani.

Egy romlakásban meghúzódva, hol segéd munkásként, hol óraadó tanárként készült pedagógiai vizsgáira s 1946. március 8-án megszerezte német–magyar szakos tanári oklevelét. Ez év szeptemberétől – feleségével. Ballenegger Judit magyar–német–latin–pedagógia szakos tanárnővel együtt Sopronba költöztek. Friedrich Károly a soproni Evangélikus Tanítóképző Intézet magyar–német szakos tanára 1946 szeptemberétől 1948

júniusáig, majd – az államosítást követően – ugyanannak az intézménynek, az Állami Tanítóképzőnek a tanára volt 1952. szeptember 1-jéig. (Ekkor a tanítóképzőt, több más intézménnyel együtt, elvitték Sopronból.) Ezekben az években is tovább képezte magát: 1947 júniusában Szegeden tanítóképző intézeti tanári vizsgát tett, majd az orosz nyelvből szerzett diplomát 1952. július 31-én a Pedagógiai Főiskolán, Budapesten. 1952 szeptemberétől 1959 februárjáig a soproni Óvónőképző Intézet igazgatójaként dolgozott, tanított. Ekkor az addig középfokú képzést adó intézményt átalakították felsőfokú tanintézeté, s dr. Friedrich Károly – híven addigi tevékenységéhez – úgy döntött, hogy továbbra is a tizenéves korosztály nevelésével-oktatásával kíván foglalkozni. Ezért a soproni Berzsenyi Dániel Gimnáziumba került, az egykori evangélikus líceumba, orosz nyelvtanárként. Orosz nyelvet és irodalmat tanított az orosz nyelvi tagozat mindkét osztályában. Az ő feladata volt az oktatás szakmai-módszertani irányítása. A korszerű nyelvoktatási eszközök bevezetéséről is ő gondoskodott, audio-vizuális eszközök beszerzését szorgalmazta, segítette a diákok idegennyelvű levelezését. Tanulmányutakat szervezett az egykori Szovjetunió városaiba, amely utakon nem csak megértő tanárnak, hanem kiváló idegenvezetőnek is bizonyult. A diákokhoz kapcsolata mindig nyílt és őszinte volt. Határozott volt és következetes a tenni- és tudnivalók megfogalmazásában, azok elbírálásánál pedig mindig igazságos. A hátrányos helyzetű, a nehezebben tanuló gyerekek segítésére, felzárkóztatására külön időt és energiát fordított. De nem csak a diákokra volt figyelme, sokat foglalkozott a fiatal, kezdő kollégák segítésével is. Oktatói munkájának elismeréseként 1972-ben Miniszteri Dicséret kitüntetésben részesült.

Nagyon szerették a diákjai. Szakmai tudása, személyiségének integritása tiszteletre méltóvá tette őt úgy tanár kollégái, mint diákjai számára. „Karcsi bácsi” – így nevezte 269-öt mindenki. Mindenki, hiszen ahol csak tudott, önzetlenül segített. Részt vállalt művészeti közösségek munkájában éppúgy, mint ahogy kivette a részét az ismeretterjesztő munkából is. Kilenc évig volt tagja a Pedagógus Énekkarnak, előadássorozatot tartott a Tudományos Ismeretterjesztő Társulatnál, tagja volt az evangélikus gyülekezet presbitériumának stb.

1973-ban szívinfarktus érte, s tovább már nem taníthatott. Ettől kezdődően, 1980-ig, végleges nyugdíjba vonulásáig, a gimnázium könyvtárosa volt.

Ekkor már több ideje maradt a kutatómunkára, tanulmányok írására. Ezekben az években komoly munkát vállalt az evangélikus gyülekezet múzeumi és könyvtári anyagának feldolgozásában, s ő rendezte az első oktatástörténeti és gyülekezettörténeti kiállításokat is.

Lelkigondozói munkát is végzett: rendszeresen látogatta a magukra maradott idős embereket, egészen addig, míg orvosa a lépcsőn való járástól el nem tiltotta. Nem egészségi állapotának romlása keserítette el, hanem az a tény, hogy nem tud már másokkal, fiatalokkal és idősekkel annyit törődni, gondjaikból annyi részt vállalni, mint annak előtte.

Friedrich Károly életének lényege, értelme a szeretetteljes szolgálat volt. Tudásával, megértő szóval, figyelő tekintettel, s ha kellett, munkával, anyagi eszközökkel, mindig csak segített. Ezt tette – feleségével, Judit néniel együtt – akkor is, amikor az ötvenes években a Friedrich-család több tagját kitelepítették Pestről, amikor a család idősebb tagjainak nyugdíját elvették, s azok az ő 270-támogatásukra szorultak. S nem számított, hogy közben, tizenhét éven át, ők maguk is társbérletbe kényszerültek!

Nyugdíjasként sem pihent. Amikor már betegeket sem látogathatott, otthon német nyelvet oktatott. Kevés szabadidejét gondosan rendezett, sokszáz kötetre rúgó könyvtára olvasásával, lemezeinek hallgatásával töltötte. Gyermekkorában kialakult komolyzenei érdeklődését mindvégig megőrizte. Ismerte és szerette a

magyar népzene. Esterházy Pál „Harmonia coelestis”-ét éppoly szívesen hallgatta, mint Liszt Ferencet. Bach kantátái, fúgái és oratóriumai különösen közel álltak hozzá, hiszen doktori disszertációját is a protestáns egyházi zene témaköréből írta.

Meglepő, hogy a hagyomány tisztelete milyen harmonikusan megfért benne a modern, XX. századi zenével, művészettel sok-sok lemeze között a teljes bartóki életmű is megtalálható.

A festészet világa ugyanígy vonzotta. Albumai tanúsítják, hogy a kortárs magyar festészet és szobrászat is közel állt hozzá Borsos Miklós, Kovács Margit, Derkovits Gyula és Kondor Béla műveit őrző képzőművészeti kiadványok sorjájának – még ma is a régi rendben – könyvespolcán. Kedves íróinak kötetei kissé kiemelve: Thomas Mann, Szabó Magda, Weöres Sándor művei, szinte olvasásra készítve. Mintha tulajdonosuk, dr. Friedrich Károly el sem ment volna. Felesége, Judit néni őrzi a rendet és az emlékeket.

*„...kezdetben, valaha...
együtt vágtunk a hegynek,
volt víg napunk elég...
szép emlék két öregnek.
Lefelé ballagtunk már,
kéz-kézben csendesen,
s lent együtt pihenünk majd...”*

– búcsúzott tanártársaitól, kollégáitól, Robert Burns versét mondva búcsúztatásakor.

S mi, egykori diákjai, kollégái szeretettel őrizzuk emlékét.

**1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Arszin Miklós: In memoriam:
Érdi-Trogmayer Henrik vegyész- és kohómérnök (1897–1996)**

Arszin Miklós: In memoriam: Érdi-Trogmayer Henrik vegyész- és kohómérnök (1897–1996)

Minden volt soproni reáliskolás diák által eddig „legidősebb élő reáliskolásként ismert és tisztelt – 99 éves korában most elhunyt – Henrik Bátyánk városunk szülötte, a XIX. század gyermeke, aki a XX. századot termékeny szellemi és gyakorlati munkában végigélte, jómódú soproni kereskedőcsalád sarja. Középiskolai tanulmányait – nem a vallásának megfelelő líceumban – hanem a jómódú polgárság, mint középosztály érdeklődésének jegyében, a reáltárgyakat meghonosító, divatossá vált új iskolatípus szerinti főreáliskolában végezte. Hajlamai a geometria és szabadkézi rajzok, a matematika és kémia – kedvenc tárgyai – felé vonzották, de nem hanyagolta el sem a filozófiát, sem a magyar nyelv- és irodalmat. Mestere volt a szép, magyar fogalmazásnak, remek stílussal és gazdag szókinccsel írt tudományos és [271](#) magánlevelezésnek. A rajz- és festészetben kiváló tanárai voltak a néhai Seemann-házaspár, az országos híró Soproni Horváth József, általuk felnevelt kortársai pedig Ákos Ernő, Reinecker János, Szarka Árpád, Kundt Ernő, valamint a brennbergi származású bécsi Buda-Breuer György mind soproni reáliskolások voltak, akárcsak a város akkori mérnöki hivatalának kiváló szakemberei: Boronkai Pál, Tompos Ernő, Szakál Ede stb. A Főreáliskola nagy népszerűségnek örvendett, a legtöbb vezető család, maga dr. Sopronyi-Thurner Mihály

korabeli polgármester is mindhárom fiát ebbe az iskolába járatta.

Dr. Érdi Henrik ily alapozással folytatta egyetemi tanulmányait úgy a hazai, mind külföldi főiskolákon. A trianoni időkben – hadiértséggel a zsebében – megszerezte a vegyészmérnöki, majd pedig a kohómérnöki diplomát, mely képesítést azokban az időkben, bizony nem mindenki mondhatott magáénak. Gyakorlati pályáit is tudásának megfelelően választotta meg: működött a Soproni Vasöntöde mérnökeként, volt városi ipariskolai tanár, az iskolában elhelyezett hatósági vegyvizsgáló állomás vezetője, itt működött együtt néhai dr. Németh Vilmos („Kóbi”) tanárral. Hű maradt a rajzhoz és festészethez is – szabad idejében az ún. „vázlatfüzet” mindig vele volt, „hobbyja” a soproni Belváros és az Ikván túli antik városrész ódon házainak és műemlékeinek megörökítése, de imádta a színes erdei és lövérrészleteket is. (Ezt a művészeti szokást követték – köztudomásúan – Kaschichnitz József, Garád Róbert, Sterbenz Károly volt reáliskolai tanítványok, neves sportemberek, a soproni mediterrán-táj, a fertői és Bécsi-dombi kultúra úttörő-művészei.)

Dr. Érdi nagy tisztelője volt Lauringer Ernő főreáliskolai igazgatónak és helyettesének Merényi Gábor tanár úrnak. Életének drámai szakasza a 2. világháború végén szakadt rá. A „gonosz Sors és egyesek irigysége” miatt csalódnia kellett mindenben és mindenkiben. Vette a vándorbotot, s a vasútállomáson barátaitól ezzel a költői mondattal búcsúzott el: „Ezért a városért egyetlen könnyet sem hullajtok”. Odisszeáját végigjárta Keszthelytől Szerencsig, majd nyugalomba vonulásakor Budára költözött, ahol a „Botfaluköz”-nek nevezett festői lankákon két keze munkájával és [272](#)páratlan művészi ízléssel építette fel családi házát, melyben boldog harmóniában élt egyetlen (Éva) lányával és annak családjával. Magánéletében is kulturált „européer”, a viselkedési és öltözködési szabályok pedáns betartásával példát nyújtott a fiataloknak, így jelent meg minden alkalommal a tradícióknak megfelelően közös családi étkezéseken is. Halála – váratlanul – nem jelent meg a szokott időben: rányitottak és meglepődtek, az Édesapa a pamlagon elszundított, örök álmra hajtotta fejét. Így szép halállal jutalmazta meg a

Gondviselés azt a férfit, akit egész életében a bölcsesség és mérséklet jellemzett – a közmondásnak megfelelően „ki mint élt, úgy hal meg”. 99 évesen, matuzsálemi korral távozott el a „legidősebb főreáliskolás”.

Ameddig egészsége engedte, évenként hazalátogatott életpárjával szülővárosába, végigjárta a rokonok és ismerősök széles körét, mely találkozásokat a kitörő öröm, harsány kacagás, a nosztalgia, az elmúlás fanyar ízével párosult megadó, mindenkor szívből jövő tiszta mosoly kísért.

Hazájának hű polgára mindenkor és mindenhol – kétséget nem hagyva – családneve megváltoztatásakor és azóta is nem használta a szokásoknak megfelelő kettős neve, hanem csak a dr. Érdi.

A reáliskolai hagyományoknak megfelelően a „testnevelést” nem hanyagolta el, évtizedekig együtt tornásztunk a volt soproni Tornaegyesület Pap-réti tornacsarnokában, a Senior-csapat esti tornaóráin, ahol a hivatalos egyesületi köszöntés az „Áldás” volt. Termékeny 99 évet, a matematika nyelvén 100-1 évet élt meg. Életvitelével példát nyújtott az értelmes és kiegyensúlyozott életnek: Utolsó levelében szinte bocsánatkérő, a Tőle megszokott rendkívüli szerénység jegyében azt írta, hogy a kíváncsiskodó újságíróknak azon kérdésére „hogyan érte el ezt a magas kort?” nem válaszolt, mert azt öntömjénezésnek tartotta és ítélte el. A budapesti Műszaki Egyetemen, az 1994. évi ünnepi emlékdiploma-osztáskor egyedül Ő kapta meg a Rubin diplomát és az „arany-műszaki doktori” oklevelet. Szerénységére mi sem jellemzőbb, mint erről írt levele: „soha érdemtelenebbül nem vettem át kitüntetést, mint ezt...” Eme végtelenül nemes lelkületnek tudható be a gyászjelentés foglalkozási megjelölése: „vegyszer- és kohómérnök”, mely mindennél szebb és többet mondó. A kiterjedt rokonság egynémely tagja hűtlenséggel illette Henrik Bátyánkat. Ez tévedés! Lelke mélyén dr. Érdi Henrik mindig soproni marad, a „Civitas Fidelissima” hű Fia, aki most bizonyított: hazatért szülőváros falai közé megpihenni: a Balfi úti ősi evangélikus temető családi sírboltjába, ősei porladó csontjai mellé: a soproni történelmi polgárság, ezen belül az evangélikus egyház itt nyugvó nagyjai közé. Abba a sírkertbe, amelynek város felőli folytatásában, a Balfi utcában áll még a régi ház, melynek hajlékában látta meg a napvilágot. Nem messze a Papréti tornacsarnok és jégpálya, ahol a realista kisdíák edzette testét-lelkét, acélozta izmait az Élet terheinek viselésére.

Íme egy soproni, volt főreáliskolai diák portréja, akitől a volt soproni, világgászóródott diáktársai, valamint veterán tornásztársai nevében így búcsúzunk: Áldás és Béke poraidra!

Áldassék egyben volt Alma materünk, a Széchenyi István főreáliskola emléke is, mely hasonló nagy és kiváló férfiakat, tudósokat, gyakorlati szakembereket adott a városnak és országnak, akik között a már felsorolt műszaki nagyságok mellett a „Soproni Szemle” főszerkesztője, dr. Mollay Károly Professzor és testvérbátyja, dr. Mollay János, városunk közigazgatásának és gazdálkodásának egykori vezetője – akinek szaktudását még a 40 éves népi demokrácia sem nélkülözhetette – méltán sorakoznak: hisz mindketten vastagbetűs, színjeles realista diákok voltak!

273Dr. Érdi Henrik volt diáktársunk emlékét a fentiek szellemében megőrizzük.

Mai Széchenyi gimnazisták! Okuljatok mindezekből, merítsetek erőt és vállalkozó szellemet a finomlelkű és jellemzilárd férfi fent vázolt életművéből, tekintsetek fel reá. Kövessétek Őt a legnagyobb Magyar híressé vált, bölcs mondásával: „Csak a Múlt megbecsülésével épülhet a Jelen!” városunk és hazánk Jelene is!

**1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Bircher Erzsébet: VÁRhely
(folyóirat-bemutató) (ha várunk még egy kicsit, úgy születésnap köszöntő...)**

**Bircher Erzsébet: VÁRhely
(folyóirat-bemutató)
(ha várunk még egy kicsit, úgy születésnap köszöntő...)**

Közel egy éve annak, hogy kezünkbe vehettük az új folyóirat első számát, amely már a második évfolyamával megnyugtató módon cáfolni látszik azt a régi, ám nem kevés realitással bíró mondatot, hogy nem csak az bolond, aki írásra, hanem az is, aki itt és most lapkiadásra adja a fejét.

A VÁRhely szerkesztői azzal, hogy már a lapuk első számában kísérletet tettek a kétségeik és a szándékaik összevetésére, nyíltan vállalták a feladatból adódó lehetetlenséget.

A folyóirat első oldalának fanyar, iróniától sem mentes soraiban a szerkesztők már első, közösen jelzett mondataikkal jelezték: nincs olyan olvasójuk, aki náluk jobban tudná, nem lapalapító idők ezek. „Egyáltalán.” Egyáltalán? Vannak-e, voltak-e lapok gründolására alkalmas idők, vagy csak mi, kései leszarmazottak, vagy épp túl korai elődök hiszünk abban: a múlt és a jövő idő ígéretesebb terep lehetne (lehetett volna) lapkiadói, szerkesztői vágyakozásaink pompás szárba szökkenésének.

Egy új lap alapításának szüksége rég érezhető volt a levegőben. Mert hogy vitathatatlanul hiányzott az irodalmi, művészeti, kritikai folyóirat, azt nem csak az irodalmárok, művészek és a kritikai elkötelezettségű soproniak érezték, hanem mindazok, akik kedvelik az ilyenfajta olvasmányokat, akik kortársaik alkotásaival – akár egy folyóirat lapjain is – szívesen találkozhatnak, s végezetül elég kritikai szellem szorult beléjük ahhoz, hogy mások másokról írott kritikáit fenntartással ugyan, de nem kevés élvezettel olvassák.

Hiányzott ez a fajta nyilvánosság az alkotóknak is, akik mindez ideig csak bizonytalan közlési lehetőségekkel élhettek. A napilapokból főként a politika szorította ki a művészetet. 1989 előtt a politika kényszeres erőtere, azóta pedig a politika túlsúlya. De, ha reálisan körbetekintünk a nálunk szerencsésebb országok napilapjaiban, úgy e tekintetben a vágyott jövő sem túl sok jóval biztat. Van és volt persze az elmúlt években Sopronban – különféle néven – hetilap. Sajnos ezek egy dologban biztos hasonlóságot mutattak az olvasónak. Ez pedig a boldogult emlékezetű középiskolai önképzőkörök színvonala. Azt csak az érdekelt szerkesztők, vagy épp a hetilapok publikációs lehetőségeivel élő novellisták, poéták tudnák megmondani, mi okozta e hüvös távolságtartást. Vannak és persze voltak is kivételek: ilyen például a [274](#)Mai Sopronvármegye 1996-os első száma, melyben a Galéria oldalon Ross Károly novellája és a Mozgó Világ 1995-ös lírai nívódíját elnyert Kerék Imrét köszöntő Tölgyesi Géza verse olvasható.

De még így is hiányzott sokunknak az a másfajta nyilvánosság, amelyet csak egy jól megszerkesztett folyóirat tud nyújtani. Márpedig a VÁRhely ilyen. Kezdődik a dolog a címmel. VÁRhely. Jelképes,

sokértelmű cím, amelynek tipográfiai megoldása nem is rejti véka alá a névadó szerkesztők szándékait. A lap szerkesztői beköszöntőjében a beavatottak nem fedték fel a névválasztásuk titkait, így mi is csak arra biztathatunk mindenkit: kedve, ízlése szerint fejtse meg, mi is ez a folyóirat, inkább tükör, vagy ablak? (Esterházy Péter baráti kérdése a lap második számában.)

Ha a szerkesztők szándékait összevetjük az első három szám tartalmával, úgy csak gratulálni lehet. A tükör, vagy ablak dilemmája feloldódni látszik: tükör és ablak ez a lap egyszerre. Nagy szerkesztői bravúr ez, aki próbálta, csak annak vannak elképzelései arról, milyen kiforrott értékrend, nyitottság és mekkora tapintat szükségeltetik az effajta munkához.

A lap első számát 1995 kora őszén vehettük a kezünkbe. Versek, novellák, méltatások, beszélgetések, kritikák. Hans Gusztáv Edöcs varázslatos fényképei. Kolman Brenner, Huszár László, Tölgyesi László, Bösze Balázs, Böröndi Lajos versei mellett Bella István és Kerék Imre fordításai, Ross Károly elbeszélése, Szabó Miklós abszurd játéka olvasható az első számban. Sass László beszélgetése Tarnádi Györggyel, az Erdészeti és Faipari Egyetem Alkalmazott Művészeti Intézetének (volt) vezetőjével nekünk, soproniaknak elgondolkodtató tanulságokkal is szolgál. Különösen annak a ténynek a tükrében, hogy a művészeti képzés beindításának egyik ötletgazdája, motorja elvesztve néhány illúzióját, eltávozott az egyetemről, Sopronból. Véleményét városunkról, annak lehetőségeiről, a soproniságról elolvasva talán magát a „soproniságától” tökéletesnek vélő is megbicsaklik saját, helyiértékű értékrendjében. Ugyancsak fontos olvasmány az a Mozaikkép címmel megjelent méltatás, melyet Nagy Alpár a városunkba költözött Kossuth-díjas zeneszerzőről, a 64. születésnapját ünneplő Szokolay Sándorról készített. Kár, hogy – a lap stílusától egyébként elütő módon – a szerző az írásának elkészítése közben nem tudta a mester iránt érzett tiszteletén túllépve, az életrajz személyes, vagy épp szakmai vonatkozású, kicsit lexikális ízű felsorolása mellett az embert, az épp operájának írásával küszködő alkotót bemutatni.

Martos Gábor beszélgetése Esterházy Péterrel és Morcsányi Gézával, a Magvető Kiadó igazgatójával egy boldog nyári délutánt idézett fel emlékezetünkben. 1995 Soproni Könyvhetének sokunk számára a legjobban sikerült eseménye volt ez a szombat délután a Vörös Cédrus Könyvesboltban megrendezett (majdnem azt írtam író-olvasó találkozó) beszélgetés. Pontatlan persze ez a fajta jellemzés, hisz nyilvánvalóan nem volt ott semmi igazán elrendezve; a vendégek kicsit kései megérkezése mellett csak a szükséges rekvizitek: a kevésnek bizonyult szék, a megfelelő hőmérsékletű rosé, a kiváló kiflik halmaza. Azután minden oldott, humorral teli, baráti volt. Remélem, a folyóirat lapjain elolvasva a beszélgetés krónikáját, ezt azok is megérik, akik nem voltak ott ezen a délutánon.

Sarkady Sándor 60. születésnapjától Zentai László szakmai pályakép összeállításával emlékezett meg, méltatva Sarkady művészetét, elkötelezettségét.

Végezetül – de nem a végére hagyva – Vargha Zsuzsa Tavaszi Napokkal kapcsolatos reflexióit és Orzel László színikritikáját olvashatjuk a lapban. Öröm, hogy egyáltalán kritikát olvashatunk, hisz az elmúlt években e téren a helyi nyilvánosság [275](#) fórumain a dilettantizmus dühöngött: össze-össze keverve a nyilvános gyalázkodás műfaját az elemző értékeléssel. Vargha Zsuzsa egy, a tizedik születésnapján túl önmaga jövőjében is elbizonytalanodott rendezvénysorozat tavalyi eseményeiről írva, a lehetséges folytatásról is elmélkedik. Következtetéseit, szkeptikus jóslatát lehet egyetértő, bár sajnálkozó módon tudomásul venni, lehet vitatkozni állításaival. Ám érdemes és hasznos lenne összevetni az 1996-os Tavaszi Napokról írott sorait a tavaly leírtakkal.

Orzel László színikritikája „Az első sírásó” című, a Soproni Petőfi Színházban, 1995 májusában

bemutatott rockoperáról mondja el – e műfajban – szokatlan szellemességgel véleményét, ezzel megnyitja a valódi és élvezetes színikritikák sorát.

Az év végén, talán épp karácsonyi ajándékként kézbevehettük a folyóirat második számát. A lap elején Esterházy, Szócs Géza, Balla Zsófia köszöntő soraival. A második szám – a második számokra ritkán jellemző helyzetfelismeréssel – korrigálja az első szám szerkesztésbeli hiányosságait. A „Tükör és Ablak” fejezetcím alatt az irodalom sokféleségét mutatván be Locsmándi László, Sarkady Sándor, Kövesi György, Robotka Csaba, Kovács Gábor, Tandori Dezső, Zsirai László, Harsányi Lajos verseit, Dalos Margit lírai szépségű novelláját, Huszár László regényrészletét, Hajnal László Gábor filmnovella-részletét olvashatjuk. Parancs Kamill, a párizsi Magyar Műhely egyik alapítója a győri Műhely Kormos-emlékszáma lapozgatva írt verseit küldte el a VÁRhely szerkesztőinek, Kerék Imre pedig Erich Fried művei nyomán készített fordításait.

A „Közelkép” című fejezet Cs. Varga István irodalomtörténész elemzését közli a századelő magyar vallásos lírájáról. Harsányi Lajos munkásságáról. Az elemzés befejező részét a második évfolyam első számában olvashatják. Az „Olvasónapló” három soproni vonatkozású elemzését Tüskés Tibor, Kerék Imre és Hajnal László Gábor adja közre: a Soproni Füzetek 1994/95 című antológiáról, Zsirai László verseiről, Zentai László új kötetéről.

Vezényi Pál a Svájcban élő, idehaza 1989 óta publikáló író Krúdy Gyula és a franciák címmel az Asszonyosságok díja című Krúdy regény francia nyelvű kiadása kapcsán írott megjegyzéseiben a Krúdy-nyelvezet fordítási gondjairól, a franciák magyarságképéről, Krúdy európaiságáról, értelmezhetőségéről ír.

„Premier” címszó alatt ezúttal két kritikát is olvashatunk. Székelyi József színművész első rendezéséről Kövér Tamás írt elemzést. Ayckburn angol szerző Keresztül-kasul című darabjának bemutatója, talán a rendező színészvezetése okán, talán azért, mert a helyzetkomikumok mögött olykor fel-felvillant a helyzetek (helyzeteink) szomorú bohócintora, megnyerte a nézőt, s úgy tűnik, a kritikust is. Szomorúbb történet a Ferkai Tamás által rendezett Mirandolina, te drága című zenés vígjáték Orszel László vélekedése szerint. Az eredetileg Goldoni által kiválóan megírt darab a hozzáfűzött zenétől elvesztette feszességét, műfaji jellegzetességeit. Egyetlen mentsége lehetett volna a megzenésítésnek, s ez: tehetséges és kiváló hangú énekesek hada a színpadon. De Maros Gáboron és Incze Józsefen túl a kritikusnak sem sikerült felfedeznie – különösen nem a címszereplőnél – a nyilvánosság számára is értékelhető zenei képességeket. A kritika egyébiránt jobb írásnak, mint amilyen az előadás színháznak.

Vargha Zsuzsa az „Évnegyed” rovatban folytatja az első számban elkezdett tematikus elemzést a soproni fesztiválokról. A Soproni Ünnepi Hetek – 1995 című értékelése főként arról a szakmai dilemmáról árulkodik, hogy kinek és milyen [276](#) fesztiválokat kell rendezni ebben a városban? A kérdés eldöntése fontos és időszerű. A mostani eklektikus gyakorlat csak közpénzen finanszírozható, s csekély az ún. reklámértéke. Ez pedig egy olyan város számára, amely hosszú távon szeretne az idegenforgalomból profitálni, bizony elég fontos szempont kellene, hogy legyen.

Aki mindenütt ott van a második számban: Sulyok Gabi. A folyóirat címlapján, a versek, elemzések és novellák között. Ez egy magamfajta Sulyok-rajongónak eleve kedvessé teszi a lapot. Ha pedig Önök a kíváncsiságukat nálam értőbb és tehetségesebb előadásban kívánják Sulyok Gabriella képeiről, a sumér mitológia ihlette kiállítási anyagból kielégíteni, úgy olvassák el Gyurkovics Tibor kiállítás-megnyitóját.

A folyóirat harmadik, vagy pontosabban fogalmazva második évfolyamának első száma minden

különösebb trükk nélküli jó olvasnivaló. Az irodalom: diákköltők első közlései, Bisztrai Ádám, Molnár János és Ross Károly prózája, versek. A Közelkép rovat fontos és izgalmas beszélgetést közöl Balla Zsófiával, visszaemlékező interjút a nyugati magyar sajtó két jeles tanújával, Borbándi Gyulával és Molnár Józseffel. A köztéri szobrokról írott műtörténeti elemzés alkalmat és lehetőséget adott az új, a Soproni Sörgyár által adományozott díszkút értékelésére.

Élvezetes, s a konkrét színházi bemutatón túlmutató Kövér Tamás színikritikája Max Frisch Andorra című színművéről.

Az Olvasónapló fontos könyvek megjelenéséről tudósít. Egy forráskiadványról, egy valószínűleg sok vitát kiváltó könyvről, melyben a szerző, Dorosmai Imre, a finn-ugor rokonságot tagadva, ősi iráni kapcsolatainkra kísérel meg. főként nyelvészeti argumentációkat felsorakoztatni. A könyv címe is erre utal: Perzsiától Pannóniáig. Sass László Mítoszteremtő címmel Hajnal László Gábor „Legyen az író hasznos akarat” című kötete kapcsán elgondolkasztató sorokat ír az emigráció súlyáról, annak belső viszonyairól.

Ami még van a lapban: emlékezés id. Storno Ferencre, Kis János költőre, egyházi emberre. Vargha Zsuzsa beszámolója a KAS Fesztiválról, Martos Gábor kiállításmegnyitója, Angyali üdvözlés címmel, s Eszik Alajos grafikái. Ez utóbbi külön öröm, hisz Sopron művészeti életéhez hozzátartozik az általa létrehozott 78-as Galéria, s most végre a művészt s az embert is megismerhetjük.

S még néhány szó azokról, akiknek bátorsága, elszánása nélkül nem jött volna létre az új folyóirat: Bugyi Sándor főszerkesztő és helyettese, Sass László. A szerkesztőség tagjai Kerék Imre és Kovács Gombos Gábor. Munkatársak: Vargha Zsuzsa, Martos Gábor, Nagy Alpár és Zentai László. A kiadó neve: Patriot, a lap felelős kiadója Jászberényi Klára. A lapot Gerencsér Tamás tervezte.

A szerkesztőségi fogadóórákat és beszélgetéseket csütörtökön este 8 órától a John Bull Pub 13-as asztalánál tartják. Hisz a jó olvasnivalóhoz tisztességes innivaló is dukál, s ezt ugyanolyan önironiával vállalják, mint lapuk esetleges fogyatékoságait. Csak azt kívánhatom nekik, amit maguk is kívántak a lapnak: próbálják meg szeretni!

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Erich Landsteiner: Faut Márk és Klein Menyhért krónikája

277 Erich Landsteiner: Faut Márk és Klein Menyhért krónikája
Közzéteszi Kovács József László
(Sopron Város Történeti Forrásai, C sorozat 1. kötet – Burgenländische
Forschungen, Sonderband XVII:)
Sopron–Eisenstadt 1995, 176 pp.

Nincs még egy város Közép-Európa délkeleti részén, amelynek lakói oly sok krónikás feljegyzést hagytak volna maguk után, mint a soproniak. A *Sopron Város Történeti Forrásai* sorozat Kovács József László gondozta kötetével a kiadott soproni krónikák tekintélyes sora egy fontos darabbal gazdagodott.

Az Országos Széchenyi Könyvtár Quart. Germ. 192. sz. kézirata. Faut Márk és Klein Menyhért krónikája sok tekintetben eltér e forrástípus más képviselőitől, nem utolsósorban a két szerző személyisége miatt. Mint azt Kovács a kötet bevezetőjében kifejti, Faut Márk – aki 1590-től volt soproni polgár, 1596–97-ben

városbíró és gyakran képviselte a várost az országgyűléseken és az udvarban ill. a kormányzések előtt ebben a konfliktusokban nem szükkülő korszakban – egy, a korszak humanista előképei által inspirált munkát akart írni szülővárosáról. Ezért a krónika első része Sopron korábbi történetével kapcsolatos feljegyzéseket tartalmaz, melyek nyilvánvalóan anyaggyűjtésként szolgáltak egy tervezett historiográfiai munkához – és mint az a mű elejéből kiderül, 1610-től 1617-ig, Faut halálának évéig keletkeztek. Az 1577-es évhez írott bejegyzéstől kezdve lép be második szerzőként Faut oldalán Klein Menyhért, egy Lipcséből bevándorolt iskolamester. Míg Faut feljegyzései a város politikai történetének legfontosabb eseményeivel, különösen az udvarral és a kormányzésekkel valamint a katolikus klérussal vallási ügyekben vívott küzdelmeivel foglalkoznak elsősorban, melyeket igen szemléletesen, részben párbeszéd formájában mutat be, Klein Menyhértnak az 1577–1602 közti időszakra vonatkozó bejegyzései közelebb állnak a hagyományos krónika-stílushoz.

Nem utolsó sorban ez – a két szerző eltérő egyéniségéből fakadó – kettős nézőpont teszi fontos forrássá a Faut- és Klein-krónikát a vallási küzdelmek, az oszmán birodalommal folytatott harcok intenzívebbé válása és a rossz termésű évek egész sora által meghatározott gazdasági krízishelyzetre vonatkozóan, amely a XVI/XVII. század rendkívül válságos fordulóján a kelet-közép-európai térséget sújtotta. Ennek a jelenségsorozatnak mindhárom összetevőjét világosan bemutatják a krónika feljegyzései.

Mivel Sopron városának gazdasági létalapját polgárainak kiterjedt szőlőművelése képezte (a krónika mindkét szerzője is komoly mennyiséget szüretelt minden évben), a gazdasági problémák mindenekelőtt Klein Menyhértnak az 1584 utáni terméseredményekről szóló feljegyzéseiben tükröződnek a leginkább. Míg 1584-ben „sok és jó bor”, 1585-ben „felette pompás és sok bor” termett, és 1586 is „hatalmas, gazdag, jó bortermő év volt,... amelyhez hasonló emberemlékezet óta nem történt meg...”, a rákövetkező télen a mérhetetlen hidegtől Közép-Európa túlnyomó részén a legtöbb szőlőtőke elfagyott, és ennek következtében az utána következő három évben igen gyenge volt a termés, és csak 1590-ben szüretelhettek újra a megszokott mennyiséget. És ezzel még mindig nem volt vége – a kora tavaszi fagy a rákövetkező 278három évben a remélt termés jó részét megsemmisítette¹⁽³³⁵⁾. Mivel ezekben az években a gabonaárak is jelentősen megemelkedtek, ezek a rossz bortermést hozó évek nemcsak a soproni polgárságnak, hanem az osztrák–magyar határtérség más városainak főleg bortermelésből élő lakossága számára is komoly gazdasági nehézséget okoztak.

A bortermelés „húzóágazat” szerepe fejeződik ki abban is, hogy milyen erőfeszítéseket tett a városi tanács annak engedélyeztetésére, hogy a főleg Sziléziából és Csehországból érkező vásárlók a soproni borból bizonyos mennyiséget Alsó-Ausztrián át szállíthassanak észak felé (1611, 1615)²⁽³³⁶⁾; hogy milyen ellentétbe került a város Pozsonnyal az ún. „alsó úton” történő borkivitel miatt (1613); és végül azokban az erőfeszítésekben, hogy a városi gazdálkodás számára igen fontos bordézsát kézbevehessék (1586, 1605). A város 1605-ben, Pethe Márton győri püspök halála és Bocskai ostromának bátor visszaverése után arra számított, hogy átengedik nekik a bordézsát. Amikor azonban a császár a magyar kamarával a tizedet mégis beszedette, és a tizedbe adott bor minőségét rosszallván, azt jobbra cseréltette, sőt még a hordókat sem juttatta vissza. Faut nem mulasztotta el a rá jellemző finom cinizmussal megjegyezni, hogy „ez volt a hála a soproniaknak a városvédelemben tanúsított hűségéért, és hogy ezt a borzalmas veszedelmet elfordították a szomszédos Ausztriától” („*pro nostra fidelitate in defensione huius urbis contra hostes, et aversione borum malorum a vicina Austria*”).

Kétszer kopogtat Mars ezekben az években a soproni városkapukon. Mindkét krónikás leírja az ezek nyomán kialakult szükségállapotot. 1595 telén az Esztergom visszafoglalása után erősen megtizedelt itáliai segédcsoportok kvártélyozzák be magukat a külvárosokba, „bűzhödt nyavalyát” terjesztve el, ami a

lakosság egy részét is elvitte. Távozásukkor pedig, „mivel nagyon hideg volt, és sokuknak sem cipője, sem harisnyája nem volt, majdnem felgyújtják a várost. 1605-ben, amikor Bocskai István ostromolja Sopront csapataival, felégeti a külvárost, a város azonban, a polgárság egy részének jelentős ellenállása dacára marad a császárhoz és bátran megvédi magát. Faut nem tudja felfogni, hogy Adam von Trautmansdorf ezredes, aki a város védelmére vonult be, megakadályozza, hogy a külvárosiak javaikat mentsék, sőt inkább saját csapatait engedi fosztogatni az égő külvárosokban.

A leghangsúlyosabban mégis a vallást kérdés vonul végig a feljegyzéseken. Mindkét szerző az Ágostai hitvallás elszánt követője volt, így nem fukarkodtak a „pápista papok”, a „csuhások” elleni szitkokkal és gúnyolódással. 1565-ben kezdte el Sopronban az első prédikátor „Isten tiszta Igéjét ... tanítani és a népet Isten különös kegyelméből a pápistáktól eltéríteni”. 1573-tól énekeltek az alsó-ausztriai Badenből származó iskolamester, Caspar Zeitvogel vezetésével német zsoltárokat a temetéseken. A Zeitvogelt hivatalában követő Klein Menyhért sajnálattal jegyzi meg az események után, hogy a soproniak vonakodása, amellyel 1582-ben nem akarták a Gergely-féle naptárt átvenni, végül is csak a megreformált vallás gyakorlásának tilalmát, és egy sor más, a bécsi kormányzésekkel szembeni nehézséget eredményezett, míg a köszegiek, akik az új naptárt elfogadtak, és a püspököt „arany rúddal meglehetősen megveregették” (1582), megtarthatták prédikátoraikat. Úgy tűnik, az egész világ egyre nyilvánvalóbban és kibékíthetetlenebbül két részre, a mindenkor igaznak tartott hitvallás híveire és ellenzőire oszlik. Legyen szó akár a Nádasdy Ferencsel a bordézsmaért vívott küzdelemről (1586) vagy az alsó-ausztriai kormányzésekkel a borkivitel ügyében folytatott harcról (1615), Faut és Klein meg vannak győződve arról, hogy a vallásgyakorlás kérdése volt az, ami minden más vitában is a város számára kedvezőtlen döntésekben közrejátszott.

Ezeknek a minden szempontból tanulságos feljegyzéseknek az olvasója csak sajnálhatja, hogy a krónika, miután 1610-et követően egyre részletesebbé és gazdagabbá válik, 1616 után Faut Márk halála miatt hirtelen megszakad. Már csak az a kellemes kötelessége van hátra, hogy a forrás kiadójának, Kovács József Lászlónak, és Sopron Város Történeti Forrásai sorozat szerkesztőjének, G. Szende Katalinnak ehhez a részletes tárgy- és névmutatóval valamint magyar fordítással ellátott, egészében igen jól sikerült kiadáshoz gratuláljon.

**1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Kubinszky Mihály: Táj + építészet
Mezőgazda Kiadó, Budapest, 1995, 176 o.**

**Kubinszky Mihály: Táj + építészet
Mezőgazda Kiadó, Budapest, 1995, 176 o.**

Válságokban egyre bővelkedő korunkban a természet és ember viszonyának újragondolása, ártértelezése az egyik legfontosabb kulcskérdéssé lépett elő. Az apokalipszis ötödik lovasa, a környezetpusztítás és a környezetszennyezés képében baljós kimenetelű világot teremtett számunkra, e veszedelem leküzdése az emberiség eddigi legnagyobb és egyben legsürgetőbb feladatának bizonyul. Ősidők óta az ember építményeivel, mesterséges környezetének kialakításával a természettől hódít el területeket, megmaradó foszlányaiban pedig jelentős károkat okoz. A tényleges környezetszennyezésen kívül az esztétikai, kulturális szennyezés is mind gyakoribb, utóbbiakat törvényekkel, rendeletekkel megfékezni szinte lehetetlen. Világossá vált, hogy a természetes és a mesterséges környezet sokrétű kapcsolatát behatóan kell elemezni, hogy aztán a természet és építészet harmóniájának kialakításával korunk kultúrájának egyik

legjelentősebb válságát leküzdjük.

A táj és építészet viszonyának feltárását Kubinszky Mihály, a neves építészprofesszor vállalta magára, aki hivatásánál és képzettségénél fogva a problémakört építészeti megközelítésből boncolgatja, hangoztatva azt, hogy a tájrendezés és környezetvédelem oldaláról történő elemzés még várat magára. Azt a látványi együttest, amit a táj és az építészet közösen hoz létre, két oldalról vizsgálja a szerző. Egyrészt az épített alkotásnak a természetbe rendeződése, tájképbe illeszkedése felől, másrészt az épületekhez kapcsolódó természeti eleinek (főleg növényzet) téralkotó hatása felől. Hangsúlyozni a külső és belső nézőpontok figyelembevételének szükségességét, kiemeli a természeti elemek nélkülözhetetlenségét az épített környezetben. A kötet végén a szerző a táj és az épített elemek együttesének védelmét, a közgondolkodásba még be nem került jellegvédelmet járja körbe, mely a természetvédelem és műemlékvédelem összehangolását, illetve kiegészítését foglalja magába.

280Kubinszky Mihály professzor a táj és építészet kapcsolatainak elemzésére sajátos módszert alkalmazott, mely részben hagyományos, részben teljesen egyéni elemekből tevődik össze. Hagyományos elem a rendszeresítés, tipizálás, sablonokba való szorítás, mely a tankönyv-jelleg miatt is elengedhetetlen követelmény. A természetes és épített környezet sokrétű kapcsolata, az esetek mindig egyedi, más és más megoldást kívánó ténye miatt talán pont ez az általánosítás lehetett a legnehezebb feladat. Hagyományos elemek szerepelnek az illusztrálás tekintetében is, a könyvet vonalas tusrajzok, színes és fekete-fehér fényképek teszik még élvezhetőbbé. (A képek zömükben a szerző archívumából valók, de megtalálhatók Diebold Károly fotói és régi képeslapok másolatai is.) Teljesen egyéni elem viszont az, hogy a szerző mindvégig tudatosan szubjektív marad, saját emlékeiből és élményeiből hozza a példákat, pozitív és negatív értelemben egyaránt. A bámulatos gazdag élménytár, az építészeti meditációkban bővelkedő életpálya felhatalmazza a szerzőt arra, hogy példáit az európai kontinens valamennyi tájáról merítse, nem feledkezvén meg viszont arról, hogy az olvasók szemléletmódját kárpát-medencei példákkal is formálja. Ez az európai méretekben csapongó élménymegosztás, valamint a kötet lírai hangvétele az, amely közelebb hozza az olvasót az alapgondolathoz, az építészet és környezet kapcsolatához. Ahhoz a kapcsolathoz, amely napjainkban a társadalom kultúrájának egyik fontos fokmérője.

Bartha Dénes

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Salamon Nándor írásai (1962–1995)
Bibliográfia. Kiadó: Dr. Kiss Gyula Kulturális Egyesület Szombathely, 1995, 125 o., 1 kép.

Salamon Nándor írásai (1962–1995)

Bibliográfia. Kiadó: Dr. Kiss Gyula Kulturális Egyesület Szombathely, 1995, 125 o., 1 kép.

Az előszó előtt fénykép. Fiatalos külsejű, sötétruhás férfit örökített meg valamelyik kiállításon a fotóriporter. Megnyitót mond, ez nyilvánvaló. Talán a Szombathelyi Képtárban, amelynek igazgatója 1985 óta, vagy Győrött, ahol a város kulturális életének fellendítőjeként dolgozott 1962 és 1985 között. Ám hasonló készülhetett volna Pápán, esetleg Sopronban is. Salamon Nándor 60 éves. Ebből az alkalomból – lám a vasiak cselekedni tudása – sajtó alá rendezték a több mint 30 év alatt egybegyűlt írásainak jegyzékét, köztük azok címét is, amelyek felolvasva az éterbe szálltak el. Némelyikük viszont valószínűleg azért maradt kéziratban, mert a kor irányítói nem óhajtották nyomtatásban látni (pl. a Kandinszkyról 1966-ban

készült ismertetőjét).

Több mint ezer darab „cserép” címe sorjázik az oldalakon („egynémely sorszám alá több változatot is elhelyeztek). Az anyag így kerekedik életművé. Összetartja a szerző szilárd művészi meggyőződése, világképe, véleménye. Akár alkalmi írásról, akár igényes tanulmányról van is szó.

Heitler László Pápáról küldött bevezetője hangulatos köszöntő, de más vonatkozású érdekességgel is szolgál. Megtudjuk belőle, hogy megyénk képzőművészetének lexikona, megírása óta, kéziratban várja nyilvánosságra segítőjét. Vas megyének már van...

Salamon két írása is olvasható a Soproni Füzetekben (a '91-ben Fejér Zoltánról, a '95-ben könyvismertető, ugyanott életrajzi adatait is megtaláljuk). A bibliográfia egyéb soproni vonatkozásainak teljes felsorolására nincs helyünk. Fotóalbum Sopronról, [281](#)érembiennálék, a fertődi kastély éppúgy helyet kapott benne – hogy ízelítőül mégis említsünk néhányat –, mint Dávid Ferenc, Sz. Egyed Emma, Fejér Zoltán, Gergáczt Berta, Giczzy János, Kék Éva, Kása Gábor, Kutas László, Perényi Irén (Vadonné), Rázó József, Renner Kálmán, Roisz Vilmos, Szabó Alajos stb. értékelése. Aki Sopron képzőművészetével foglalkozni kezd a jövőben, anyaggyűjtéskor nem nélkülözheti ezt a jól összeállított kis kötetet. Remélhetőleg meg is fogja találni valamelyik közgyűjteményünkben.

Hárs József

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Tilkovszky Loránt: Nemzetiség és magyarság. Nemzetiségpolitika Magyarországon Trianontól napjainkig Budapest, 1994, 164 p.

**Tilkovszky Loránt: Nemzetiség és magyarság. Nemzetiségpolitika
Magyarországon Trianontól napjainkig
Budapest, 1994, 164 p.**

A szerző volt az első hazai történész, aki már az 1960-as évek elején-közepén a jelentőségének megfelelő súllyal foglalkozott nemzetiségeink – főleg a németek (svábok) – történetével, pedig ezekben az évtizedekben nem volt túl ildomos ezzel a témával előállni, hiszen nálunk éppúgy, mint a Szovjetunió befolyása alatt lévő többi „baráti államban”, a proletariátus nemzetköziségét hirdették, mely önmagától megoldja az ilyen jellegű gondokat. A magyarországi túrések és tiltások váltakozó gyakorlata között nem volt könnyű azt a határt megtalálni, amelyen belül még elviselhető volt a hatalom számára Tilkovszky Loránt tanulmányainak, könyveinek hangja, a levéltári adatokból tényszerűen levont következtetések egymásutánja. Ugyanakkor a külföldi, elsősorban német történészek hevesen támadták, s olyan „tévedéseket” vetettek a szemére, melyekkel maga is tisztában volt, de ki nem mondhatott, vagy csak óvatosan adagolva közölhetett. Ezeknek a nem egyszer személyeskedésig elmenő vitáknak köszönhetően született meg az a szintézis, mely mostani könyvében megfogalmazást nyert.

A három nagyobb egységre tagolódó mű elsőnek a két világháború közötti magyar nemzetiségpolitika jellemzőit mutatja be, hiszen a mai helyzet csak az előzményekből érthető. Az első világháború előtt Magyarország lakosságának (Horvátország és Szlavónia nélkül) közel 46%-a valamilyen nemzeti kisebbséghez tartozott. Legnagyobb számban a románok voltak (16,2%), őket követték a szlovákok (10,7%) és a németek (10,4%). A többiek (ruszinok, szerbek, horvátok stb.) lényegesen kisebb

nagyságrendet képviseltek.

A vesztt háború után a Tanácsköztársaság kormánya (Forradalmi Kormányzótanács) több ízben kijelentette, hogy nem áll a területi integritás alapján. E nyilatkozatukkal ellentétesnek látszik az a törekvés, hogy azokat a területeket, amelyek nem kerültek szomszédos államok megszállása alá, megtartani igyekezett a maga szocialista rendszerében mindaddig, amíg nem kapitalista, hanem szocialista országok vehetik birtokukba ezeket a területeket. A Német-Ausztria (Deutsch Österreich) által képviselt törekvésekkel szemben, miszerint a Német-Nyugat-Magyarországot (Deutsch-Westungarn) Burgenland néven magának igényelte, erőiesen fellépett, sőt olyan ausztriai akciókat is támogatott, melyek a proletárforradalom ottani kiobbantását célozták. A Tanácsköztársaság alkotmánya deklarálta a területén élő nemzetiségek jogait, melyeket a helyi tanácsok révén kívánt biztosítani. A német kisebbség vonatkozásában három ún. nemzetiségi területet (Gau) képzeltek el. Gyakorlatilag azonban csak a nyugat-magyarországi német terület kiépítése történt meg, így a másik kettő (Gau Mitte, Gau Schwäbisch Türkei) kialakítására már nem volt idő. A nyugati Gau rövid életű működésének kutatása szép feladat lehetne az ottani levéltárosoknak, muzeológusoknak, helytörténészeknek.

Nyugat-Magyarországot a saint-germaini békeszerződés Ausztriának ítélte, mire a Friedrich-kormány – feladva korábbi elképzeléseit – a területi autonómia mellett szállt síkra, mert csak így volt valamelyest remény a magyar állam laza keretében való megtartására. A Német-Nyugat-Magyarország megtartását célzó akciók Teleki Pál kormánya alatt is folytatódtak. 1920 decemberében a kormány Gratz Gusztáv bécsi magyar követ útján azt indítványozta Ausztriának, hogy amennyiben lemond e területről, a magyar kormány nemcsak ott, hanem Magyarország egész jelenlegi területén biztosítja a nemzetiségi jogokat. Ausztria nem vette komolyan az ajánlatot. Bethlen István kormányzatának kezdetén végleg lezáródott Burgenland hovatartozásának ügye. Egy 1921. október 13-án Velencében kötött megállapodás alapján november második felében Magyarország átadta Ausztriának a „vitás” területet. Sopron és környéke kivételével. Ez utóbbi sorsáról december 14–16-án népszavazás dönthetett – ez volt az egyetlen ilyen eset a magyar területi kérdések rendezésében – s ez Magyarországnak kedvezett.

A trianoni békediktátummal Magyarország azokat a peremterületeket veszttte el, ahol legnagyobb számban éltek nemzetiségek. Ennek következtében a nemzeti kisebbségek száma csökkent, egymáshoz viszonyított arányuk pedig megváltozott. Első helyre a németek kerültek (6,9%), a szlovákok bár megőrizték második helyüket, de számuk igen jelentősen megfogyott (1,8%), a délszláv népek együtt sem érték el az 1%-ot. Mindezek ellenére a magyar kormánynak tudomásul kellett vennie létüket, számolni kellett törekvéseikkel.

Bethlen István kormányfői megbízatásának 10 éve alatt a nemzetiségpolitikában a konszolidáció folyamata figyelhető meg. A miniszterelnökségen belül nemzetiségi kormánybiztosok tevékenykedtek. Megalkották a nemzetiségi népiskolákról szóló törvényt, amit szinte hatályba lépése napjától kezdve bíráltak és támadtak. Elvitathatatlan azonban, hogy hibái ellenére is lehetőséget biztosított a nemzetiségeknek az anyanyelvi oktatásra. A viszonylag harmonikus együttélést azonban csakhamar megbontotta a magyarországi népinémet mozgalom, mely egyre nagyobb követelésekkel lépett fel a magyar kormánnyal szemben. Ezeknek a törekvéseknek az egymást gyorsan váltó Gömbös-, Darányi-, Bárdossy-, Kállay-kormány nem tudott. Szálasi Ferenc pedig nem is akart ellenállni. A bécsi döntésekkel elért területgyarapítás (Felvidék, Észak-Erdély és Székelyföld) után az ország lakosságának többsége is németpárti lett. A Volksbund megalakulása (1938. november 26.) pedig a hazai németiségnek biztosított kiváltságokat.

A második fejezet azokat az elképzeléseket és vitákat elemzi, melyek a két háború között, illetve a II.

világháború alatt foglalkoztatták a magyar közvéleményt. S bár különböző nézőpontból vizsgálták a nemzetiségpolitikát, abban teljes volt az egyetértés, hogy az elcsatolt területek nem magyar népeit nem szabad elriasztani, hanem meg kell nyerni Magyarország számára.

A könyv harmadik fejezete a második világháború után történekekről szól. Olyan eseményekről, melyekről a közelmúltig nem lehetett beszélni és írni, s melyek csak a történeket átélte emberek emlékezetében őrzöttek meg. Még folytak a harcok az ország **283**területén, amikor 1944 decemberében megkezdöött az az akció, melynek során 30–35 000 német (vagy annak nyilvánított) származású nőt és férfit hurcoltak a Szovjetunióba, hogy ott az „újjáépítési munkákban”, főként bányákban alkalmazzák őket. Az embertelen bánásmód, a nehéz munka következtében ezek pusztultak el. A 3–5 év után hazajövök egy része újra munkatáborokba került, más részük nem találta régi lakóhelyén szeretteit, mert közben kitelepítették őket. Az 1945 januárjában aláírt fegyverszüneti egyezményben foglalt követelmények végrehajtására ügyelő Magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság élén álló Vorosilov marsall teret adott annak a szellemiségnek, amely a németeket kollektíva tette felelőssé a háborús bűnökben. Az 1960–70-es években megjelent történeti munkák – köztük a szerzői is – főleg ezt hangsúlyozták, s csak később merték megfogalmazni, hogy ez csak a magyar politikusok felelősségének áthárítására szolgált, és hazai vezetőink igenis elmaraszthatók a kitelepítendő nagyságrendjének meghatározásában, és a végrehajtás módjában. Izgalmas nyomon követni, hogy miként váltak a demokratikus pártok – és az általuk választott kormány – a diszkriminatív, kizárólag a hazai németek ellen irányuló, azokat sújtó nemzetiségpolitikai szemlélet áldozataivá, illetve a végrehajtás eszközeivé. A földreform során, melyet a pártok mindegyike támogatott, kevésnek bizonyult az egyházi és világi nagybirtokosoktól elkobzott föld, ezért kénytelenek voltak a svábok kezén lévő területekkel is számolni. Tetézte a bajt, hogy a Csehszlovákiából áttelepített magyaroknak is földet kellett biztosítani.

Külön érdeklődésre tarthatnak számot azok a fejtegetések, melyeket a szerző a kommunista pártállam és a rendszerváltozás első időszakáról (1949–1990) ír. Sztálin halála után javulás következett be a nemzetiségek helyzetében, bár még 1968-ig a magyarországi nemzetiségpolitikában az automatizmus elve uralkodott, amely szerint a szocializmus építésének folyamatában a nemzetiégi problémák maguktól megoldódnak, így ezekkel foglalkozni nem kell. Csak az 1970-es évektől kezdtek mind sűrűbben hangoztatni a nemzetiségek „híd” szerepét, de csak a pártállam bukása nyitotta meg az utat a hazai nemzetiségek megmentését megkísérelő törekvések előtt. E téren még bőven akad tennivalónk.

Kőhegyi Mihály

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Turbuly Éva: Zala vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái II. 1611–1655.

****284**Turbuly Éva: Zala vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái II. 1611–1655.**

Zalai Gyűjtemény 39. Zalaegerszeg 1996, 189 o.

Amúgy sem békés történelmünk egyik szinte kilátástalanul viharos időszakának írásos lenyomatáról kapunk – a forma által eleve meghatározott – vázlatos képet. A végváriak ügyes-bajos dolgairól a Félhold árnyékában, a kicsinyes torzsalkodásokról, birtokháborításokról a harcok lélegzetvételnyi szünetében, a vármegye csikorgó működésének hétköznapijairól tudósítanak a jegyzőkönyvek, közölhetetlen

hosszúságban. A feldolgozónak át kell rágnia magát minden csip-csup ügyön, s lelkiismeretesen pontos lényeglátással megfogalmazni az egyes határozatok körmondataiba rejtett mondanivalót a „regesztát”. A szűkszavúság ellenére a laikusnak számító olvasót is megcsapja a közgyűlések-, részgyűlések-, törvényszékekből áradó történelem szele (csak egy sokatmondó határozat: a közgyűlést a töröktől való félelem miatt szokott helyéről, Zalaegerszegről, Körömdre helyezik át, 1638-ban).

Az elolvasás, fordítás latinról, feldolgozás, értelmezés egymásutánja borzasztó időigényes munka. Kitetszik abból is, hogy az első kötetet ez a mostani csak hét esztendő elmúltával követte. És akkor még a dicsőség is mindössze annyi, hogy előttünk fekszik a további kutatások, az összefoglaló művek *egyik* segédeszköze. Turbuly Éva könyvét nyilván a nagyobb lélegzetű alkotások szerzői fogják igazán értékelni.

Mi most természetesen a soproni vonatkozásokat emeljük ki. A mutatók (a személyek nevének változataival, továbbá helynevek, tárgyak sora, időrendi összeállítás stb.) ezt megkönnyítik. (Milyen kár, hogy terjedelmesebb kiadványok némelyike ezt a nagyon fontos kiegészítést nélkülözi!)

Feltűnik az Esterházyak neve, esetenként a galántai előnévvel, a Zrínyieké, Wittnyédy Jánosné és az örökmozgó ügyvédnek, Wittnyédy Istvánnak a névváltozatai. Megjegyzem, hogy az általam használt formát hitelesítette – hírlapi vita során – a család leszármazottja, Gyulaváriné Patthy Anna, a Soproni Hírlap 1991. november 15-i számában. Az ügyvéd fehéregyházi kúriája elleni végrehajtó parancs ellen tiltakozik, mint később kiderül, joggal.

Sopron megye és város több ízben is szerepel. A zalaiak követet küldenek megyénkbe, hogy pénzt szerezzen a végváraknak. Máskor főispánunk látogat el Egerszegre, a közgyűlésre, s ott látjuk a mai Storno-ház egykori birtokosainak, az ákosházi Sárkány családnak néhány képviselőjét is. (Az 1733. sorszám alatt feltüntetett Sárkány László, Péter és János közül azonban csak Lászlót vették föl a névmutatóba.)

Az 1169. sorszám szerepeltetése a helynévmutató *Sopron megye* címszavánál sajtóhiba. A szövegben *ott* nem Sopron, hanem Somogy olvasható. Ettől függetlenül van még kapcsolat a két megye között: a Sopronban megtartott országgyűlésekre 1622-ben és 1625-ben küldött követek és költségeik révén.

Hárs József

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / A Soproni Németh László Közép-európai Népi Akadémia hozzájárulása a magyar oktatás 1000. évfordulójának megünnepléséhez

285 A Soproni Németh László Közép-európai Népi Akadémia hozzájárulása a magyar oktatás 1000. évfordulójának megünnepléséhez

Az Akadémia az évforduló tiszteletére felnőttoktatási világkonferenciát szervez 1996. szeptember 1–4-ig. A világkonferencia jelentősége az, hogy annak megrendezésére az Akadémia a World Education ENSZ Világszervezettől és az UNESCO-tól kapott megbízást. A konferencia előkészítő értekezlete lesz az 5. UNESCO felnőttoktatási világkongresszusnak és remélhetően nagy szerepe lesz abban, hogy a magyar felnőttoktatás jelentősége növekedjen.

Mindent meg kell tennünk azért, hogy a XXI. század a felnőttoktatás évszázada lehessen, hiszen a kirajzolódó globális válság kihívásain csak olyan tudatos erőfeszítésekkel lehetünk úrrá, amelyek képesek oldani a változó és bonyolultorkövetelmények és az azok megoldására képtelen társadalmak és iskolarendszerek közötti feszültséget.

A program célja az is, hogy a világ valamennyi földrészének sok országából ideérkező vendégek köszöntsék Magyarországot a Millecentenáriumi Évforduló és a Magyar Oktatás 1000. Évfordulója alkalmából.

A konferencia kulturális kísérőrendezvényei arra hivatottak, hogy a Sopronba érkezők a művészi élményeken keresztül megtapasztalhassák kultúránk sajátosságait.

Az Akadémiáról és a fenti programról részletesebben fogunk szólni a Soproni Szemle következő számaiban.

Rónai Judit

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / LEVÉLSZEKRÉNY

LEVÉLSZEKRÉNY

A szerkesztőbizottság: Örömmel értesültünk a kuratóriumunk elnökének, dr. Ádám Antal akadémikusnak juttatott újabb elismerésről. A tévé nézői is láthatták, hogy köztársaságunk elnökétől átvehette a magyar természettudományok legjelesebbjeinek ítélhető Széchenyi-díjat. Szívből gratulálunk a szerény, de annál eredményesebb kutató geofizikusnak!

Hárs József: Sajnálattal kell közölnünk, hogy tavalyi utolsó számunk a HELÍR hibájából nem jutott el az előfizetőkhez. A még 1995. december 20-án feladott csomagokról nem tudnak a Bp., Orczy téri előfizetői raktárban. Lépéseket tettünk a megnyugtató rendezésre: a HELÍR elvállalta az újranyomás költségét. Reményeink szerint e szám olvasásakor már kézhez kapták előfizetőink az újranyomott példányt.

A szerkesztőbizottság: A Soproni Szemle pályázatot hirdet borítója és belső tipográfiája megtervezésére. A borítónak lehetőség szerint tükröznie kell a lap szellemiségét és hagyományait, utalnia kell a helytörténeti folyóirat profiljára. A pályadíj összege, elfogadás esetén, 50 000 forint. Határidő 1996. október 1. A pályázatot kérjük az Alapítvány címére küldeni.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

286 MUNKATÁRSAINK

G. Szende Katalin történész-muzeológus Soproni Múzeum, Pf. 68.

Dr. Kovács József László egyetemi tanár 2040 Budaörs, Szivárvány u. 8. II. 2.

Dr. Grüll Tibor főiskolai tanár Sopron, Rózsa u. 14.

Dr. Mészáros István ny. egyetemi tanár 1122 Bp., Csete u. 8.

Dr. Szögi László főigazgató, Egyetemi Könyvtár 1053 Bp., Ferenciek tere 6.

Dr. Környei Attila múzeumigazgató Soproni Múzeum, Pf. 68.

Németh Ildikó levéltáros, Soproni Levéltár

Hárs József olvasószerkesztő Sopron, Deák tér 21–23.

Dr. Riedl Béla tanár, ny. igazgató Sopron, Vas Gereben u. 57.

Dr. Metzl János ny. kórházi főorvos Sopron, Deák tér 35.

Dr. Domonkos Ottó ny. múzeumigazgató Soproni Múzeum, Pf. 68.

Dr. A. Szála Erzsébet főiskolai tanár Sopron, Lenkey u. 3.

Dr. Arszin Miklós ny. ügyvéd Sopron, Csengery u. 53.

Bircher Erzsébet Sopron, Mikoviny u. 68.

Dr. Landsteiner, Erich egyetemi adjunktus Wiener Universität – Institut für Wirtschaft – und Sozialgeschichte A–1010 Wien, Karl Lueger-Ring 1.

Dr. Bartha Dénes egyetemi docens Sopron, Vasvári Pál u. 3.

Dr. Kőhegyi Mihály muzeológus-igazgató Türr István Múzeum Baja, Deák F. u. 1.

Rónai Judit a Soproni Németh László Közép-európai Népi Akadémia igazgatója, a World Education Világszervezet európai alelnöke Sopron, Szent György u. 13.

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

287 SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalthistorische Quartalschrift
Redaktion: Eva Turbulý

INHALTSVERZEICHNIS

	Lectori salitem! Eröffnungsrede von <i>Árpád Göncz</i> zur Ausstellung „Die ersten Jahrhunderte des Schulwesens in Ungarn“
<i>Grüll-Szende, Katharina:</i>	Die ersten Jahrhunderte des Schulwesens in Ödenburg (Denkmäler einer Grenzstadt an einer Landesausstellung)
<i>Kovács, Josef Ladislaus:</i>	Das Testament (1562) und die Rechnung (1569) von Christoph Hummel
<i>Grüll, Tiburtius:</i>	Städtische Literatur in Ödenburg im XVII. Jahrhundert, II. Teil (Klassische Lesekultur)
<i>Mészáros, Stephan:</i>	Beiträge zur Schulgeschichte Ödenburgs
<i>Szögi, Ladislaus:</i>	Studenden der Stadt und des Komitates Ödenburg an Universitäten des Habsburgerreiches in der ersten Hälfte des XIX. Jahrhunderts
<i>Környei, Attila:</i>	Beiträge und Gedanken über die Verhältnisse des Schulunterrichtes in Ödenburg im XIX. und XX. Jahrhundert
<i>Németh, Ildikó:</i>	Die öffentliche Schul- und Erziehungsanstalt von J. F. Csöndes
<i>Hárs, Josef:</i>	Selbstbildungsvereine in Ödenburg zwischen 1867 und 1945
<i>Hárs, Josef–Riedl, Béla:</i>	Variationen über ein Diplom (Gespräch) KULTURELLES LEBEN IN ÖDENBURG
<i>Metzl, Johann:</i>	Tätigkeit des „Vereines Corvinus für Ungarisch–Österreichische Freundschaft“ im Jahre 1995 NEKROLOGE
<i>Domonkos, Otto:</i>	Vor hundert Jahren wurde Endre Csatkai geboren
<i>Németh, Ildikó:</i>	Dr. Ignaz Wallner (1847–1929)
<i>Szála, Elisabeth:</i>	Erinnerungen an dr. Karl Friedrich
<i>Arszin, Nicolaus:</i>	In memoriam dr. Heinrich Érdi-Trogmayer, Chemiker und Hütteningenieur (1897–1996) BÜCHERSCHAU
<i>Bircher, Elisabeth:</i>	VÁRhely (Zeitschriftenschau)
<i>Landsteiner, Erich:</i>	Die Chronik des Marx Faut und Melchior Klein, Hrsg. von Josef Ladislaus Kovács Sopron–Eisenstadt 1995, 176 S.
<i>Bartha, Dionysius:</i>	Mihály Kubinszky: Landschaft + Architektur, Mezőgazda Kiadó, Budapest 1995, 176 S.
<i>Hárs, Josef:</i>	Die Schriften von Nándor Salamon (1962–1995). Eine Bibliographie. Szombathely, 1995. 125 S., 1 Abb.
<i>Kőhegyi, Michael:</i>	Loránt Tilkovszky: Nationalität und Ungarntum. Nationalitätenpolitik in Ungarn von Trianon bis heute. Budapest, 1994. 164 S.

Hárs, Josef:

Eva Turbulý: Regesten der Versamlungsprotokolle des
Komitates Zala II. 1611–1655. Zalai Gyűjtemény 39.
Zalaegerszeg, 1996. 189 S.

BRIEFKASTEN

UNSERE MITARBEITER

1996. L. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM / SOPRONI SZEMLE / Tisztelt Olvasónk, tisztelt előfizetőnk!

288 Tisztelt Olvasónk, tisztelt előfizetőnk!

Az emelkedő költségek lapunkat sem kímélik. Ezért 1997. januártól a Soproni Szemle árát sajnos emelnünk kell. Talán méltányolni fogja az olvasó, hogy a régi ár hét évig volt érvényben. A lapot támogató városi önkormányzatra és a laptulajdonos Soproni Városszépítő Egyesületre azonban ez most már túl nagy terheket róna.

Az áremeléssel kapcsolatban szeretnénk kedvezményt nyújtani a Soproni Városszépítő Egyesület tagjainak. Ezért a SVSZE elnöksége és a Soproni Szemle Alapítvány Kuratóriuma határozata értelmében 1997. január 1-jétől a következő árak lépnek életbe:

A Soproni Szemle példányonkénti ára 150 Ft. Éves előfizetés 500 Ft. A Soproni Városszépítő Egyesület tagjai részére a kedvezményes éves előfizetés 400 Ft. Ugyanakkor a Soproni Városszépítő Egyesület tagdíjai is változnak. Az éves tagdíj 300 Ft lesz, diákoknak és nyugdíjasoknak évi 150 Ft.

Az elnökség határozata egyúttal azt is jelenti, hogy mindazok, akik adományaikkal a Soproni Városszépítő Egyesület tagsági díját évente 400 Ft-tal vagy annál nagyobb összeggel túllépve túlfizetést nyújtanak, a továbbiakban megkapják a Soproni Szemlét.

A lapot 1997. január 1-jétől kivesszük a megbízhatatlannak minősült lapterjesztő gondozásából. Vidéki tagjaink a lapot közvetlen postai küldeményként kapják, a soproni lakosokat arra kérjük, hogy a magas postai költségek lehető kímélése érdekében vegyék át példányaikat – minden negyedév első napjaiban – a Soproni Városházán a Levéltárban. Kívánságra azonban Sopronban is házhoz küldjük a lapot. Az Egyesület tagjai illetően a 400 Ft-os előfizetést a tagdíjukkal együtt az Egyesület számlájára fizetik be. Akik csak a lapot kívánják előfizetni, azok a 4. számhoz csatolt utalványt vegyék majd igénybe.

Abban reménykedünk, hogy a Soproni Városszépítő Egyesület tagjai minél nagyobb számban élnek a kedvezményes előfizetés lehetőségével és így a lap fokozatosan, „illetménylappá” alakulhat. Igyekszünk tartalmát, a tudományos színvonal megőrzése mellett az érdeklődés szélesen értelmezett igényeinek megfelelően változtatatosan alakítani.

*A Soproni Városszépítő Egyesület
A Soproni Szemle Alapítvány*

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

(Magnószalagról áttette Hárs József.)

2 (Megjegyzés - Popup)

Az 1092/1994. (X. 7.) kormányhatározatot, és az ennek nyomán kialakuló szervezeti kereteket részletesen ismerteti a Millenniumi Tájékoztató 5. száma, szerk. Kelemen Elemér, Bp. 1995. 3–18.

3 (Megjegyzés - Popup)

A program vezetésével T. Szőnyi Eszter megyei múzeumigazgató Szabó Péter muzeológust (Xántus János Múzeum, Győr) bízta meg. A múzeum a kiállításához tudományos igényű katalógust is kiadott: A magyar iskola első évszázadai /Die ersten Jahrhunderte des Schulwesens in Ungarn, Szerk. G. Szende Katalin, Szabó Péter közreműködésével, Győr, 1996. (A továbbiakban: Katalógus.) A kiállított anyag bemutatásánál szögletes zárójelbe tett számmal utalunk a katalógusban olvasható leírásra.

4 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Sopron középkori egyháztörténete. Sopron, 1939. 235–248.

5 (Megjegyzés - Popup)

Árpád-kori legendák és intelmek. Válogatta és szerkesztette Érszegi Géza, Bp. 1983. 13–22 o. (Csóka J. Gáspár fordítása). A kiállításon szerepel a legenda XV. századi kézírata [24] (Bayerrische Staatsbibliothek München, clm. 16024), amely a kritikai kiadás (Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum, ed. E. Szentpétery, Bp. 1937–1938.) alapjául szolgált.

6 (Megjegyzés - Popup)

Fináczy Ernő: A középkori nevelés története, Bp. 1914. 126–149.; Mészáros István: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között, Bp. 1981. 19–23.

7 (Megjegyzés - Popup)

Mészáros i. m. 29–31., Uő.: Hat évszázad iskolái a Kárpát-medencében. Vö. Katalógus 21–30.

8 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: A városi kancellária kialakulása Sopronban, SSz X (1956) 202–215., kül. 208.; Mollay Károly: A Szélmalom utcai vám, SSz XLV. (1991) 103.

9 (Megjegyzés - Popup)

Mályusz Elemér: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon, Bp. 1971. 41. skk.

10 (Megjegyzés - Popup)

Decreta Regni Hungariae – Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457., ed. F. Döry – G. Bónis – V.

Bácskai, Publicationes Archivi Nationalis Hungarici II. Fontes, Bp. 1976. 124–140.

11 (Megjegyzés - Popup)

Mollay Károly: Soproni élet a XV. század második felében. A Haberleiter-család története, SSz V. (1941) 109–126, 153–172., kül. 121, 167–168. A forrás kiadása: Házi II/4. 351–392.

12 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története I/1–7, II/1–6., Sopron 1921–1944. (a továbbiakban: Házi) II/3. 378–385.: Mollay Károly: Többszínűség a középkori Sopronban SSz 1967, 326–332., Irodalmi élet és könyvgyűjtés a középkori és reneszánsz Sopronban, kiállítási katalógus. Szerk. Grüll Tibor, Sopron, 1992. (a továbbiakban: Irod. élet) I/1. tétel.

13 (Megjegyzés - Popup)

Valter Ilona: Pásztó. Oskolamester-ház. Tájak-Korok-Múzeumok kiskönyvtára 219., Bp. 1985.

14 (Megjegyzés - Popup)

Miskolc: Komáromy József: Beszámoló a miskolci Sötétkapu melletti ásatás eredményeiről. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve I. (1957). Sárospatak: Gömöri János: A sárospataki plébániai iskola feltárása. Vö. Katalógus 69–78., a korábbi irodalommal.

15 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Sopron középkori egyháztörténete, Sopron, 1939. 235, Vö. Házi I/1. 103.

16 (Megjegyzés - Popup)

Házi I/1. 187.

17 (Megjegyzés - Popup)

Kiadása: Házi II/1. 179–183., Vö.: Mollay: Többszínűség 178 skk., Kódexek a középkori Magyarországon, Kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban, 1985., Bp. 1985. Az első név szerint ismert iskolamester Vilmos volt, aki egyben a jegyzői feladatokat is ellátta, Vö. Házi: Kancellária 208.

18 (Megjegyzés - Popup)

Házi I/5. 41., Házi: Egyháztörténet 236–237.

19 (Megjegyzés - Popup)

Házi II/6. 224–225.; Házi: Egyháztörténet 236.; Mollay 1968, 46.

20 (Megjegyzés - Popup)

Házi II/4. 192, 206, 231, 281, 297, 310.

21 (Megjegyzés - Popup)

Házi II/1. 217.

22 (Megjegyzés - Popup)

Házi II/1. 296., Házi: Egyháztörténet 206, 244, Mollay 1968, 46–47.

23 (Megjegyzés - Popup)

Hasonló életutat mutat be a kiállításon látható Codex Wann-hoz kapcsolódó tanulmányban: Alfons Huber–Kubinyi András: Egy budai iskolamester pályája a 15. század második felében, Vö. Katalógus 51–61. Az ebben szereplő Konrad Wann gazdag kereskedőként és budai tanácsosként fejezte be fordultatos életét.

24 (Megjegyzés - Popup)

Házi II/2. 220, 223.; Házi: Egyháztörténet 244–245.; Mollay 1968, 46–47.

25 (Megjegyzés - Popup)

Házi I/6. 92–93.

26 (Megjegyzés - Popup)

Az iskola épületének elhelyezkedéséről: Mollay Károly: Középkori háztörténet és várostörténet I. rész. SSz 43 (1989) 21–23., ahol módosítja Házi Jenő (Egyháztörténet 127–131) elképzeléseit is.

27 (Megjegyzés - Popup)

Mollay Károly: Das Geschäftsbuch des Krämers Paul Moritz/Moritz Pál kalmár üzleti könyve 1520–1529. (Sopron Város Történeti Forrásai B. sorozat 1. kötet) Sopron, 1994. 42.

28 (Megjegyzés - Popup)

Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I. 1001–1270. Szerk. Szentpétery Inne, Bp. 1923. p. 299., No. 962., Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae II. 1235–1260. Ed. R. Marsina, Bratislava 1987. 263–265., W. Kubinyi András: A magyarországi zsidóság története a középkorban, SSz XLIX (1995) 7–10.

29 (Megjegyzés - Popup)

Házi I/3. 218–219.

30 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Levéltár, Gedenkbuch 49., Scheiber Sándor: A feltárt középkori soproni zsinagóga, SSz XII (1958) 291., 10. j.

31 (Megjegyzés - Popup)

Bratislava, Archív Mesta Bratislavy 3599. (fényképe: OL DF 241676). A többi fennmaradt pozsonyi adójegyzékben a zsinagóga Synagoga néven, vagy egyáltalán nem szerepel.

32 (Megjegyzés - Popup)

Róth Ernő: A Sopron Állami Levéltár héber kéziratairól. SSz X. (1956) 321–322., ill. 329–330.

33 (Megjegyzés - Popup)

Scheiber Sándor: Magyarországi zsidó feliratok, Bp. 1960. 126–128., 30. sz.

34 (Megjegyzés - Popup)

Kubinyi András: A középkori magyarországi városok hierarchikus térbeli rendjének kérdéséhez. Vö.: Településtudományi Közlemények 23 (1971) 58–78.

35 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Laszlovszky József: Angol–magyar kapcsolatok a 12. század második felében, Századok 1994. 232–245. (Franciaországi studiumokról is szól.)

36 (Megjegyzés - Popup)

A fehérvári, győri, óbudai és pozsonyi káptalan kanonokjainak egyetemjárását összesítő Köblös József adatai szerint az egyetemre jártaknak 69%-a mindössze 1 évig vagy még rövidebb ideig tanult, 2–5 és között 18%-uk 6–10 év között 11%-uk tanult, a maradék 2% viszont 10 évnél tovább járt egyetemre. Vö.: Köblös József: Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában, Bp. 1994. 42.

37 (Megjegyzés - Popup)

András Kubinyi: Städtische Bürger und Universitätsstudien in Ungarn am Ende des Mittelalters, Vö. Stadt und Universität im Mittelalter und in der früheren Neuzeit, Hg. E. Maschke–J. Sydow, Sigmaringen, 1977. 161–165., kül. 164–165.

38 (Megjegyzés - Popup)

A beiratkozást a bécsi egyetem 3. főanyakönyve örökölte meg: Wien. Universitätsarchiv, M 3, fol. 110 v (kiad.: Die Matrikel der Universität Wien, Bd. III.)

39 (Megjegyzés - Popup)

J. Rittsteuer Ambrosius Saltzer, Vö. Beiträge zur Wiener Diözesangeschichte 10 (1969) 17 skk, a korábbi irodalommal.

40 (Megjegyzés - Popup)

Quellen zur Geschichte der Stadt Wien II/4. 6289. sz. Vö. HÁZI I/7. 74.

41 (Megjegyzés - Popup)

Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 11726.

42 (Megjegyzés - Popup)

Budapest, Egyetemi Könyvtár, Vet. 10/5., Salzer másik két fennmaradt könyvével együtt ismerteti: Csapodi Csaba–Csapodiné Gárdonyi Klára: Bibliotheca Hungarica. Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt I–II., Bp. 1988–1989., 571. sz.

43 (Megjegyzés - Popup)

Wien, Universitätsarchiv, Fas. 58/1., Vö.: Thomas Maisel: Testamente und Nachlaßinventare Wiener Universitätsangehöriger in der frühen Neuzeit, Frühneuzeit-Info 2 (1991) 61–75.

44 (Megjegyzés - Popup)

Wien, Universitätsarchiv, Lad. X. Nr. 8.

45 (Megjegyzés - Popup)

Erről ld. részletesebben: Heckenast Gusztáv: Kézművesképzés a középkori Magyarországon, Katalógus 93–96.

46 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Levéltár, Gerichtsbuch p. 144–145.

47 (Megjegyzés - Popup)

Házi I/4. 167–168.

48 (Megjegyzés - Popup)

Házi I/7. 410–411.

49 (Megjegyzés - Popup)

Vö.: Gerhard Jaritz: Kriminalität – Kriminalisierung. Zum „Randgruppenverhalten“ von Gesellen im Spätmittelalter, Jahrbuch für Regionalgeschichte 17/II. (1990) 100–113.

50 (Megjegyzés - Popup)

Házi I/3. 28.

51 (Megjegyzés - Popup)

Házi II/1. 191–192.; Vö.: Szende Katalin: Soproni iparosok a középkor végén végrendeleteik tükrében (1400–1526), VI. Kézművesipartörténeti Szimpózium, Veszprém, 1989. 109–116. A másik ide kapcsolható, a kiállításon is bemutatott forrás a jóval vagyonosabb Ágoston pozsonyi szabólegény végrendelete 1445-ből: Archiv Mesta Bratislavy, Protocolum Testamentorum, fol. 54v (OL DF 277056).

52 (Megjegyzés - Popup)

Mocskonyi Melinda: Lábbeli viselet a XII–XIII. századi Sopronban (Szakdolgozat az ELTE Középkori és Koraújkori Régészeti Tanszékén, Bp. 1996.)

53 (Megjegyzés - Popup)

A magyar iskola millenniumára számos egyéb ünnepi kiadvány mellett 1000 éves a magyar iskola címen egy képes kronológia-kötet is megjelent a Korona Kiadó gondozásában (szerk. Balogh László). Ebben a győri kiállítás mellett a többi országos rendezvényről is olvashatunk rövid ismertetést, többek között: G. Szabó Botond: „Az ország iskolája” c. írását a debreceni református kollégiumról, 152–157.

54 (Megjegyzés - Popup)

Mindmáig a legrészletesebb feldolgozás: Payr Sándor: A soproni evangélikus egyházközség története, Sopron, 1917.; újabb tanulmányok jelentek meg egyes résztémákról, ill. személyekről Karner Károly, Josef Pausz, Friedrich Károly és Grüll Tibor tollából.

55 (Megjegyzés - Popup)

Házi I/7. 113–115.; Mollay Károly: Többynnyelvűség a középkori Sopronban. SSz 1968. 132–136. Magyar ford.: Sopron és a megye múltja egykori iratok tükrében (szerk. Horváth Zoltán), Sopron, 1964. 36–37.; Vö.: Irodalmi élet V/1. tétel.

56 (Megjegyzés - Popup)

Házi I/7. 114–131, kül. 127–127., Irod. élet V/2. tétel.

57 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Evangélikus Könyvtár, LC 187, 6. colligatum: Vö.: Karner Károly: Ritka könyvek és nyomtatványok soproni könyvtárakban, in: Collectanea Tiburtiana. Tanulmányok Klaniczay Tibor tiszteletére. Szeged. 1990. 83–91.; Irod. élet V/4. 1–2. tétel.

58 (Megjegyzés - Popup)

B. Sey Katalin–T. Németh Annamária: „Pogány pénzes” edények, Bp. 1990. 31–34., 52–53.

59 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Evangélikus Könyvtár, LB 190a; Vö.: K. Haebler: Rollen- und Plattenstempel des XVI. Ihs. Leipzig, 1928–29.

60 (Megjegyzés - Popup)

Kiad.: Kovács József László: Die Chronik des Marx Faut und Melchior Klein / Faut Márk és Klein Menyhért krónikája (Sopron Város Történeti Forrásai, C sorozat 1. kötet), Sopron, 1995.; Uő.: Irodalompartolás a reneszánsz Sopronban, Magyar Könyvszemle 1977. 167.; Irod. élet VI/2. tétel.

61 (Megjegyzés - Popup)

Irod. élet VI/4. 1. ill. 2. tétel, Vö.: Keveházi Katalin: Melanchthon-autográfok a történeti Magyarországon, in: Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből, szerk. Fabiny Tibor, Bp. 1984. 167. skk.

62 (Megjegyzés - Popup)

Die Chronik des Marx Faut und Melchior Klein, Sopron–Eisenstadt, 1995. 39. l. Faut Márk és Klein Menyhért krónikája (1526–1616). Sopron Város Történeti Forrásai C sorozat 1. kötet – Burgenländische Forschungen Sonderband XVII.

63 (Megjegyzés - Popup)

Mollay Károly: Többsnyelvűség a középkori Sopronban. A latin nyelv. Soproni Szemle 1968. 138–139. l.
Payr Sándor: A soproni ev. egyházközség története. Sopron, 1917.

64 (Megjegyzés - Popup)

Kovács József László: „in negotio erigendi Gymnasii” SSz 1994. 32–43. l. és Lad XXII. Num. 19. 6. lap.

65 (Megjegyzés - Popup)

Lad H Fasc. I. Nr. 16. (1562) és Lad. XXII. Nr. 19. (1569)

66 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok I–II. Bp. 1982. (Házi 6765.)

67 (Megjegyzés - Popup)

1569. 6. 1. *Parschaft* részt

68 (Megjegyzés - Popup)

1562. 4. 1.

69 (Megjegyzés - Popup)

1562. 4. 1.

70 (Megjegyzés - Popup)

1562. 7. 1.

71 (Megjegyzés - Popup)

1562. 14. 1.

72 (Megjegyzés - Popup)

Karácsonyi János: Szent Ferenc rendjének története I. Bp. 1923. 267. l.

73 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Sopron középkori egyháztörténete Sopron, 1939. 111. l.

74 (Megjegyzés - Popup)

1562. 7. 1.

75 (Megjegyzés - Popup)

1562. 7. 1.

76 (Megjegyzés - Popup)

1562. 7. 1.

77 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Sopron sz. kir. város története II/1. Sopron 1930. 158–159.

78 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Sopron középkori egyháztörténete 90. l. és Sopron sz. kir. város tört. II/1. 62. l.

79 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Sopron sz. kir. város tört. II/1, 186., 170., 190., II/1, 131, 78. l.

80 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Sopron középkori egyháztörténete – Kelénpaták – 1511, 257–258. l. és 1562. („liecht”)

81 (Megjegyzés - Popup)

Deutsche Literatur – Reihe Reformation, Die Sturmtruppen der Reformation Von Prof. D. Dr. Arnold E. Berger Leipzig, 1931, 146, 150. l.

82 (Megjegyzés - Popup)

Horváth János: A reformáció jegyében Bp. 1953. 63. és 73. l. Sztárai Mihály: Az igaz papságnak tiköre In: Magyar drámai emlékek Bp. 1914. 66. l., Kovács József László: Jelentés hétszáz év irodalmáról. Soproni irodalomtörténeti vázlat In: Soproni Füzetek '95, 195. l.

83 (Megjegyzés - Popup)

Szentiványi Dezső: A katekizmus története Magyarországon Bp. 1944. 13. és 32. l. – a nagyszombati zsinatról RMNY I. 173. (RMK III. 473. 118/b. l.)

84 (Megjegyzés - Popup)

Oláh Miklós levele IN Rónay György: Szüzek koszorúja Bp. 1936, 15. l. Bp. Wolfgang Fochter ajánlása – Bán János: Sopron újkori egyháztörténete Sopron, 1939. 25. l.

85 (Megjegyzés - Popup)

Lesestoffe in West-Ungarn *itt* Fuert Georg Fochternek eladott könyvei, 5. l. Szeged 1974. Burgenländische Forschungen Sonderband XIII.

86 (Megjegyzés - Popup)

Friedrich Károly: Gerengel Simon lelkész a soproni ev. gyülekezet megszervezője (1518–1571) SSz 1992. 14. l. (Faut Márk nem ismerhette személyesen Gerengelt, ui. az 1560-as évek közepén született.) A katekizmus négy kiadását ld. a tanulmányban; és 1569. 25. l.

87 (Megjegyzés - Popup)

A 4. 1619-es bécsi kiadást használtam, Matthes Baur in Wien/M. DC. XIX. (Bijj).

88 (Megjegyzés - Popup)

1569. idézett helyei és az 1562.-höz csatolt két Wirt-levél *pitanz* – „Verbesserte Portion, die im Kloster zu gewissen Zeiten gereicht wird”. Vö. Götze: Glossar Berlin, 1967. 7. 34. o.

89 (Megjegyzés - Popup)

Az említett, 1562-höz csatolt Wirt-levél 8. 9. o.

90 (Megjegyzés - Popup)

1569. 36. o.

91 (Megjegyzés - Popup)

1569. Zodl-fiu- 36. o.

92 (Megjegyzés - Popup)

1569. 21–22. o.

93 (Megjegyzés - Popup)

1569. 18. o.

94 (Megjegyzés - Popup)

1569. (Posch) 19–201. o. és Bruck – 25. o.

95 (Megjegyzés - Popup)

1569. Zenész – 31. o. Görg Wagner 29. o. Baruch 33. o, Patikus 29. o., harangozás 31. o., temetési lámpások 34. o.

96 (Megjegyzés - Popup)

Szegény pap, nyavalyatörős gyógyítása. Sziliné temetése 27. rabok – 33. l. Richter Kristóf studiosus 35. l.

97 (Megjegyzés - Popup)

1569. Pharerus 25–26. l., a prédikátorról Payr: A soproni egyházközség tört. Sopron 1917, 102. l., Bán János Sopron újkori egyh. tört. 31, 49–50. l., Fochter – 1569. 32. l.

98 (Megjegyzés - Popup)

Q. Breen: Humanism and the Reformation. in: The Impact of the Church Upon Its Culture. Reappraisals of the History of Christianity (ed. J. C. Brauer). Chicago, 1968.

99 (Megjegyzés - Popup)

G. Böhme: Bildungsgeschichte des europäischen Humanismus. Darmstadt 1986. 315–321. (A „Bürgerhumanismus” c. fejezet.) – P. Baumgart: Humanistische Bildungsreform an deutschen Universitäten des 16. Jahrhunderts. in: Humanismus und Bildungswesen des 15. und 16. Jahrhunderts. (Hrsg. von W. Reinhard) Mitteilung XII der Kommission für Humanismusforschung, o. O. u. J. [1984], 171–197.

100 (Megjegyzés - Popup)

Grüll T.: »Studia humanitatis« a XVI–XVII. századi Sopronban. SSz 1993, 339–348. E tanulmányban Schiffer János polgármester 1601-ben felvett könyvjegyzékében sikerült a lipcsei egyetem curriculumának, ill. Joachim Camerariusnak közvetlen hatását kimutatnunk.

101 (Megjegyzés - Popup)

Mészáros István: XVI. századi városi iskoláink és a »studia humanitatis«. Akadémiai, Bp. 1981. 12. (Humanizmus és reformáció 11.)

102 (Megjegyzés - Popup)

Erről ld. Pausz, Josef: Zwei Regensburger Rektoren in Ödenburg. Zeitschrift für Bayerische Kirchengeschichte 63 (1994), 108–144.

103 (Megjegyzés - Popup)

Szende Katalin–Grüll Tibor: Lackner Kristóf beszéde Huber Márk iskolafelügyelő beiktatására (1620). SSz 45 (1991), 237–241.

104 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Levéltár, Gemeiner Stadt Betrachtung, 1620. 5. §.

105 (Megjegyzés - Popup)

Kovács József László: „... in negocio erigendi Gymnasij ...” (Néhány iskolatörténeti okmány a latiniskola és gimnázium alapítása történetéhez). SSz 48 (1994), 32–43.

106 (Megjegyzés - Popup)

A német evangélikus iskolai tanterveket kiadta: Vormbaum, Reinhold: Die evangelischen Schulordnungen des 16. bis 18. Jahrhundert Bd. I–III. Gütersloh, 1860–1864. – Az egész kérdéshez átfogóan ld. Schreiner, Klaus: Laienbildung als Herausforderung für Kirche und Gesellschaft – Religiöse Vorbehalte und soziale Widerstände gegen die Verbreitung von Wissen im späten Mittelalter und in der Reformation. Zeitschrift für historische Forschung 9 (1984), 257–354.

107 (Megjegyzés - Popup)

Mészáros István: XVI. századi városi iskoláink és a »studia humanitatis«. Bp., 1981. (Humanizmus és reformáció 11.) – G. Delling: Die Handbücherei eines Latinschülers um 1590. Ein Beitrag zur Geschichte des christlichen Humanismus. Gymnasium 88 (1981), 525–541.

108 (Megjegyzés - Popup)

F.-J. Worstbrock: Deutsche Antike-Rezeption, 1450–1550. Boppard 1976. (Veröffentlichungen zur Humanismusforschung, Bd. 1.) – M. Flodr: Die griechische und römische Literatur in tschechischen Bibliotheken im Mittelalter und Renaissance. Brno 1966. (Opera Universitatis Purkyanae Brunensis 115.)

109 (Megjegyzés - Popup)

Az anyaggyűjtés alapjául az alábbi kiadás szolgált: Lesestoffe in Westungarn I. Sopron (Ödenburg) 1535–1721. Szeged 1994. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 18/1.) – Kassa város olvasmányai 1562–1731. Szeged 1990. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 15.)

110 (Megjegyzés - Popup)

W. Rüegg: Cicero und der Humanismus. Zürich, 1946. 118.

111 (Megjegyzés - Popup)

Téglásy Imre: A ciceroniánus viták magyarországi recepciójáról. Acta Iuventus (Szeged) 1977/3, 74.

112 (Megjegyzés - Popup)

„A tanuló a saját anyanyelvére lefordított cicerói és terentiusi helyeket fordítsa vissza latinra” – írja az ékesszólás tanulásának második lépéseként Melchior (Methodus eloquentiae comparandae scholis rhetoricis tradita. Argentinae, 1598. 54.) – vö. Lancsák Gabriella: Dobaj Székely András ismeretlen XVII. századi Cicero-fordítása. in: Írók és művek a XVII–XVIII. században. ELTE BTK Acta Iuvenum 1984/1. 34–57. – A SBG anyagában a következő epistola-kiadások szerepelnek: Melanchthoné: tom. I–III. Gorlicij, Ambrosius Fritsch, 1563, 1569, 1570. (Ca 423) – Paulus Manutiusé: Francofurti, Andreas Wechelius, 1580. (Ca 424) – és Melchior Iuniusé: tom. I–III. Argentorati, Iosias Rihelius, 1597. (Ca 424 a)

113 (Megjegyzés - Popup)

A Vergilius-kiadások sokasága miatt itt csak a kiadási éveket és a jelzeteket közlöm: 1500 (Ca 10); 1544 (Ca 257); 1559 (Ca 14); 1613 (Ca 11); 1624 (Ca 12); 1629 (Ca 258); 1650 (Ca 259); sajnos ezek közül egy sem volt bizonyíthatóan a XVII. században Sopronban.

114 (Megjegyzés - Popup)

Trencsényi Waldapfel Imre: Magyar Horatius. in: Horatius noster. Officina, Bp. 1943. 177–198.

115 (Megjegyzés - Popup)

A SBG anyagában csak az *Ars poetica* két kommentárja említésre méltó: Vitus Amerbach és Iodocus

Willich művei, Argentorati, 1547. ill. 1545. (Ca 236 coll. 1–2) – ez a kötet azonban a XVIII. században még Drezdában volt.

116 (Megjegyzés - Popup)

A *Metamorphoses* kiadásai: Coloniae, Johannes Gymnicus, 1542. (Ca 246) – Francoforti ad Moenium, Georgius Corvinus, Sigismund Feyerabend et haeredes Wigandi Galli, 1567. (Ca 247) – Venetijs, Iohannes Gryphius, 1574. (Ca 15) – Amstelodami, typographia Blauiana, 1683. (Ca 238) – Valamint két fordítása is megvan: Wurderbarliche und seltzame Beschreibung von der Menschen, Thiern und anderer Creaturen. Franckfurt am Mayn, durch Sigismund Feyerabendt, 1581. 2° (SBG Cb 10) – Le metamorfosi di Ovidio. Ridotte da Giovanni Andrea dell' Anguillara in ottava rima. In Venetia, appresso Camillo Franceschini, 1578. 4° (SBG Cb 37) [*supralibros*: 16 VB 04 valamint egy titkosírással írt név.].

117 (Megjegyzés - Popup)

Statius, Papinius: Sylvarum libri V. Thebaidos libri XII. Achilleidos libri II. Lugduni, apud Seb. Gryphii, 1559. 8° (SBG Ca 276) – Silius Italicus: De bello Punico secundo libri septendecim. Lugduni, apud Ant. Gryphium, 1578. 12° (Ca 383) [*supralibros*: C. F. S. N. 1648.]

118 (Megjegyzés - Popup)

A SBG anyagában Matthias Rader kiadása: Lugduni, apud Iacobum Roussin, 1619. 8° (Ca 282) – valamint Thomas Farnabius editiója van meg: Amsterdami, apud Johannem Blaeu, 1644. 8° (Ca 283). Possessorbejegyzés egyikben sem szerepel.

119 (Megjegyzés - Popup)

CTC IV, 249–296. vö. Bakos József: Martialis a magyar irodalomban. Debrecen, 1935.

120 (Megjegyzés - Popup)

Következő kiadásai vannak meg: egy Melanchthon által kommentált kiadás, terjesztési adatok nélkül (SBG Ca 532) – egy Erasmus-féle javított változat: Tremoniae, 1545. (Ca 204) [*Poss.*: Rudolphus a Greissen in Waldt] – Stephan Reich (Riccius) kiadása: tom. I–III. Leucopertrae, 1566. Lipsiae, 1567. Lipsiae, 1600. (Ca 205) [*Poss.*: Christoph. Foerstelius Ratisbonensis 1648] – Thomas Farnabiusé: Amsterodami, 1658. (Ca 206) – végül Johann Rhenius XVII. századi editiója: Lipsiae, 1673. (Ca 533) [*supralibros*: G H V E / D A V S / 1677].

121 (Megjegyzés - Popup)

Az összes római historikus meglevő kiadásait nehéz lenne felsorolni, ezért itt csak kiadási évükre és jelzésükre utalok: a legtöbb (8 db) Suetoniusból van: 1537 (Ca 338); 1541 (Ca 339); 1605 (Ca 34); 1677 (Ca 340); 1688 (Ca 35a.). Öt követi Tacitus: 1623 (Ca 321); 1648 (Ca 17); 1664 (Ca 322), majd Sallustius: 1525 (Ca 354); 1547 (Ca 5), Curtius Rufus: 1663 (Ca 361), 1670 (Ca 39), valamint Livius: 1516 (Ca 6); 1535 (Ca 7), s legvégül Florus: 1669 (Ca 392.)

122 (Megjegyzés - Popup)

Ld. CTC VI, 113. (Lipsius: Taciti Opera. Amsterdam, 1574. *praefatio*)

123 (Megjegyzés - Popup)

Borzsák István: Tacitus Magyarországon. *AntTan* 2 (1955), 181–188.

124 (Megjegyzés - Popup)

Nálunk a következő rétorika-kiadások vannak meg: Frankfurt, 1590. (Ca 689) – Pro Milone: Wittenberg, 1568. (Ca 406) – Quintilianustól: Basileae, 1541. (Ca 450).

125 (Megjegyzés - Popup)

Nálunk levő kiadásai: 1480 (Ca 1); 1513 (Ca 2 coll. 1); 1614 (Ca 371); 1681 (Ca 372a).

126 (Megjegyzés - Popup)

Vö. CTC V, 364. – Nálunk: Opus cum Oliverii commentariis ex prima eius editione. [Mediolani, Leonardus Vegius, 1513] (SBG Ca 2).

127 (Megjegyzés - Popup)

E. W. Guder: Pliny's *Historia Naturalis*, the most popular Natural History ever published. *Isis* 6 (1924), 269–281.

128 (Megjegyzés - Popup)

Melanchthon, Philippus: *Commentarius de anima. Vitebergae. Petrus Seitz 1550. 8° (D 131) [supralibros: P P N / 1601]* – *Problemata cum Alex. Aphrodis. Probl. et Mechanica. Venetiis, 1552. 4° (D 151)* – *Organum, hoc est libri omnes ad logicam pertinentes Graece et Latine. Francofurti, Andreas Wechelius, 1592. 4° (D 152) [Poss.: M. Kautzki poßeßor. – supralibros: 1596]* – *Ethicorum ad Nicomachum libri decem. Francofurti, haeredes Andreae Wechelii, 1596. 4° (D 159)* – Általános recepciójához vö. G. Müller: *Die Aristoteles-Rezeption im deutschen Protestantismus. in: Die Rezeption der Antike. Kongreß, Wolfenbüttel 1978. 55–70. (Wolfenbütteler Abhandlungen zur Renaissanceforschung Bd. 1.).*

129 (Megjegyzés - Popup)

Lackner városelméleti írásaira véleményem szerint a *Politika* volt a legnagyobb hatással. Protestáns recepciójához vö. Horst Dreizel: *Protestantische Aristotelismus und absoluter Staat. Die Politica des Henning Arnisaesus. Wiesbaden 1970.*

130 (Megjegyzés - Popup)

Aesopustól: *Noribergae, Valentin Neuber, 1583. 8° (Ca 104)* – *Basileae, Brylinger, 1584. 16° (Ca 105)* – *Hésziodosztól: Opera, quae quidem extant, omnia Graece cum interpretatione Latina. Basileae, Johannes Oporinus, [1544]. 8° (Ca 77) [Poss.: Matthias Hattinger 1594 Anno Domini 1594 Jar – supralibros: Ex libris Caspari Ghillany]* – *Aesopus német recepciójához vö. B. Könneker: Die Rezeption der aesopischen Fabel in der deutschen Literatur des Mittelalters und frühen Neuzeit. in: Die Rezeption der Antike. Kongreß, Wolfenbüttel 1978. p. 209–224. (Wolfenbütteler Abhandlungen zur Renaissanceforschung Bd. 1., hrsg. von August Buck).*

131 (Megjegyzés - Popup)

F. Seck: Johannes Kepler und der Buchduck. AGB Bd. XI. (1970) Lieferung 3–5. p. 670.

132 (Megjegyzés - Popup)

A. Schramm: Der Bilderschmuck der Frühdrucke X. Leipzig, 1927. Taf. 77. Abb. 300.

133 (Megjegyzés - Popup)

Borzsák István: Az antikvitás XVI. századi képe. Bp., 1960. 201–214. („Josephus doctor” c. fejezet.)

134 (Megjegyzés - Popup)

A SEK anyagában a következők szerepelnek: Basileae, Frobenius, 1554. 2° (Lb 4) [*Poss.*: Casparus Toplicenus Sclavorum Pastor in oppido Boz (1594); Paul Wrbicenus rector scholae in oppido Sucha; Stanislaus Brestowsky Teutolipsche (1598); Fabricius György, Győr (1721); Bognár Pál, Győr (1754)] – Francofurti, Iohannes Bringer, 1617. 4° (Lb 407) [*Poss.*: Stephanus Bolyai Trajecti 1692] – Francoforti, 1680. 2° (Lb 6) – valamint egy német fordítás: Historien und Bücher: Von alten Jüdischen Geschichten. h. n., 1581. 2° (Lb 5) fametszetes kiadás, kötése alapján lehetett soproni tulajdonosé.

135 (Megjegyzés - Popup)

Viliam Čičaj: Bányavárosi könyvkultúra a XVI–XVIII. században. Szeged 1993. (Olvasmánytörténeti dolgozatok IV.)

136 (Megjegyzés - Popup)

Dankanits Ádám: XVI. századi olvasmányok. Kriterion, Bukarest 1974. 49–57.

137 (Megjegyzés - Popup)

Az iskola jezsuita korszakának diáklétszámait részletesen ismertetik: Horváth Kristóf: A soproni katolikus gymnasium története. Értesítő 1895/96.; Kuczogi Marcell: Háromszáz éves gimnáziumunk története. Értesítő 1935/36.; Robert Schwarcz: Die Geschichte des Kollegs der Gesellschaft Jesu in der Königlichen Freistadt Sopron (Ödenburg). 1636–1773. Veszprém 1936.

138 (Megjegyzés - Popup)

A jezsuita és bencés gimnáziumok tanterveiről, belső életéről ld. Mészáros István: Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között. Bp. 1981., uő: Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája 996–1948. Bp. 1988., uő.: A soproni bencés gimnázium. Bp. 1994.

139 (Megjegyzés - Popup)

Az Országos Széchényi Könyvtárban, az Ért. 1756. jelzetű sorozat legelső darabja.

140 (Megjegyzés - Popup)

Erre jó példa a Batthyány-fiúk diákoskodása a soproni jezsuita gimnáziumban a XVII. század közepén. Ld.

Horváth Mária: A Batthyány-család soproni vonatkozású irataiból. Soproni Szemle 1968. 160–164.

141 (Megjegyzés - Popup)

Tanulmányunk ez után következő adatai az Országos Széchenyi Könyvtárban Ért. 1756. jelzet alatt található értesítőkből valók, statisztikai táblázatainkat is ezek anyaga alapján állítottuk össze: 1804/5-től: Juventus regii majoris gymnasii Soproniensis; 1832/33-tól: Juventus regii majoris gymnasii Soproniensis ordinis Sancti Benedicti in classes redacta; 1844/45-től: Szorgalom szerinti osztályzata a soproni kir. tanodában Pannonhegyi Benedekiek által oktatott ifjúságnak; 1850/51-től: Programm des Benediktiner Obergymnasiums; 1863/64-től: A soproni kath. főgymnasium ifjúságának érdemsorozata; 1865/66-tól: A pannonthalmi Szent Benedek-rendiek vezetése alatt álló soproni főgymnasium ifjúságának érdemsorozata; 1877/78-tól: A pannonthalmi Szent Benedek-rend soproni főgymnasiumának értesítője; 1919/20-tól: A soproni Szent Benedek-rendi kath. főgimnázium értesítője; 1922/23-tól: A soproni Szent Benedek-rendi Szent Asztrik kath. főgimnázium értesítője; 1947/48-ban: A Szent Benedek-rend soproni Szent Mihály általános iskolájának és Szent Asztrik katolikus gimnáziumának értesítője. – Értékes újabb tanulmány: Kovács József László: A város és a főgimnázium (A soproni bencés gimnázium 150. éve). Egyházak a változó világban. Esztergom, 1991, 457–460. o.

142 (Megjegyzés - Popup)

A létszámadatokat lásd: Versuch einer Darstellung der Oesterreichischer Monarchie im statistischer Tafeln 1828–1829; és Tafeln zur Statistik der Österreichischen Monarchie 1830–1848. Wien...

143 (Megjegyzés - Popup)

Vö: Szabadváry Ferenc–Szökefalvi Nagy Zoltán: A kémia története Magyarországon Bp. 1972. 90–91. o.

144 (Megjegyzés - Popup)

A bécsi Műegyetem történetének két legjobb feldolgozása: Die K. K. Technische Hochschule in Wien 1815–1915. Gedenkschrift (Hrsg: Joseph Neuwirth) Wien 1915.; és 150 Jahre Technische Hochschule in Wien 1815–1965. 1–3 Band. Wien 1965.

145 (Megjegyzés - Popup)

Szögi László: Mérnökképző intézet a Bölcsészeti Karon. Institutum Geometrico-Hydrotechnicum. = Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 5. sz. Bp. 1980.

146 (Megjegyzés - Popup)

A valamennyi tanintézetre vonatkozó részletes elemzés: Szögi László: A pestbudai felsőoktatás és a Habsburg monarchián belüli egyetemjárás története a 19. század első felében (Kandidátusi értekezés) 1994. Kézirat 11–37. o.

147 (Megjegyzés - Popup)

A Habsburg birodalmi és németországi felsőoktatáspolitikára: R. Steven Turner: Universitäten In: Handbuch der deutschen Bildungsgeschichte Band III. 1800–1870. München 1987. 221–249. o. és Rainer A. Müller: Geschichte der Universität. Von mittelalterlichen Universitas zur deutschen Hochschule.

München 1990. 64–81. o.; valamint Student und Hochschule im 19. Jahrhundert. Studien und Materialien. Göttingen 1975.

148 (Megjegyzés - Popup)

A teljes névsort, kivéve a bécsi protestáns teológiai fakultást lásd: Szögi László: Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom egyetemén I. 1790–1850. – Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban I. Bp.–Szeged 1994.

149 (Megjegyzés - Popup)

A bécsi egyetemi adatok: Archiv der Universität Wien. Cod. M. 11. (Matricula Universität Wien) 1779–1833. E kötetből hiányoznak az 1794–1803. közötti évek adatai. Cod. M. 12. 1834–1842. E kötetből hiányzik az 1838/39-es tanév. Cod. M. 13. 1843–1850. A hiányzó éveket pótolta A. U. W. Studentenkataloge Cod. Med. 1–9. és 47–48.; Cod. J. 16. 1–9. és 17.; Cod. Ph. 63. 1–7. kötetével, amelyek fakultásonként az évente beiratkozók névsorait tartalmazzák. Eddig nem közölt protestáns teológusok: Archiv der Universität Wien TH E. 2. 1. Matrikel der Evangelischen Theologischen Fakultät 1820/21–1883/84.

150 (Megjegyzés - Popup)

A bécsi politechnikumra vonatkozó adatok: Archiv der Technischen Universität Wien. Prüfungskataloge (Hauptkataloge) Technische Abteilung 1–35. 1816–1850.; Commerzielle Abteilung 1–33. 1818–1850.

151 (Megjegyzés - Popup)

A képzőművészeti akadémián tanultakra: Archiv der Akademie der bildenden Künste in Wien. Schülerlisten Band 2. Aufnams Protocoll für die academischen Schüler von Juli 1765 bis Juli 1795.; Band 7. Protokoll der die K. K. Akademie der bildenden Künste in Wien frequentirenden Schüler von Jahre 1796–1850. Lásd még uo. a 3–59. sz. köteteket. Más rendszerben közölt adatokat: Fleischer Gyula: Magyarok a bécsi Képzőművészeti Akadémián. Bp. 1935. 26–98. o.

152 (Megjegyzés - Popup)

A hadmérnöki akadémia hallgatóit közölte: Friedrich Gatti: Geschichte der K. und K. Technischen Militär Akademie I–II. I. kötet. Wien 1901. Névsor. 634–880. o.

153 (Megjegyzés - Popup)

Innsbruckhoz: Archiv der Universität Innsbruck I. Rektorat. 2. Codices 2/j. Album Lycei Oenipontani – Matricula Studiosorum ab 1824–1850.

154 (Megjegyzés - Popup)

A grazi adatok: Handschriftenabteilung der Universitätsbibliothek der Universität Graz: Matrikel der Universität 1782–1826 (Lyzeum) 1827–1850. (Universität).

155 (Megjegyzés - Popup)

A grazi műszaki tanintézetre: Steiermarkisches Landesarchiv VI. 2. B. Technische Hochschule Graz.

Klassifikationslisten 1828–1851.

156 (Megjegyzés - Popup)

Archiv Univerzity Karlovy-Katalogy Posluchačů Pražské Univerzity. Právnická Fakulta 158–222, Lekarská Fakulta 257–320, Filozofická Fakulta 378–441. A prágai Műegyetemre: Archiv Českeho vysokoškolského učení technického v Praze. – 418. Katalog der Studierenden an der polytechnischen Lehranstalt zu Prag. 1–39. kötet 1831–1850.

157 (Megjegyzés - Popup)

Archivio di Stato di Pavia – Università di Pavia 654–658. Catalogi degli Studenti (Medicina) 1831–1852.

158 (Megjegyzés - Popup)

L. a statisztikai összefoglalókat, pl. a népszámlálások adatait. 1900-ban pl. a soproni felnőtt lakosság 91,7%-a tudott írni-olvasni.

159 (Megjegyzés - Popup)

Vö. a magyarországi kultúrtörténet alapműveivel és pl. Thirring Gusztáv statisztikai munkáival. Klinger András: Sopron város népességének társadalmi, gazdasági összetétele SSz 1965. 208–222. o. Sopron város tanügyi viszonyai. Soproni Napló. 1912. július 21., 23., 27. Mécs Endre: Sopron az iskolaváros a statisztikák tükrében. Sopronvármegye 1941. július 1., 4., 5., 7., 8.

160 (Megjegyzés - Popup)

Az evangélikus gimnázium és a jezsuita (később bencés) gimnázium történetének több feldolgozása. Payr Sándor: A soproni evangélikus egyházközség története S. 1917. Bán János: Sopron újkori egyháztörténete, S. 1939. Müllner Mátyás: A soproni ágostai hitvallású ev. főtanoda története. A s. ev. gimn. évkönyve. 1853/54. Kurze Geschichte des Oed. Gymn. von Jahre 1636–1802. A bencés gimn. évkönyve, 1851/52. Legény János: A magyar nyelv és a nemzeti szellem a soproni iskolákban 1867 előtt. SSz 1944. Mollay Károly: Többsz nyelvűség a középkori Sopronban, SSz 1967. Staud Géza: Iskolai színjátékok Sopronban 1615–1776. SSz 1977. 11–33. o. Németh Sámuel: A soproni líceum tanulóinak külföldi tanulmányai, 1680–1782. SSz 1995/1. sz. Uő: A soproni ev. líceum tanulóifjúsága a XVIII. században SSz 1957. 65–78. o.

161 (Megjegyzés - Popup)

Veszélka László: A soproni rajziskola története, SSz 1939. – A fizetés 100–120 forintról 200 forintra emelkedett.

162 (Megjegyzés - Popup)

Németh Sámuel: A soproni ev. líc. tantervei, tantervi utasításai és órarendjei a XVIII. században, Kézirat.

163 (Megjegyzés - Popup)

Leitner József: Bredetzky Sámuel SSz. 1938., 66–73. o.

164 (Megjegyzés - Popup)

Entwurf zur Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich, 1849.

165 (Megjegyzés - Popup)

Kárpáti Károly: A soproni m. kir. állami főreáliskola története, S. 1896.

166 (Megjegyzés - Popup)

1868: XXXVIII. tc.

167 (Megjegyzés - Popup)

Rozsondai Károly: Képek a soproni tanítóképző történetéből. SSz 1958. 193–206. o. Kelényi Ferenc: Pálffy József a népoktatásról és a tanítóképzésről. SSz. 1964, 40–53. o.

168 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Kristóf : A soproni kat. gimnázium története. A bencés gimnázium évkönyve, 1895/96.

169 (Megjegyzés - Popup)

Polgármesteri jelentések. A későbbiekre: A város evangélikus elemi iskoláiban az 1942/43-as tanévben a magyar tagozaton 181 tanulót 4 tanító tanított, a német tagozaton 181 tanulót 4 tanító tanított, a kétnyelvű tagozaton 343 tanulót 8 tanító tanított. A soproni evangélikus elemi iskola évkönyve, 1943/44.

170 (Megjegyzés - Popup)

Létesítését az 1884: XVII. tc. írta elő.

171 (Megjegyzés - Popup)

Kelényi Ferenc: Az első soproni felsőbb leányiskola a XIX. században, SSz 1966. 239–245. o. Az orsolyita iskolákban 1937-ben 1400 leány tanult.

172 (Megjegyzés - Popup)

Iskolai évkönyvek Mécs Endre i. m. Svm. 1941. július 5.

173 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

174 (Megjegyzés - Popup)

Hammerl Lajos: Soproni magántanintézetek a XIX. században, SSz, 1966. 143–150. o. Schneller Edit: Az első soproni felsőbb leányiskoláról. SSz 1943. 65–68. o. Losonczy Zsuzsa: A soproni Lähne nevelőintézet és gimnázium története SSz 1972. Hammerl fölsorolását más források alapján napjainkban „kapásból” ki lehet egészíteni, bővíteni: Ehrlinger János rajziskolája. 1817–20. Wagner Klementina iskolája 1874–1908. Brzboháty Helén iskolája 1870. k. stb.

175 (Megjegyzés - Popup)

A mai József Attila utcai lakótelep helyén.

176 (Megjegyzés - Popup)

Ld. Pröhle Károly beszédét a líceumban, Nyugati Órszem, 1941. Polster Rezső az ev. elemi iskolák igazgatója tiltakozott a Volksbund ellen. Isk. évkönyv. 1941.

177 (Megjegyzés - Popup)

Ld. Polgm. 7987/1946. Szájer József: A soproni alsófokú felekezeti iskolák államosításáról, SSz 1978. 143–150. o.

178 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap, 1920. szeptember 28. Jelentés a Győregyházmegyei Tanító Egyesület közgyűléséről.

179 (Megjegyzés - Popup)

Szita Szabolcs: A Sopron megyei népi kollégiumi mozgalom történetéhez. SSz 1977, 106–128. o.

180 (Megjegyzés - Popup)

Augusztinovicz Elemér: Sopron gimnáziumai 1945–1975. SSz 1976. 1–20. o. Szabados László: A felsőfokú óvónőképzés Sopronban. SSz 1964. 153–164.

181 (Megjegyzés - Popup)

A részleteket ld. a függelékben! Adatainkat vö. Winkler Gábor Sopron építésze a XIX. században Bp. 1988. Itt az utolsó jegyzetben jegyezzük meg, hogy munkánk főbb forrásai a soproni iskolák nyomtatott éves jelentéseinek nagy tömege a Soproni Múzeumban.

182 (Megjegyzés - Popup)

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. VIII. köt. Bp., 1913., 453. o.

183 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1882. szept. 9. 2. o.

184 (Megjegyzés - Popup)

Hammerl Lajos: Soproni magánintézetek a XIX. században. In: Soproni Szemle (a továbbiakban: SSz), 1966, 145. o.

185 (Megjegyzés - Popup)

Hárs József: Régi utcanevek lajstroma. Kéziratban. Sopron, 1991. 4. o. Pócsi u. egykor Kis u.

186 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1871. 3. p. (A Csöndes-féle tan- és nevelőintézet értesítője az 18../. tanévről.).

187 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1887/88. 13. p.

188 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1887/88. 14. p.

189 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1887/88. 14. p.

190 (Megjegyzés - Popup)

Hammerl 1966, 144. o. Sajnos az intézet 1866. évi programja, melyből Hammerl Lajos a Soproni Szemlében részleteket közöl, már sem a Soproni Levéltárban, sem a Pedagógiai Könyvtárban nem fellelhető. „... magyar hazánknak jelenleg ismét előtérbe lépő közjogi viszonyai okvetlenül megkívánják, hogy a honi nyelv megtanulására a kevésbé magyarajkú vidékeken kellő gond fordíttassék. Már pedig, aki az itteni helyi viszonyokkal ismerős, az tudja, hogy elemi iskoláinkban alig mutatható fel középszerű eredmény is a magyar nyelvtanulás tekintetében azért, mert annak megtanulására a tárgyhalmaz miatt kevés, s így éppen nem elegendő idő jut osztályrészül. Vállalatom eme részének célja tehát az, hogy tanítványaim a lehető legrövidebb idő alatt hibátlanul magyarul beszélni és írni megtanuljanak.”

191 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1871. 5. o.

192 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1875/76. 36. o. Ez az év végi értesítő egy külön mellékletet is tartalmazott. „A tisztelt szülőkhöz” címmel, melyben a – gyakorlatilag a mai kollégiumnak megfelelő – tápintézetét hirdette meg Csöndes Ferenc. Itt a városi reáliskola és gimnáziumok vidéki tanulóinak adott szállást, emellett állandó felügyeletet biztosított, sőt korrepetálásra is adott lehetőséget.

193 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1887/88. 14. o.

194 (Megjegyzés - Popup)

SVL IV/B/1111. (Sopron Város Iskola-Bizottmányának iratai.)

195 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1883/84. 10. o. „A főigazgató úr adhoc helyettesítője, tekintetes Salamin Leó kir. főtanodai igazgató úr, az idén többször személyre vette intézetünk mint tanodánk beléletét, s mindannyiszor a tapasztalatok alapján megelégedésének adott kifejezést.”

196 (Megjegyzés - Popup)

Az 1872/73. évi értesítő még rövid életrajzokat is közöl. Értesítő 1872/73. 5–7. o.

197 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1872/73. 5. o.

198 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1870/71. 4. o. „Einige sind Deutsche, die andern Ungarn, die jedoch in deutscher Sprache zu lehren fähig sind. Der Lehrer des Französischen, dessen Mutterspache die Französische ist, hat auch im Deutschen eine gleich tüchtige Ausbildung erlangt.”

199 (Megjegyzés - Popup)

Az itt közölt évszámok az értesítőkben való előfordulás szerint értendők. Mivel az értesítők sorozata hiányos, a tényleges működési idő nem feltétlenül egyezik a táblázatban közölt adatokkal. Az első évszám azt az évet jelöli, amikor a tanár neve először szerepel az értesítőben, a második évszám az utolsó előfordulás időpontja.

200 (Megjegyzés - Popup)

Többen mind az elemi iskolában, mind a középiskolai osztályokban tanították tárgyaikat.

201 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1872/73. 11–13. o.

202 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1883/84. 24–26. o. 1886/87. 14–15. o. 1888/89. 23–25. o.

203 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1875/76. Melléklet: A tisztelt szülőkhöz! 1. o.

204 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1870/71. 4. o. „Des Vorstehers Streben ist dahin gerichtet, dass die Lehrer und Erzieher bei tüchtiger fachwissenschaftlicher Verwendung und musterhaftem Lebenswandel Jahre hindurch und Dauernd in der Anstalt wirken, denn nur dann kann Tüchtiges erzielt werden.”

205 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1887/88. 20.: 4. o. „Az intézet igazgatója folyton növendékei között él, szerető atyaként örködik felettük a nap minden órájában, míg a tulajdonosnő hűséges odaadással helyettesíti a szerető gondos anyát: édes gyermekének tekinti valamennyit s viszont ők is szeretettel, bizalommal viseltetnek iránta. Ily kölcsönös szereteten s bizalmon alapuló viszony közepette valóban csoda is volna, ha nagyobb erkölcsi kihágások fordulnának elő.”

206 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1887/88. 24. o.

207 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1887/88. 25. o.

208 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1887/88. 26. o.

209 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1887/88. 5. o.

210 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1887/88. 6. o.

211 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1887/88. 28. o.

212 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1870/71. 12–13. o.

213 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1887/88. 30. o. Első középiskolai törvényünket 1883-ban adták ki, de az intézet ez év előtt is alkalmazkodott az állami előírásokhoz, melyeket az iskola alapításakor érvényben lévő Entwurf tartalmazott.

214 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1887/88. 30. o.

215 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1886/87. 12. o.

216 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1875/76. 1. o.

217 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1887/88. 31. o.

218 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1887/88. 16. o.

219 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1887/88. 31. o.

220 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1875/76. 36. vö.: Értesítő Cs 1887/88. 32. o.

221 (Megjegyzés - Popup)

SVL X/127. (A Csöndes-féle tan- és nevelőintézet Önképzőkörének iratai.) 1871-től több oldal hiányzik. A 74. oldalon található bejegyzés szerint: „Az ezen évi jegyzőkönyv a hivatalnokok által bármely módon, de meg lett csonkítva. És ezen hiba a tagoknak rovandó fel, miután alkalmatlan, rosszakaratú és tudatlan tisztviselőket választottak.”

222 (Megjegyzés - Popup)

SVL X/127. 1. o.

223 (Megjegyzés - Popup)

Az olvasóköri könyvtár állományát a tagok könyvadományaiból vagy a tagdíjakból fedezett könyvvásárlásokkal gyarapították.

224 (Megjegyzés - Popup)

SVL X/127. 87. o.

225 (Megjegyzés - Popup)

SVL X/127. 78–79. és 83–84. o.

226 (Megjegyzés - Popup)

S 1878. január 19. 6. o. A középiskolai rendtartásról.

227 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1875/76. 32. o. Vö.: Értesítő Cs 1887/88. 16. o. Az étrend mai szemmel meglehetősen egyhangúnak tűnik, a mai felfogásunk szerinti egészséges táplálkozásnak pedig majdhogynem ellentmond. Ha azonban az adott korszak szemléletéhez igazodunk, kifejezetten bőséges, és megadja mindazt a fehérjét és szénhidrátot, amire a fejlődésben lévő szervezetnek szüksége van. „Az ételmet illetőleg reggelire télen nyáron kávé zsemlyével, tíz órakor pedig egy-egy darab kenyér adatik. Délben leves, hus főzelékkel s tészta vagy pecsenye. Ozsonnára kenyér, a vacsora mindenkor husételből áll. Az étkezés több asztalnál történik, mindegyik asztalnál 6-8 növendék s egy nevelőtanár ül, ki is az asztalnál követendő rend s illemszabályok megtartására ügyel.”

228 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1887/88. 17. o.

229 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1875/76. 36. o. Vö.: Értesítő Cs 1888/89. 10. o.

230 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1887/88. 34. o.

231 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1883/84. 1. o.

232 (Megjegyzés - Popup)

pl.: Sopron, 1881. augusztus 31. 3. o. „A Csöndes-féle nyilvános jogú nevelőintézetnek elemi osztályaiba a bejáró tanulók beiratása folyó évi szeptember 1-től 8-ig eszközölhető. – Tandíj havonként öt forint, mely összegben az író- és rajzanyagokra teendő kiadás is bennfoglaltatik.”

233 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1887/88. 36. o. Vö.: Értesítő Cs 1870/71. 21. o.

234 (Megjegyzés - Popup)

Értesítő Cs 1887/88. 8. o. Az intézet diákjai között voltak az Erdődy, Festetich, Niczky, Széchényi, Teleki családok gyermekei, valamint a későbbi híres zeneszerző, Lehár Ferenc is.

235 (Megjegyzés - Popup)

Rohn Nándor (szerk.): A soproni róm. kath. belvárosi elemi fiúiskola és a Szent Mihályról címzett róm. kath. elemi fiú és leányiskola értesítője az 1895/96. tanévről. Sopron, 1896.

236 (Megjegyzés - Popup)

A katolikus iskolákat segítette a Szt. István Társulatnál kapható füzet, amely műsort, sőt beszédmintát is adott. Ism. Századok 1896, 474. o. A „megható” jelzöt ld. Rohn i. m. 52. o.

237 (Megjegyzés - Popup)

Rohn i. m. 46–52. o.

238 (Megjegyzés - Popup)

Rohn i. m. 53. o.

239 (Megjegyzés - Popup)

Magyarország története 1890–1918, 7/1. köt. Bp. 1978, 155. o. A román, szlovák és szerb politikusok által szervezett nemzetiségi kongresszus 1895. aug. 10. Vagy: a Szerbiában meggyalázott magyar zászlóról. Az

ünneprontók. Soproni Ujság 1896. máj. 5.

240 (Megjegyzés - Popup)

Oedenburger Zeitung (a továbbiakban: Oe. Ztg.) 1896. máj. 14., Oedenburger Rundschau 1896. máj. 17.

241 (Megjegyzés - Popup)

A millennium az Akadémiában. A Történelmi Bizottság jelentése. Századok 1883, 185–212. o.

242 (Megjegyzés - Popup)

Becht Rezső visszaemlékezése (Soproni Füzetek '93, 20. o.): „Szabadságharc... Petőfi ... Kossuth ... 67-es kiegyezés ... a Habsburgok ... mindezt történelemnek, lezárt eseménysorozatnak éreztük, a nemzeti ünnepek évente újra-meg-újra átrágott szónoki tárgyának.” Uo. 31. o.: „A tanítás módja, de maga a tanterv is ... történelemben, irodalomban megrekedt a múlt század nyolcvanas éveinél, holott minket mindennél jobban érdekelt volna a saját korunk.”

243 (Megjegyzés - Popup)

Trefort Ágoston (1817–1888) vallás- és közoktatásügyi miniszter több cikluson át Sopron országgyűlési képviselője. A Jereván-városrész keleti végében meghúzódó terecskét nevezték el róla, 1934-ben. Hárs József: Akikről utcát neveztek el Sopronban. Sopron. 1992, 57. o.

244 (Megjegyzés - Popup)

Gróf Klebelsberg Kunó 1920–22-ig nemzetgyűlési képviselője a városnak, 1922 tavaszán azonban alulmaradt a választáson Hebelt Edével, a szociáldemokrata ügyvéddel szemben. 1943-ban utcát neveztek el róla (ma: Ferenczy János utca).

245 (Megjegyzés - Popup)

A reáliskola 1930/31. évi értesítőjéből.

246 (Megjegyzés - Popup)

Példa lehetne az az 1927-beli VII. osztályos bencés diák, aki – bizonyítványában csupa hármassal (a 4-es volt akkor a bukás), Adyról tartott felolvasást. Igaz, hogy ekkor Hein Tádé volt a vezető tanár.

247 (Megjegyzés - Popup)

Hárs József: Magyar irodalmi művek fordításai a két világháború közötti Oe. Ztg.-ban. SSz 1988, 101. o.

248 (Megjegyzés - Popup)

Weöres Sándor a Széchenyi reáliskola magántanulójaként 1931-ben érettségizik. Visszaemlékezése A soproni múzsa c. a Sarkady Sándor (szerk.): Vallomások a városról. Magyar írók Sopronról, Bp. 1978, 21. oldalán.

249 (Megjegyzés - Popup)

Hogy milyen prűd volt a világ még a húszas években is, arra példa, hogy az uszodákban évekig külön fürödtek a nők és a férfiak.

250 (Megjegyzés - Popup)

Az 1937/38. tanévre kiadott értesítő közli az orsolyiták gimnáziumának 25 éves történetét.

251 (Megjegyzés - Popup)

A bencés gimnázium 1932/33. évi értesítőjében.

252 (Megjegyzés - Popup)

Pl. Erdélyi Tibor százados, költő, az Irodalmi Kör egyik vezető tisztségviselője. Ír róla a M. kir. Rákóczi Ferenc honvéd főreáliskola értesítője az 1938/39. tanévről. Mészáros Sándor mint a Fáy András fiú felső kereskedelmi iskola igazgatója (az 1934/35. évi értesítőben).

253 (Megjegyzés - Popup)

Ld. a 16. jegyzetet.

254 (Megjegyzés - Popup)

Ld. a 16. jegyzetet.

255 (Megjegyzés - Popup)

A bencés gimnázium 1937/38. évi értesítőjében.

256 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

257 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

258 (Megjegyzés - Popup)

1939. október 25–1946. május 31. Jegyzőkönyvek. SLt X./123.

259 (Megjegyzés - Popup)

Németh Alajos: Sopron könnyes-véres dátumai. Sopron, 1993, 63. o.

260 (Megjegyzés - Popup)

Tanárnő lett. Hárs József: Printz Ferenc (1844–1920), a Soproni Városszépítő Egyesület egykori elnöke. SSz 1995, 128. o. Printz Heléna nevét az apák Ilonára magyarosították.

261 (Megjegyzés - Popup)

Rohn i. m.

262 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

263 (Megjegyzés - Popup)

Uo. és beszámoló az országos kiállításról az Oe. Ztg.-ban, 1896. jún. 18. 3. o.

264 (Megjegyzés - Popup)

Az intézet az évi értesítőjében és újságban.

265 (Megjegyzés - Popup)

És a színházban, nagyobb statisztériával. Hárs József: A Soproni Ünnepi Hetek története 1932–1993. Sopron, 1994, 27. o.

266 (Megjegyzés - Popup)

Az 1922/23. évi értesítőben.

267 (Megjegyzés - Popup)

„Jegyzőkönyv a soproni szent Orsolya-rendi Immaculata leánygimnázium gyűléseiről” fennmaradt füzet a SLt-ban.

268 (Megjegyzés - Popup)

Az 1934/35. évi értesítőben.

269 (Megjegyzés - Popup)

Az 1937/38. évi értesítőben.

270 (Megjegyzés - Popup)

Németh Alajos hitoktató, Legény János tanár internálása, az egyházi iskolák államosítása stb. Szájer József: A soproni alsó fokú felekezeti iskolák államosításáért folyó harc emlékei. SSz 1978, 143–144. o. Tüntettek a Várkerületen az államosítás ellen 1948. június 7-én, de azt végrehajtották július 5-ig.

271 (Megjegyzés - Popup)

Az 1935/36. évi értesítő iskolatörténeti összefoglalójában.

272 (Megjegyzés - Popup)

Ő maga cáfolta meg az egyik rádióadásban, hogy a szó szoros értelmében titkára lett volna Kodálynak, mint ahogy sokan hiszik. A zeneszerző a műveihez igényelte a latin segítséget.

273 (Megjegyzés - Popup)

Az 1911/12. évi értesítő közli az ifjúsági könyvtár jegyzékét.

274 (Megjegyzés - Popup)

Kurzweil ebben az évben több díjat is kapott.

275 (Megjegyzés - Popup)

Szencziről ld. a 13. jegyzetet. Bognár Dezső – Fábján Lajos lemondatásától 1950-ig polgármester, majd tanácselnök, amíg őt is félre nem állították.

276 (Megjegyzés - Popup)

Khoór Miklós volt bencés diák visszaemlékezése (1984. okt. 9.).

277 (Megjegyzés - Popup)

Pl. ifj. Fábján Lajos egyike azoknak, akik kitűzték a tűztoronyra a fehér zászlót.

278 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Kárpáti Károly: A Soproni magy. kir. Állami Főreáliskola története a vallás- és közoktatási magy. kir. minister és a soproni áll. főreáliskolai tanártestület megbízásából nemzetünk milleniumára írta ... a soproni áll. Főreáliskola rendes tanára. Sopron, Romwalter Alfréd kő- és könyvnyomdája, 1896. 272 o. (Újév napján). A továbbiakban ebből idézünk.

279 (Megjegyzés - Popup)

Perényi Kálmánról (1896–1985) SSz 1986, 90–91. o., Diebold Károlyról SSz 1970, 93–95. o., Friedrich Károlyról SSz 1995, 236–244. o. Roisz Vilmosról SSz 1987, 81–82. o.

280 (Megjegyzés - Popup)

Garád Róbert visszaemlékezése (1984. okt. 3.).

281 (Megjegyzés - Popup)

Címe: Diák-Újság. I. évf.: 1929., II. évf.: 1930., III. évf.: 1931. De mindhárom évfolyamban csak egyetlenegy szám jelent meg.

282 (Megjegyzés - Popup)

A diákok közül Stasney Béla és Bösze Aladár nevét tudom megemlíteni.

283 (Megjegyzés - Popup)

A licistáknak is volt hasonló kiadványuk: Cseri Péter három elbeszélését adták ki Vajthó sorozatában. Önképzőkörük újabb történetéről: Hárs József: Önképzőkörök Sopronban a két világháború között. Az evangélikus líceum. Soproni Füzetek '86, 140–144. o.

284 (Megjegyzés - Popup)

Kelényi Ferenc: Az első soproni felsőbb leányiskola a XIX. században. SSz 1966, 239–245. o.

285 (Megjegyzés - Popup)

A leánygimnáziumról: Augusztinovicz Elemér: Sopron gimnáziumai 1945–1975 között. SSz 1976, 1–20. o. Szilvássy (Szilvási) Margit operaénekesnői pályájáról: Várnai Péter: Operalexikon. Bp. 1975, 456. o.

286 (Megjegyzés - Popup)

Emlékermüket ld. a Numizmatikai Közlöny XVII. évf. (1918), 1–2. füzet, 30–31. o.-án Lauringer Ernő ismertetőjében.

287 (Megjegyzés - Popup)

Losonczy Zsuzsanna: A soproni Laehne-féle nevelőintézet és gimnázium története (1853–1903). SSz 1972. 228–245 és 289–307. Az intézet a Bécsi u. 53. sz. alatt volt.

288 (Megjegyzés - Popup)

S. áll. polgári leányiskola 1929/30. évi értesítőjéből.

289 (Megjegyzés - Popup)

Soproni áll. fiú polgári iskola 1929/30. évi értesítőjéből.

290 (Megjegyzés - Popup)

A „kadettiskola” vagy „zögerei” 1938/39. évi értesítőjéből.

291 (Megjegyzés - Popup)

Palotai István: Százéves a Fáy András Közgazdasági Szakközépiskola. SSz. 1985, 147–155. o.

292 (Megjegyzés - Popup)

Hárs József: Ady közönsége a harmincas években Sopronban. Soproni Füzetek '80, 181. o. A Sopronvármegye 1938. július 2-i számából idézek.

293 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

294 (Megjegyzés - Popup)

1953-ban alakult a Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat. 1958-ban Tudományos Ismeretterjesztő Társulattá változtatták a nevét. Ma: Tudományos Ismeretterjesztő és Tájékoztató Egyesület (Új u. 18.).

295 (Megjegyzés - Popup)

Akkor a Berzsenyi Gimn. igazgatóhelyettese (1904–1984). Nekrológja: SSz 1984, 187–188.

296 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Németh István nyelvtanár, hosszú ideig a reálban tanított, de máshol is adott órákat.

297 (Megjegyzés - Popup)

A reál és a humán gimnázium közé 1924-ben iktatták be a reálgimnáziumot. Túlnyomóan modern nyelveket és természettudományokat tanított.

298 (Megjegyzés - Popup)

Apja dr. Csatkai Ignác, darufalvi (Draßburg) orvos.

299 (Megjegyzés - Popup)

A teljes szöveg: Aiunt enim multum legendem esse, non multa. Ifjabb Plinius Epistolae VII. 9. 15.

300 (Megjegyzés - Popup)

Hadnagy László (1921–1963) szombathelyi születésű tanár, 1946-ban szerzett tanári oklevelet Bp.-en. 1962-től volt művelődésügyi miniszterhelyettes. Magyar Életrajzi Lexikon. Bp. 1967. I. köt. 655. o.

301 (Megjegyzés - Popup)

A grófi család nevének írásmódjával szemben a hercegié: Esterházy.

302 (Megjegyzés - Popup)

A német név Riedl Béla kéziratában így szerepel.

303 (Megjegyzés - Popup)

Nagy Endre írt a SSz.-be 1977-ben.

304 (Megjegyzés - Popup)

Pröhle Jenő (1909–1986) nekrológja: SSz. 1988, 175–178. o.

305 (Megjegyzés - Popup)

Seneca: De moribus, 12.

306 (Megjegyzés - Popup)

Nekrológja: SSz. 1984, 276–278. o. 1915-től 1984-ig élt.

307 (Megjegyzés - Popup)

Sopron akkori középiskoláiról ld. SSz. 1976, 1–20. o.

308 (Megjegyzés - Popup)

Ákos Ernő rajztanár és festőművész SSz. 1992, 278–281. o.

309 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Vértes Ilona nyelvtanárnő.

310 (Megjegyzés - Popup)

Nekrológja ebben a számban.

311 (Megjegyzés - Popup)

Nekrológja SSz. 1995, 273–276. o. 1897–1994 élt.

312 (Megjegyzés - Popup)

Eszterháza ma Fertőd.

313 (Megjegyzés - Popup)

1956 mártírja. Győrött alapítvány szolgálja emlékét. Kapuvári volt.

314 (Megjegyzés - Popup)

Rajztanár, festőművész (1909–1986). Jogi doktor. SSz. 1988, 363–364. o.

315 (Megjegyzés - Popup)

Darvas József író, közoktatásügyi miniszter 1951-től 1953-ig. Bölöny József: Magyarország kormányai 1848–1987. Bp. 1987, 109., 110. o.

316 (Megjegyzés - Popup)

Riedl Béla a beszélgetés után adott kéziratában Eleppusztát ír, a Magyarország helységnévtára c. kiadványban azonban csak Elektanya található Tiszacsege mellett, Balmazújváros közelében.

317 (Megjegyzés - Popup)

Gesztenyés u. 2. (Julianeum)

318 (Megjegyzés - Popup)

(1895–1980), nekrológja: SSz. 1981, 86–87. o.

319 (Megjegyzés - Popup)

Gebhardt József polgármester leszármazottja, G. Elza. A mai Lejtő u. (akkor Gebhardt u.) 1. volt a tulajdona (Heimler: Sopron topográfiaja, 222. o.)

320 (Megjegyzés - Popup)

Fekete Ferenc: A soproni textilipar 25. éve. SSz. 1970, 325–339. o.

321 (Megjegyzés - Popup)

Terentius latin vígjátékíró Heautontimorumenos c. darabjából (I, 1.).

322 (Megjegyzés - Popup)

Ált. isk. tanár, meteorológus. Cikke a SSz. 1988, 343–356. o.-n.

323 (Megjegyzés - Popup)

Ma Eötvös Gimnázium és egészségügyi szakiskola, Deák tér 51.

324 (Megjegyzés - Popup)

Ismertetése a SSz. 1958, 12–15. o.-n.

325 (Megjegyzés - Popup)

Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége, Széchenyi tér 2.

326 (Megjegyzés - Popup)

A volt Zrínyi Ilona m. kir. Tiszti Leánynevelő Intézet, Rákóczi u. 8.

327 (Megjegyzés - Popup)

Nagy Józsefné 1955–1956. miniszter. Bölöny i. m. 1957–71. is!

328 (Megjegyzés - Popup)

Keserű Jánosné minisztersége: 1971–1980. Bölöny i. m. 119, 120. o.

329 (Megjegyzés - Popup)

Korábban a domonkosok Julianeuma. Szent Margit u. 2.

330 (Megjegyzés - Popup)

Heimler i. m. 222. o. Tulajdonuk a Károlymagaslati u. 12., a feleség neve: Proszkonyakova Vera.

331 (Megjegyzés - Popup)

Bognár Dezső (1909–1992) 1948-tól polgármester, 1950-től 1957-ig tanácselnök.

332 (Megjegyzés - Popup)

(1913–1970) a Széchenyi élén 1954–1964-ig állt. SSz. 1970, 382. o.

333 (Megjegyzés - Popup)

A József Attila Gimnáziumról a SSz. 1976, 13–18. o.

334 (Megjegyzés - Popup)

Irodalom: Domonkos Ontó: Csatkai Endre 1896–1970. SSz. 1970. 273–278. A temetéskor elhangzott gyászbeszéd. Uő.: A Csatkai-díj alapítása és odaítélése. SSz. 1974. 83–85. Uő.: Csatkai-emléktábla Darufalván. SSz. 1986. 363–364. Környei Attila: A helytörténész Csatkai Endre. SSz. 1971. 59–66. Uő.: Csatkai Endre irodalmi munkássága. SSz. 1971. 66–75, 145–165. Szita Szabolcs: Csatkai Endre munkaszolgálat (1944–1945) SSz. 1984. 332–345. Zádor Anna: Csatkai Endre művészettörténeti munkássága SSz. 1970. 194–200.

335 (Megjegyzés - Popup)

Ld. ehhez még: Payr György és Payr Mihály krónikája, 1584–1700 kiadja Heimler Károly. Különnyomat SSz. VI. (1942) 3 skk.

336 (Megjegyzés - Popup)

Erről bővebben: Prickler, Harald: Zur Geschichte des burgenländisch-westungarischen Weinhandels in die Oberländer Böhmen. Mähren und Schlesien. In: Zeitschrift für Ostforschung 14 (1965) 294–320, 495–529, 731–745.